

KATONAI LOGISZTIKA

21. ÉVFOLYAM

2013. 2. SZÁM

MAGYAR KATONAI LOGISZTIKAI EGYESÜLET
FOLYÓIRATA

*The battle is won or lost before it ever begins
by the logistician.*

*A csatát a logisztikus már azelőtt
megnyeri vagy elveszíti, mielőtt az
elkezdődne.*

George S. Patton

KATONAI LOGISZTIKA

**A MAGYAR KATONAI LOGISZTIKAI EGYESÜLET
KATONAI LOGISZTIKAI FOLYÓIRATA**

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

Elnök: Dr. Keszthelyi Gyula ny. ddtbk.

Tagok: Bakó Antal ny. ezds., Dr. Balla Tibor ezds.,
Dr. Báthy Sándor ezds., Baráth István ddtbk.,
Dr. Bencsik István ny. altbgy., Dobó Péter ny. vőrgy.,
Dr. Doór Zoltán, Frigyer László mk. vőrgy., Fodor Péter ezds.,
Dr. Gáspár Tibor ny. vőrgy., Dr. Jároscsák Miklós ny. ezds.,
Kocsis Lajos ezds., Dr. Németh Ernő ny. ezds.,
Dr. Tomka Barnabás, Pogácsás Imre ezds., Dr. Pohl Árpád alez.,
Dr. Szenes Zoltán ny. vezds., Dr. Tóth Rudolf ny. ddtbk.,
Dr. Turcsányi Károly ny. ezds.

LEKTORI BIZOTTSÁG

Elnök: Dr. Tóth Rudolf ny. ddtbk.

Tagok: Dr. Báthy Sándor ezds., Dr. Gáspár Tibor ny. vőrgy.,
Dr. Jároscsák Miklós ny. ezds., Dr. Turcsányi Károly ny. ezds.

SZERKESZTŐSÉG

Cím: Magyar Katonai Logisztikai Egyesület

1087 Budapest
Kerepesi út 29/B.

Felelős szerkesztő: Veres István
Szerkesztő: Dr. Hegedűs Ernő mk. őrgy
Címlapterv: Dr. Bencsik István
Felelős Kiadó: Magyar Katonai Logisztikai Egyesület
Megjelenik: Félévente
Postacím: Katonai Logisztika Szerkesztőség,
1087 Budapest, Kerepesi út 29/B.
E-mail: mkle@mkle.net

ISSN 1789-6398

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó

A VÉDELMI LOGISZTIKA ELMÉLETE

Nagy Zoltán:

(Jog) szabály-változások sorai közt olvasva...

A VÉDELMI LOGISZTIKA VEZETÉSE ÉS SZERVEZÉSE

Dr. Gáspár Tibor:

Gondolatok a központi logisztikai bázisról

VÉDELMI SZAKLOGISZTIKA

Kövesi Károly:

Életviteli útmutató

az egészséget megőrző életmód kialakításához
(a katonai élelmezés tükrében) I. rész

Bukta Tünde:

A Magyar Honvédség Logisztikai Ellátó Központjában
megvalósított munkahelyi egészségmagatartásfejlesztő
program és kutatási program tapasztalatai
I. rész

Bimbó István:

Mesterlövész fegyverek összehasonlítása AHP döntési
modell segítségével

SZAKTÖRTÉNET

Dr. Lontai Lajos, Dr. Földes Ferenc:

A Honvédelmi Minisztérium
Közgazdasági és Pénzügyi Hivatal
valamint jogelődjeinek története
IV. rész

Ozsváth Sándor:

A Jak-18-as kiképző repülőgép bemutatása

Dr. Hegedűs Ernő, Ozsváth Sándor:

Többfeladatú harci repülőgépek rendszeresítésének hatása
a német és magyar repülőipari kapacitások kihasználtságára
a második világháborúban

Folyóirat-, és könyvszemle

Tájékoztató – Információ

Előszó

Tisztelt Olvasó Ön a Katonai Logisztika legújabb számát nyitotta meg, remélhetően a Magyar Katonai Logisztikai Egyesület megújult web lapját böngészve.

A kiadvány külső formája, amint látják nem változott, azonban a szerkesztéssel kapcsolatos korábbi rendszer alapjaiban átalakult. A kiadvány történelme adminisztratív szempontból eddig sem volt minden buktató nélküli sikertörténet, s úgy látszik ez napjainkban is így maradt. Néhány évvel ezelőtt az akkori minisztérium illetékes döntéshozója – a szakmaiság minden alapját figyelmen kívül hagyva – úgy döntött, hogy erre a kiadványra nincs szükség és minden addig biztosított forrást elvont a lap mögül. A dolog pikantériája, hogy mindez még a gazdasági világválság kitörése előtt történt, amikor a HM tárca GDP arányos támogatása minden évben 1,1% felett volt.

Több éves szünet után a kiadvány minden külső pénzügyi támogatás nélkül 2010. december 01-vel indult újra. A „Logisztikusok napja” alkalmából megjelent szám nyitotta meg a 19. évfolyamot, immáron elektronikus formában. Ezt követően változó periodikussággal adtuk ki a lapszámokat, de ami a legfontosabb volt az elmúlt években, hogy folyamatosságot sikerült fenntartani. Mindezt olyan feltételek között, hogy a publikációkért nem fizetünk, a lektoroknak sem jár semmiféle javadalmazás a munkájukért. Ilyen körülmények között a folyamatos megjelenés csak a Szerkesztő Bizottság és a lektorok kollektív erőfeszítésének eredményeként sikerülhetett. Ez azonban nem lett volna elegendő a lap tradíciókhoz méltó publikálásához, s csak úgy valósulhatott meg, hogy a Haditechnikai Intézetnél dolgozó Hajdú Ferenc alezredes és Hegedűs Ernő őrnagy urak a kéziratokból lapot szerkesztettek. A „Szerkesztő Bizottság” és az olvasók nevében több éves fáradozásukért ezúton is szeretném kifejezni őszinte köszönetemet.

A hadsereg sorsát magáénak érző minden érdeklődő számára ismeretes, hogy az utóbbi években a haderőben sorozatos változások, átszervezések történtek, melyek nem kímélték a 2011. január 1-vel megalakult HM Fegyverzeti és Hadbiztosi Hivatalt sem, amely a „Katonai Logisztika” kiadását szakmai szempontból elengedhetetlennek, érzelmileg pedig szívügyének tekintette. A haderő karcsúsításának, a hatékonyság javításának égisze alatt 2013 tavaszán született döntés a katonai logisztikában a fejlesztés, a beszerzés, a működtetés és az infrastruktúra feladatrendszerének szinergiáját egyedülként megtestesítő szervezet, a HM Fegyverzeti és Hadbiztosi Hivatal feloszlataásáról. Ennek megítélését mindenkinek a saját szakmai kompetenciájára bízom.

A létrejövő régi-új struktúrák, úgymint:

- a HM Hadfelszerelési és Vagyonfelügyeleti Főosztály megerősödött hadfelszerelési funkcióval,
- a HM Védelemgazdasági Hivatal pénzügyi, beszerzési, ingatlangazdálkodási és kutatás-fejlesztési funkcióval, illetve
- a MH Logisztikai Központ (véleményem szerint az MH ÖLTP reinkarnációja)

egyike sem érezte magáénak a kiadvány menedzselését részben feladat, részben humán erőforrás korlátok miatt.

Többszöri egyeztetéseket követően a HM védelemgazdaságért felelős helyettes államtitkára hozzájárult, hogy a HM Fegyverzeti és Hadbiztosi Hivatal által birtokolt, a kiadványra vonatkozó tulajdonosi jogok átkerüljenek a Magyar Katonai Logisztikai Egyesülethez, mely a továbbiakban a kiadvány gondozását fogja végezni. Ehhez természetesen elengedhetetlen a szakmában dolgozó aktív kollégák és az általuk képviselt szervezetek támogatása.

Célunk továbbra is az, hogy a Katonai Logisztika a szakterület mértékadó kiadványa legyen, és az olvasók megtalálják benne mindazon tudományos értékű információkat, melyek a katonai logisztika jövőjét meghatározzák.

Ehhez kérem az Önök és a szakma támogatását.

Dr. Keszthelyi Gyula
a Magyar Katonai Logisztikai Egyesület elnöke

(JOG) SZABÁLY-VÁLTOZÁSOK SORAI KÖZT OLVASVA...

Absztrakt

Napjainkat a jogi szabályozási környezet gyors változásai jellemzik. A cikk a gyorsan változó jogi környezet hatásait vizsgálja elsősorban a gazdálkodási, tervezési folyamatokra, különös tekintettel a folyamatokban résztvevő munkavégző emberre vonatkozóan. Részletesen elemzi a fontosabb változásokat, azok következményeit, melyek ismerete a szakemberek számára elengedhetetlen, az érintettek számára hasznos.

Kulcsszavak: gazdálkodás, tervezés, jogszabályi környezet,

Előszó

Tisztelt Olvasó! Írásomban az elmúlt időszak meghatározó, a gazdálkodást direkt és indirekt módon befolyásoló jogi szabályozó környezet változásait kísérelem meg áttekinteni rendhagyó módon, az azokat kiváltó körülmények, de legfőképpen a várható következmények szempontjából. Más szavakkal arra a kérdésre keresve a választ, hogy vajon az új feltételrendszer milyen mértékben és főleg milyen irányban befolyásolja majd munkánkat, mindennapi életünket, legyünk gazdasági pénzügyi szakemberek, honvédelmi szervezet első számú vezetői, álljunk szolgálati, vagy közszolgálati jogviszonyban, vagy éppenséggel egyszerűen csak érdeklődünk a honvédelem ügyei iránt. Aligha vitatható, hogy napjainkban „*törvénykezési dömpinget*” élünk meg. Elég egy pillantást vetni arra, hogy míg 2010-ben 150 törvényt és törvénymódosítást fogadott el az Országgyűlés, addig ez a szám 2012-ben már 225-re nőtt; természetesen e mellett jelentősen nőtt a Kormány rendeletek és módosítások száma is, 2012-ben jóval meghaladva a 400-at. Gondoljuk csak végig, hogy ezeken kívül mekkora nagyságrendet tehetnek ki az ágazati jogszabályok, nem is beszélve a szabályozás egyéb eszközeiről, az utasításokról, a határozatokról, az intézkedésekről. Nem könnyű még a szakemberek számára sem eligazodni a változások „*rengetegében*”, de még ennél is nagyobb kihívás megfelelő időben harmonizálni eljárásainkat és azok zavartalan működését biztosító szabályozóinkat azokkal és mindeközben biztosítani a gazdálkodás zavartalanságát, azzal a fő céllal, hogy az alaprendeltetési feladatok ellátása elé – legalábbis adminisztrációs okokból – akadályok ne gördüljenek. A jogszabályok, azok „*felhasználói szintű ismerete*” manapság megkerülhetetlen. A gazdálkodási feladatokban így vagy úgy, egy-egy terület közvetlen felelőseként szinte az állomány egésze részt vesz. De teljes körűen érintik az állományt a változások, mint kedvezményezetteket, dolgozókat is, akár munkakörülményeik alakulása, akár a közvetlen juttatásaik kapcsán. Ennél fogva ajánlom

¹ HM KPH Főigazgatói Iroda, főelőadó

írásomat mind a gazdálkodásban közvetlenül résztvevő vezetők, szakemberek, mind pedig az érdeklődő személyi állomány számára azzal, hogy bár számos kérdést még korai lenne megválaszolni, azok pusztá feltevése, valamint a változások iránya jelzésértékkel bírva vázolja azt a környezetet, melyben a közeljövőben tevékenykednünk kell.

Központosítás és egységesítés

Aligha vitatható, hogy az államháztartás gazdálkodási rendszerében (a központi költségvetési szervezeteket érintően) átfogó, annak minden szegmensére kiterjedő változás, mely érintette volna a rendszer működésének az alapvetéseit, a fő folyamatokat a tervezéstől a költségvetés végrehajtásán keresztül a beszámolásig bezárólag az elmúlt több mint másfél évtized alatt (a Magyar Államkincstár 1996-ban történő megalakulása óta) lényegében nem zajlott le. Ma ugyanazon alapelvek alapján szerveződik a költségvetési gazdálkodás, mint ahogyan az a 90-es években, főleg az évtized második felében kialakításra került. Ennél fogva a feladatellátás gazdasági szempontú tervezése, valamint hatékonyságának a pénzügyi-gazdálkodási eszközökkel történő mérhetősége is az akkori kor kihívásainak felel meg, az akkori kérdésekre ad választ. A szabályozó rendszer átalakításának a céljai természetesen ma is kettősek. Azok részben a költségvetési politika, az aktuális költségvetési és ebből következően rövid, vagy esetleg középtávú célok által vezéreltek, részben pedig azoktól függetlenül a gazdálkodási folyamatok és eljárások átalakítását célozzák meg azzal a szándékkal, hogy az így kialakított rendszer később hatékonyabban szolgálhassa magát a költségvetési politikát, a tárgyévi költségvetés végrehajtását és így járuljon hozzá egy olajozottabban és ezért nyilvánvalóan költséghatékonyabban működő gazdálkodási rendszer kialakításához. Ebből következően a későbbiekben látható lesz, hogy a szabályozó rendszer két, többé-kevésbé jól szétválasztható területre osztható fel, az aktuális költségvetési kiadásokat és bevételeket direkt módon befolyásoló szabályozókra (ebbe a körbe tartozik többek között a tranzakciós illeték bevezetése, vagy akár a védelmi kiadások GDP-hez történő kötése), illetőleg a rendszer szintű, az eljárásokat – esetenként alapjaiban – módosítókra (ezek között találhatóak az államháztartás számvitelének új szabályai). A szabályzó rendszer átalakításának más szempontból történő vizsgálata egy már korábban is megfigyelhető, de napjainkban egyre inkább kiteljesedő folyamatra, a fokozódó centralizációra és a gazdálkodási eljárások egységesítésére irányítja a figyelmet. Például szolgálhat mind a központosításra, mind pedig az egységesítésre a központi illetmény számfejtés rendszerének (KIR), vagy éppenséggel a kapcsolódó nettó finanszírozásnak minden központi költségvetési szervre történő kötelező kiterjesztése. Az egységesítésre a béren kívüli juttatások általános feltételrendszerének minden költségvetési ágazatra történő kiterjesztése lehet az egyik legszemléletesebb példa, jelezve, hogy a jövőben az ágazati, ún. „külön utas” megoldásokra egyre szűkebb lehetőség áll majd rendelkezésre.

Mindezek a változások egy **erősen központosított és standardizált eljárásokon működő gazdálkodási rendszer kialakításának az irányába mutatnak**, melyben a kivételek nem jellemzőek, így sokkal inkább tényleges korszakváltást jeleznek, mely a gazdálkodás valamennyi területét érinti, semmint a korábbi eljárások pusztá módosítását.

A megalapozottabb és „megfontoltabb” tervezés lehetősége

Míg a megalapozott, szakmai tervezéshez – feltételezve persze, hogy a világos és egyértelmű célkitűzések meghatározására megvalósul – a megfelelő szakmai felkészültséggel rendelkező állomány mellett az egyik legfontosabb feltétel a tervezési alapadatok, a költségvetési lehetőségek és korlátok pontos és megfelelő időben történő megállapítása, addig a megfontolt tervezéshez megfelelő idő szükséges. Utóbbi elsősorban annak érdekében elengedhetetlen, hogy a tervek és tervváltozatok, megfelelő mennyiségű és minőségű adattal alátámasztottan, holisztikus szemléletben kerülhessenek elemzésre, így elkerülve egy-egy tervezési terület esetleges túlsúlyát mások rovására, vagy éppenséggel releváns tervezési adatok figyelmen kívül hagyását, melyek utóbb a tervek akár jelentős mértékű módosításához vezetnek, késedelmet és többletköltséget okozva ezzel. 2012-től a honvédelem esetében mindkét feltétel teljesült. A tervezési feltételeket illetően több mint egy évtizedet követően ismételten „felelevenítésre” került **a honvédelmi kiadásoknak a GDP arányában történő megállapítása, melyről a Kormány 2012 februárjában döntött**². Ennek a döntésnek az értelmében egyrészt 2015-ig legalább a 2012. évi költségvetési támogatás összegével számolhat a honvédelem, míg 2016-tól évente minimum 0,1 %-os pontos növekedéssel, így 2022-ig a GDP 1,39 %-át éri majd el a támogatási főösszeg. Annak megítélése, hogy vajon ez *sok vagy kevés* nyilván nem ennek az írásnak a célja, az azonban kétségtelen tény, hogy a kiszámíthatóság szempontjából a döntés feltétlenül pozitív. A pozitív hatások mellett említést kell tenni ennek a döntésnek a következményeiről, illetőleg a jelenleg még nyitott kérdésekről és a kockázatokról. Ennek érdekében érdemes felidézni azt, hogy míg a 2013. évi költségvetési törvény tervezésének indításakor 2012 áprilisában az NGM még 1,6 %-os GDP növekedéssel, illetőleg 4,2 % inflációval számolt³ addig az elfogadott költségvetés már 0,9 % GDP-növekedéssel és 5,2 %-os inflációval került összeállításra. Mindez a növekedés mértékének csökkenése okán előrevetíti azt, hogy nominális összegben a 2016-tól esedékes GDP arányos 0,1 %-os többletforrás akár jelentős mértékben is csökkenhet. Emellett a felgyorsuló infláció is a tervezettnél nagyobb mértékben devalválhatja a védelmi költségvetést. A GDP arányos költségvetési támogatásnak viszonylag ritkán említett „*mellékhatása*” – az *együtt sírunk, együtt nevetünk* elvéből következően – az egyrészt relatív alacsonyabb GDP esetében a még magas részarány esetében is az alacsonyabb nominális összegű védelmi támogatás, másrészt pedig az évközi többletkiadások saját források terhére történő rendezésének a reális esélye. Ez utóbbival összefüggésben érdemes felidézni a Magyar Honvédség hivatásos- és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvénnyel egyidejűleg 2002. január 01-vel hatályba lépett új illetményrendszer bevezetését, melynek teljes költségvetési terhére a HM-nek a saját, GDP arányos költségvetése terhére kellett kigazdálkodnia és melynek egyszeri többletköltsége 28,5 Mrd Ft-al a módosított kiadási előirányzatnak csaknem 10 %-át tette ki.⁴ Mindezekből következően az említett szabályozás pozitív hatásainak kiteljesedésével 2016-tól csak abban az esetben lehet számolni,

² A Kormány 1046/2012. (II. 29.) Korm. határozata a honvédelmi kiadások és a hosszú távú tervezés feltételeinek megteremtését szolgáló költségvetési források biztosításáról.

³ A következő lépés Széll Kálmán Terv 2.0

⁴ T/4966 tv. javaslat

amennyiben egyrészt 2015-ig egy rendkívül szigorú, takarékos és következetes feladat ellátás eredményeképpen biztosítható, hogy a lényegében „befagyasztott” költségvetési támogatás a reálérték vesztes ellenére (mely a számítások szerint 2015. végére a prognosztizált infláció⁵ alapján elérheti a 10 %-ot) elegendő lesz a feladatok zavartalan finanszírozásához. Másrészt pedig sem jelentős többlet feladatok, sem pedig elvonások nem terhelik majd a fejezet költségvetését.

Az „alapos” tervezés másik, nem kevésbé fontos előfeltétele a végrehajtáshoz szükséges megfelelő idő biztosítása. Ebben a kérdésben hasonlóan a forráskorláthoz a szabályozás szintén pozitív irányba változott, bár első pillantásra úgy tűnhet, hogy éppen ellenkezőleg a tervezési határidők előbbre hozásával az érdemi munkára kevesebb idő maradt. **Az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény (Áht.)** szerint: *„A fejezetet irányító szerv az államháztartásért felelős miniszter által meghatározott részletességgel – a fejezetre nézve megállapított tervezett kiadási főösszeg megtartásával – május 31-ig megtervezi az adott fejezetbe sorolt költségvetési szerv, központi kezelésű előirányzat és fejezeti kezelésű előirányzat,.....tervezett bevételeit és kiadásait.”*⁶ Kétségtelen tény, hogy a törvényjavaslat benyújtására többé kevésbé egy hónap áll rendelkezésre, ráadásul a tervezés és a zárszámadás lényegileg „egybeér”, ugyanakkor több mint fél év jut a tervek tárcaközi egyeztetésére, azok esetleges módosítására a költségvetést megalapozó egyéb jogszabályok ismeretében, és ami a feladatellátás szempontjából még fontosabb, a fejezet részletes, rövid távú erőforrás és beszerzési terveinek összeállítására, mely akár azt is lehetővé teheti, hogy ez utóbbi két terv már az év végével elkészüljön. Mindezek pillanatnyilag még csak lehetőségek, teljes körű kiaknázásuk esetében azonban nem csak a honvédelmi szervezetek elemi költségvetésének összeállítása válhat lényegesen egyszerűbbé, hanem ami ennél is lényegesebb a beszerzések is hamarabb kezdeményezhetőek, mely kiegyensúlyozottabbá teheti mind a szakmai, mind pedig a költségvetési feladatellátást.

Többlet,- kiadások és források, megtakarítások

A 2013. évi költségvetés tervezésének szakaszában pontosan még nem volt lehetőség megítélni azt, hogy a védelmi kiadásokat milyen mértékben érintik majd a jogszabályi változások akár közvetlen kiadást, megtakarítást generálva, akár közvetetten generálva költségeket az egyes jogszabályi követelményeknek való megfelelés feltételeinek biztosítása következtében. Ennek a bizonytalanságnak az oka – mely egyes területeken mind a mai napig fennáll – jórészt a költségvetést megalapozó jogszabály alkotás elhúzódása volt, mely következtében arra is csak részben nyílt lehetőség, hogy a tervezés során azok költségvetésre gyakorolt hatásai maradéktalanul figyelembe vehetőek lehessenek. Az azonban már most látható, hogy kedvező feltételek esetében a fejezetet érintő jogszabály változások hatása egyenlegében pozitív lehet, így azzal, hogy a tárca forrásait a változások jelentékeny mértékben terhelnék, várhatóan nem kell számolni.

⁵ Széll Kálmán Terv 2.0

⁶ 13. § (3)

2013-tól a **pénzügyi tranzakciós illetékről** szóló 2012. évi CXVI. törvény értelmében a központi költségvetési szervek esetében is a fizetési műveleteket pénzügyi tranzakciós illeték terheli, melynek mértéke 0,2%. Természetesen egyes fizetési műveletek, illetőleg számlák ez alól a teher alól mentesek⁷, a számítások szerint azonban ez az új teher még így is jelentős és eléri majd a 350 MFt-ot, melyet várhatóan a honvédelmi szervezeteknek a saját költségvetési kereteikből kell majd kigazdálkodniuk.

Ezzel a költségvetési többletkiadással, összecszerúságában többé-kevésbé azonos mértékű megtakarítás jelentkezik a **rehabilitációs hozzájárulás** kapcsán, melyet korábban a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXCI. törvény alapján fizetett a fejezet, a foglalkoztatott állomány létszáma alapján⁸ és mely a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény alapján várhatóan már 2013-ban mentesíti a fejezetet befizetési kötelezettségétől.

A munkahelyvédelmi akciótervben foglaltak megvalósítása érdekében az egyes adótörvények és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi CLVI. törvény keretében⁹ 2013. január 01-től többek között a 25 év alatti és 55 év feletti munkavállalók foglalkoztatása után jelentős, 50 %-os **munkáltatói járulékkedvezmény** érvényesíthető, ami lényegileg azt jelenti, hogy a jelenlegi 27 % szociális hozzájárulási adóból és 1,5 % szakképzési hozzájárulásból 14,5 % kedvezmény érvényesíthető maximum 100 000 Ft bruttó munkabérig. Az ezen felüli bruttó bér után már a szokásos 28,5 %-os mértékű terhet kell megfizetni. Ennek a jogszabályi változásnak a hatását már lényegesen körütekintőbb és alaposabb számvetések eredményeképpen lehet megítélni, tekintve, hogy annak kiszámításához alapadatoként meg kell állapítani az érintett állomány körét. Az előzetes felmérések szerint a HM fejezet esetében ennek a megtakarításnak az éves mértéke elérheti akár az 500-600 MFt-ot is. A Kvtv. 10. § (7) szerint a keletkező megtakarítást be kell fizetni.

Hasonlóan a járulékkedvezményhez ma még nem ítéhető meg pontosan a hatása az **öregségi nyugdíjkorhatárt betöltött nyugdíjasok** közszférában történő foglalkoztatásával összefüggésben a 2013. január elsejétől bevezetett új korlátozásnak sem, mely szerint nyugellátás és munkabér együttesen nem folyósítható¹⁰ és melyhez kapcsolódóan a Kormány a 1700/2012. (XII. 29.) számú, a közszférában alkalmazandó nyugdíjpolitikai elvekről szóló határozatában intézkedett a tennivalókról. Különösen figyelemre méltó a határozat 1.5. pontja mely szerint: *„megszüntetett jogviszonyú közalkalmazottak, kormánytisztviselők és kormányzati ügykezelők álláshelyeinek betöltésére közalkalmazotti, kormányzati szolgálati jogviszony nem létesíthető, és a feladat ellátására megbízási vagy vállalkozási szerződés nem köthető.”* Nyilván ez a korlátozás amellet, hogy a feladatellátás

⁷ Magyar Államkincstár Szabályzata a pénzforgalmi szolgáltatásai után felszámított díjakról, jutalékokról és egyes költségekről Budapest, 2013. január 1.

⁸ T/9234. számú törvényjavaslat a honvédek jogállásáról „(2) A megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXCI. törvény 23. § (6) bekezdése a következő c) ponttal egészül ki:

[Az (1) bekezdéstől eltérően mentesül a rehabilitációs hozzájárulás fizetésének kötelezettsége alól különösen]

„c) a honvédek jogállásáról szóló törvény szerinti honvédségi szervezet.”

⁹ 2011. évi CLVI. törvény 462/B. §

¹⁰ 1997. évi LXXXI. törvény 83/C. §

jövőbeni biztosításának a feltételeivel kapcsolatosan vethet fel kérdéseket különösen figyelemre méltó a HM esetében a sajátos létszámgazdálkodással összefüggésben is. E mellett felmerül az a kérdés is, hogy a létszám zárolása és az így felszabaduló költségvetési források elvonásra kerülnek-e? Nyilvánvaló, hogy a HM esetében ez ellentmondásba kerülne a GDP arányos támogatási előirányzat biztosításának az elvével (2013-ban a rögzített támogatás deklarációjával) és ennél fogva valószínűsíthető, hogy ennek a megtakarításnak a más célú felhasználásával a fejezet reálisan számolhat.

Ugyancsak a foglalkoztatott állományhoz kapcsolódik a 2013. évi **béren kívüli juttatások kérdésköre**, mely tekintetében a legfontosabb változás a juttatások adóterhelésének a változása, mely összességében 35,7 %-ot tesz ki (a juttatások értékének 1,19-szorosa után egyrészt meg kell fizetni a 16 %-os személyi jövedelem adót¹¹, illetőleg 14 % egészségügyi hozzájárulást¹²). A béren kívüli juttatások éves maximális keretösszege 2013-ban változatlan, 500 eFt (Szja tv. 70.§ (4), mely összeg felett adott juttatás **meghatározott juttatásnak** minősül és teljes adóterhe már lényegesen magasabb, 51,17 %. A kedvezményesen adózó juttatásokat és azok mértékeit az Szja tv. 71.§-a tartalmazza, így ebben a körben üdülési szolgáltatás, munkahelyi étkeztetés, Erzsébet-utalvány, Széchenyi-pihenő kártya, iskolakezdési támogatás, helyi utazási bérlet, iskolarendszerű képzés, önkéntes kölcsönös nyugdíjpénztári, egészség- és önszegélyező pénztári, foglalkoztatói nyugdíjnyújtó szolgáltatásai hozzájárulások biztosíthatóak 2013-ban. A béren kívüli juttatásokkal összefüggésben ugyanakkor az általános, Szja. törvényben rögzített szabályok mellett a közszféra tekintetében fontos figyelembe venni a gazdálkodás ágazati sajátosságait is és legfőképpen a korlátozásokat. Ennek értelmében a közszférában – nyilvánvalóan takarékosági megfontolásokból – a béren kívüli juttatásként adható keret már jóval szűkebb. Magyarország 2013. évi központi költségvetéséről szóló 2012. évi CCIV. törvény alapján (költségvetési törvény): *...”53. § (2) A költségvetési szervek által foglalkoztatottak éves káféteriakereke illetve káféteria rendszert nem alkalmazó szervek esetében az egy foglalkoztatottnak éves szinten..... 2013. évben nem haladhatja meg a bruttó 200.000 forintot, amely összeg fedezetet biztosít az egyes juttatásokhoz kapcsolódó, a juttatást teljesítő munkáltatót terhelő közterhek megfizetésére is.”* Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az Szja. tv. 71 §-ban meghatározott juttatásokra 2013-ban éves szinten nettó 147.384 Ft adható. Ma még ennek a módosításnak sem a költségvetési, sem pedig az egyes foglalkoztatottakra vonatkozó hatása nem ismeretes. Így pontosan még nem lehet megítélni azt, hogy vajon az új szabályozás eredményez-e és ha igen, akkor összességében mekkora megtakarítást, mint ahogy az sem becsülhető meg, hogy a munkavállalók mekkora hányada jár *jobban*, vagy éppenséggel *rosszabban*. Az azonban nyilvánvaló, hogy ez a változás az egyik szemléletes példája a gazdálkodási szabályok egységesítésének, vagyis a korábbiakban már említettek szerint egyértelműen jelzi azt, hogy a kivételeken alapuló költségvetési gazdálkodás alkalmazásának a lehetőségei egyre inkább szűkülnek.

Az előzőekben említettek mellett a költségvetési lehetőségeket leginkább a **bevétel gazdálkodás különös szabályai**, valamint a bevételek tervezése befolyásolhatják. A bevétel gazdálkodás különös szabályai tekintetében a HM továbbra is megőrizte kivételes helyzetét. A költségvetési törvény szerint¹³ *...” (8) A Honvédelmi Minisztérium által vagyonnevezelt, értékesítésre kijelölt állami tulajdonú*

¹¹ 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról 69. § (2) bekezdés

¹² 1998. évi LXXVI. törvény az egészségügyi hozzájárulásról 3.§ (4)

¹³ 6. § (8),(9) bekezdések

ingatlanok értékesítéséből származó bevételek a 2013. évben a Kormány határozatában adott jóváhagyásával a Magyar Honvédség technikai modernizációjára, technikai eszközeinek fenntartására és javítására használhatók fel. ...”¹⁴. Kedvező esetben a kétségek kivül pozitív, megengedő szabályozás jelentős forrásokhoz juttathatja a fejezetet, a kérdés azonban ezeknek a forrásoknak a felhasználása. Közgazdasági szempontból alapvetés, hogy a felhalmozási (tőke) bevételeket beruházásokra, a normaszöveg szerint „*technikai modernizációra*” ésszerű fordítani, melynek szükségességét több költségvetési mutató is alátámasztja. Így többek között történelmi mélypontot ért el a fejlesztés aránya a fejezet költségvetésében 12,9 %-os mértékével¹⁵, ráadásul oly módon, hogy az tartalmazza a Gripen bérlet, valamint az NSIP (Nato Security Investment Program) kiadásait is. E két feladattal korrigálva a fejlesztési kiadásokat azok mértéke a fejezet költségvetésében már alig több mint 3 %-ot tesz ki, mely például a gépek és berendezések esetében csak az éves amortizáció töredékét biztosítja. A fejlesztési kiadások tartós trendszerű csökkenése követhető nyomon a fejezet vagyonának évről évre történő csökkenésében és még inkább a nullára leírt állomány összegének és mértékének folyamatos növekedésében. 2010-ben és 2011-ben a fejezet vagyona összesen 39 428 MFt-tal csökkent és a fejezet 2011. évi beszámolója szerint:¹⁶ „...”*A fejezet „0”-ra leírt eszközeinek állománya az előző évi 238 464,8 MFt-ról 271 377,2 MFt-ra nőtt, mely 32 912,4 MFt-os növekedésnek felel meg. A bruttó értékhez képest a nullára leírt eszközök aránya 23 %, mely a feladatvégzéshez kapcsolódó eszközök elöregedését jelzi.*” Ilyen körülmények között aligha lehet kétséges, hogy az említett bevételeket a haderő hosszabb távú célja - a képességek fenntartása és fejlesztése - érdekében elsősorban fejlesztésekre célszerű fordítani. Ennek ellenére azonban nem zárható ki az sem, hogy az említett bevételek működési jellegű kiadásokra kerülnek felhasználásra, különösen a kritikus, huzamosabb ideje a szükségletekhez képest alultervezett feladatokra. Ilyen feladatok lehetnek az elhelyezési, vagy éppenséggel az MH Egészségügyi Központ, Honvédkórház kiadásai. A többletforrásoknak az ilyen típusú felhasználása azonban kockázatos, tekintve, hogy a kialakult hiányokat nem fundamentális, szervezési eszközökkel, hanem átmenetileg fiskális módszerekkel (egyszeri, nem tartós bevételek felhasználásával) kezelné, és ezért csak abban az esetben vezethet fenntartható eredményre, amennyiben időközben magának a hiányoknak a kialakulási okai is megszűnnének. És végezetül a bevételek tervezésével, előírásával és felhasználásával kapcsolatosan említést kell tenni még az egyéb, részben adminisztratív, részben tartalmi elemeket hordozó jogszabályi előírásokról is. 2013. január 01-től ismételtelen bevezetésre került a **bevételek utalványozása**¹⁷, mely első pillantásra, bár csupán adminisztratív előírásnak tűnik, közvetlenül hat a honvédelmi szervezetek költségvetési gazdálkodásának tervszerűségére, a tervezett és ténylegesen befolyó bevételek elszámolásának megfelelő időben, a pénzforgalommal egy időben történő költségvetési elszámolásával. Ehhez kapcsolódik a bevételeknek a lehetőségekhez képest történő pontos, megfelelő összegben történő megtervezésének szükségessége is, tekintettel arra, hogy a jogszabály [368/2011. (XII. 31.) Kormányrendelet, az államháztartásról szóló törvény végrehajtásáról, (Ávr.)]¹⁸ lényegében „*bünteti*” a

¹⁴ A felesleges hadfelszerelés tekintetében a szabályozás hasonló értelmű

¹⁵ T/7655. számú törvényjavaslat

¹⁶ T/8196. számú törvényjavaslat

¹⁷ Áht. 38. § (1)

¹⁸ Ávr., 35. §

központi költségvetési szervet, amennyiben a költségvetése végrehajtása során a bevételek meghatározott körében, meghatározott mértékű többletbevételt ér el oly módon, hogy annak jóváhagyását nem csupán az irányító szerv, hanem az államháztartásért felelős miniszter előzetes engedélyéhez köti. Ennek az eljárásnak egyrészt viszonylag hosszadalmas adminisztrációs átfutási ideje, másrészt pedig jelentős kockázata is van, mely összességében hátrányosan befolyásolhatja a feladatellátást (a források terhére történő kötelezettségvállalásokat), ezért a jogszabályi előírás indirekt módon a bevételi előirányzatok túltervezésének az irányába is hat.

Összességében a jogszabályi változások költségvetési hatásai a HM esetében várhatóan pozitívak. A közvetlen költségvetési kiadásokat a megtakarítások kompenzálhatják, feltéve, hogy azok a fejezetnél maradnak, melyre a korábbiakban említett GDP arányában megállapított, illetőleg 2013-ra rögzített támogatási előirányzat jelenthet garanciát. Ezzel a „*jogosan elvárható alapelvvel*” ugyanakkor némileg ellentmond a költségvetési törvény 10. § (7) bekezdésében meghatározott szabály, mely a járulékkedvezményrel kapcsolatos megtakarításoknak a befizetését írja elő, mely még ha nem is meghatározó összegű, elvi alapon kérdőjelezi meg a kormány határozatában foglaltakat, így akár jelzés értékkel is bírhat. E mellett, amennyiben az ingatlan és a felesleges eszközértékesítés felgyorsul a HM 2013-ban – bár egyszeri, de – jelentős forrásbővüléssel is számolhat.

Szemléletváltás a beszerzések, kötelezettségek rendszerében.....

A költségvetés végrehajtásának szabályait számos jogszabály és egyéb eseti, gyakran kormányzati szintű döntés határozza meg, melyek teljes körű áttekintésére természetesen nincs mód, így ebben az írásban csak néhány, meghatározó jelentőségű alapelvről és változásról lesz szó a beszerzéseket, kötelezettségeket érintően; különösen arra tekintettel, hogy a várhatóan 2014-től hatályba lépő új számviteli szabályozás, az eredményszemlélet (üzemgazdasági) érvényesítése, éppen ezt a területet érinti a leginkább, a kötelezettségeknek (és követelések) a formális (könyvviteli) gazdálkodási rendszerbe történő teljes körű integrálásával.

A költségvetés tervezésének korábbi időpontban történő megkezdésével, a már említettek szerint megteremtődött a **beszerzések indítása előrehozásának** a lehetősége is, mely a feladatellátás feltételeinek megfelelő időben történő biztosítása mellett „*melléktermékként*” biztosíthatja a kiegyensúlyozottabb költségvetési gazdálkodást is. Bár a jogszabály (Ávr.) továbbra is lehetőséget nyújt arra, hogy a tárgyévi költségvetési források meghatározott körülmények között a tárgyévet követően is felhasználásra kerülhessenek, az alapszabály továbbra is változatlan. E szerint a **kötelezettségvállalásokat** oly módon kell megkötni, hogy a teljesítésre még a tárgyévben sor kerüljön¹⁹. Ez egyrészt a feladatok feltételeinek biztosítása, másrészt pedig költségvetési gazdálkodási szempontból mind a központi költségvetési szerv szintjén, mind pedig a központi költségvetés egészét érintően indokolt és szükséges. Utóbbiról elsősorban a hiánycél teljesítése érdekében is szükséges említést tenni, melynek teljesülését adott esetben

¹⁹ Áht. 36. § (3) bekezdés

jelentősen befolyásolhatja az előző évről áthúzódó pénzeszközök tárgyévet követő felhasználása.

A kötelezettségvállalások kérdéskörben rendkívül fontos említést tenni arról, hogy az intézményi (elemi) költségvetések megtervezése, jóváhagyása és az abban foglalt előirányzatok terhére vállalt kötelezettségek kezdeményezése időben elválik/elválhat egymástól. A feladatellátás feltételeinek biztosítása érdekében a jogszabály lehetővé teszi, hogy már jóval az elemi költségvetés jóváhagyása előtt a költségvetési szervek meghatározott eljárás rend szerint és előirányzati körben kezdeményezzék és megkössék szerződéseiket²⁰. A hangsúly itt nyilvánvalóan a lehetőségen van, mellyel „nem élni” jóval kockázatosabb, mint alkalmazni azt. Egyrészt a beszerzések késedelmes indítása nagy összegű maradvány képződéséhez vezethet, melynek visszahagyása minden körülmények között hordoz bizonytalanságot, másrészt megfelelő időben a feladatellátáshoz szükséges javak és szolgáltatások nem állnak a honvédelmi szervezetek rendelkezésére. A beszerzési eljárások „átfutási ideje” az igény felmerülésétől a szerződéskötésig elérheti a fél évet, ami szélsőséges esetben akár azzal is járhat, hogy a szerződés megkötése a II., vagy akár III. negyedévre húzódik, így a teljesítésekre, beleértve a pénzforgalmat is, számos esetben néhány hónap áll rendelkezésre. A szabályozás biztosítja annak a lehetőségét, hogy a kötelezettségvállalásoknak akár a meghatározó hányada is már a tárgyévet megelőzően elindítható lehessen, így időt adva a több esetben rendkívül hosszadalmas közbeszerzési eljárások lebonyolítására. Azt is fontos kiemelni, hogy az ilyen típusú kötelezettségvállalások kockázata csekély, hiszen ezen szerződések egy része NGM egyetértéshez köthető²¹, míg a nagyobb hányaduk a működési körbe tartozva determinált kiadás. Ez utóbbiak esetében általában - különösen rövid távon - nincs döntési helyzet (pld. ingatlan üzemeltetés, üzemanyag beszerzés, ételmezés, híradás, stb.). A beszerzések tervezésével és lebonyolításával összefüggésben, bármennyire is kézenfekvőnek tűnik, egyre gyakrabban van napirenden azok költségvetési gazdálkodási szempontból történő minősítésük, nevezetesen válasz keresése arra a kérdésre, hogy **mit és mikor tekinthetünk kötelezettségvállalásnak**. A kérdésre a választ az Áht. és az Ávr. egyértelműen megadja számunkra. Előbbi kiadási előirányzat teljesítésre vonatkozó fizetési kötelezettségként definiálja a kötelezettségvállalást²², míg utóbbi a beszámolás, a kötelezettségvállalással terhelt előirányzat maradvány szempontjából minősíti a szerződést²³. Előirányzat gazdálkodási szempontból mindezek alapján tehát csak az tekinthető kötelezettségvállalásnak, ami egyrészt a beszerzés tárgya szempontjából és tartalmi szempontból a szerződéseknek valamennyi követelményét kielégíti, másrészt pedig az előzőekben említettek szerint kiadási előirányzat felhasználásának meghatározott határidőre történő teljesítését írja elő. Ettől az általános szabálytól a keretmegállapodások esetében sincs mód eltérni, vagyis az ilyen típusú megállapodások is csak az említett feltételek teljesülése esetében tekinthetők kötelezettségvállalásnak. A kötelezettségvállalásoknak a gazdálkodási szempontból történő minősítése egyre inkább felértékelődik, ami alapvetően a költségvetési lehetőségek szűkülésének a következménye, vagyis a rendelkezésre álló „szabad forrásokat” a lehető legpontosabban és megfelelő időben szükséges felmérni a lekötés állomány optimalizálása és a maradvány minimalizálása érdekében. Ennek

²⁰ Ávr. 46. §, 48. §

²¹ Ávr. 48. § (1)

²² Áht. 2.§ (1) o.) pont

²³ Ávr. 150.§

a célnak az érdekében egyre inkább fontos a kötelezettségek jogcímeinek is a lehető legtágabb értelmezése, vagyis a hagyományos mindennapi értelemben vett javak és szolgáltatások megszerzésére irányuló kötelezettségvállalások mellett megjelent az igény valamennyi fizetési kötelezettség megfigyelésére, ami mellesleg alapvető feltétele az üzemgazdasági szemlélet meghonosításának is. Ebből az alapvetésből - és a későbbiekben majd látható új számviteli követelményből - kiindulva fontos megemlíteni a **személyi juttatásokat és terheiket** is, melyek sajátos kötelezettségállományként a fejezet költségvetésének mintegy 50 %-át teszik ki. Bár a személyi juttatásokkal kapcsolatosan a munkáltatói döntéshozatal és a kapcsolódó gazdálkodási hatáskörök nem változtak, mégis 2013. jelentős változást hozott ezen a területen is. Az Áht. egyrészt²⁴ 2013-tól kötelező jelleggel valamennyi a „Kormány irányítása vagy felügyelete alá tartozó költségvetési szerv” számára kötelező jelleggel előírta a Kincstár által működtetett központosított illetményszámfejtéshez (KIR) történő csatlakozást, mellyel párhuzamosan az Ávr.-ben²⁵ a nettó finanszírozással összefüggő HM fejezetet érintő kivétel is megszüntetésre került. Ma még nem időszerű a jogszabályi változás közvetlen hatását előre jelezni, annál is inkább, mivel a feladat végrehajtásának részletszabályait meghatározó kormányrendelet²⁶ a HM fejezet számára – legalábbis a rendeletben foglalt szabályok alkalmazásától – a „Kincstárral kötött külön megállapodás alapján eltérhet”. Az azonban minden kétséget kizáróan látható, hogy az irány a központosítás, és nem csupán a fejezet szintjén, mely folyamat újradefiniálhatja mind pénzügy gyakorlatilag ezen a területen - nem csupán a számfejtés, hanem a főkönyvi elszámolások kapcsán is - két évtizede betöltött szerepét, mind pedig a személyügyi szervek tevékenységeire is jelentős hatást gyakorolhat.

A kötelezettségek kapcsán a hangsúly és figyelem 2013-tól két területre összpontosul. Egyrészt azok megfelelő időben, tartalommal történő megkötésére, másrészt pedig azok teljes körű számbavételére; utóbbi, mint ahogy arról a későbbiekben még lesz szó az üzemgazdasági szemlélet érvényesítése érdekében.

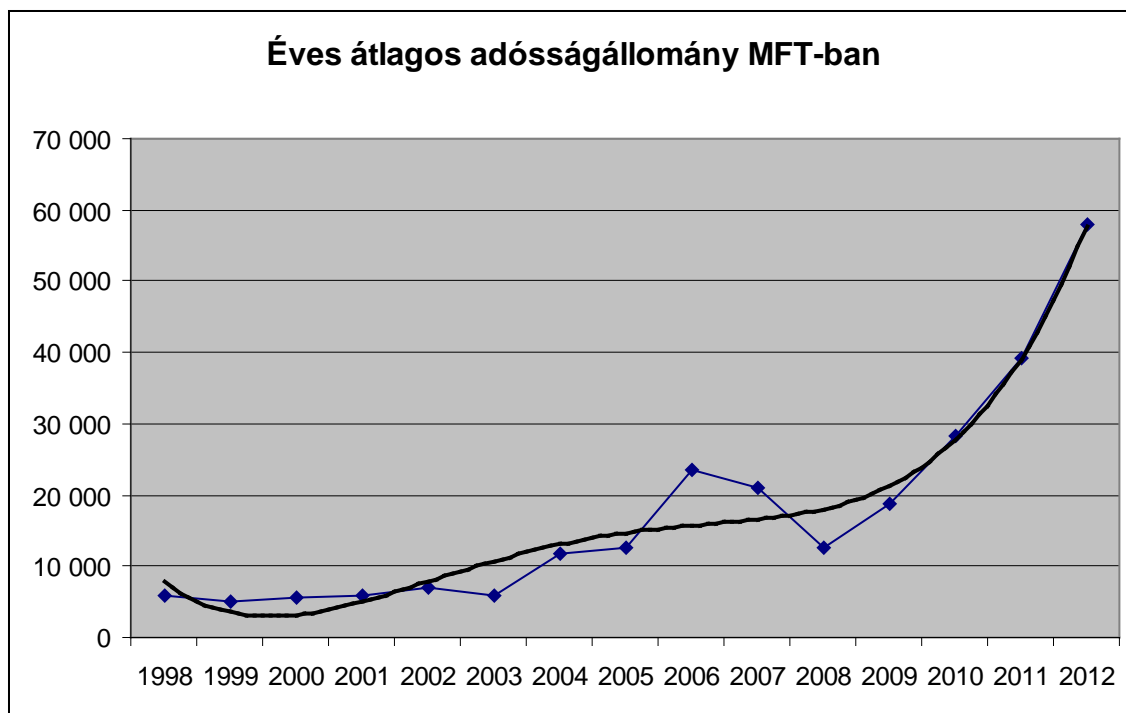
A késedelmes (halasztott) fizetés ára

A költségvetés végrehajtása során a beszerzések végrehajtásával összefüggésben egyre gyakrabban van napirenden a **pénzügyi teljesítés** kérdése, a tényleges teljesítéseket követően a kifizetések átütemezése és nem ritkán a fizetési határidő lejártát követő késedelmes fizetés. A költségvetési szervek adósságállománya egyértelműen jelzi ezt a tendenciát, mely 2010. és 2012. között csaknem megduplázódott (1. sz. ábra).

²⁴ 44. § (2)

²⁵ 128. § (3)

²⁶ 422/2012. (XII. 29.) Korm. rendelet a központosított illetményszámfejtés szabályairól, 31. § (3)

1. sz. ábra²⁷

Az adósságállomány alakulása, különösen annak növekvő mértéke, amellyel, hogy hosszabb távon bizalmi kérdés, mely a költségvetési szerveken keresztül lényegében az államban, mint minden feltételek között jól teljesítő adósba vetett hitet ingathatja meg, jelentős gazdasági kárral is jár. A szállítók kieső bevételeiket más módon, esetenként forgóeszköz hitellel kényszerülnek ideiglenesen kiváltani, melynek költségeit viszont nyilvánvalóan a költségvetésnek kell megfizetnie, így végső soron a tartós és trendszerűen növekvő adósságállomány jelentősen drágítja a közfeladat ellátását. A késedelmes fizetések következtében kialakuló adósságállomány mind a költségvetési, mind pedig a civil szférában működési zavarokat és jelentős ráfordításokat okoz, melynek kezelése érdekében az Európai Parlament és Tanács a kereskedelmi ügyletekhez kapcsolódó késedelmes fizetések elleni fellépésről szóló 2011/7/EU irányelvben (2011. február 16.) határozta meg a tagállamok számára a tennivalókat. A módosítás lényege szerint a tagországoknak jogrendjüket 2013. március 16-ig oly módon kell átalakítaniuk, hogy a szállítási, szolgáltatási szerződések esetében mind a magán, mind pedig a közszférára kiterjedően a fizetési határidő általánosan ne haladja meg a 30 napot. Ettől elérően 60 napban²⁸ csak különös, minősített esetekben van mód megállapodni, például az ipari kereskedelmi tevékenységet folytatók, illetőleg az egészségügyi szolgáltatást nyújtó közintézmények esetében. Az irányelv nagy valószínűséggel a közbeszerzésekről szóló 2011. évi CVIII. törvény módosítását is szükségessé teszi, ami azonban még ennél is fontosabb és jelenleg még nyitott kérdés, az új előírásoknak az alkalmazása a jelenleg hatályos és esetenként a 60 napot is jóval meghaladó halasztott fizetési konstrukciókat tartalmazó ügyletekre. Mindenesetre a szabályozás iránya egyértelmű és így már akár középtávon is (2014-re mindenképpen) számos kérdés vetődik fel. Az irányelv érvényesítése minden

²⁷ Forrás: http://www.allamkincstar.gov.hu/kincstar/koltsegvetes_tartozasallomany

²⁸ Irányelv 4. cikk (4) bekezdés)

beszerzést érint, azonban a HM fejezet tekintetében különösen érintettek az elhelyezési szolgáltatásvásárlás, valamint az MH Egészségügyi Központ, Honvédkórház szerződése, előbbi esetében a 200 napos halasztott fizetési konstrukció, míg utóbbit illetően a lejárt tartozás állomány miatt. Különösen figyelemre méltó az elhelyezési szolgáltatás vásárlás kérdése ahol, - ha és amennyiben a jogszabály nem hagy más lehetőséget - szintén a 30 napos fizetési konstrukciót kell alkalmazni a jelenlegi 200 napos helyett. Ebből következően egy adott évben a szolgáltatás tárgyevi teljesítései mellett esedékes lehet az átütemezett fizetés összege is, mely azt eredményezheti, hogy akár a 60 MrdFt-ot is meghaladhatja az adott évi kiadás, ami a költségvetési támogatásnak megközelíthetné a 30 %-át, mely finanszírozása pótlólagos források bevonása nélkül rendkívüli erőfeszítéseket követelhet.

Eredményszemlélet a számvitelben

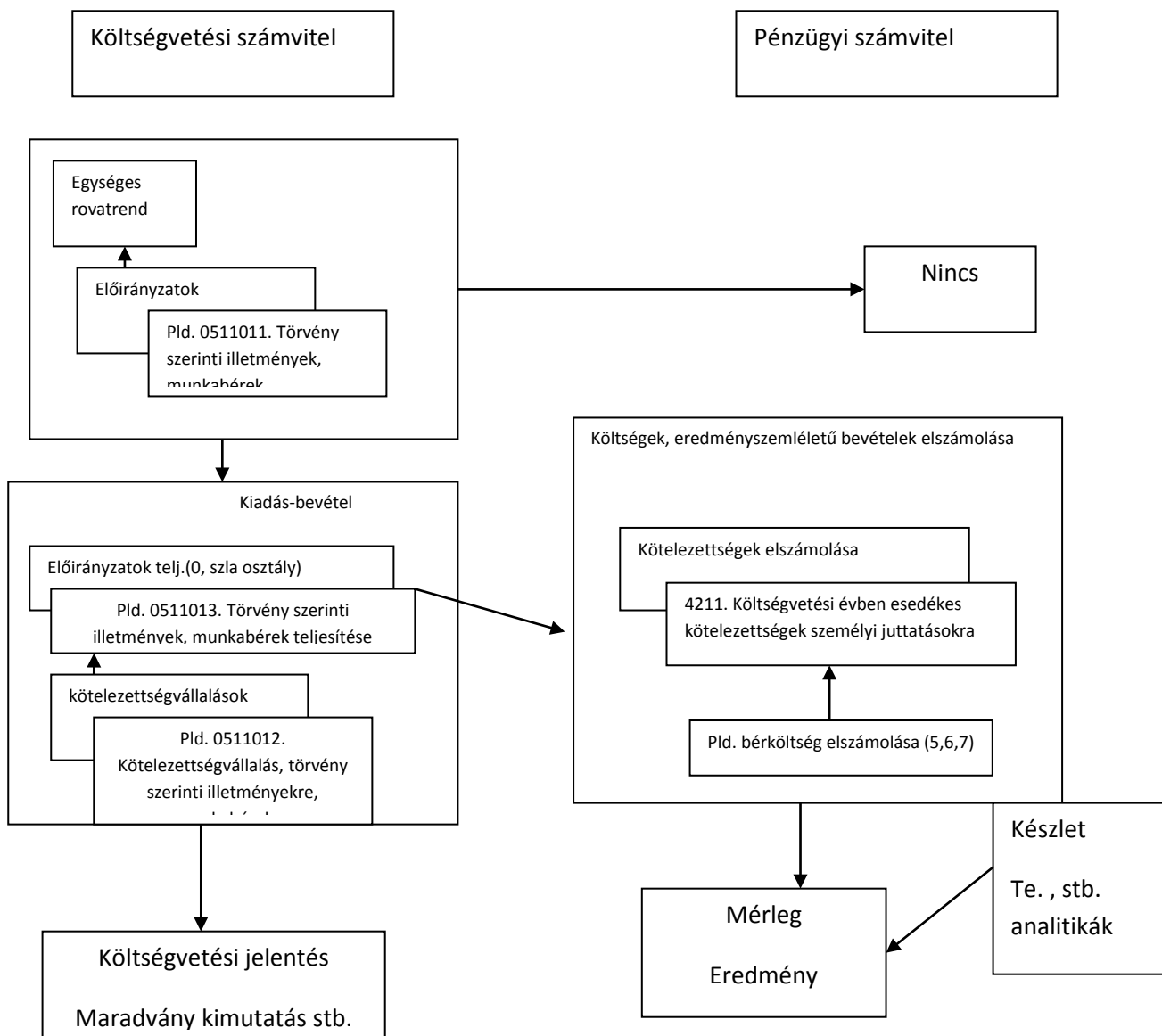
A leginkább mélyreható változás kétségtelenül az államháztartási számvitel területén várható. Míg 2013-ban még többé-kevésbé változatlan szabályok szerint szerveződik a könyvvezetés és a beszámolás, addig a 2014. január 01-től hatályba lépő jogszabályok már gyökeres változást jeleznek előre²⁹. A megcélzott módosítások célja a közszolgáltatások működési hatékonyságának a javítása. Ezt a célt az eredményszemléletű pénzügyi - számviteli eszközök meghonosításával kívánja elérni a kormányzat, melynek középpontjában az áll, hogy a jelenleg alkalmazott, az erőforrások alakulásának megfigyelésén alapuló számvitelt felváltaná/kiegészítené az üzemgazdasági, eredmény szemléletű. Ennek kapcsán az egyik kiemelt cél a kötelezettségvállalási (követelési) és pénzügyi keretek (előirányzatok) organikus összhangjának a megteremtése (főkönyvi szinten), **más szavakkal a kötelezettség (és követelés) vezérelt gazdálkodási rendszer feltételeinek pénzügyi - számviteli eszközökkel történő biztosítása** és ennek következtében a tervezési folyamatok és főképp a gazdálkodási fegyelem jelentős mértékű javítása. Természetesen az eredményszemlélet mellett, mely a vagyon alakulásának a megfigyelésére és az egyes tevékenységek költségeire összpontosítva állapítja meg azok eredményét, továbbra is elvárás a „hagyományos”, költségvetési, pénzforgalmi szemléletű elszámolások biztosítása is. Mindezek érdekében az új rendszer két fő területre, **költségvetési számvitelre, illetőleg pénzügyi számvitelre** osztja fel a számviteli tevékenységeket. Előbbiben alapvetően a pénzforgalmi szemléletű, míg utóbbiban az eredmény szemléletű elszámolások jelennek meg. Ennek a két területnek megfelelően jól elhatárolhatóak az egyes számviteli tevékenységekhez kapcsolható gazdasági események is. Míg a pénzforgalmi szemlélethez kapcsolódóan az elszámolások a „0” számlaosztályban vezetett, a rovatrenddel egyeztetett számlaosztályok felhasználásával valósul meg és a tevékenység kimenete alapvetően a költségvetési jelentés és a maradvány-kimutatás, addig a pénzügyi számviteli tevékenységek körében az 1-9 számlaosztályokhoz kapcsolóan kerülnek megfigyelésre a gazdasági események, a mérleg, az eredmény-kimutatás és a kiegészítő melléklet összeállításának érdekében.

Mindezeket együttvéve, az új számviteli rendszer megkísérelti a teljes gazdálkodási folyamat egységes egészként történő kezelésének a támogatását bevezetni, azzal, hogy azt

²⁹ Áht. 30.§ 1 2 6 9 18 20 22 23 24 bekezdése 2014. január 1-jén lép hatályba. 4/2013. (I. 11.) Korm. rendelet az államháztartás számviteléről hatályos, 2014. január 01-től

kötelezettség (követelés) vezéreltté alakítja át, szemben a jelenlegi rendszerrel, mely ezen tételekkel általában csak időszakonként „foglalkozik” (mérlegjelentések, beszámolók). Lényegét tekintve tehát a tervezett változás a módosított pénzforgalmi szemlélet (a pénzforgalmi elszámolások időszakonkénti módosítása üzemgazdasági adatokkal) helyett (mellett) bevezeti az üzemgazdasági szemléletet. Ebben a szemléletben a pénzmozgás mellett a tevékenységek költségeinek a kimutatása is cél, míg a pénzügyileg még függő (de jövőbeni biztos) tételek követeléseként és kötelezettségként szerepelnek az elszámolásokban. Fontos, hogy valamennyi követelés és kötelezettség elszámolásának - a vagyona gyakorolt hatásuk teljes körű számba vétele érdekében - meg kell történnie, előbbi a forgóeszközök között, míg utóbbi elsősorban azzal a céllal, hogy forrásokat érintően a saját tőke mellett az idegen tőke kimutatása is teljes körűen megvalósulhasson. Természetes és előre jelezhető ugyanakkor, hogy az üzemgazdasági szemlélet alkalmazásának a költségvetési szervek esetében számos korlátja van és lesz a jövőben is. **Nagy valószínűséggel várható, hogy a pénzforgalmi elszámolások (szemlélet) továbbra is domináns szerepet játszanak majd a számvitelben.** Így elsősorban és elsődlegesen a közvetlen pénzforgalommal járó költségek megfigyelésére lesz leginkább igény (lehetőség); az időbeni elhatárolások alkalmazását tekintve továbbra sem várható, hogy azok nagysága jelentős lenne, ugyanakkor viszont a befektetett eszközök beszerzési árának költségként az amortizáción keresztül történő elszámolása és ennek következtében hatása a mérleg szerinti eredményre már rendkívül jelentős változás.

Az államháztartás számvitelnek új rendszerének modelljében két, logikailag elkülönülő, de nyilvánvalóan organikusan egymásba ágyazott számviteli rendszer működik majd 2014-től (2. sz. ábra). A költségvetési számvitelben egyrészt a költségvetés tervezésével összefüggésben rögzítésre kerülnek a rovat-rend szerinti kiadások és bevételek, melyekhez kapcsolódóan valósul meg a bevételi és kiadási előirányzatok alakulásának a megfigyelése, a követelések, kötelezettségvállalások, egyéb fizetési kötelezettségek rögzítése, valamint azok teljesítésének a vizsgálata. Ez lényegében azt jelenti, hogy az új főkönyvi számlakeret egy adott kiadási, vagy bevételi jogcímhez kapcsolódóan tartalmazza a kötelezettség (követelés), az előirányzat és az előirányzat teljesítési számlákat, vagyis három főkönyvi számlát a „0”-ás számlaosztályban. Ezzel szemben a pénzügyi számvitelben az adott, aktuális kötelezettségek pénzforgalmi teljesítésével összefüggésben a költségek megfigyelése, valamint a pénzforgalmat nem érintően a vagyon változásával kapcsolatos tranzakciók feljegyzése történik.

2. sz. ábra: Az államháztartás számvitelének új rendszere 2014-től (forrás: saját szerkesztés)

Lényeges megemlíteni, hogy míg a költségvetési számvitelben érthető okok (pénzforgalmi szemlélet) miatt az időbeli elhatárolás elve nem alkalmazható, addig a pénzügyi számvitelben erre elvben lesz mód. Így például aktív időbeli elhatárolásként lehet majd figyelembe venni azokat a bevételeket, melyek bár következő évben merülnek fel, de még az előző időszakot terhelik (pl. kiszámlázott, de csak a mérleg fordulónapját követően befolyt bevétel), illetőleg azokat az elszámolt kiadásokat is, melyek költségként már a következő időszakot terhelik. A passzív időbeli elhatárolások között olyan bevételek kerülhetnek kimutatásra, melyek a beszámolási időszakban már befolytak, de elszámolásuk a következő időszakra esik, illetőleg itt kerülhetnek kimutatásra olyan költségek is, melyek pénzügyi rendezése a következő időszakra húzódik át. A HM fejezet esetében a halasztott fizetési konstrukciók következtében ez utóbbi tétel igen jelentős, több tízmilliárd forint nagyságrendet is kitehet.

A gazdasági események könyvelése, valamint a beszámoló szempontjából megközelítve megállapítható (3. sz. ábra), hogy a költségvetés tervezésével kapcsolatos valamennyi számviteli tevékenység a költségvetési számvitelben folyik, illetőleg itt kerül feldolgozásra valamennyi előirányzattal és kötelezettséggel kapcsolatos esemény is. Ennél fogva az éves

beszámoló részeként összeállításra kerülő költségvetési jelentés is, *mely az egységes rovatrend szerinti tagolásban az eredeti és módosított előirányzatokat, az azokra vonatkozó követeléseket, kötelezettségvállalásokat, egyéb kötelezettségeket, valamint az előirányzatok teljesítését, és azok funkciók szerinti megoszlását tartalmazza. A **maradvány-kimutatás** továbbra is a „jól megszokott rend” szerint az alaptevékenység és a vállalkozási tevékenység bevételeit és kiadásait, a kötelezettségvállalással terhelt és a szabad maradványt tartalmazza, így lényegében nem változik. Új elem ugyanakkor az **eredmény-kimutatás**, mely a pénzügyi számvitel keretében a bevételek és ráfordítások megfigyelésének eredményeképpen a **mérleg szerinti eredmény megállapítását** biztosítja majd és a mérlegben a *saját tőke* elemeként kerül bemutatásra. Ezzel összefüggésben igen fontos látni azt, hogy míg a költségvetési számvitelben valamennyi kötelezettségvállalás és kapcsolódó kiadás (bevétel) pénzforgalmi szemléletben, *többé-kevésbé* a megszokott rend szerint (előirányzatok alapján) kerül elszámolásra, addig a pénzügyi számvitelben a pénzforgalomhoz kapcsolódóan elszámolásra kerül valamennyi, a nemzeti vagyon változásával kapcsolatos gazdasági esemény is. Így például tárgyi eszközök beszerzése esetében itt kerül elszámolásra a vonatkozó kötelezettség, a beszerzéshez igénybe vett pénzeszköz felhasználása, az eszköz állomány növekedése (bruttó érték), a nemzeti vagyon változása és az eredmény kimutatáson keresztül a *tevékenység* eredményét csökkentő értékcsökkenés összege. A tevékenység mérleg szerinti eredménye az általános számviteli szabályok szerint, alapvetően az eredményszemléletű bevételek és ráfordítások különbözeteként kerül megállapításra.*

A *kettős* (kölségvetési és pénzügyi) megközelítés ma még több kérdést is felvet, melyeket a hatálybalépés időszakáig meg kell válaszolni, illetőleg már akár most is előre jelezhetően a gazdálkodás és lényegileg a feladatellátás eredményességéről és feltételeinek alakulásáról egy sokkal inkább árnyaltabb, de bizonyos értelemben a tényleges helyzetet tükröző képet állít ki. A megválaszolandó kérdések között szerepel többek között a **KIR rendszerrel kapcsolatos eljárások** főkönyvi kezelése, különösen a pénzügyi számvitel rendszerében, ahol (3. sz. ábra) az adott kötelezettség a bérszámfejtés adatai alapján – melyek lényegében nem a kölségvetési szervnél, hanem a Kincstárnál állnak rendelkezésre – kerül könyvelésre, illetőleg kivezetése a pénzforgalommal egyidejűleg történik.

Felvetődik emellett (2., 3. sz. ábrák) az is, hogy miután a kötelezettségeket és követeléseket valamennyi számlaosztályban (vagyis mindkét rendszerben) rögzíteni kell, okozhat-e ez esetlegesen belső adat egyeztetési problémákat. A választ erre a kérdésre nyilvánvalóan később, az új rendszer informatikai támogatásának fejlesztése során kell megkeresni, az azonban valószínűnek tűnik, hogy a megoldást a vonatkozó adatok egyszeri bevitelében, de kezelésük különböző szemléletű megközelítésében kell majd keresni.

A kölségvetési lehetőségek szűkülése következtében a HM fejezet vagyona (saját tőke) folyamatosan csökken, tekintve, hogy a rendelkezésre álló támogatási előirányzatok jelentős mértékű fejlesztéseket nem képesek finanszírozni. „A fejezet vagyona az előző évhez képest 27 529 MFt-tal (4 %-kal) csökkent. Ezen belül a befektetett eszközök értéke 20 505,7 MFt-tal (3,5 %-kal) csökkent, a forgóeszközök értéke pedig 7 023,3 MFt-tal csökkent. A befektetett eszközökön belül a tárgyi eszközök állománya csökkent 4,7 %-kal (mely 22 095 MFt-os csökkenés)” áll a fejezet 2011. évi beszámolójában³⁰. A vagyon csökkenése jórészt az elszámolt értékcsökkenés következménye, melyet belátható időn belül (legalább 2016-ig) többletberuházások kölségvetési támogatási többletforrások hiányában nem lesznek képesek ellentételezni. Ebből adódóan a fejezetnél megfontolandó, hogy szakítva a jelenlegi gyakorlattal – legalább a tárgyi eszközök esetében –, módosítva jelenleg hatályos számviteli politikánkat bevezessük az értékhelyesbítést, mely alkalmazása esetében legalább a saját tőke összegében a tényleges piaci értéknek legalább részlegesen történő figyelembe vételével valósabb kép mutatható be a tényleges vagyoni helyzetről. Természetesen ennek az eljárásnak az esetleges alkalmazása sem oldja meg azt a kérdést, mely a mérleg szerinti eredmény összegének várható alakulásából következik. Míg az eredménykimutatásban a befektetett eszközökkel összefüggésben az eredményt csökkentő tételként kerül figyelembe vételre az elszámolt éves amortizáció összege, mely nagyságrendileg 30 MrdFt-ot tesz ki, addig az eredményszemléletű közhatalmi bevételek (kölségvetési támogatások) már jőszerivel csak az anyagi és személyi jellegű ráfordításokra nyújtanak fedezetet, így bizonyosan előre jelezhető, hogy a HM esetében (legalábbis fejezeti szinten) a zárszámadáskor negatív mérleg szerinti eredménnyel számolhatunk. Míg a kölségvetési számvitel rendszerében megállapított maradvány továbbra is a kiadási és bevételi előirányzatok teljesítésén keresztül méri a kölségvetési gazdálkodás „eredményességét” és továbbra is pozitív értékével egyszerűen és közérthetően mutatja mind a döntéshozók, mind pedig a közvélemény felé, hogy milyen mértékben kerültek felhasználásra a jóváhagyott források, addig a pénzügyi számvitel már ezzel szöges ellentétben akár több tíz milliárd forintot kitevő „veszteséget” is mutathat. **Így tehát amellett, hogy továbbra is pozitív maradvánnyal számolhat majd a fejezet, a negatív mérleg szerinti eredmény, annak megfelelő értelmezése és magyarázata alapjaiban jelentős kihívást és új megközelítést**

³⁰ T/8196 Tv. javaslat

követel majd a fejezettől a költségvetési beszámolás során, ugyanakkor azt is jelzi majd, hogy mértékét tekintve legalább mekkora összegű támogatás „hiányzik” a fejezet költségvetéséből, minimálisan az amortizációs költségek fedezete érdekében. Ez a jelenség (negatív mérleg szerinti eredmény) lényegében mindaddig fenn fog állni, amíg a költségvetés „nem lesz képes” támogatások, vagy egyéb (de tartós) bevételi források biztosításával legalább az amortizáció összegét fedező többlet bevétel biztosítására. Az ezt követő (a költségvetési lehetőségek intenzív növekedése idején) időszakban pedig arra a kérdésre kell majd választ adni, ami a beruházási célú közhatalmi bevételek egyszeri elszámolásából (beruházás végrehajtásának évében) következik, ami nyilván jelentősen növeli a mérleg szerinti eredményt, míg az amortizáció a későbbi időszakokban elszámolva csökkenti azt. Ezzel kapcsolatosan felvetődhet esetlegesen a bevétel passzív időbeli elhatárolása vizsgálatának a kérdése is.

Amennyiben a jelenlegi várakozások szerint az új számviteli rendre történő áttérés 2014-től az elfogadott jogszabályok szerint valósul meg, a fejezetnek alapjaiban át kell alakítania jelenleg alkalmazott eljárásait és számos jogszabály, belső szabályozó módosítása válik esedékessé. Így többek között teljes körűen újra kell szabályozni a HM fejezet egységes számviteli politikáját, új számlatükört, számlatartalmat és gazdasági eseménytárat kell kialakítani és természetesen át kell alakítani a jelenlegi pénzügyi-számviteli információs rendszert, majd tesztelten dokumentálva, valamint az érintett állományt felkészítve biztosítani kell annak üzemszerű működését 2014. január elsejétől. Ezzel összefüggésben – bár a tennivalók zöme a pénzügyi területre hárul – említést kell tenni a korábban már felvetett kötelezettségek kezeléséről is. Az új szabályozás mellett, hogy a beszámolás kapcsán több évre előretekintve írja elő a kötelezettségek bemutatását, a főkönyvi szinten is jelentősen „szigorítja” a jelenleg alkalmazott eljárásokat, azzal, hogy lényegileg valamennyi előirányzat teljesítését, illetőleg költség elszámolását a vonatkozó kötelezettség *könyvelésén keresztül* rendeli el végrehajtani. Mindezek a számviteli szabályozás adekvát módosításán felül alapvető változások igényét generálhatják a beszerzéseket bonyolító, főleg logisztikai szervezetek irányában is.

A jogszabályváltozások sora természetesen itt nem ér véget. Számos egyéb, kisebb nagyobb jelentőségű, a gazdálkodást, illetőleg a foglalkoztatottakat érintő változásról lehetne még beszámolni, így többek között az ÁFA törvény új előírásairól a pénztárgépek NAV-hoz történő on-line „bekötése” kérdésében, vagy a közalkalmazottakat érintően a szabadság idejére járó távolléti díj kiszámításának új szabályai kapcsán. Több felvetett kérdésben ma még csak a változás iránya látható és mind a hatások költségvetési számszerűsítése, mind pedig azoknak a fejezet gazdálkodási rendszerébe történő integrálása csak most, vagy a jövőben veszi kezdetét. Bízom benne, hogy ehhez a folyamathoz az eligazodás és a későbbi tennivalóink meghatározása érdekében, ha csak a változások főbb vonalainak vázolásával is, nem csupán a pénzügyi szakállomány, de a pénzügyek iránt érdeklő valamennyi Kedves Olvasó számára, ezen írás is hozzájárulhat.

Dr. Gáspár Tibor³¹

gaspartibor@upcmail.hu

GONDOLATOK A KÖZPONTI LOGISZTIKAI BÁZISRÓL

Absztrakt

A Központi Logisztikai Bázis szükségessége, a megvalósításának koncepciója már több mint tíz évvel ezelőtt felmerült. A Magyar Honvédség vezetése már a negyedik kormányzati ciklusban próbálkozik a megvalósítást elérni, de eredménytelenül. Én, mint aki ott voltam az ötlet megszületésénél, évekig eredménytelenül próbáltam menedzselni a bázis megvalósulását, elérkezettnek látom az időt, hogy összefoglaljam az elmúlt évek tapasztalatait. Felhívjam a figyelmet azokra a körülmények, amelyek még most is szükségesnek tartják e projekt megvalósítását, javaslatot tegeyek a Központi Logisztikai Bázis kialakítására a mai viszonyok között.

Kulcsszavak: Központi Logisztikai Bázis, raktározás, ellátás, információs rendszer, raktár hálózat.

Bevezetés

NATO csatlakozásunk kapcsán a német hadsereg képviselői – segélyprogram keretében – 1998 – 2000-ben átvilágították a Magyar Honvédség logisztikai rendszerét. Az átvilágítást segítő magyar munkacsoport vezetője én voltam. A vizsgálatok alapján szerzett tapasztalatokat a két munkacsoport, 2001 elején, javaslatokba foglalta össze, amelyek egyike a következő volt:

„A meglévő ellátó bázisok és raktárak kapacitása alapján csak egy-egy szakterület anyagainak és eszközeinek raktározását tudjuk egy helyen megoldani és mindösszesen 3 integrált ellátó bázissal rendelkezünk. (Ezek is 2000 végén kezdtek megalakulni – a szerző megjegyzése.) Az ország különböző részén elhelyezkedő raktárak műszaki állapota gyenge színvonalú, a raktározás technológiája és informatikája elavult. A jelenlegi raktározási struktúra fenntartása, üzemeltetése nem gazdaságos, jelentős üzemeltetési és felújítási költséget igényel. Korszerű és gazdaságos új ellátási rendszer és integrált informatika bevezetése nehezen valósítható meg a meglévő infrastrukturális feltételek között. A jelenlegi széttagolt

³¹ Dr. Gáspár Tibor nyá. mk. vezérőrnagy az MH ÖLTP volt parancsnoka.

ellátási és üzemeltetési rendszer helyett egy Központi Logisztikai Bázis (a továbbiakban KLB) kiépítése célszerű.”³²

Ugyanebben az időben folyt a Magyar Honvédség átalakítása is (MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság /a továbbiakban MH ÖLTP/ megalakítása, ágazat csoportos ellátó központok létrehozása, stb.). A logisztikai tervezésben résztvevő kanadai logisztikai tanácsadó tiszt is megerősítette a központi bázis szükségességét, sőt még a kanadai hadsereg ez irányú tapasztalatainak átadását is megígérte. Természetesen a két folyamat, az átvilágítás és a hadsereg átalakítás, összekapcsolódott, hatással volt az egyik a másikra. A KLB ötlete 2000 végén született.

Kezdeti lépések

A Magyar Honvédség fogyasztói logisztikai rendszere modernizációjának koncepcióját 2001. december 13-án fogadta el az MH Katonai Tanácsa. Az elfogadott anyag feladatszabó része a KLB-re vonatkozólag a következőket tartalmazta:

„4. Egy hatékonyan működtethető központi raktározási és tárolási rendszer kialakítása érdekében kezdődjön meg a korszerű követelményeknek megfelelő raktározási és anyagmozgatási technológiákkal rendelkező központi logisztikai ellátó bázis kialakítása.”³³

A 2002 tavaszán megtartott választásokat követő kormányváltást követően a logisztikai rendszer modernizációja egy kissé más irányba fordult, a KLB koncepció megmaradt. A munka folytatódott, több logisztikai szakembernek alkalma volt tanulmányozni a kanadai hadsereg montreali logisztikai bázisát. Az MH ÖLTP közbeszerzési eljárást írt ki egy megvalósíthatósági tanulmány elkészítésére. A pályázatot, a német – magyar logisztikai együttműködésben is résztvevő, német ESG GmbH cég nyerte el. A tanulmány 2002 őszére elkészült. Részletesen elemezte a bázis megvalósításának lehetőségeit, folyamatát, értékelte a szóba jöhető helyszínek adottságait és gazdaságossági számvetéseket is tartalmazott. A szakértők azt prognosztizálták, hogy a bázis megvalósításával kb. 45% létszám, több mint 45% tároló terület és kb. 40% üzemeltetési költség takarítható meg. A lehetséges helyszínek közül a legkedvezőbbnek – akkor az ÁPV Rt kezelésében lévő – tököli repülőteret jelölték meg.

2003. január 14-én, a miniszter úr vezetésével, sor került egy, az év fontosabb feladatait számba vevő, megalapozó értekezletre, ahol szintén felmerült a KLB kérdése. Feljegyzéseim szerint, én következőket jelentettem a KLB-vel kapcsolatban:

³² A szerző jegyzeteiből.

³³ Feljegyzés az MH Katonai Tanács 2001. december 13-i ülésén hozott döntésekről. HM HVK Vezérkari Iroda T-14/72/2001

„ Központi Logisztikai Bázis kialakítása.

Az MH logisztikai rendszerének korszerűsítése napirenden lévő feladatunk, melynek kiemelt problémaköre a **Központi Logisztikai Bázis** létrehozása. A jelenleg meglévő ellátó bázisok és raktárak kapacitása alapján csak egy-egy szakterület anyagainak és eszközeinek raktározását tudjuk egy helyen megoldani és mindössze 3 integrált ellátó bázissal rendelkezünk. Az ország különböző részén elhelyezkedő raktárak műszaki állapota gyenge színvonalú, a raktározás technológiája és informatikája elavult. A jelenlegi raktározási struktúra fenntartása, üzemeltetése nem gazdaságos, jelentős üzemeltetési és felújítási költséget igényel. Korszerű és gazdaságos új ellátási rendszer és integrált informatika bevezetése nehezen valósítható meg a meglévő infrastrukturális feltételek között.

Az MH logisztikai rendszerének átvilágítását – 1998-2000-ben a német segélyprogram keretében – végző német ESG cég szintén arra a következtetésre jutott, hogy a jelenlegi széttagolt ellátási és üzemeltetési rendszer helyett egy központi logisztikai bázis kiépítése célszerű.

Parancsnokságunkon az előkészítő munkát a múlt évben beindítottuk, szakmai előkészítő bizottságot hoztunk létre, valamint a szakterületek részletes felmérést készítettek a jelenlegi és a jövőben várható anyag- és eszköz készletről. Közbeszerzési eljárás keretében szerződést kötöttünk a már említett német ESG céggel egy megvalósíthatósági tanulmány elkészítésére. A tanulmány 2002 novemberében készült el.

Az előkészítés kezdetétől fogva jelentős érdeklődés mutatkozik a polgári logisztikai cégek részéről is, melyek kifejezték készségüket a beruházásban történő részvételre, valamint a későbbi szolgáltatásokra vonatkozóan is.

Előzetes szakmai koncepciók szerint a Központi Logisztikai Bázison helyeznénk el a lőszer, az üzemanyag és a háborús készletek kivételével valamennyi szakanyagot és eszközt. Az előzetes számvetések alapján a redukált tárolótér igény is meghaladja a 250 000 m²-t.

A helyszínt illetően az előkészítés folyamán részletesen vizsgáltuk a Budapest XVI. kerület Mátyásföld, Budafok-Háros, Tápiószecső és Cegléd helyőrségek HM kezelésben lévő ingatlanjainak megfelelőségét, valamint a Tököl, volt katonai repülőtér és a régi Csepel Autógyár, (Szigetszentmiklós ÁTI-Sziget Kft. tulajdonában) adottságait.

Összességében a legjobb telepítési helyszínnek a Tököli repülőtér mutatkozik, mind közlekedési, mind ellátási szempontból. A terület mérete és infrastrukturális adottságai lehetőséget adnak egy közös katonai polgári logisztikai bázis megépítésére is.³⁴

³⁴ A szerző feljegyzése.

Három lehetőség kínálkozott a megvalósításra:

1. Költségvetési pénzből történő beruházással. Ismerve a hadsereg költségvetésének a szűkösségét, ez komolyan nem is jött számításba.
2. Az új bázis beruházási költségét a felszabaduló ingatlanok értékével egyenlítjük ki. Ebben a konstrukcióban szükség lett volna egy olyan beruházó szervezetre, amely meghitelezi a beruházást.
3. Egy polgári logisztikai, beruházó cég felépíti a bázist, amit a hadsereg bérel, lízingel, esetleg közösen üzemeltet.

A 2. és 3. lehetőség alapján folytatódott az előkészítő munka.

A bázis létrehozásának előkészületei

Az MH ÖLTP szakemberei kidolgozták a tároló kapacitás meghatározáshoz szükséges számvetéseket, rendszerbe foglalták a szakmai követelményeket, felkészültek a pályázati kiírás elkészítésére. A KLB, mint feladat, bekerült a Magyar Honvédség 2004 – 2013 közötti időszakra vonatkozó átalakítására, új struktúrájának kialakítására vonatkozó tervbe. Ezt, a végrehajtásra kiadott 01/2003. (HK 22) MH utasítás rögzítette.

A Magyar Honvédség hosszú távú fejlesztésének irányairól szóló 14/2004. (III. 24.) OGY határozat 7. (g) pontja rögzítette: *„a logisztikai és támogató szervezetek koncentrálásával a szükséges támogató és kiszolgáló katonai szervezetek megtartásával, a raktárbázisok számának csökkentésével át kell alakítani a logisztikai támogatás rendszerét. A honvédség gazdálkodásában – a sorállomány kiválásának következtében – a jövőben növelni kell a verseny szféra szolgáltatásainak igénybevételét és a piaci módszerek alkalmazását, így a nemzetgazdasági szféra szerepét”.*

Kiadásra került a 86/2004. (HK 25) *a Központi Logisztikai Bázis Programiroda létrehozásáról és a Központi Logisztikai Bázis előkészítésének fő feladatairól* szóló HM utasítás. Az MH ÖLTP szervezetében létrejött a programiroda, 3 fővel és átvette a feladatok koordinálását. Nagyon sok számvetés, tanulmány készült el ebben az időben, amelyek alátámasztották a bázis szükségességét, rendszerbe foglalták a tervezéshez szükséges alapadatokat.

A polgári logisztikai, befektető szféra is megmozdult. Legalább három csoport volt, akik komolyan foglalkoztak a projekt megvalósításával. A politikai vezetés nem tudott dönteni a lobby csoportok között. A politikai vezetés – legalábbis nyilatkozatok szintjén – komolyan gondolta a megvalósítást. Példa erre a védelemgazdasági helyettes államtitkár nyilatkozata:

„Megkérdeztük

Mikorra épül meg a központi logisztikai bázis?

Zámbori Mihályt, a HM védelemgazdasági helyettes államtitkárát a honvédség központi logisztikai bázisának (KLB) létrehozásáról kérdeztük, amelyről említést tett felszólalásában az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság feladatszabó értekezletén.

- Várhatóan 2006 közepére, végére épülhet meg a KLB, amely közép-európai mércével jelentős logisztikai központ lesz. Ezen a bázison lesz majd – a robbanó- és veszélyes anyagok kivételével – minden eszköz- és anyagkészlet. Nagy külföldi és magyar cégek is szeretnének részt venni ebben a projektben, amelyre nyílt tendert írunk ki. A finanszírozás módjáról, a légi, a közúti és a vasúti szállítás feltételeinek is megfelelő helysínről kell döntenünk.³⁵

2005. március 10-én, az éves feladatszabó értekezleten a miniszter úr, többek között, a következő feladatot szabta: „... át kell alakítani a központi logisztikai szervezeteket, meg kell kezdeni egy korszerű központi logisztikai bázis és az egészségügyi centrum szervezetének kialakítását, ...”³⁶

Az értekezletet követően, megkérdezésünk nélkül (egy ideig nem is szeretünk róla tudomást), elkészült a 05/2005, HM utasítás, amely módosította a 01/2003. HM utasítást. A fejlesztési tervből törölték a KLB kialakítására vonatkozó feladatot.

2005 végén készült egy összefoglaló anyag az előkészületekről, az eddig elvégzett tevékenységről, amit a HM védelemgazdasági helyettes államtitkár öntött formába és terjesztett a miniszter úr elé és határozottan javasolta a KLB megvalósítását. Döntés a beruházás indításáról ekkor sem történt.

Világossá vált, hogy ebben a kormányzati ciklusban a régóta tervezett Központi Logisztikai Bázis nem tud megvalósulni, sőt el sem kezdődik az építkezés. Ezért kollégáimmal kidolgoztunk egy alternatív megoldást, mivel az ÖLTP-re kivetett létszám korlátok szorítottak bennünket. A másik motiváló tényező, pedig az volt, hogy felmerült a Daróczi úti objektum gyors és kedvező értékesítésének az esélye. Feladatul kaptuk, hogy tervezzük meg az objektum leürítését. A javaslatot 2006. február elején, a vezérkari főnök útján terjesztettem a miniszter úr elé. Ez, többek között a következőket tartalmazta:

„Az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság szolgálati alárendeltségébe tartozó ellátó központok és azok területi raktárai átalakításának, a széttagolt raktári elemek racionális összevonásának lehetőségét megvizsgáltuk. A kidolgozói munkát két markáns követelménynek történő egyidejű megfelelés szerint végeztük el. A két követelmény egyike, hogy rövidtávon – már 2006. évi indítással – kezdődjön el a meglévő raktárhálózat területi és részben szervezeti koncentrációja, a másik, hogy a megkezdett folyamat legyen illeszthető a távlati célként megfogalmazott Központi Logisztikai Bázis (a továbbiakban: KLB) létrehozásának koncepciójába.

Az így elkészült elgondolás alapján már rövidtávon is tehetünk olyan lépéseket, amelyek megfelelnek a hosszabb távú elképzeléseknek, a racionálisan

³⁵ Magyar Honvéd, 2004. március 19.

³⁶ Részlet a 2005. évi feladatszabó értekezleten elhangzott miniszteri feladatszabásból.

tervezett raktárösszevonások megvalósításához szükséges befektetések nem jelentenek kidobott pénzt és a jelentkező megtakarítások már a közeli jövőben érzékelhetővé válnak, a későbbi fejlesztések ütemében pedig tovább fokozódnak.

Mindenek előtt szükséges leszögezni, hogy a központi logisztikai tagozat raktározási feladatai igazi modernizációját a KLB megvalósítása jelenti, amit célként többször megfogalmaztunk. A KLB azonban jelenleg – elsősorban a létrehozáshoz szükséges erőforrások hiánya miatt – nem lehet reális cél, ugyanakkor azt is hangsúlyozni kell, hogy a központi raktárak a mai formájukban és állapotukban nem tarthatók fenn. Ennek számtalan oka van, amelyek közül egyik, hogy a raktárhálózat átalakítása nélkül az MH ÖLTP nem képes beállni a 2006. december 31.-re meghatározott létszámra, ami veszélyezteti az MH összlétszámára vonatkozó előírást is. Nagyon fontos tényező, hogy a ma meglévő objektumaink, raktárépületeink műszakilag elavultak, szinte minden épület felújításra szorul. Ezek az épületek a múlt század közepén, második felében épültek, azóta jelentős felújításon nem estek át, némelyikük használhatósága megkérdőjelezhető, vagy veszélyes kategóriába sorolható. Az teljesen világos, hogy az összes raktár, raktárépület rekonstrukciója anyagilag nem finanszírozható (de nem is indokolt), ezért javasoljuk a rendelkezésre álló erőforrásokat a raktárcsoportok létrehozása érdekében koncentrálni. A raktárcsoportok kialakítása, illetve a két meglévő, (MH Haditechnikai és MH Hadtápanyag Ellátó Központ) szervezeti integrációja számvetéseink szerint egy év alatt elvégezhető. Az így létrehozott szervezetet tekintjük a KLB elődjének, az úgynevezett Logisztikai Ellátó Központnak (a továbbiakban: LEK), amely szervezet létrehozása a mai rendelkezésre álló lehetőségek (realitás) alapján áll, de ugródeszkája a távlatilag megfogalmazott célnak is. Tekintettel arra, hogy mindkét ellátó központ nagy mennyiségű, a mennyiségen belül rendkívül heterogén összetételű anyagi készletet tárol, így a személyi állomány sorsának rendezése, az anyagi mozgások nyomon követhetősége, az elszámolások elvégzése rövidebb szervezési ciklus alatt nem hajtható végre.

(A LEK/KLB kialakítására vonatkozó elképzelés semmilyen vonatkozásban nem érinti a 2005. évben megalakított, készenlétét elért és az alaprendeltetési feladatait maradéktalanul ellátni képes MH Veszélyesanyag Ellátó Központot.)³⁷

E javaslatot a miniszter úr elfogadta és 2007-ben az itt megfogalmazott elvek alapján alakult meg az MH LEK.

A következő kormányzati ciklusban is ismétlődtek e folyamatok. Egy-egy munkacsoport aktualizálta az alapadatokat, követelményeket, a vezetésnek voltak elképzelései, de érdemi előrelépés nem történt.

³⁷ Részlet az MH ÖLTP parancsnok javaslatából az MH Logisztikai Ellátó Központ létrehozására.

Az utóbbi időben újra napirendre került a kérdés, amit bizonyít, hogy három cikk is megjelent e témában, a katonai sajtóban.³⁸ Mindhárom írás jelenleg is szükségesnek tartja a KLB létrehozását. A szerzőknek némileg eltérnek a nézeteik a bázis rendeltetésével és feladatával kapcsolatban. Ezért a következő fejezetben, részben még az én időmben készült összefoglaló jelentés alapján, megfogalmazom a KLB rendeltetését és feladatát.

A létrehozandó KLB rendeltetése és feladata:

A KLB rendeltetése a szolgálati és szakmai vezetési szinteken keresztül a HM és MH szervezeteinek mindenoldalú anyagi biztosítása béke állapotban és a béke állapottól eltérő alkalmazás esetén, hazai és külföldi műveletek során egyaránt.

Feladatai:

Rendelkezzen az MH szintű hadfelszerelési anyagok és eszközök tárolási, ellátási, készletképzési és nyilvántartási rendje és egyéb jogszabályok (számviteli, környezetvédelmi, munkavédelmi előírások, stb.) betartását és végrehajtását biztosító vezető és végrehajtó szervekkel.

Az anyagtároló kapacitása anyag fajtánként, eszközcsoportonként csoportosítva feleljen meg az egyedi (pl. sugárzó, tűz és robbanásveszélyes anyagok), a speciális (hűtés, hőntartás, páratartalom, stb.) és az általános tárolási feltételeknek.

A tároló, előkészítő és kiszolgáló kapacitása tegye lehetővé az anyagok, eszközök teljes élettartamának biztosítását a központi tagozatban. Biztosítsa a rendszeresítéstől a rendszerből történő kivonásig az anyagok és eszközök műszaki-technikai, üzemeltetési adatait.

Tartsa nyilván az ellátási körébe tartozó anyagokat, készleteket, eszközöket a szakmai, pénzügyi-számviteli előírások betartásával.

Biztosítsa a központi és stratégiai készletek tartós tárolását, a készletek, eszközök időszakos műszaki ellenőrzését és az előírt technikai kiszolgálások végrehajtását.

Legyen képes a hatáskörébe utalt anyagok, eszközök és szolgáltatások beszerzésének időbeni kezdeményezésére a közbeszerzési törvényben meghatározott keretek között.

A hadfelszerelési eszközök és anyagok közbeszerzésénél működjön együtt az illetékes logisztikai szervezetekkel a beérkező anyagok, eszközök minőségbiztosításának érdekében, a központosított közbeszerzéseknél pedig a kijelölt állami szervekkel.

A belső területi elhelyezkedése biztosítsa az anyagosztályok szerinti anyag és eszköz tárolást, a kiadáshoz történő előkészítést, szortírozást, egységcsomag, egység-rakomány, egységyszerelvény összeállítását, a felhasználóktól beérkező

³⁸ Boczák Attila ezredes: A logisztikai támogató rendszer korszerűsítésének lehetőségei. Honvédségi Szemle, 2011/6. szám – 10-11. oldal.

Dr. Bencsik István, dr. Kovács Ferenc, Pogácsás Imre: A logisztikai támogatási rendszer korszerűsítésének valós lehetőségei a korszerű üzleti folyamatok tükrében. Katonai Logisztika, 2012/1. szám – 6-18. oldal.

Lengyel András: Szakmai értékelés a katonai logisztika szervezeti kereteinek változásairól. Katonai Logisztika, 2012/3. szám – 36-46. oldal.

anyagok, eszközök átvételét, műszaki-technikai ellenőrzését, karbantartását, ideiglenes vagy tartós tárolásba helyezését, vagy külső szervezet részére (közép-nagyjavítás, kalibrálás, hitelesítés, stb.) történő átadását.

A saját, vagy bérelt szállító kapacitáson keresztül legyen képes biztosítani a HM és az MH szervezetek jóváhagyott normatívák alapján történő tervszerű és – váratlan helyzetekben – soron kívüli eszköz és anyag ellátását.

Legyen képes a folyamatos működés során keletkező inkurrens anyagok tárolására, kezelésére azok értékesítéséig, vagy megsemmisítéséig.

A központi és csapatkészletek felhasználásának, fogyásának elemzésével és figyelemmel kísérésével, időben kezdeményezze a beszerzéseket.

Saját szakmai tevékenységének folyamatos elemzésével legyen képes az ellátási, kiszolgálási, tárolási, beszerzési tevékenységének optimalizálására, a szervezeten belüli együttműködés javítására, gazdaságossági szempontok érvényesítésére.

Az informatikai rendszere kapcsolódjon az MH és bizonyos területeken a NATO logisztikai rendszeréhez, biztosítva a belső szolgálati és szakmai vezetést. A híradó-informatikai rendszer feleljen meg a NATO biztonsági előírásoknak.

Az anyagok, eszközök elemi nyilvántartása, beazonosítása előre mutató legyen, perspektivikusan teljes körűen tegye lehetővé az emberi beavatkozás nélküli készlet-, anyag-, eszköznyilvántartást.

A jelen realitása a KLB létrehozására

Az eddig leírtakból és a hivatkozott írásokból egyértelmű, hogy a KLB-re szükség van. A kezdeti állapothoz (2000 - 2002) változtak a feltételek. Már közel 40%-os létszámcsökkentés nem érhető el, mivel ennek egy része realizálódott az MH LEK megalakításakor. Megítélésem szerint, megfelelő szervezet és technológia alkalmazása esetén 20 – 30%-os csökkentés reális lehet. Ugyanez a megállapítás vonatkozik a működési költségekre is. A bekövetkezett változások miatt a tárolótér igény is csökkent, ami szintén összköltségcsökkentő tényező.

A megvalósításra két változat képzelhető el:

1. Folytatni kell a megkezdett utat. Ez azt jelenti, hogy az MH LEK szervezeti és infrastrukturális bázisán kell kialakítani a KLB-t. Az MH LEK mátyásfüldei objektumának számbavétele után, el kell dönteni mely épület felel meg az új követelményeknek jelen formájában, vagy felújítás, korszerűsítés után, mely épületeket kell lebontani és helyükre korszerű raktárakat építeni. Fő szempont, hogy a felújított, megépített raktárak feleljenek meg kor követelményeinek, alkalmasak legyenek a korszerű raktári technológia befogadására. A raktárbázis korszerűsítés költségei részben előteremthetők a megszűnő raktár objektumok értékesítéséből és a csökkenő üzemeltetési költségekből. A megvalósítás több ütemben is elvégezhető, így a költségek hosszabb időre eloszthatóak. Minden évben annyit építkezést kell beütemezni, amennyi az anyagi lehetőség, de nagyon fontos, hogy a fő cél világos legyen, a feladatok egymásra épüljenek. Ilyen módszerrel lett kialakítva, 2001 és

2006 között az MH ÖLTP-nek, MH Támogató Ezrednek és még néhány más szervezetnek korszerű elhelyezést biztosító, Zách utcai laktanya, ami az MH legkorszerűbb objektuma lett. (Nem véletlen, hogy más is szemet vetett rá.)

2. Megfelelő raktárkapacitás bérlése korszerű infrastruktúrával rendelkező objektumban. A jelenlegi gazdasági helyzet azt eredményezte, hogy Budapest vonzáskörzetében több, komoly kapacitású logisztikai bázis áll kihasználatlanul. E körülmény kedvező feltételeket biztosít egy jól működő bérleti konstrukció kialakítására.

Jó példa lehet erre a megoldásra a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (BM OKF) által megkezdett Logisztikai Szolgáltató Központok projekt.³⁹ E program keretében a BM OKF a rossz állapotban lévő megyei raktárai kiváltására, az ország különböző pontjain, négy Logisztikai Szolgáltató Központban bérel szolgáltatást. Az első központ átadása 2012 októberében történt meg Szolnokon.

Mindkét lehetőség működőképes lehet. Mivel, a döntés hosszútávra szól, nagyon körültekintő mérlegelést igényel a helyes változat kialakítása. Nagyon részletes, pontos számvetések, gazdasági előrejelzések alapján lehet csak helyes döntést hozni.

Néhány körülmény, amely befolyással bír a döntésre:

1. A jelenleg működő raktárak döntő többsége Budapest vonzáskörzetében van. E szervezetek képzett szakembereire az új szervezetnek is szüksége lesz, ezért a KLB-t nem célszerű távolabbi helyre telepíteni.

2. A raktárbázisból csak akkor lesz KLB, ha a raktári technológia mellett a döntéshozók és a felhasználók részére is elérhető informatikai rendszerrel rendelkezik. Ez azt is jelenti, hogy a KLB létrehozását össze kell kapcsolni, a logisztikai rendszer számára már oly régóta várt, logisztikai információs rendszer megalkotásával. A kettő együtt, a korszerű raktár és logisztikai információs rendszer, biztosítja csak az igazi logisztikai korszerűsítést.

3. A bázist nem a ma igényeinek, hanem a holnap követelményei szerint kell létrehozni.

4. Csak kizárólag gazdasági, logisztikai-szakmai alapon célszerű dönteni.

5. A jelenleg meglévő inkurrencia készletet és meglévő inkurrencia tároló raktárakat célszerű leválasztani a KLB-ről, azokat, megszűnésükig, ideiglenes szervezetként, külön kezelni.

³⁹ www.katasztrofavedelem.hu/BM OKF - GEK - Hírárchívum 2012. október (2013. 02. 19.)

Összességében azt érzékelem, hogy a szakmai közvélemény maximálisan támogatja a KLB megvalósítását. Ehhez kell egy kis politikai támogatás és a siker nem maradhat el.

Irodalomjegyzék:

Boczák Attila ezredes: A logisztikai támogató rendszer korszerűsítésének lehetőségei. Honvédségi Szemle, 2011/6. szám – 10-11. oldal.

Dr. Bencsik István, dr. Kovács Ferenc, Pogácsás Imre: A logisztikai támogatási rendszer korszerűsítésének valós lehetőségei a korszerű üzleti folyamatok tükrében. Katonai Logisztika, 2012/1. szám – 6-18. oldal.

Feljegyzés az MH Katonai Tanács 2001. december 13-i ülésén hozott döntésekről. HM HVK Vezérkari Iroda T-14/72/2001

Lengyel András: Szakmai értékelés a katonai logisztika szervezeti kereteinek változásairól. Katonai Logisztika, 2012/3. szám – 36-46. oldal.

Magyar Honvéd, 2004. március 19.

www.katasztrofavedelem.hu/BM OKF - GEK - Hírchívum 2012. október (2013. 02. 19.)

Kövesi Károly

ÉLETVITELI ÚTMUTATÓ

az egészséget megőrző életmód kialakításához

(a katonai élelmezés tükrében)

I. rész

Absztrakt

A cikk történelmi áttekintést ad a katonák élelmezési ellátásáról a római kortól napjainkig. Részletesen elemzi a jelenkor felpörgött életvitelének hatásait, ennek kihatásait az étkezési szokásainkra, és bemutatja ennek következményeit. Következtetései, gyakorlati tanácsai útmutatóul szolgálnak egy egészségesebb életmód kialakításához nem csak a katonai élelmezéssel hivatásszerűen foglalkozók számára, de általában a közétkeztetésben dolgozók, sőt a magánember részére is.

Kulcsszavak: élelmezés, étkezés, tápérték, egészség

Témajegyzék

ELŐSZÓ

I. rész: Élelmezés, étkezés

1. Történelmi érdekességek a katonai élelmezésről a Rómaiaktól napjainkig
2. Az étkezés társadalmi dimenziója
3. Az élelmiszerek összetétele, tápértéke, az élelmezési normákról
4. A nem megfelelő tápértékű élelmiszerfogyasztás élettani hatása szervezetünk működésére
5. A Magyar Honvédség Honvédkórház Egészségvédelmi és Rekreációs Osztályának honvédségi étkeztetéssel kapcsolatos, 2011-ben készült felmérési eredményeinek ismertetése

6. A centralizált élelmiszer beszerzés és ellátás által nyújtott előnyök a honvédségi élelmezési biztosításban

II. rész: Tanácsok, javaslatok az egészséges életmód kialakításához

1. A rendszeres testmozgás élettani hatása szervezetünkre
2. A stressz okozta elégtelen táplálkozás lehetséges következményei
3. Hogyan tegyük egymás számára élhetővé, emberivé, hangulatossá a munkahelyi légkört
4. Természetgyógyászati érdekességek a gyakorlati tapasztalatok tükrében

ELŐSZÓ

Tisztelt Olvasó!

A mai rohanó világunkban elmondhatjuk, szinte semmire sincs elég időnk. Közülünk nagyon sokan folyamatosan időzavarban szenvednek.

A felgyorsult időnek, eseményeknek a „most-azonnal”-nak köszönhetően egybefolynak a napszakok, az évszakok, az évekről már nem is beszélve. Örülhet az ember, ha maradéktalanul el tudja végezni aznapi feladatait, nem is gondolva a „második műszakra”, ami az esetek többségében kolleganőinket hozza nehéz helyzetbe. Számos területen helyt kell állni, ezért garantáltan sérül valamelyik terület. A következmények soha nem jók.

Ebben a rohanásban azok a tevékenységek sérülnek a legjobban, amelyeknek a legkevésbé lenne szabad, vagyis a napi étkezés, ami az egészségünk megőrzéséhez, hatékony munkavégzésünkhöz szükséges életenergia felvételt biztosítja, valamint a rendszeres testmozgás, amely segítségével a szervezet folyamatosan megújul, ami késlelteti az öregedést, és energetizálja a testet a napi feladatok, nehézségek leküzdése érdekében.

Számtalanszor hallom ezeket a futtában elhangzott mondatokat, mint például „most nem érek rá ebédelni, mert fontos határidős jelentésem van”, „ha lesz időm, majd bekapok valahol, valamit.” Ráadásul ez még a jobbik eset, ugyanis a felmérések alapján megállapítható, hogy az érintett állomány 50%-a egyáltalán nem fogyaszt meleg ebédet. Aki a hasán spórol bármilyen oknál fogva is, az a megspórolt pénzt csak idő kérdése, hogy mikor költi orvosi beavatkozásokra, illetve gyógyszerekre.

Nem tudom kihagyni, hogy ne idézzem a Dalai Lámától elhangzottakat, **korunk emberével kapcsolatosan.**

„Feláldozza az egészségét, hogy pénzt keressen. Azután föláldozza pénzét, hogy visszaszerezze egészségét. Mivel olyan izgatott a jövőjével kapcsolatban, hogy elfelejti élni a jelen, az eredmény az, hogy nem él sem a jelenben, sem a jövőben; úgy él, mintha soha nem halna meg, és aztán úgy hal meg, hogy soha nem is élt igazán...”

Azt hiszem, ezen az idézeten nagyon el kellene gondolkoznunk.

Ez a kis útmutató szeretné felhívni a figyelmét arra az olvasónak, hogy minden megváltozott körülöttünk, és nem igazán pozitív irányba. Másrészt pedig a gyakorlati életből vett tapasztalatok alapján segíteni próbál az egészségünk megőrzésében. Ma már semmit sem szabad az évtizedeken keresztül megszokottak alapján tenni, mert minden más, és erre a másra fel kell készülni, legfőképpen arra, ami az ételmezésünket illeti. A szakismeret, az évtizedek gyakorlata olyan hatalom, tudás, amivel szeretnénk úgy élni, hogy az minden olvasónak adjon valami értékeset, elgondolkodtatót, használhatót egy élhetőbb egészségesebb életvitel kialakításához.

Kívánunk minden jót, erőt, egészséget!

Ételmezés, étkezés

1. Történelmi érdekességek a katonai ételmezésről a Rómaiaktól napjainkig

Az Útmutató első részében magáról az ételmezésről, étkeztetésről írtam. Jelentős részét képezi a történelmi múlt katonai ételmezési tevékenységének bemutatása, amellyel azt volt a célom, hogy éles kontrasztot állítsak a jelen kor katonai ételmezési tevékenységével. Régen a katonai vezetésnek elsődleges célja volt a katonák magas színvonalú étkeztetése, mivel tudták, hogy **hiába a jó fegyverek, ha a katonák éheznek, nem lesz ki hatékonyan használja őket.** Sajnos napjainkban fordult a helyzet, hiszen mindenki (katonai vezetőink is) természetesnek veszi, hogy eszünk, ezért nyugodtan lehet forint milliárdokat fegyverekre költeni, és elhanyagolni az egészséges táplálkozáshoz szükséges feltételek biztosítását. Valóban mindannyian étkezünk. Csak nem mindegy, hogy mit, mennyit, és hogyan készítik el azt az ételt...

A Rómaiak

Amióta a világon hadseregek vannak, mind a mai napig, egy hadsereg logisztikájának mindig alapvető és kritikus eleme az ételmezés. Az ételmezés megfelelő működtetése a hadsereg fenntartásának triviális szükséglete.

A rómaiaknál létezett a „Katona étel” fogalom, amit csak a hadsereg ételmezésével kapcsolatban használtak. Ezeknek az ételmiszereknek a beszerzését a katonai törvények szigorúan szabályozták. (A Rómaiak már akkor tudtak valamit, amit mi most lassan elfelejtünk.)

Alapvető ételmiszer volt a hús, gabona, kenyér, kétszersült, bab, lencse, olívaolaj, bor, ecet. Az állatok tejét is hasznosították például sajt készítés formájában, de a zöldség és gyümölcsfogyasztás is ismeretes volt.

A légiók legalapvetőbb szükséglete azonban a víz volt, hiszen annak hiányában napok alatt megsemmisülhetett a hadsereg. A katonai táborok helyét alapvetően úgy tervezték meg, hogy mindig legyen saját forrása is a víz biztosításához.

A későbbiek során is a vízforrások megléte határozta meg a hadvezérek legfontosabb döntéseit.

Ahhoz, hogy egy ember életben maradhasson, minimum napi két liter vízre volt szüksége. Fokozott igénybe vétel esetén ez elérhette a 6-8 litert. (Az Irakban, Afganisztánban szolgálatot teljesített katonáink bővebben tudnának erről beszélni.)

A víz mellett meg kell említeni a bor és az ecet szerepét, amik egyben energiaforrások is voltak, hiszen 1 liter bor, az alkoholtartalma miatt 600-700 kcal-t biztosított. Meg voltak győződve a bor egészségben tartó hatásáról, amit ma sokan 2012-ben sem tudnak. Az ecetről tudni kell, hogy kiváló szomjúságoltó hatása van. A rómaiak is ismerték a „fröccsöt” is, ami akkor a vízzel kevert bor volt.

A légiókban naponta kétszer volt étkezés, reggel-este. Biztonsági okokból kiindulva csak a táborokon belül kerülhetett rá sor. Az ütközet előtt is el volt rendelve az étkezés, függetlenül a napszaktól, a tábori konyhák által biztosított ellátással. Az ételért a katonáknak nem kellett fizetnie, az alapanyagokat az állam finanszírozta, az elkészítést azonban maguk végezték.

A tűzifa biztosításának kérdése értelemszerűen szorosan kapcsolódott az ételmezéshez is, hiszen nem csupán a kenyér, de a többi étel elkészítéséhez is szükség volt a tűzre. A szükséges tűzifa biztosítása napi feladat volt, ennek hiányában a nyersételek fogyasztása megbetegítette a katonát. Julius Caesar egyenesen azt mondta, hogy a tűzifa hiánya legalább akkora gondot jelent, mint a víz vagy a gabona hiánya.

Gondoljunk csak bele, amikor egy hosszabb elektromos áram kimaradás következik be, és a kerámialapos tűzhelyünket csak szomorúan vagy dühösen nézhetjük, mivel gyakorlatilag nem áll rendelkezésre az ebéd főzéshez semmi más egyéb melegítési lehetőség. A mai világban már van módunk alternatív megoldásokat alkalmazni, felkészülni egy esetleges problémás helyzet megoldására, mégsem tesszük. Adott

esetben egy gázipalackról működő turistamelegítő is csodákat tehet, denaturált szeszt tartalmazó „piro” tablettával is lehet teát vagy akár kávé is főzni. Abból még nem volt baj, ha otthonunkban rendelkezünk ilyen és ehhez hasonló megoldási lehetőségekkel.

A honfoglalás előtti és honfoglalás kori magyarság katonai ellátása ie. 3. évezred- isz. 899-ig

Ebben az időszakban még külön katonai ellátásról nem beszélhetünk, az adott tartózkodási helyen való halászat-vadászat biztosította az ételmezési ellátás alapanyagait. Érdekességképpen elmondható, hogy már akkor ismerték a vadhús és hal tartósítási módszereit. A különféle húsokat füstöléssel, szárítással tartósították, így már tartalék ételmiszert is tudtak biztosítani inséges időszakban is a katonák számára. Az ételt megfőzték.

A vadász-halász korból való átmenet az úgynevezett pásztor (állattenyésztő) korba az ősmagyarság már említett vadász-halász tevékenységet földműveléssel, különösképpen állattenyésztéssel egészítette ki. Az állattenyésztés sokkal hatékonyabban tudta biztosítani a korábbi bizonytalan ételmezési ellátást.

Az állatcsordákat vándorlásaik során maguk előtt újabb és újabb legelőkre hajtva „mozgó ételmiszerkészleteket” hoztak létre, amiből gyakorlatilag bármikor problémamentesen tudták biztosítani a húsellátást.

Az állattenyésztésben a ló játszotta a legfontosabb szerepet. A fő táplálék a hús mellett kiemelkedő fontos szerepet töltött be a vitaminban, tápértékben gazdag kancatej és juhtej, amiből sajtot készítettek, illetve a tejet italként fogyasztották.

A földművelés során gabonaféléket, elsősorban kölest termeltek. A kölesből kását készítettek, aminek tápértéke igencsak meglepné a mai fogyasztót. A sót, sós vizekből elpárologtatással tudták biztosítani. Összességében már rendelkeztek mindazokkal az alapvető ételmiszerekkel, amelyek felhasználásával életben maradásuk, egészségük biztosítva volt.

A honfoglalás idején már ételmezési raktárakat hoztak létre a több tízezer főt számláló sereg fennakadásmentes ellátásának érdekében. a harcosok 3-4 napi ételmiszert vittek magukkal, amit mai szóhasználattal élve „egyéni zárolt” készletként csak akkor fogyaszthattak el, ha végképp nem volt más lehetőség az ellátásuk biztosítására.

A régészek-kutatók ismeretanyagot találtak arról, hogy a természetett gabonafélékből lisztet őröltek, kenyeret sütöttek vagy kását főztek.

Minden korábban tanult történelmi ismerettel szemben a húst nem nyersen, hanem megfőzve ették. A nyershús szeletek a lovaik testén keletkezett nyílt sebekre ráhelyezve, a sebek gyógyítására szolgáltak.

A gyógyításnál maradván ismerték az ezüst vírusölő, antibakteriális hatását, mivel a harcok során betört, meglékelt fejű katonák ilyen jellegű sebeit vékonyra nyújtott ezüstlemezzel fedték be, ami biztosította életben maradásukat.

Visszatérve az ételmezéshez, az ételeket igen változatos módon készítették, nyáron, roston, sütőkemencében. Ezeket az ősi ételeket mind a mai napig készítjük. Ilyenek például a pörkölt, tokány, rostonsült. A növényi eredetű élelmiszereket csak a honfoglalás utáni időkben ismerték meg a törököktől és az itt élő szláv népektől.

Ami a folyadékot illeti, szerették a vizet (ami akkor még tökéletesen tiszta volt), nagy előszeretettel itták a tejet és a kancatejből erjesztéssel készített szeszesitalt, a kumiszt. A kumisznak külön érdekessége, hogy hónapokig elállt a tömlőkben anélkül, hogy megromlott volna. Szőlőt ugyan nem műveltek, de annak végtermékét a bort és annak minden élvezeti előnyeit ismerték. A kalandozások során igen sok borospince esett áldozatul a bortermelő barátok, szerzetesek igen nagy szomorúságára.

Kalandozások – Államalapítás – korai feudalizmus (900-1241)

A kalandozó magyar csapatok a korábbi időszaktól eltérően már nemcsak az adott helyszínen biztosították ellátásukat. A hadjáratok irányában az országhatár közelében anyagraktárakat rendeztek be tartalékkészletekkel. A felhalmozott készletek nagysága meghatározta a „hadműveletek” mélységét.

Engedtessek meg nekem egy kis nosztalgia, amikor még a Magyar Honvédség határközeli ellátó bázisai biztosították az ételmezést, Győrben-Dombóváron-Kiskunfélegyházán- Debrecenben, és aminek a parancsnoka voltam vagy tíz évig Budapesten. Ekkor még volt Magyar Honvédség, ételmezési szolgálat. Mára már csak egy raktár maradt Budapesten, a sorsa annak is kérdőjeles.

2002-től bizonyos érdekcsoportok minden létezőt elkövettek, hogy felszámolják az utolsó ételmezési raktárt. Kitartásunknak és néhány, az ügyünk mellett álló államtitkárnak, parlamenti képviselőnek köszönhetően ez nem sikerült nekik. A legszomorúbb, hogy azok a felső szakmai vezetők törekedtek a felszámolásra, az egész ételmezés felszámolására, akik ennek a szolgálati ágának minisztériumi szintű vezetői voltak. Szerencsére nem jött be az a tervük, hogy a privatizált ételmezési ellátást megnyerő külső, francia érdekeltségű cégnél, mint a szakmát évtizedek óta ismerő vezetők újból tevékenykedjenek.

A hadműveleti területeken történő vonulások- harcok során miután a katonák meglevő készleteiket felhasználták, az élelmiszer biztosításának módja a helyszíni beszerzés volt. Ennek a lakosság nem nagyon örült, mert jó esetben a motiváció egy nagy verés volt, de a krónikák számtalan tragédiával végződő harácsolást is feljegyeztek.

Az élelmezési cikkek vonatkozásában az előző korhoz képest lényeges változás nem mutatkozik, húst ettek hússal, napi közel 1 kg-nak megfelelő mennyiséget.

Egy újabb érdekesség, hazánkban a napi húsfogyasztás

1939-ben 13 dkg

1979-ben 20 dkg

2012-ben 17 dkg volt.

A kínaiak fogyasztását megnézve náluk 2012-ben egy főre napi 5,5dkg jut. Nem csoda, ha megesznek mindent, ami mozog, de mint tudjuk, ők nagyon sokan vannak, és jár ami jár, de nem jut!

Ami az ételek választékosságát illeti, már megjelentek a különböző főzelékfélék, bab, lencse, káposzta, répa, melyek a mai napig megtalálhatóak ételünk választékában. Érdekesség gyanánt, nagy szerepet töltött be a méz fogyasztása, melyet méhészetek kialakításával nyertek. Nem baj, ha tudjuk, hogy a természetes virágmézek a létező legjobb antibiotikumok bármilyen gyulladáscsökkentő betegség esetén.

Magyarországon már a korai középkorban, főleg a felsőbb társadalmi rétegekben nagymértékben fogyasztották a bort, mellette nem feledkeztek el a sörről sem, ugyanis már ismerték a sörfőzés technológiáját, a klasszikusnak mondható maláta és komló felhasználásával. Talán még az is lehetséges, ha összevetnénk a tárgyalt és a jelen időszak sör- és borfogyasztását kis hazánkban, nem sok eltérés lenne.

Feudalizmus- virágzókor (1241-1526)

Magyarországot már akkor is minden létező irányból érték támadások. Ebben az időszakban a katonai védelem támaszpontjait az országot behálózó várak jelentették. Mivel az ellenséges támadásokat ezek a várak felfogták, így a háborúk magyar földön dúltak, biztosítva ezzel a nyugat-európai kultúrák védelmét.

Sajnos a nyugat nagyon hamar elfelejtette, mit is köszönhet Magyarországnak. Nagyon jó példa erre a Trianoni ítélet, ami elvette hazánk lakosságának 50%-át, területének 2/3-át, holott az első világháborúnak csak résztvevői, nem a kirobbantói voltunk. A nyugat az erre alkalmas hazai politikusokkal tönkretette hazánk iparát, mezőgazdaságát, bankrendszerét. Felvásárolta energiaiparát, gyakorlatilag egy felvevő piacot csináltak belőlünk.

A végvárak erődítményeibe 30-40 esetenként 100 falu is hordta össze elsősorban azokat az élelmiszereket, amik ebből adódóan ellátó bázisokat is jelentettek. Ezek a várak azonban arra is jók voltak, hogy ellenséges támadás esetén befogadták, menedéket biztosítottak az őket körülvevő falvak lakosságának, akik egyből megkezdhették katonai szolgálatukat is.

Ebben az időben a hadseregek (kivéve a törököket) viszonylag kis létszámúak voltak, mert a fejletlen termelési és szállítási viszonyok nagyobb létszám ellátását nem tették lehetővé. Mátyás Királyunk fekete seregének állandó létszáma sem haladta meg az 5-6 ezer főt.

A természetbeni ellátás idegen környezetben gyakorlatilag lehetetlenné vált, ennek következtében kialakult a zsoldosság. Ez a fajta ellátás nem volt különösebben törvényileg szabályozva, ezért a katonák és a lakosság állandóan civakodtak, amibe alaphangon belefért a „tettleg bántalmazás”.

Az élelmiszer árak szabályozására és a katonák erőszakoskodásának megakadályozása céljából, 1427-ben Zsigmond király Brassóban hadiszabályzatot hozott létre. A szabályzat ármegállapításait keményen betartották.

Elődeink hamar rájöttek arra, ha ők éhesek, akkor nyilván más ok is, ezért **az élelmiszer ellátás megakadályozásával olyan fegyvert hoztak létre, ami szinte hatásosabb volt minden valódi fegyvernél.**

I. Lajos királyunk Nápolyt, Velencét ostromgyűrűbe fogva kiéheztetéssel kényszerítette megadásra. Mátyás királyunk is sikerrel alkalmazta ezt a „fegyvert”, amikor 1477-ben, majd 1485-ben megadásra kényszerítette az Ausztriában lévő Bécs helyőrséget. Az éhezés fogalma a magyar csapatok előtt sem volt ismeretlen. A Hunyadi János vezette „Hosszú hadjárat” sikertelen befejezését az élelmiszerhiány, az ennek következtében állandósodott betegségek, valamint a lovak részére szükséges takarmány hiánya okozta.

Az élelmiszer viszonyokat tekintve a kenyérszegény étrendben kivételes népszerűsége emelkedett a húsételek fogyasztása.

Szakmai érdekességképpen meg kell említeni, hogy a katonai élelmezésben nemcsak a sült, főtt, párolt vagy pörkölt elkészítésű ételeket fogyasztották, hanem ismerték a mai „Nestlé” típusú porított, ezáltal tartósított húst is. Ebből a porított készítményből kapott minden katona, és amikor nem volt élelem, ezt a készítményt forró vízbe szórva – sűrűségtől függően – levesként, húskásaként fogyasztották. Jelentős szerepet töltek be a katonák életébe a tejtermékek is.

Az ellátásról összességében megállapítható, hogy a mezőgazdasági termelés képes volt biztosítani a hadsereg igényeit. Ennek ellenére a folyamatos ellátást nagyon megnehezítette a közlekedési eszközök, utak elégtelensége, továbbá a zsoldos hadsereg fegyelmezetlensége.

A feudalizmus késő kora

Magyarországon a török részleges kiűzését követte a Habsburg uralom teljessé válása. Létrejöttek az abszolút monarchiák, a bécsi udvar fegyverrel meghódított területként kezelte Magyarországot, és diszkriminációs intézkedések sorát fogantatosították hazánkkal szemben. Az a Magyarország, amely a XV. században Hunyadi Mátyás idején gazdaságáról és katonai erejéről volt híres, Európa szerte oda jutott, hogy a mindent megfigyelő Velencei követek jelentésében ez állt: „A magyar állapotok olyan rosszak, hogy rosszabbak már nem is lehetnének”. Megállapították, hogy még a török alatt sínylődő hódoltsági parasztok is jobban élnek, mint a király földjén élők. A korszak egyik kiváló hadtörténésze a „halál uralmának” nevezte Magyarországot a XVII. században. Ebben az évszázadban mind a törökök, mind a Habsburgok ellen harcolnunk kellett. Ahogy a mondás szól, „szegény embert még az ág is húzza”, nem volt elég mindez a magyarságnak, jöttek a pestisjárványok (szám szerint öt nagy, tizenkét kisebb) és az éhínség. Mindezen csapások következtében súlyos demográfiai helyzet alakult ki, szinte nem volt, aki dolgozzon.

A XVIII. század elejére az ország népessége alig haladta meg a négy millió főt, ezért megkezdődtek a betelepítések, németek 400.000 fővel, továbbá szerbek, románok, szlovákok kerültek be az országba. A betelepítés ütemére jellemző, hogy a század végére a lakosság majdnem elérte a nyolc millió főt. A magyar nép kisebbségbe került, és ez az, ami sajnos meghatározta történelmünk további alakulását.

Ami az ellátást illeti, a XVII. század közepére Magyarország területén kialakul hét kerületi **Főhadbiztosi Hivatal**, ami már előfutára a későbbi hadtáp ellátó szervezeteknek.

Tulajdonképpen az történt, hogy a folyamatos háborúkat tekintve a hadseregek számszerű növekedése megelőzte a termelési eszközök fejlődését. Nem maradt más lehetőség, mint a raktári ellátási rendszer kialakítása, hadszíntereken, felvonulási körletekben és természetesen a hátszágban is. Gyakorlatilag a hadsereg működése az ellátó raktáraktól függött, ezért a szemben álló felek el is követték mindent, hogy az ellátó bázisok megsemmisüljenek.

A jellemző élelmiszer cikkek: búza, rozs, só, sajt, vaj, méz, túró, szalonna, füstölt hús, bor. Már működtek a kenyérbiztosítást lehetővé tévő tábori sütődék is.

Az 1848-49-es szabadságharc katonai ellátása

A bécsi udvarban Magyarországnak azt a szerepet szánták, hogy a fejlődő osztrák-cseh ipar nyersanyag ellátója és egyben biztos piaca legyen. Ez a tendencia azonban a magyar ipar fejlődésének egyáltalán nem kedvezett. Mindez súlyosan kihatott a szabadságharcunk eseményeire az alábbiak szerint.

Az élelmezési ellátás minimális gondot okozott, az egyéb hadianyag ellátása, megfelelő ipar hiányában viszont komoly nehézséget jelentett.

A szabadságharc ideje alatt a honvédseregek élelmiszerellátását a helyszíni beszerzésekre alapozták. A gabonát az alkalmazási körletekben lévő malmokban őrölték meg. A vágóállatokat pedig a sereg után hajtva az adott helyszíneken dolgozták fel.

A készletek 1849 tavaszán kezdtek kimerülni. Azonban az, hogy a Habsburg ellenes függetlenségi harcainkban a győzelem elmaradt, nem katonáink harci morálján, vagy az anyagellátás fogyatékoságán múlt, hanem a kor számunkra kedvezőtlen politikai-, társadalmi-, gazdasági- és nemzetközi viszonyai akadályozták meg. **Már akkor is látszott, hogy Európának nincs szüksége egy olyan erős Magyarországra, akivel a későbbiek során csak mint egyenrangú partneri viszonyban lehet tárgyalni a békés egymás mellett élésről, korrekt gazdasági együttműködésről.**

Szakmai érdekességként bemutatjuk azt az ellátási fejadagot, amit Bem József tábornok az alábbiak szerint határozott meg. Legyen minden katonánál két napra való élelmiszer és ez álljon

4 font kenyérből (kb. 2 kg),

1 font szalonnából,

1 font füstölt marhahúsból,

2 db vöröshagymából,

2 adag borból,

2 adag pálinkából.

Később ezt három napra növelték.

Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének élelmezési ellátása az I. világháború idején

A szabadságharc leverését a bécsi udvar kegyetlen katonai önkényuralma, majd nyílt abszolutizmusa követte. A magyar uralkodó osztály és a császár közötti kiegyezés 1867 tavaszán jött létre, melyben közösnek lett nyilvánítva a külügy, a hadügy és a pénzügy. a hadügy vonatkozásában a törvény külön szólt a „magyar hadseregről” is, amelyben egyértelművé teszi, hogy hadseregünk vezérlete, belső szervezése és a hadüzenet joga a császár felségjoga marad. A kiegyezés után erőteljes kapitalista fejlődés bontakozott ki, mely összefüggött a politikai helyzet stabilizálódásával és a monarchián belül kialakuló munkamegosztással. Magyarország az ipari fejlődés útjára lépett és hamarosan több területen világszínvonalú eredményeket produkált.

Az európai országokat tekintve alig volt, akinek ne lett volna valamilyen terület igénylése a másikkal szemben, vagy akár a kontinensen túli gyarmatigények fogalmazódtak meg, és mindezek szellemében kialakultak az egymással később szembehelyezkedő szövetségek.

Elsőként 1882-re létrejön a hármas szövetség Ausztria-Magyarország, Németország és Olaszország, majd később Románia együttműködésével. A háború kezdetén Olaszország és Románia „átállt” az antant hatalmak oldalára. 1907-ben kialakult a hármas szövetség ellenpólusa, Franciaország,

Anglia, Oroszország, Olaszország, Románia szövetsége, ami az antant hatalmakat testesítette meg. Remekül összeállt minden az I. világháború kitörésére, ami 1914-ben be is következett.

Az élelmezési ellátás tekintetében, ettől az időszaktól valósul meg a központi tároló raktárakból történő ellátás, kiutalás formájában a csapatok és intézetek részére. Az egész úgynevezett hátország egy ellátó bázis szervezetté alakult. A hadműveleti területekre utánszállítással érkeztek az anyagok, úgynevezett típusvonatokkal, az élelmiszer előre meghatározott összeállításban és mennyiségben. A hadi élelemadagot három kiszabotban állapították meg; „teljes”, „szabványos” és „tartalék” formájában az alábbi táblázat szerint egy napra:

Élelmiszerek megnevezése	Teljes adag	Szabványos adag (SZ)	Tartalék adag (T)
Marhahús	400 gramm	400gramm	-
Húskonzerv	-	-	200 gramm

Zsír	20 gramm	20 gramm	-
Kenyér	700 gramm	700 gramm	-
Kétszersült	-	-	200 gramm
Szárazfőzelék	140 gramm	100 gramm	-
Kávékonzerv	92 gramm	92 gramm	92 gramm
Ital (bor)	½ liter	-	-
Dohány	36 gramm	18 gramm	18

Elkészítési szükségletek			
Só	30 gramm	30 gramm	30 gramm
Paprika (bors)	0,5 gramm	0,5 gramm	-
Levesöldség (szárított)	1 gramm	1 gramm	-
Hagyma (fokhagyma)	5 gramm	-	-
Ecet	2 cl	-	-

Az alapjavadalmazáson felül a tábori mozgó konyhákban is vittek magukkal minden katona részére egy teljes adagra kiegészített „sz” adagot.

Egy hadtest élelmiszerkészlete 16 napra volt elegendő. Ekkor már a tábori sütődék is biztosították az ellátást a hozzájuk utalt csapatok részére, egy napi sütőadag formájában. A húsellátást a hadtest vágómarhatelep 4 napi élő vágómarha hadtest utáni hajtásával oldották meg.

A hadtápellátás annyira mérvadóvá vált, hogy a felhalmozott készletek megszabhatták akár a hadműveletek nagyságát, ha ezt figyelmen kívül hagyták, ott gyorsan bekövetkezett az összeomlás. **Éhes gyomorral – mióta csak háborúk vannak – harcolni nem lehet.**

Jó példa erre az olasz hadszíntéren, 1918. július-augusztus hónapban katonáink az élelmezési hiány miatt sem húst, sem kenyeret nem kaptak. Az éhezés és nélkülözés következtében a katonáink súlya átlagban alig haladta meg az 50 kg-ot. Az osztrák-magyar hadsereg Piave-i támadása 1918. 06.15-23. összeomlásának egyik fő oka a hiányos táplálkozás következtében beálló fizikai legyengülés volt.

Áttekintve az I. világháború időciklusán, megállapíthatjuk, hogy a háború vége felé szervezetileg létrejöttek a pénz-, élelmiszer-, ruházati ellátás szakosított szervei, a hadbiztosok. Elkészültek az első szakutasítások, kialakult a központi ellátás rendszere, vagyis a katonai szervezetek mindennemű szükségletének kielégítéséről a kincstár gondoskodott.

Az ellátó szolgálatokat dandár, hadosztály, hadtest, hadsereg szinten már a rendszeresített ellátó intézetek végezték szervezetszerű állománnyal, felszereléssel és meghatározott készletekkel. Kialakultak az ellátási normák. Ez az ellátó rendszer keserves tapasztalatok alapján alakult ki és mondhatjuk, nem sok változtatással jól működött majdnem a XX. század végéig.

Ennek a jól működő rendszernek most, 2012-ben folyik a teljes körű szétverése, megkérdőjelezzük a normatív ellátás szükségességeit, a központi készletek alapvető fontosságát. Amikor egy hadsereget, egymást négy évenként váltó politikusok, ráadásul politikus nők és nem képzett katonák irányítanak, akkor következik be egy olyan állapot, ahol már nincs semmilyen tüzéségünk, egyéb nehéz fegyverzetünk, lánc talpas technikánk, létszámunk és semmilyen készletünk, az inkurrens és selejt készleteket kivéve. Jó lenne már egy szemléletváltás, ami okulva elődeink példájából, megőrizve a tapasztalatok során nyert tradicionális értékeket, méltó helyre tenné a Magyar Honvédség társadalmi megbecsülését.

A II. világháború

Az első világháború győztes államai (antant) a nemzeti kérdésekben hozott erőszakolt területi döntésekkel, a háborús jóvátételi terhekkel, új államok kialakításával, a legyőzöttek porig alázásával feltámasztották a reváns szellemet, a revizionizmust, a szélsőséges nacionalista eszmét. Ezek későbbi széleskörű kibontakozása eredményezte a II. világháború kitörését, amely újból romba döntötte Európát és tízmilliók halálát okozta. Jogosan merül fel a kérdés, valójában ki is a felelős a II. világháború kirobbanásáért?

A trianoni békeszerződés katonai rendelkezései tiltották a hadianyag raktárak, javítóműhelyek szervezését, működését.

Ezért a volt körletparancsnokságok ilyen katonai intézeteit meg kellett szüntetni, készleteiket átvették a HM irányítása alatt lévő „tiltott anyagok rejtésére” szervezett operatív csoportok. A politikai és gazdasági konszolidáció előrehaladtával javult a katonák ellátása. Kialakultak a tiszti-altiszti étkezdék. A tiszti étkezdék esetében érdemes megemlíteni az ezüstműből készült evőeszközöket. Az ezüstről tudniillik, hogy a legerősebb vírus és baktériumölő anyag. Ma már ezt senki nem tudja, néha előfordul a colloid ezüsthasználata természetgyógyászatban, de semmi több.

A katonák számára tíz napra előre elkészített étlap alapján főztek. Minden nap volt húskészítmény, heti kétszer húsleves, rozslisztből (tudtak valamit) készített katonakenyér. Ez az ellátás akkor, a civil lakossághoz viszonyítva kiemelkedően jó volt. a katonákat a természetbeni napi háromszori étkezés mellett, megillette a zsebpénzként járó zsold. A pengő bevezetése után a közkatona 10 napra 10 pengő 90 fillért kapott. Ez az összeg 1 pengő 10 fillérral volt kevesebb, mint amit egy napszámos napi 12 órás munkáért, hat munkában töltött napra kapott 12 pengő. Lehet egy kicsit számolni. Abban az időben igen vonzóvá vált a katonai szolgálat. 1939. szeptember 1-én kitör a II. világháború. A gyors, rendkívül eredményes hadműveletekben a német hadsereg sikert sikerre halmozott. A magyar hadvezetés úgy gondolta, most jött el az idő ahhoz, hogy a győztesek mellé csatlakozzunk. Ettől függetlenül is beadták a számlát német barátaink a visszakapott (korábbiak során Trianon-nal elvett) magyar területekért és ezért pillanatokon belül a keleti fronton találtuk magunkat.

A szovjet hadműveleti területen – a németekkel történt megállapodás szerint, többek között az élelmiszer ellátás is a német ellátó szervezetek feladatát képezte. A német szövetséges az ellátásért cserébe az alábbi élelmiszer mennyiségeket kérte és kapta meg az 1941-42-es gazdasági évben:

Sertés:	100.000 db
Juh:	50.000 db
Szarvasmarha:	66.000 db
Zab:	900.000 tonna
Liszt:	600.000 tonna
Baromfi:	9.000 tonna
Tojás:	9500 tonna
Húskonzerv:	1.000.000 db (85 dkg-os)
Bor:	63.000 hektoliter

A német ellátás (az előkerült dokumentumforrások alapján) távolról sem biztosította kielégítően a megállapodásban foglaltakat. Amit biztosítottak, azt a magyar katona gyomra nem igen vette be. Az ellátmány részét képezte a paradicsomos halkonzerv, a gyümölcs „ízű” lekvár, (innen ered a Hitler szalonna elnevezés) a mûmáz és a tojáspor. Ezeket az élelmiszereket muszáj volt kiegészíteni szalonnával, paprikával.

1942. november 05-én beköszöntött az orosz tél a maga -30°C-os hőmérsékletével, amihez katonáink nem voltak hozzászokva. Gondoljunk csak bele kicsit, van-e rosszabb attól, mint reménytelenül, éhesen, betegen fázni a magyar hontól több ezer kilométerre? Nem hiszem. A rendkívüli hideg szükségessé tette a megemelt kalória szükségletet. Ezzel az igénnyel szemben, napi ellátásról sem beszélhetünk, nem hogy kiemeltről, mivel meleg teát sem tudtak biztosítani. A kenyéradag a felére csökkent, ebben az állapotban kellett több száz kilométeres menetet végrehajtani, a ruházatról már nem is beszélve. A rendszeres ellátás még nyomokban sem létezett, ezért a még megmaradt létszám fele menetképtelenné vált. El lehet képzelni, mi várt azokra a katonákra, akik ebbe az állapotba kerültek. **Megállapítható, hogy a 2. magyar hadsereg megsemmisülését nagymértékben az elégtelen hadtápbiztosítás okozta.**

A II. világháborútól napjainkig

A háború lerombolta és kimerítette az ország gazdaságát a termelő alapokat, készleteket, vagyis az új hadsereg felállításának, fenntartásának gazdasági bázisát. A megmaradt erőforrásokat elsősorban a gazdaság helyreállítása és a stabilizáció érdekében kellett felhasználni. Akkor is és úgy látszik, most is háború folyt-folyik a magyar nemzet ellen.

A különbség csak annyi, hogy akkor a tankok taposták le az országot, ma pedig a bankok kamatrabzolgasága bénítja meg az ország gazdaságát és szolgáltat ki minket a külföldi tőkének. Igaz a mondás, a történelem így vagy úgy, de ismétli magát.

A Magyar Honvédség élelmezési ellátása napjainkban az évszázados tapasztalatokon alapuló, jól bevált anyagi szolgáltatásának rendszerében valósult meg. Sajnos, ahol ellátásról beszélünk, csak idő kérdése, mikor üti fel újra és újra a fejét a korrupció. A hadseregben lévő ellátási problémák sosem maradnak meg a laktanyák falai között, az okok régen és ma is egyaránt foglalkoztatják a közvéleményt.

1946-ban az akkori média a „Szabad nép” az MH anyagi csoportfőnökségét tette felelőssé a súlyos mulasztásokért. A cikksorozat folyamán az érintett személyeknek távozniuk kellett beosztásukból.

2010-ben a „Magyar Nemzet” napilap cikksorozata tárta fel a súlyos anyagi visszaéléseket elkövető főtisztok, tábornokok viselt dolgait, melynek eredményeképpen a Kaposvári Törvényszéken a mai napig folynak a büntető eljárások. Ami a legnagyobb probléma az az, hogy a társadalom ítélete, megvetése azokat a katonákat is sújtja, akik becsülettel végezték mindig munkájukat. A társadalom általánosít, „a tisztok, azok...” és a többi hozzá lehet gondolni.

Az ételmezési ellátás az ötvenes években a hiánygazdálkodás körülményei között a pénzgazdálkodásra építetten a csapatoknál nehézségekbe ütközött. A körülmények miatt célszerűbb volt az ellátást központilag biztosított készletekre alapozni. Ez az ellátási forma egészen 2004. november 04-ig tökéletesen működött, ugyanis ekkor szerelt le az utolsó sorállományú katona. **A 2002-ben hivatalba lépett kormány úgy ítélte meg, hogy „az ország gazdasági és teherbíró képessége lehetőséget biztosít az önkéntes haderőre történő átállásra”.** Azonban 2012-re kiderült, hogy az ország teherbíró képessége az MH korábbi költségvetésének csak 20%-át tudja biztosítani.

Nyugodtan bevallhatjuk, hogy a sorállomány megszűnése alapjaiban rendítette meg az ételmezési szolgálatot. Sok alakulat megszűnt, velük együtt azok az igazi „öreg motorosok” is, akik évtizedeket töltöttek a szakmában és annak ismerték minden csínját-bínját. A sorállománnyal együtt megszűntek azok a nem csökkenthető ételkészletek, amelyek az MH ellátását minden körülmény között azonnal képesek voltak több hónapra is biztosítani. A nagy tömegű ételkészlet beszerzése során az akkor még meglévő termelő vállalatok versenyeztek a honvédségi beszállításokért.

Ma már ez a múlté, az ételmezési szolgálat a korábbiakhoz képest csak vegetál. Egyetlen dolog tudna segíteni ezen, és pedig az, ha minden állománykategóriának térítésmentesen járna az ebéd. Ebben az esetben mindenki legalább egyszer naponta meleget étkézne, nem is beszélve ennek az egészségügyi vonzatairól. A különböző utalványok távolról sem azt biztosítják, amit kellene. Sokan sajnos a hasukon próbálnak spórolni, ami már rövidtávon is betegséget okozhat, nem is beszélve az éhes ember pszichés állapotáról. Szakácsaink, a világ különböző főzőversenyein vesznek részt, dobogós helyezeket érve el, ez a megbecsülés itthon nem igazán működik.

Jellemző eset volt, amikor a HM egyik államtitkára kijelentette, hogy személyes sértésnek veszi, hogy a HM-ben bevezetésre került a harmadik menü a választékbővítés érdekében. Az államtitkár úr az ételmezés kiszervezésében volt érintett, a mi érdekünk pedig az olcsóbb étkeztetés, minőségileg ellenőrzött alapanyagokból főzés, továbbá a választékbővítés volt. A két álláspont eléggé eltért egymástól. Szerencsénkre ezt az államtitkárt leváltották, mi pedig maradtunk és végezzük tovább a munkánkat, reméljük, mindenki megelégedésére. Bízunk abban, hogy a különböző, életünket most is megnehezítő anomáliák megszűnnek. Ami viszont egyértelművé vált, az ételmezési ellátás garanciáját az MH-n belül a központilag szervezett, megfelelően ellenőrzött tevékenység tudja csak biztosítani. Most, 2012-ben ennek éppen az ellenkezője történik, reménykedünk, hogy ismét felülemelkedik a szakmai tudás, a józanésszel karöltve, és megmaradnak tradicionális értékeink, biztosítva a minőségi ételmezési ellátást.

Magyarország „élelmiszer termelésének, feldolgozó iparának” alakulása a rendszerváltástól napjainkig

A teljes tisztánlátás érdekében beszélnünk kell a rendszerváltás előtti időszakról, ugyanis a kontrasztok igazából így fognak kirajzolódni.

Hazánk –adottságait tekintve – agrár ország. A mezőgazdasági termelésre alkalmas terület aránya megközelíti az 50%-ot. Európában hasonló aránnyal csak Dániában találkozhatunk. Az éghajlat majdnem minden növénykultúrának kedvez. Talajaink kétharmad része jó, illetve közepes adottságú. Az ország be van hálózva folyókkal, ez biztosítja az optimális vízkészletet, nem beszélve a termálvizekről. Ezek azok az okok, amelyekre a külföldiek minden erejükkel pályáznak, főleg Francia Unió testvérünk. A Trianon sem véletlenül jött létre, valahol már az is a magyar élettér elrablását tűzte ki célul. A fájó múlt helyett térjünk vissza a jelenbe. A rendszerváltás előtt – a nyolcvanas évek végére – a nagy területeken gazdálkodó, magas szaktudással irányított termelőüzemek (TSZ-ek, állami gazdaságok) részvételével létrejöttek a termelési rendszerek, amelyek átfogták az adott termék termelőfolyamatának egészét. Ezek a rendszerek – a nagyüzem szintjén – magas, és egyre növekvő tevékenységet produkáltak.

A szervezett mezőgazdasághoz megfelelően koncentrált, és jó technológiát alkalmazó élelmiszeripari feldolgozó üzemek is rendelkezésre álltak, hogy csak a nagyobbakat említsem, Budapesten a Glóbus, aztán Dunakeszi, Nagykőrös, Debrecen, Nyíregyháza, Kaposvár. Mára ezek vagy megszűntek, vagy külföldi kézbe kerültek és nem hazai alapanyagot dolgoznak fel.

Az említett feldolgozó üzemek termékeikkel a hazai szükségletet gyakorlatilag el tudták látni, sőt nagyon jelentős volt az export során értékesített többlet élelmiszeripari termék. Behozatalunk azokra a termékekre korlátozódott, amelyeket nem mi állítottunk elő. A rendszerváltozásig terjedő időszak volt az, ami a magyar mezőgazdaság fénykorát jelentette. Emlékezzünk csak vissza az őszi BNV-re, amelyen egy ország vett részt. Ma olyan a részvétel nyitáskor, mint korábban záráskor. Amikor a politika próbálja irányítani a gazdaságot, és ezt úgy teszi, hogy direkt beavatkozással, a szakemberek mellőzésével, annak ez az eredménye, amelyet most megtapasztalhatunk. Ami a véleményem megalapozza, ebben az időszakban fiatal agrárszakemberként, egy állami gazdaság gyümölcsstermelésének külföldre történő exportálásait, illetve belföldi értékesítését irányítottam. Az ÁGKER-ek diszponálták a belföldi értékesítést, nem volt eladatlan áru, a kereskedelem árrése sem haladhatta meg a (+/-) 20%-ot. Nos, így lehetett termelni. A hozam a terméket előállító szervezeté maradt, nem úgy, mint most. Ma a kereskedelem és a multik a meghatározók.

A rendszerváltással a korábbi, az egész ország számára optimális helyzet alapvetően megváltozott. A termelő szövetkezetek fölszámolásával nagyon kedvezőtlen birtok struktúra alakult ki. Tömegével jöttek létre a 10 hektár alatti területtel rendelkező mini gazdaságok, amelyek megfelelő termelőeszközökkel gyakorlatilag nem rendelkeztek. A privatizáció és ráadásul a kárpótlás hatására a mezőgazdasági ágazat jelentős vagyonszétválást szenvedett el, továbbá a feldolgozóipar túlnyomó többsége külföldi kézbe került. Mindezek eredményeképpen a mezőgazdasági termelők kiszolgáltatottá váltak. A mezőgazdaság fajlagos hozamai jelentősen lecsökkentek és a termékek önköltsége is számottevően nőtt. A termelés a rendszerváltást követően drámaian csökkent, nem beszélve arról, hogy a mini üzemek nem tudtak kereskedelmi mennyiségű és minőségű termékeket előállítani, ezért sorra tönkrementek. Gondoljunk egy kicsit bele abba, hogy a folyamatosan növekvő üzemanyag árak, az aranyáron árusított növényvédőszer, (például egy rovarölő szer 3 grammja 800 Ft-ba kerül) a kiszámíthatatlan piac, a nem megfelelő hitelkonstrukciók milyen eredményre vezetnek? A hozzá nem értés, és az attól is butább politikusaink szélesre tarták Magyarország kapuját a beáramló külföldi termékek előtt. A növénytermesztés napjainkra valamennyire helyrehozta magát, azonban az állattenyésztés valóban katasztrofális helyzetbe került. A magángazdálkodók az alacsony jövedelmezőség, sőt inkább a veszteségek miatt abbahagyták az állattenyésztést. A jóságos „EU” úgy ösztönöz, hogy támogatását tekintve aránytalanul nagyobb lehetőséget biztosít a hagyományos növénytermesztésnek, elsősorban a gabonatermesztésnek. Mondhatjuk, hogy a parasztot megfizetik, hogy ne termeljen, így az EU országok többlettermelése beáramlik az így kialakított, konkurenciamentes magyar piacra.

Szeretnék néhány szám adatot ismertetni a vágóállat előállításról, csak a kontraszt kedvéért.

1990-ben	a vágómarha	250.113 tonna
	a vágósertés	1.289.508 tonna

Ezek a számok 2004-re az alábbiak szerint alakultak:

2004-ben	a vágómarha	98.173 tonna
	a vágósertés	682.570 tonna

A marhahús előállítása 71%-kal, a sertéshús 47%-kal esett vissza 2004-re a KSH adatai alapján. Ez a tendencia nem állt meg, hanem fokozatosan romlik. Ebből is világosan látszik, hogy megint a külföld húzza a hasznot, mert a multinacionális kereskedelmi láncok nem a hazai termelésű árut teszik elénk, hanem a külföldit, azaz a franciát, a németet, az olaszt és még sorolhatnánk. Ami az ügyet még szebbé teszi, hogy megbomlott a gabona-hús egyensúly. Az állatállomány drasztikus csökkenésével kevesebb gabona fogy

takarmányként, a felgyülemlett többletet szinte csak nagyon nyomott áron lehetett értékesíteni, ez betett a gabonatermelőknek is. Nos, így lehet egy ország mezőgazdaságát tönkretenni, és kiszolgáltatni magunkat a külföldi „EU”-s termékáradatnak. Miért van az, hogy nálunk soha nincs felelőse semminek, mit csináltak a szakminisztériumok? Egy ország élelmiszeripara ment tönkre rafinált politikai húzások vagy hozzá nem értés eredményeképpen, százezrek váltak munkanélkülivé, és nincs mindennek felelőse?

A KSH adataival is szeretném alátámasztani mondanivalómat. Az állat és állati eredetű termékeket tekintve, kivételünk mára erősen csökkenő szintet ért el, a behozatunk viszont több mint a háromszorosára nőtt, tejtermékekből passzívumunk van, nincs magyar tej, csak „Mleki”, a hazai tejet pedig kiviszik, és feldolgozva hozzák vissza. Minden normális kormány támogatja a saját iparát, mezőgazdaságát, mi ezt miért nem tesszük? 1990-ben az élelmiszeriparban 1000 főből 927 fő dolgozott, ez akkor a nemzetgazdasághoz viszonyítva 19%-ot tett ki. 2005-re ez a szám 334 főre, illetve 8,57% -ra alakult és a folyamat napjainkig tart. Az új kormány politikája végre jó irányba mutat, de nagyon hosszú idő az, amire elérhetjük az 1990-es állapotot.

A téma befejezése előtt beszéljünk még az élelmiszer-biztonságról. Korábban, még az EU előtt természetes volt az, hogy bármilyen hazai élelmiszert vettünk le az áruházak polcairól, biztosak lehettünk benne, hogy az a termék friss, zamatos, nem átcímkezett, megfelelő tápanyagokat tartalmazó áru. Ma már ezt nem mondhatjuk el, nagyon tessék megnézni, mit vesznek le a polcra. Ne kelljen mondani, hogy a magyar előállítású termékeket részesítsük előnyben, ha egy kicsit drágább, akkor is.

A minőség tekintetében az illetékes hatóságaink részéről nem egyszer megjelent a túlbuzgóság, olyan követelményeket írtak elő, amelyek sokkal szigorúbbak voltak az EU gyakorlatnál és valójában nem szolgálták a nagyobb élelmiszer-biztonságot, ugyanakkor nagyon megdrágították a hazai termelést. Ezek különösen súlyosak voltak az állattenyésztésben. Természetesen megint ki húzza a rövidebbet, hát a magyar termelő, saját hatóságainak köszönhetően. A minőség-ellenőrzés befelé szinte alig működik, kifelé annál szigorúbb. Egy OÉTI vezető bizalmas közlése szerint kb. 50.000 élelmiszer termék vár bevizsgálásra, ami már forgalomban van, de nincs rá sem pénz, sem elegendő apparát. Mit gondolnak, hol volt nagy létszámcsökkentés, ugye kitaláljuk, természetes, hogy a labormunkát végző személyi állományt kellett csökkenteni, nehogy el tudják látni feladataikat.

A cukoripar teljes megsemmisítésével nem kívánom untatni az olvasót, arról a média elég bőven tájékoztatta a közvéleményt. Azért annyit el kell mondani, hogy itt valósult meg a teljes termékpálya összefogása. Itt a Termék Tanács tagja, a Termelők Szövetsége, a cukorgyárak és a nagykereskedelem képviselői is közvetlen kapcsolatot tartottak az alapanyag termelőkkel. Mind eme pozitívumok ellenére az arra alkalmas politikai hatalom sikeresen elvégezte azt a rombolást, amiért a felelősöknek hazaárulás miatt bíróság elé

kellene állnia. Az Isten tudja, milyen átok az, ami a magyarságot sújtja, de hogy jelen van mindig és mindenben, az szerintem egészen biztos, ez a megosztottság. Esetünkben a termelők és a feldolgozók megosztottsága –szinte minden területen – az országunk számára nagyon kedvezőtlen helyzetet teremt. Ugyanez tapasztalható a pártok politikájában, sőt már a családokon belül is, amiről azt tanultuk, hogy a család a társadalmunk alapjait képező legkisebb egység. A nemzeti öntudat megteremtése nélkül EU-s gyarmattá válunk. **Minden magyar állampolgárnak kötelessége, hogy tudásával, munkájával, céltudatos, nemzetépítő magatartásával megőrizze nemzetünk egységét és harcoljon a megosztottság ellen.** Csak így tudjuk elejét venni minden külföldi és belföldi érdekcsoportok, nemzetünk ellen irányuló törekvésének.

2. Az étkezés társadalmi dimenziója

Az étkezés az életmód egyik legjelentősebb társadalmi ténye, amely jelzi a lehetőségek és képességek kettős kötöttségét, a külső és belső, a szubjektív és objektív korlátok összefüggéseit. az étkezés önmagában is az egyik legjelentősebb mutató. Egy országnak, a településeknek, az emberek ellátottságának színvonala világosan tükröződik benne, s a vele való elégedettség nagyban befolyásolja a lakosság közérzetét.

Jean Paul Sartre francia filozófus szerint minden étel egyúttal szimbólum is, amelynek üzenetértéke van. jól mutatja ezt a megállapítást az alábbi felsorolás:

- az orosz kaviár- homár- francia pezsgő egyenlő a luxus fogyasztással és kifinomult viselkedéssel;
- az édességek jó érzést és kényeztetést nyújtanak;
- a grill ételek a népies konyhát szimbolizálják;
- a sushi, tortilla kéz a kézben jár a városias viselkedéssel;
- a pörköltszerű és úgynevezett egyszerű ételek összekapcsolódnak a hagyományőrzéssel.

Tehát a táplálkozási preferenciák és stílusok az emberek bizonyos jellemzőire mutatnak rá.

Ma már, amikor a fogyasztás is demokratizálódott, néhány extrém jószágtól eltekintve, minden, mindenki számára hozzáférhető.

Az étkezés társadalmi funkciói

Az evés-ivás különböző célokat szolgál, melyek közül a táplálékkal és energiával való ellátásunk csak egy. Sokszor nem csak azért eszünk, mert éhesek vagyunk, hanem azért, mert szívességet kívánunk tenni, vagy udvariassági okokból, mert az része egy kellemes

közösségi helyzetnek, vagy egyszerűen csak része szeretnénk lenni egy közösségnek. A kommunikáció és a közösségépítés az étkezés legfontosabb közösségi funkciói közé tartoznak. Az együtt étkezés közösséget formál, az evés összehozza az embereket, kapcsolatok szövődnek, kialakulhat az a pozitív helyzet, morál, amely hosszútávon meghatározhatja egy szervezet hatékony, emberközpontú működését.

A téma befejezése előtt egy kicsit álljunk meg és beszéljünk arról is, amit az esetek többségében majdnem mindenki elfelejt. Az, hogy az étel az asztalunkra kerül, nagyon sok olyan embernek köszönhető, aki korán reggeltől késő estig végzi a munkáját, előkészít, főz, tálal nekünk, akár 40-50 C°-os hőségben is. Mondhatja valaki, ez a munkájuk, fizetést kapnak érte. Azt kell mondanom, hogy nem, ez a munka sokkal több attól, amit egy ilyen alacsonyan tartott illetménnyel meg lehet fizetni, s nem lenne baj, ha ezeknek az embereknek az áldozatos, önpusztító munkáját legalább magunkban elismernénk. Köszönet jár azoknak, akik sokszor nagyon nehéz körülmények között, de minden nap elkészítik azt az ebédet, amit 10-15 perc alatt bekapunk, és anélkül, hogy mindebbe belegondolnánk, rohanunk tovább „írni a jelentést”. Talán az átlagon felüli szociális érzékenységemnek vagy az állandóan háborgó igazságérzetemnek köszönhetően, eszembe jut Illyés Gyula „Nem menekülhetsz” című verse, ami a mi helyzetünkre kicsit átigazítva akár így is hangozhatna:

Benéztem a konyhába, ahol fazekak, üstök és sütők között

Szakácsok futkostak izzadtan, vörösen, mint az ördögök.

A forró gőz, mintha valóban a pokolból zúdult volna ki.

Micsoda munka, megszokták már... szólt mellettem

könnyedén valaki. Megszokták már...?

Tessék bemenni Hölgyek, Urak a konyhába, amikor a szabadban is 40 C° feletti a hőmérséklet. Aki hallotta már ezt a verset, fogadok, azonnal eszébe jut...

3. Az élelmiszerek összetétele, tápértéke, az élelmezési normákról

Élelmiszereknek nevezzük a mezőgazdasági vagy ásványi eredetű nyersanyagból és adalékanyagból emberi fogyasztásra előállított készítményt, ide értve az evés-ivás céljára fogyasztott élelmiszereket is. Élelmiszereink alapvetően vízből és szárazanyagból épülnek fel. A víz szerepe többszintű, a tápanyagok oldószere, szállítóközege, a szervezet hőszabályozásában is fontos szerepet játszik.

Nem lehet eleget hangsúlyozni, hogy minden felnőtt ember részére naponta minimum 2 liter vizet (és nem folyadékot) meg kell inni ahhoz, hogy szervezete kielégítően tudjon működni.

A szárazanyagok közül azokat, amelyek képesek hasznosulni szervezetünkben, tápanyagoknak nevezzük. A tápanyagokat két fő csoportra oszthatjuk:

Energiát adó tápanyagok

Védő tápanyagok

Az energiát adó tápanyagok legfőbb jellemzője, hogy a szervezetbe jutva az emésztést és a felszívódást követően olyan biokémiai átalakuláson mennek keresztül, amelynek során a szervezetünk működéséhez szükséges energiát szolgáltató vegyületek keletkeznek. Ezek a tápanyagok a fehérjék, a zsírok, a szénhidrátok.

A védő tápanyagok a szervezet számára nélkülözhetetlenek. Viszonylag kis mennyiségben szükségesek, hiányuk esetén rövidebb-hosszabb idő elteltével fellépnek a hiánytünetek. (A bajok itt kezdődnek.) Ebbe a csoportba soroljuk a vitaminokat, az ásványi sókat, ezen belül a makro és mikroelemeket is.

A tápértéket az élelmiszerek biológiai értéke és energia értéke együttesen fejezi ki.

Az energiaérték: a tápanyagok biokémiai oxidációjával felszabadult energia. A nyugalomban lévő ember energia szükségletét óránként és kilogrammonként 412 KJ, azaz 1 Kcal fedezi. Az optimális energia felhasználás mértéke 18% fehérje, 35% zsiradék, 47% szénhidrát.

A biológiai értékeket az élelmiszerekben lévő esszenciális aminosavak, zsírsavak, vitaminok és ásványi anyagok mennyisége határozza meg. Ebből a szempontból a legértékesebb tápanyagaink a tej és tejtermékek, a tojás, friss állati belsőség, halak, gyümölcsök, zöldségfélék.

Ahogy a mondás, én is azt mondom, hogy „nincs új a nap alatt”, de az árnyékban még történnek érdekes dolgok. Amit az előbbieken említettem, azok a szükséges tápanyagok, vitaminok, ásványi sók, ma már távolról sincsenek jelen a táplálkozásunkban. Sejtélettani szempontból tele tál mellett is éhen lehet halni.

A probléma gyökere az alábbiakból ered. A magyar mezőgazdaság és állattenyésztés hajdan ésszerűen tette a dolgát, ma már erről csak nosztalgiázhatunk. Minden mezőgazdasági termék alapja az a termőföld, amit még a 70-es, 80-as években olyan szinten műveltek, hogy az állattenyésztés során keletkezett, százezer tonnákban mérhető szerves trágyát visszajuttatták a földbe, azaz beszántották, bemunkálták. Osztrák szomszédjainknál, akik nem győzik zsebszerződésekkel gyarapítani termőterületeiket, 2011. október végén a falu határába kiszórt szarvasmarha trágya szagától olyan bűdös volt, hogy az ember elsírta magát. Ők tudják azt, amit kell, s tudják alkalmazni is.

Ez a szerves anyag tartalmazza mindazokat az anyagokat, illetve képezte azt a humuszt, amiből a növények ki tudták vonni a növekedésükhöz szükséges tápanyagokat. Amit a növény felszív, (már ha van mit) az marad meg az embernek. Nos, ezt az egyszerű, mégis mindent meghatározó képletet mi elrontottuk azzal, hogy a már korábban említett szinten tönkretettük az állattenyésztést, szerves trágya hiányában agyon műtrágyáztuk és ezzel kilúgoztuk a termőtalajt. Csak néhány adatot ismertetnék, hol is tartunk:

Ásványi anyag és nyomelem csökkenése		
	1970	1990
Búza	100%	50%
Árpa	100%	37%
Kukorica	100%	18,6%

Vagyis a liszt tápértéke 50%-kal csökkent, a takarmányé (kukorica, árpa) – amit az állatok megennének, ha lennének – 73%-kal csökkent átlagosan. Nos, ez jut a mi asztalunkra élelmiszereink tápértékét tekintve.

Vitamintartalom csökkenése		
	1970	1990
Borsó	100%	46,7 %
Tej	100%	95 %
Káposzta	100%	95 %
Sárgarépa	100%	60 %

Ezek a tények több mint idegesítőek. Fel sem fogjuk, mi történik velünk, csak azt, hogy többet kell enni, és mégis hamar megéhezik az ember. Ebből ered a sok elhízás, mivel a kalória az adalékanyagok formájában bevitelre kerül, de a tápérték visszapótlás elmarad.

Ahhoz, hogy az 1970-es évek tápértékszintjén étkezzék bárki, ahhoz most mennyiségileg minimum 5-ször annyit kellene ennie.

Vagy helyre tesszük mezőgazdaságunkat és élelmiszeriparunkat, vagy maradnak a táplálék kiegészítők, amelyek csak azért tudnak megélni a piacon, (mintegy igazolva az elmondottakat) mert a napi ételünkben alig van tápérték. „Ha ételünk csak olyanok mintha, olyan az ízük mintha és olyan az illatuk mintha, akkor a szervezetünk is úgy fog működni mintha. „ Egy dolgot azért bemutatnék előzetesként, mi is történik velünk, magyarokkal.

Az élelmiszerekben általánosan jelentkező Ca hiány több más tényezővel jelentősen hozzájárult a csontritkulás (osteoporosis) betegségének drámai megnövekedéséhez, az igazi népbetegség kialakulásához. Az orvosi statisztikai adatok szerint a magyar népesség érintettsége az 1960-as években mintegy 130.000 fő regisztrált betegszámában mutatkozott meg, míg 2005-re ez a szám átlépte az 1,2 millió, azaz egymillió-kettőszázezer főt. Ennek a közel tízszeres emelkedésnek egyik kiemelkedő okozójaként a környezet, a termőtalaj tönkretételéből bekövetkezett és ez által az élelmiszerekben megjelenő nagy Calcium hiány jelölhető meg.

Érdeemes elgondolkodni azon, hogy földünk óriási tömegéből mindössze 10-30 cm vastagságú a humusz réteg. Ez a vékonyka kis réteg dönti el az emberiség sorsát. Így már érthető, hogy milyen károk keletkeztek a magyar mezőgazdaság lezüllesztéséből, és hogy mennyire fontos feladat a humusz megőrzése és gondozása.

4. A nem megfelelő tápértékű élelmiszerfogyasztás élettani hatása szervezetünk működésére

Már említettük a helytelen agrokultúra következtében kialakult tápérték csökkenéseket, amiről viszont nem beszéltünk, hogy lényegesen megnövekedett a növény védőszerek, mesterséges tápoldatok, kémiai összetevők színezőanyagok mennyisége. Ami 50-100 évvel ezelőtt megfelelő tápérték volt, az ma már nem az. Hozzáértő szakemberek megállapították, hogy bár sokat eszünk, mégis keveset, de nem mennyiségileg, hanem minőségileg. Ahhoz, hogy az 1970-es évek szintjén étkezzen bárki minőségileg, minimum ötször annyit kellene, hogy egyen. Ez semmiképpen sem kivitelezhető, ezért maradnak a táplálék kiegészítők. A táplálék kiegészítők egy része képes egy egész főétkezést is helyettesíteni. Ezek úgy vannak összeválogatva, hogy mindenből az optimális mennyiséget tartalmazzák. Az optimális mennyiség természetesen személyfüggő, mert mindenkinek eltér az igénye az optimum tekintetében. A lényeg, azt szeretném érzékeltetni, hogy aki elmegy a közértbe és

élelmiszert vásárol, az meg van győződve arról, hogy megfelelő tápértékű élelmiszert vásárolja, de sokaknál még a gondolat sem merül fel,, hogy nem! Tessék felébredni, mert ma már ez nem igaz, és aki ezt nem hiszi el, majd az orvosi váróban gondolkozhat, mi is történik vele.

Szeretném néhány példán bemutatni, hogy milyen tünetekkel jár az ásványi sók, vitaminok hiánya.

Magnéziumhiány (Mg):

- fáradékonyság
- migrén
- ingerlékenység
- izomgörcsök, izomgyulladás
- májbetegségek
- magas vérnyomás
- degeneratív szívbetegségek
- szívgörcs, ritmuszavarok
- zsibbadásérzet.

Cink hiánya (Zn):

- fertőzésre való hajlam
- daganat képződésére való hajlam
- fogyás
- csökkent fogamzó képesség
- légúti fertőzések
- bőrgyulladás, kopaszodás, seb panaszok
- hajhullás
- ízlelési, szagérzékelési zavarok
- a vitaminra nem reagáló szürkületesi vakság.

Szelén (Se) élettani hatása:

- lassítja az öregedést
- enyhíti a menopauzás tüneteket
- akadályozza a fejbőr korpásodását
- növeli az ellenálló képességet
- megelőzi az infarktust és hatásos az ízületi gyulladásoknál
- támogatja a máj megfelelő működését.

Tudni illik, hogy az ásványi sók a vitaminokkal együtt képesek csak szervezetünket egészségben tartó biokémiai folyamatokat létrehozni. Egymás hiánya nélkül nem szívódnak fel és ezért egyik sem fejt ki a tőle elvárt élettani hatást. Ráadásul 50 év felett tökéletes felszívódásról már nem beszélhetünk (5-10%), csak a kolloid formában bevitt makró-mikró elemek tudnak 90%-os hatékonysággal felszívódni.

A vitaminokat két csoportra oszthatjuk, zsírban vagy vízben oldódókra. A zsírban oldódók (A, D, E, K vitamin) feltétlenül orvosi konzultációt igényelnek, mivel kumulálódnak és akkor káros hatást fejthetnek ki.

A vízben oldódók C, B komplex, P ott nem alakulhat ki túladagolás, a vízben oldhatóságuk miatt. Javaslom mindenki számára a vitaminokkal kapcsolatos könyvek beszerzését, elolvasását és értelmezését. Meg fogják látni, hogy egy olyan világ nyílik meg önök előtt, amiről eddig szinte fogalmuk sem volt. A nem tudást használják ki a lelketlen

élelmiszergyártók, legelsősorban a külföldi importtermékekre gondolok itt, amelyek jó, ha nyomokban tartalmazzák a vitaminokat, ásványi sókat. Legyünk legalább tisztában azzal, mire is van szükségünk az egészséges élethez. Ez a helyzet társadalmi probléma, csak valahogy nem akarja senki sem felvállalni. Ahogy mondjuk, „bajnak nincs gazdája”. Befejezésül csak egy élő példát a gödöllői Szent István Egyetem biológiai kutatói megállapították, hogy a jelenleg kapható tejek kalcium tartalma 1990-re 95%-kal csökkent az 1970-es években mért értéket figyelembe véve. Azóta még húsz év telt el és semmi nem lett jobb, sőt... A magyar tejet pedig kiviszik külföldre, és feldolgozott késztermékként hozzák vissza, itthon pedig ihatják a szlovák „Mlekit”.

Összességében megállapítható, hogy a szakminisztérium próbálja tenni a dolgát, de 20-30 éves lemaradást nem lehet néhány év alatt helyrehozni. Azonban, ha odafigyelünk arra, mit-honnan vásárolunk, a hiányzó tápértékeket megfelelő készítményekkel pótoljuk, ez elegendő lehet egészségünk valamilyen szintű megőrzésére és ennek a mezőgazdasági krízisnek az átvészelésére.

5. A Magyar Honvédség Honvédkórház Egészségvédelmi és Rekreációs Osztályának honvédségi étkeztetéssel kapcsolatos, 2011-ben készült felmérési eredményeinek ismertetése

A Magyar Honvédség Honvédkórház szakemberei 2011. évben, tíz helyőrségben tizenhárom katonai szervezet bevonásával felmérést készítettek az érintett állomány étkezési szokásairól, a honvédségi étkeztetésről kialakult véleményről. A megkérdezettek létszáma 564 fő volt. a felmérés adatainak értékelése után az alábbi eredmények alakultak ki:

- az állomány 55%-ának többlet súlya van;
- a folyadékfogyasztás átlaga 2,2 + - 0,9 liter, ami nem felel meg az egészségügyi elvárásoknak;
- 79% fogyaszt finomított fehér lisztből készített kenyeret, egyéb; péksüteményeket és hasonló a helyzet a tésztafogyasztással is;
- 60% édesszájú, cukor, csoki, torta, sütemény, palacsinta, fánk és egyéb édes tészták;
- 70% kedveli a magasabb zsiradéktartalmú ételeket (bő olajban vagy zsírban sülteteket);
- jónak nevezhető a baromfi hús fogyasztása 83%-a, valamint a gyümölcslevek 78%-os fogyasztása is;
- kevésbé egészséges az 54%-os szénsavas üdítő, annál is rosszabb a 33%-ban energiatartalok fogyasztása.

A honvédség által biztosított/kapható étkezésekkel kapcsolatban az ebéd fogyasztást emelném ki, ami gyakorlatilag 51% olyan állományt jelent, aki nem fogyaszt meleg ebédet. Az éttermi szolgáltatásokkal kb. 60% elégedett, 20% nem igazán elégedett, 20% egyáltalán nem válaszolt.

Nehéz úgy megfelelő ellátást biztosítani, amikor a megkérdezett állomány semmit nem tud, vagy nem akar válaszolni az alábbi kérdésekre.

1. Mit hiányol leginkább a honvédségi étkezési ellátásból?
2. Milyen javaslata van a jelenlegi étkezés jobbá tételére?

A 28%-ban jelentkező emésztőszervi problémák is elgondolkodtatóak.

Összességében megállapítható, hogy a vizsgált állomány többségének fogalma sincs az egészséges étkezésről, az egészségtelen étkezések, vagy az egyáltalán nem étkezések okozta egészségkárosító következményekről. Szükségesnek látom a témával kapcsolatban egy széleskörű ismeretanyag elkészítését, amely elemzi a túlzott szénhidrát bevitelt, az elégtelen vízfogyasztást, a sajnos nem megfelelő tápértékeket, a számításba jöhető táplálék kiegészítőket, vitaminokat, antioxidánsokat, azok élettani hatásait. Azt a prevenciót, amelynek segítségével elejét vehetjük a már most 30%-ban meglévő emésztőszervi megbetegedéseknek.

Az MH-n belüli egészséges táplálkozás feltételei kialakításának 3 fő korlátja

Manapság rengeteget beszélnek az egészséges táplálkozásról, a média folyamatosan teríti a különböző elméleteket, módszereket, a tényekből azonban arra lehet következtetni, hogy az emberek többségét vagy egyáltalán nem érdekli a téma, vagy érdekli, de csak elméleti szinten, a gyakorlatban ez egyáltalán nem befolyásolja életmódját.

Ugyanez a helyzet a Magyar Honvédségen belül is. Csak sajnos az egészséges táplálkozás kialakítása a közétkeztetésben még nehezebb, hiszen nem csak az egyéni szokásoktól függ.

1. korlát: A prioritás hiánya.

2. korlát:

Amint már a történelmi érdekességek elején utaltam rá, a hadsereg mai vezetésének nem az egészséges táplálkozáshoz szükséges feltételek kialakítása a legfontosabb, sőt, mondhatni, hogy egyáltalán nem fontos. A költségvetés tervezésénél, a különböző hosszú- és rövidtávú beszerzési terveknel ez a feladat jócskán háttérbe szorul. A különböző haditechnika eszközök, megsemmisítő rendszerek beszerzése, üzemben tartása, felújítása, bérlete évente hatalmas mennyiségű erőforrást emészt fel. Becslések szerint ezen összegnek egy-két ezreléke elegendő lenne a teljes MH főzési technológiájának reformjához, amely nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a katonák elé egészséges étel kerüljön az asztalra.

Megoldás: A HM és MH élelmezési szakterületének vezetői pontosan felmérnék az új technológiához szükséges erőforrás-igényt, a tárca lebiztosítaná a kért előirányzatot erre a feladatra, és három év alatt minden katonai szervezet konyhája korszerű, jól felszerelt, egészséges táplálkozást biztosító főzési technológiát használóvá válna.

3. korlát: A közbeszerzés rendszere

Jelenleg azokat az alapvető élelmiszereket, amelyekből a katonák étele készül, közbeszerzés útján szerezzük be. Mint sajnos ismeretes, a közbeszerzés egyik fő jellemzője: az alacsony ár prioritása a minőséggel szemben. Ez különösen az élelmiszerek esetében nem túl szerencsés. A jogszabály szerint össze kellene vonni az összes élelmiszert, és egy

közbeszerzési eljárásban beszerezni. Mivel így az összeg eléri az EU-s értékhatárt, ezért az a lehetőség is fenn áll, hogy a Magyar Honvédség katonái olyan ételeket esznek, amelyekhez az alapanyagokat külföldi cég szállította be.

Megoldás: Az élelmiszerek beszerzési eljárására kizárólag minősített, magyar beszállítók lennének meghívva. A minősítést időközönként a HM és MH élelmezési szakterület vezetői, illetve minőségbiztosítási szakemberei végeznék el a pályázásra alkalmas cégeknél. Csak olyan termék érkezhethet be, amelyeket korábban a minősítők „megcímkéztek”, azaz jóváhagytak.

4. *korlát:* **Az egyéni szokások**

Bár manapság egyre jobban teret nyer magának az egészséges táplálkozás, már szinte „trendi” egészséges ételeket enni, azért az emberek többsége még mindig ragaszkodik régi szokásaikhoz. Amikor az élelmezési ellátási rendszer képes az egészséges táplálkozást biztosítani, amikor megfelelő minőségű alapanyagokból készülnek a menük, akkor az egyénnek is be kell fogadnia, és változtatni kell korábbi szokásain.

Megoldás: a HM és MH élelmezési szakterület vezetői az MH egészségügyi szolgálatával együttműködve folyamatos tájékoztatást tartanak az állomány részére, sulykolva az egészséges táplálkozáshoz vezető út apró lépéseit.

6. A centralizált élelmezési beszerzés és ellátás által nyújtott előnyök a honvédségi élelmezési biztosításban

Bár az előbbieken említettem, hogy milyen szép lenne, ha az élelmiszer beszerzés a közbeszerzésekről szóló törvény hatályán kívül esne, sajnos maradnunk kell a földön, és a jelenlegi feltételekkel biztosítani a legjobb ellátást. A decentralizáció bevezetése a beszerzésekbe számos problémát vetett fel, amelyek az élelmiszer beszerzésekben sokszorozódva jelentkeznek. Ezért ha már muszáj alkalmazni a közbeszerzésre vonatkozó szabályokat, akkor a centralizált beszerzést preferálom. Az alábbi indokok alapján.

Normakarbantartás

Mivel a Honvédelmi Minisztérium fejezet központi és intézményi gazdálkodásának rendjéről szóló HM utasítás tervezet 32. § (3.) bekezdése, valamint a 44. § a) pontja alapján a HM FHH szakmailag irányítja a felsőszintű logisztikai gazdálkodást, és ellátja a logisztikai gazdálkodás felsőszintű feladatait, ezen belül végzi a norma, normatíva képzési feladatokat, ezért az élelmezési normák megfelelő szintű karbantartását, folyamatos felügyeletét csak a termékek egységes úton történő központi beszerzése tudja biztosítani. A katonai szervezetek által kötött egyedi szerződések révén (25 szerződés termékenként 25 beszerzési ár) a normakarbantartás és tervezés, illetve ezek szakmai felügyelete átláthatatlanná és szinte tervezhetetlenné válik.

Nyilvántartás

A központi beszerzés biztosítja az egységes (beszerzési és nyilvántartási) áron az étellemezési ellátást.

Gazdaságosság

Tapasztalatok alapján a 2011. gazdálkodási évben biztosított decentralizáció keretében lefolytatott beszerzési eljárások által kötött szerződésekben a termékek beszerzési árai többszöröse volt a központi keretszerződésekben korábban beszerzett termékek beszerzési árainál.

Az alábbi táblázat az MH Támogató Dandár zöldség, gyümölcs és tojás beszerzési árait hasonlítja össze néhány fő termék vonatkozásában:

Termék megnevezése	Tervezett mennyiség	Nettó egységár (Ft)		Árkülönbség (%)	Realizált veszteség (Nettó Ft)
		Centralizált	Decentralizált		
Tojás	100.000 db	19	26	137	700.000
Burgonya	30.000 kg	45	130	289	2.550.000
Újburgonya	15.000 kg	90	160	189	1.050.000
Zöldpaprika	3000 kg	70	260	371	570.000
Alma	5000 kg	90	160	178	350.000

A gazdasági verseny és a nagyobb megrendelt mennyiség árleszorító hatása miatt a központi beszerzéssel alacsonyabb áron valósul meg a termékek beszerzése. Továbbá a központi beszerzés lehetővé teszi a nem romlandó élelmiszerek nagyobb mennyiségben történő raktározását. A nagy mennyiségű készletek tárolása azzal az előnnyel jár, hogy jelen gazdasági helyzetben például a kristálycukor, étolaj árai akár a többszörösére is emelkedhetnek néhány hónap alatt, de így, mivel tárolásuk megoldott, ezért a katonai szervezetek a korábbi beszerzési áron vehetik igénybe, illetve számolhatják el ezen termékeket, komoly árnyereséget elérve ezzel. Nem mindegy, hogy árnyereséggel vagy többletkiadással gazdálkodnak.

Tartalékképzés

A központi beszerzés által lehetővé válik egy előírt mennyiségű készlet folyamatos raktározása és frissítése, (a havi fogyáson felül) amely a nem várt rendkívüli helyzetekben (pl. természeti vagy ipari katasztrófa vagy akár nem tervezett gyakorlat, egyéb rendezvény)

is könnyen, gyorsan biztosítja az ellátást. egy esteleges mozgósítás élelmezési ellátásáról jobb, ha nem is beszélünk.

Szakmai kontroll

Egyedi szerződés esetén a katonai szervezet ki van szolgáltatva a beszállítónak. A központi beszerzés kizár mindennemű eltérést a szerződéstől, az ellátóközpont szakemberei ellenőrzik a töltőtömeget, a terméken feltüntetett gyártókat, a szavatossági időket, felügyelik a számlák, szállítólevelek pontosságát. Továbbá a beszállító önkényuralma könnyen a korrupció táptalajává válhat, hiszen az élelmezési vezetőnek az ellátást mindenképpen biztosítani kell, ezért előfordulhat, hogy külön egyezség jön létre az élelmezési vezető és beszállító között, ami már távolról sem felel meg az eredeti szerződésben foglaltaknak. A szakmai kontroll jobban érvényesül a központi beszerzés esetében, mivel a szakma elsősorban a közvetlen gyártóktól történő beszerzést prosperálja.

Minőségbiztosítás

A központi ellátás biztosítja az élelmiszerek megfelelő minőségi átvételét és szakmai felügyeletét, analitikai és mikrobiológiai vizsgálatok végrehajtását, amely biztosítja az MH személyi állományának megfelelő minőségű élelmiszerekkel való ellátását. Ennek legszembetűnőbb példája az úgynevezett „paprika botrány” idején történt, amikor a hazai gyártók aljas módon összekeverték a külföldről vásárolt aflatoxinnal fertőzött paprikaőrleményt a hazai jó minőségűvel a nagyobb anyagi haszonért. Ezzel tönkretettek egy hungaricumot és mérgezett anyaggal látták el az országot. Az, hogy az MH rendszerébe ez a termék nem került be az annak köszönhető, hogy meg sem merték próbálni behozni, mivel tudták, hogy a szoros minőségbevizsgálási kontrolunkon úgyis fennakadnak.

Csak érdekességképpen ismertetem az MTA Talajtani és Akadémiai Intézet (kutató) vizsgálatának eredményeit az ominózus paprikával kapcsolatban. Volt olyan Budapesten vásárolt paprikaőrlemény, amelynek:

- ólom tartalma 16.402
- króm tartalma 1861
- bárium tartalma 100 szorososan haladta meg az egészségügyi határértéket, nem is beszélve az aflatoxinról.

Bukta Tünde

buktus@t-email.hu

LOGISZTIKAI BÁZISON MEGVALÓSÍTOTT MUNKAHELYI EGÉSZSÉGMAGATARTÁSFEJLESZTŐ PROGRAM ÉS KUTATÁSI PROGRAM TAPASZTALATAI I. RÉSZ

Absztrakt

A NATO katonai logisztika definíció szerint a katonai logisztika az erők mozgatásának és fenntartásának tudománya, amelynek elemei: a tervezés és a fejlesztés; a beszerzés és az elosztás; a raktározás és a szállítás; a fenntartás-karbantartás; illetve a személyszállítás, továbbá az egészségügyi szolgáltatás biztosítása.⁴⁰ Ez utóbbi területhez kötődik jelen írás, amely egy logisztikai szervezet mintegy tíz éves egészségügy, egészségmagatartási és katona-pszichológiai tapasztalatait mutatja be.

Kulcsszavak: logisztikai bázis, logisztikai szakállomány, egészségmagatartás fejlesztése

BEVEZETŐ

Két fő témakör bemutatására kerül sor, a logisztikai bázison megvalósított egészségmagatartás fejlesztő program, valamint a szomatizációs tünetegyüttes problémakörének feltárását szolgáló kutatás a katonáknál megjelenő betegségrepresentációk pontos meghatározása érdekében. A betegségrepresentációk nem stabil képződmények, a betegség lefolyása során folyamatosan alakulhatnak, illetve alakíthatók, ezért a preventív munka szempontjából fontos a pszichológiai háttértényezők ismerete.

A kutatási folyamat során 10 profilos Szondi teszt, TCI kérdőív és az Experiences in Close Relationship Questionnaire – Közeli Kapcsolatok Élmény Kérdőív használatára került sor, amelyek eredményeinek a bemutatása történik a következő kérdéskörökre válaszolva: a személyiség mely alapvonásai határozzák meg a stresszhez való viszonyt (eustressz vs. distressz). Léteznek-e a stresszhez való viszonyulásban, annak megélésében és arra való válaszreakcióban egyéni különbségek.

⁴⁰ NATO Logisztikai Kézikönyv, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1997. 27-28. o.

1. AZ EGÉSZSÉG

1.1. Az egészség fogalma

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 1998-as Közgyűlése nemzetközi nyilatkozatot fogadott el az egészségről, amely szerint az **elérhető legjobb egészségi állapot** egyike az alapvető emberi jogoknak. A WHO az egészség fogalmát a következőképpen határozza meg: "az egészség a teljes testi, lelki (szellemi) és szociális jólét állapota és nem csupán a betegség és a nyomorúság hiánya". A definícióban nem valaminek a hiánya, hanem **valaminek vagy valamiknek a megléte utal az egészségre**. Ebben az értelemben az egészség pozitív fogalomként értelmezhető, amely a társadalom, a közösségek, valamint egyén erőforrásait, testi-lelki képességeit hangsúlyozza (Ottawai Charta, 1986). Ezért az egészséget nem passzívan elviselt állapotként, hanem tevékeny folyamatként értelmezhetjük. Az egészségünk a mindennapi élet erőforrása, fontos eszköze életcéljaink megvalósításának, sőt annak alapvető feltétele.

Antalfai Márta megközelítésében az egészséges személyiségen „a külső és a belső világ közötti harmonikus kapcsolatot érti, mely kapcsolat a psziché egészének - a gondolkodásnak, érzékelésnek, érzésnek, intuíciónak és az akarati életnek - differenciált és összehangolt működését foglalja magában „(Antalfai, 2007, 372.). Az egészség pszichológiai értelemben tehát elsősorban pszichoszomatikus egészséget jelent, azaz a lelki - beleértve a pszichofiziológiai, valamint a magatartási szintű - működések relatív egyensúlyát, harmóniáját (Pikó, 2005).

Az Országos Egészségfejlesztési Intézet **Mentális egészségfejlesztési stratégia – pozitív egészségfejlesztés és primer prevenció** című munkaanyagában meghatározza a pozitív mentális egészség fogalmát és konkrét tartalmát. A mentális egészség számos készséget és képességet foglal magában, ezek közül a legfontosabbak:

- ✚ a pszichés, az érzelmi, intellektuális és spirituális fejlődés képessége és jóllét fenntartása
- ✚ kölcsönösen kielégítő társas és közösségi kapcsolatok kialakítása és fenntartása
- ✚ az élettal együtt járó stresszel való megküzdés képessége és a kihívásoknak a személyes fejlődés szempontjából való hasznosítására való tendencia (Urbán, 2007).

A mentális egészség meghatározása mellett azt is fontosnak tartották felvázolni, hogy amelyek azok a tényezők, amelyek elősegítik, és amelyek rombolják a mentális egészséget. Az egyik legátfogóbb rendszert MacDonald és O'Hara (1998) valamint MacDonald (2006) javasolja, amely szerint elkülöníthetők a mentális egészséget elősegítő vagy romboló tényezők (l. 1. táblázat).

A mentális egészséget építő tényezők	A mentális egészséget romboló tényezők
<p><i>Minőségi környezet:</i> Jó lakókörnyezet és közlekedés. Esztétikus és kezelhető környezet és kilátás. A természet közelsége. Biztonságos környezet.</p>	<p><i>Deprivált környezet:</i> Kedvezőtlen, nem kielégítő lakhatási lehetőségek. Kevés vagy egyáltalán nincs biztonságos játszótér. A környezet erőszakos és nem biztonságos. A tömegközlekedés szegényes. Szegénység és eladósodás.</p>
<p><i>Önértékelés:</i> Saját értékességünkkel és fontosságunkkal kapcsolatos hiedelem, ami a személyes kompetencia és a siker átéléséhez vezet.</p>	<p><i>Érzelmi abúzus:</i> Az önértékelés alácsúszása közvetlen fizikai vagy szexuális abúzus miatt, vagy közvetve, folyamatos kritika, az egyéniség és a személy fontosságának tagadása révén. Ez rendszerint a szülők, kortársak, tanárok, partnerek és a főnökök hatalmukkal való visszaélése következtében áll elő.</p>
<p><i>Érzelmi feldolgozás:</i> Saját érzelmeink ismerete és elfogadása. Megfelelő érzelmi szótár használata. Érzelmi intelligencia.</p>	<p><i>Érzelmi közöny:</i> Az érzelmi élet személyes vagy intézményes negligálása.</p>
<p><i>Önmenedzselési és megküzdési készségek:</i> Asszertivitási készségek. Stresszkezelési készségek. Problémamegoldási készségek. Társas problémamegoldási készségek.</p>	<p><i>Stressz:</i> A stressz az életünk alapvető része, ugyanakkor szélsőséges mértékben a mentális egészséget veszélyezteti.</p>
<p><i>Társas részvétel:</i> Kölcsönösen kielégítő társas kapcsolatok megléte, a társas integráció gazdagítja a mindennapi életet. A társas támasz fontos egészségvédő hatású. A társadalomban való aktív részvétel elősegíti a felelősségvállalást.</p>	<p><i>Társas kirekesztés:</i> Az elmagányosodás és a társas kirekesztés a mentális egészséget komolyan veszélyezteti.</p>

1. táblázat: A mentális egészséget befolyásoló tényezők MacDonald és O'Hara (1998) modellje nyomán

1.2. Az egészségfejlesztés szintér alapú megközelítése

Az **egészségfejlesztés** az a folyamat, amely módot ad az embereknek, közösségeknek egészségük fokozott kézbe tartására és tökéletesítésére. A teljes fizikai, szellemi és szociális jólét állapotának elérése érdekében az egyénnek vagy csoportnak képesnek kell lennie arra, hogy megfogalmazza és megvalósítsa vágyait, kielégítse szükségleteit, és környezetével változzék vagy alkalmazkodjon ahhoz.

A Munkahelyi Egészségfejlesztés Európai Hálózatának Luxemburgi Deklarációja, (1997) szerint „A munkahelyi egészségfejlesztés a munkaadók, a munkavállalók és a társadalom valamennyi olyan együttes tevékenységét jelenti, amely a munkahelyi egészség és jólét javítására irányul.”

Ma már egészségfejlesztés fő fókusza nem az egészségmagatartás, hanem a **setting** (közösségi színtér) – a fizikai és szociális környezet és a benne lévő érintkezési módok. Az egészségfejlesztés **közösségeket** céloz meg, mivel a közösség és egyén szoros kötődésben élnek, ezért az egyéni értékek, beállítódások és aktivitások változtatása a közösség támogatása nélkül nehezen képzelhető el. A közösség ezen túl kapocs az egyén és a szélesebb társadalmi környezet között: erősítheti vagy gyengítheti a társadalom normáit. Az életminőség javításában, az egészség megőrzésében az intézmények rendkívül jelentős szerepet játszanak, ezért befolyásolásuk, segítségük (pl. a családé), erősítésük (pl. a szomszédsági kapcsolatoké), esetleg létrehozásuk (pl. a civil szervezeteké) fontos erőforrás és hatékony befektetés.

A setting adja az egészségfejlesztés *szociokulturális kontextusát*. Bizonyos színhelyek azért válnak settinggá, mert az emberek sok időt töltenek ott, pl. iskola, munkahely. Tehát az egészségfejlesztés olyan színtereken valósul meg, amelyeken az emberek a mindennapi életüket élik, s ahol részvételük a saját egészségük fejlesztésében „magától értetődő”. Ezen a színtéren baleseteket és betegségeket lehet megelőzni, egészséges és biztonságos munkahelyeket lehet kialakítani, itt lehet olyan késztetéseket, ismereteket és módszereket terjeszteni, amelyek az egészségtudatos magatartást és életmódot segítik megvalósítani. A munkahelyi egészségfejlesztés a munkavállalókra irányul, de előnyei szerteágazóak: csökkennek a betegségekhez kapcsolódó kiadások, nő a vállalat termelékenysége.

A modern társadalomban a megváltozott betegségspektrum következtében az egészség kulcsa az életmódban rejlik. Ezt tanúsítja az a tétel is, amely szerint az **egészségi állapotot mintegy 43 %-ban kizárólag életmódunk határozza meg**, kevésbé (csak 11%-ban) az egészségügy fejlettsége, hiszen a megelőzésben az életmód a legmeghatározóbb elem.

Az egészségfejlesztés modern koncepciója középpontjában tehát életmódunk megváltoztatása áll (Pikó, 2002a). Az ún. Ottawa Charta az egészségpromóciót úgy határozza meg, mint az a folyamatot, amely képessé teszi az embereket az egészségük feletti kontroll megszerzésére és egészségük fejlesztésére. Az egészségünk feletti kontrollt pedig kétségtelenül az életmódunk feletti kontroll tudatos és aktív megszerzése biztosítja. Az életmód egyik megnyilvánulása az egészségmagatartás. Az egészséggel kapcsolatos magatartás magában foglalja a preventív egészségmagatartást, az egészség megtartását és az egészség fejlesztését elősegítő magatartásformákat, mint például a táplálkozáskontrollt, a sportolást, a biztonsági öv viselését vagy a biztonságos szexuális viselkedést. Vizsgálatok azt mutatják, hogy e magatartásformák aktív döntések eredményei, amelyek az egészségtudatosság magas szintjét feltételezik (Pikó, 2002b). Azok, akik aktívan egészségük megőrzésére törekednek, nagyobb önbizalommal rendelkeznek, jövőorientáltak és elégedettebbek életükkel, mint azok a társaik, akik kevésbé figyelnek oda az egészséges életmód követésére.

2. A MUNKAHELYI STRESSZ

2.1. A stressz fogalma

Stressz fogalmát Selye János vezette be a nemzetközi tudományos és köznyelvbe. Meghatározása szerint a „stressz a szervezet nem specifikus válasza bármilyen igénybevételre.... A stresszt-előidéző hatás, vagy stresszor aktivitás szempontjából mindegy, hogy az a dolog vagy helyzet, amellyel szemben állunk, kellemes-e vagy kellemetlen; csupán az számít, hogy milyen mértékű az újraalkalmazkodás iránti szükséglet”(Selye, 1976, 24.-25. oldal). „A mai ember számára a stressz talán legfőbb forrását a társadalmi-szociális interakciók jelentik, bár a helyzetek jellegét és a válaszreakciói intenzitását tekintve jelentős egyéni különbségek tapasztalhatók” (Stauder, 2008, 11.). A stresszel összefüggésbe hozható kórképek kialakulása szempontjából mind az alkalmi, nagy intenzitású stresszhatásoknak (traumák, negatív életesemények), mind az ismétlődő, vagy tartósan fennálló, gyakran elkerülhetetlen mindennapi helyzeteknek (munkastressz, kapcsolat stressz) jelentősége van. (Holmes, Rahe, 1967 idézi Stauder, 2008)

2.2. A stresszmodellek

A következőkben szeretném bemutatni az elmúlt évtizedek jelentősebb stresszmodelljeit Salavecz Gyöngyvér Munkahelyi stressz és egészség című tanulmánya alapján egyúttal bemutatva a MH LEK jellemzőit is.

a) Személy-környezet Illeszkedés Modell

Az első modellt az 1970-es években a Michigani Egyetem kutatói fejlesztették ki, az elmélet szerint két forrásból fakadhat feszültség munkahelyen. „Az egyik a lehetőségek és igények össze nem illéséből származik, vagyis ha a munka által nyújtott lehetőségek a személy motivációjának, szükségleteinek nem képesek megfelelni. A másik forrás a követelmények és a képességek összeegyeztethetatlensége, amikor is a személy képességei és a munkahelyi követelmények között nincs összeillesztés (Salavecz Gy, 2008 289.).

b) Követelmény-Kontroll Modell

A második modell a követelményeken a munkakörnyezetben jelenlevő pszichológiai stresszorokat érti. Ez lehet a feszített munkatempó, az időnyomás, megterhelő munka, a különböző és egymásnak ellentmondó elvárások. „A kontrollnak két összetevője van: az egyik összetevő a képességek feletti kontrollra vonatkozik, amely azt vizsgálja, hogy a dolgozónak lehetősége nyílik-e arra, hogy képességeit és készségeit kamatoztassa munkája során, új dolgokat tanuljon, kreativitását használja. A másik összetevő a munkakörülményekre vonatkozó döntési jogköröket foglalja magában. Például van-e beleszólása abba a munkavállalónak, hogy milyen módon és tempóban végzi munkáját, hogyan teljesíti a rá váró feladatokat” (Salavecz, 2008 289.).

„A követelmények és kontroll alacsony, illetve magas értékeinek kombinációjaként Karasek (1979 idézi Salavecz, 2008) négyféle munkatípust határozott meg:

1. **magas stresszel járó munkát:** itt nagy a pszichológiai megterhelés, de alacsony a döntési lehetőség. Ennek következtében a követelmények által gerjesztett energiák káros igénybevétellé, krónikus stresszé alakulhatnak.

Sokszor az alacsony kontroll miatt nem lehetséges a megterhelésre adandó optimális válasz megvalósítása.

2. **aktív munkát:** itt a megterhelés és a kontroll is nagy. Az ilyen munkák új készségek elsajátítására, tanulásra és fejlődésre adnak lehetőséget.
3. **nyugodt munkát:** itt alacsonyak a követelmények, és a munkavállaló meghatározhatja munkakörülményeit, magas kontroll jellemzi
4. **passzív munkát:** a megterhelés és a kontroll is alacsony, ami a képességek, és a készségek lassú leépüléséhez, csökkent motivációhoz vezethet.

A modell feltételezése szerint az egészségi állapot legrosszabb kimenetele akkor várható, ha a követelmények magasak, a döntési lehetőségek, a munkavállaló kontrollja alacsony és a társas támogatottság hiányával jellemezhető az adott munkahely” (Salavecz, 2008 290.).

c, Erőfeszítés-Jutalom Egyenlőtlenség Modell

A harmadik modell Siegrist (1996 idézi Salavecz, 2008) nevéhez fűződik, aki szerint egészségromlást okozhat, ha a munkahelyen kifejtett erőfeszítés és az ezért kapott jutalom aránya nem megfelelő. A modell azt is feltételezi, hogy a munka az egyén önszabályozási szükségleteinek kielégítéséhez nyújt szerepet. Az egyénnek lehetősége van munkája során az énhatékonyság, az önértékelés és a valahová tartozás élményét megtapasztalni. A modell feltételezi továbbá, hogy a viszonyosság hiánya distresszt okozhat, hosszú távon krónikus stresszt kiváltva károsan hat az egészségre (Salavecz, 2008).

„Az erőfeszítés és jutalom dimenziók a munkakörhöz, a munkahelyhez közvetlenül köthető stresszkeltő, zavaró tényezőket mérik fel. Erőfeszítésen a modell a munka jellemzőiként az időnyomást, a megszakításokat, a felelősségvállalást, a fizikális megterhelést, a túlórákat és a növekvő követelményeket érti. A modell alapján a munkahelyhez köthető jutalmaknak három típusa lehet: anyagi juttatások, elismerések és a karrier támogatása, amelynek alapja a biztos munkahely” (Salavecz, 2008, 290.).

A kérdőív harmadik túlvállalás dimenziója a személy munkahelyi szituációkban megnyilvánuló egyéni jellemzőit tükrözi. „Ez a faktor a belső erőfeszítést, a munkahelyi követelményekkel való megküzdés egy mintázatát kívánja leírni. A túlvállaló személyt olyan attitűdök, érzelmek, illetve viselkedéses megnyilvánulások jellemzik, mint a fokozott teljesítmény, az elismertség utáni vágy magas szintje és a munkából való kivonódás nehézsége” (Salavecz, 2008, 290).

d, Igazságtalanság a munkahelyen

A negyedik modell a munkahelyi igazságtalanság elmélete, amely a munkavállalót érintő, közvetlenül a munkahelyhez köthető igazságtalan bánásmódot kívánja összefoglalni. „Két összetevője közül az egyik a szervezet elosztási rendszereire, a másik a szervezet működési módjára vonatkozik. Az elosztás igazságtalansága körébe tartozik, hogy mennyire tartja a munkavállaló méltányosnak a munkáért kapott javakat, jutalmakat. a működési mód igazságtalansága egyrészt a döntéshozatal menetében bekövetkező igazságtalanságokat vizsgálja, másrészt azt, hogyan valósítják meg a vezetők ezeket a működési, döntéshozatali elveket a munkavállalókkal történő érintkezések során (Salavecz, 2008, 291.).

Parancsuralmi rendszerben gondolkodva az jelenti a legnagyobb problémát az állomány számára, hogy ebben a rendszerben nincs mód az önérvényesítő viselkedés gyakorlására felettünk állóval szemben, így a konfliktusok nagy része a mellérendelt szerepűekkel történik, a folyamatos stresszhelyzet miatt felgyülemlett indulatok miatt.

A hierarchikus rendszer, az előre meghatározott kommunikációs formulák, a szolgálati út betartása vagy éppen be nem tartása, a munkamegterhelés, a döntésben való részvétel hiánya, az előre nem látható extrém stresszhelyzetek, a magas követelmények, az erőfeszítés-jutalom kiegyensúlyozatlanság növeli a gyakoribb mentális és egészségügyi problémák esélyét. Keresztmetszeti és longitudinális vizsgálatok egyaránt bizonyítják, hogy a krónikus munkahelyi stressz számos egészségkárosodással jár együtt, olyanokkal, mint a depresszió, a szorongás, az érzelmi kimerültség, a kardiovaszkuláris betegségek (pl. Michie és Williams, 2003). A magas követelmények mellett az alacsony kontroll, az alacsony munkatársi támogatás, az erőfeszítése-jutalom egyensúlytalanság és az újabb kutatási eredmények szerint az igazságtalanság a munkahelyen szintén szerepet játszik a szív-érrendszeri megbetegedések kialakulásában. Ebben a rendszerben dolgozva a munkavállalók számára előnyös, hogy mind a női, mind a férfi munkavállalók, iskolai végzettségük szerint vannak besorolva, a mellérendelt szinteken lévő egyének ugyanazt a fizetési kategóriát kapják. A problémák általában a jutalmazási rendszer működtetése során szoktak jelentkezni, mivel az a munkahelyi vezető által szabályozott, és az ő felterjesztése alapján kapnak jutalmat a katonák. Ebben a tekintetben több munkavállaló érezhet igazságtalanságot.

Az önértékelési problémák háttere igen széleskörű, munkahelyen ez fakadhat a pozitív visszajelzések hiányából, az esetleges irreális vagy túlzott elvárásokból, kialakulhat a dolgozóknál egy idő után a tanult tehetetlenség érzése is, s ezek a problémák munkahelyi mentálhigiénében gondolkodva a burn-out szindróma első jelei is lehetnek, s a lelki fáradtság eredményeként már nem képesek mások szempontjait sem figyelembe venni.

2.3. A munkahelyi stressz egészségügyi következményei

Az elmúlt négy évtizedben a munka és az egészség kapcsolatáról szóló kutatások széleskörűen bizonyították, hogy a kémiai, biológiai és fizikai veszélyek mellett a **munka pszichoszociális jellemzői is befolyásolják a munkavállalók testi és lelki egészségét.**

Salavecz Gyöngyvér a Hungarostudy Egészség Panel 2006-os vizsgálat során egyre több bizonyítékot talált arra vonatkozóan, hogy a munka pszichoszociális jellemzői hozzájárulnak a krónikus stressz kialakulásához, és súlyos egészségi problémákhoz vezetnek. Az eredményei azt mutatják, „hogy a munkahelyi stressz a meghatározója a mentális egészségének, a pszichoszomatikus tünetek előfordulási gyakoriságának és az alkoholfogyasztással kapcsolatos problémák megjelenésének is” (Salavecz, 2008, 288.).

Az MH LEK munkavállalóinak egészségi állapotáról a 2009-es év II. félévének betegforgalmi adatai a következőképpen alakultak. A második félévben a 375 hivatásos katonából, 219 fő (58%) volt egészségügyi szabadságon, ami 3502 nap hiányzást jelentett. Az 554 fő közalkalmazotti állományból 352-en (63%) voltak

betegszabadságon, ami azt jelenti, 3211 munkanapon voltak távol munkahelyüktől. Az adatok magas arányának magyarázatához az is hozzátartozik, hogy a H1N1 influenzajárvány kapcsán egészségügyi intézkedés szolt arról, hogy az influenzaszerű megbetegedést észlelő munkavállalóknak 7 napot kötelezően otthon kellett tölteniük, a nagyobb járvány megelőzése céljából.

Az állomány 20%-át 182 főt gondozta az egészségügyi szakszemélyzet: 83 fő rendszeres szív-és keringési panaszok, valamint magas vérnyomás betegség miatt szorult gondozásra, 14 fő cukorbetegség miatt, s 30 fő egyéb betegségcsoportokban szorult gondozásra.

55 fő mozgásszervi betegséggel küzd, az MH LEK Egészségügyi Központjában heti rendszerességgel rendel reumatológus orvos, és mindennap fizioterápiás és fizikoterápiás kezelést is igénybe vehetnek a dolgozók.

A pszichoszomatikus tünetek gyakoriságát a munkahelyi stressz egyik legfontosabb indikátoraként értelmezik. A nem megfelelő pszichoszociális munkakörnyezet vagy a munkatársak közötti kommunikáció problémái stresszt generálnak, amelyek kihatnak nemcsak a munkavégzők teljesítményére, hanem egészségükre is. Ennek egyik korai megnyilvánulása a pszichoszomatikus tünetek jelentkezése, illetve halmozódása, mintegy a problémák szomatizálása. A Hungarostudy Egészség Panel 2006-os vizsgálati eredményei közül azokat a figyelemreméltó eredményeket emelném ki, amelyek a munkahelyi modellek dimenziót pszichoszomatikus tünetek megjelenésével hozza összefüggésbe.

„Aki a munkahelyén erőfeszítés-jutalom egyensúlytalanságot, munkahelyi bizonytalanságot, alacsony munkatársi támogatást tapasztal, illetve túlvállaló magatartás jellemzi őt, annál közel **háromszor nagyobb annak a valószínűsége**, hogy általános egészségi állapotát rossznak ítélje meg azokhoz képest, akik ezeket a stressztényezőket nem élik meg. A kérdezést megelőző hónapban jelentkező zavart okozó testi tünetek (derékfájás, mellkasi fájdalom) prediktorainak az erőfeszítés-jutalom egyensúlytalanság, a munkahelyi bizonytalanság és a túlvállalás minősült. (Salavecz, 2008, 294.) Azt gondolom, hogy a Magyar Honvédség dolgozóira jellemző a túlvállaló magatartás, szeretnének megfelelni a feljük támasztott követelményeknek, s ezért fontos vizsgálandó területe lehetne a hierarchikus rendszer és a túlvállaló magatartás kapcsolata az egészségügyi következmények tekintetében.

„Egy 1999-es becslés szerint a munkahelyi stresszhez köthető veszteségek az Európai Unió tagországoknak hozzávetőlegesen 20 milliárd eurójába kerül évente (Levi 2000 idézi Salavecz, 2008, 296.). A munkahelyi stressz komolyan befolyásolja a teljesítményt, és közvetlen és közvetett költségek révén csökkenti a termelékenységet és versenyképességet. Az Országos Egészségfejlesztési Intézet Mentális egészségfejlesztési stratégia – pozitív egészségfejlesztés és primer prevenció című módszertani kiadványában Quick és Quick összefoglalása nyomán ismertetik a munkahelyi stressz szervezeti következményeit, amelyet a 2. sz. táblázatban bemutatok.

Látható, hogy mind a közvetlen és a közvetett költségek komoly következményekkel járnak mind a munkavállalók, mind a szervezet részéről. Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy a **munkahelyi stressz csökkentése és a stresszel való megküzdés nemcsak**

fontos egészségfejlesztési feladat, hanem gazdaságosságot és eredményességet befolyásoló tényező is.

<u>Közvetlen költségek</u>	<u>Közvetett költségek</u>
<p><u>A munkában való alacsonyabb részvétel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>Hiányzások</u> • <u>Késések</u> • <u>Munkabeszüntetések, leállások</u> • <u>Munkaerő-vándorlás</u> <p><u>Munkateljesítmény romlása:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>A teljesítmény minősége</u> • <u>A teljesítmény mennyisége</u> • <u>Sérelmek, panaszok</u> • <u>Balesetek</u> • <u>Az alapanyagok és a felszerelés szükségesnél nagyobb mennyiségű fogyasztása</u> <p><u>A berendezés, eszközök eltűnése</u></p> <p><u>Kompenzációs költségek (baleset, sérülés)</u></p>	<p><u>A vitalitás elvesztése:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>Alacsonyabb morál</u> • <u>Alacsony motiváció</u> • <u>Elégedetlenség</u> <p><u>A kommunikáció leromlása:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>A kommunikáció gyakoriságának csökkenése</u> • <u>Az üzenetek torzítása, félreértése</u> <p><u>Hibás döntéshozatal</u></p> <p><u>Munkahelyi kapcsolatok minőségének romlása:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>Bizalmatlanság</u> • <u>Tiszteletlenség</u> • <u>Ellenségeskedés</u> <p><u>Az elmaradt haszon a nem optimális választások miatt.</u></p>

2. táblázat: A munkahelyi stressz szervezeti következményei (Quick és Quick, 1984 nyomán)

3. AZ EGÉSZSÉGFEJLESZTÉSI PROGRAM

3.1. A program összeállítása

A munkahelyi egészségfejlesztés modern vállalati stratégia, amely azt célozza, hogy a betegségeket a munkahelyen előzzék meg, növeljék az egészségesség lehetőségeit és a munkahelyi jóllétet. Olyan munkahelyi kultúra meghonosítását tűzi ki célul, amely a dolgozók egészségét ugyanolyan fontosnak tartja, mint a gazdasági célokat. Magában foglalja az összes olyan, az alkalmazottak, a munkaadók és a civil szervezetek által közösen hozott intézkedést, amelyek a dolgozó emberek egészségét és jólétét szolgálják. Az egészségfejlesztést hosszú távon az emberi erőforrások fejlesztésébe történő beruházásnak tekinti, megfelelően annak az alapelvnek, hogy "az egészség nem cél, hanem a mindennapi élet erőforrása." Egészségterv olyan komplex programtervezet, amely a munkavállalók életminőségének és

munkafeltételeinek javítását, egészségük fejlesztését szolgálja közösségi erőforrások mozgósításával. A korábbi évek kutatási eredményeinek felhasználásával, megalkottam a munkahelyem egészségfejlesztési tervét, amelyet a következőkben ismertetek. 2010-ben elkészítettem a munkahelyen egészségfejlesztési tervét, amely a következő feladatokat foglalta magában.

3.2. Valós szükségletek feltárásán alapuló cselekvési program

A program célkitűzései

Rövidtávú célok:

- A MH LEK személyi állományának egészségi állapotának megismerése és az ezzel összefüggő egészségmagatartási tényezők a feltárása, s egyéni kockázatprofilon alapján célzott egészségfejlesztési tevékenység végzése
- MH LEK állományának szolgálatra való alkalmasságának, egészségének és fizikai állóképességének megőrzése, fejlesztése
- A szűrővizsgálatokon való részvétel fontosságának tudatosítása, esetleges elváltozások korai kiszűrése, rizikófaktorok célzott és személyre szabott kezelése
- Az életmódból, káros szenvedélyekből eredő panaszok az egyén saját egészségére gyakorolt hatásának tudatosítása, az önkontroll erősítése
- A munkahelyi stressz jelentőségének és következményeinek folyamatos kommunikálása
- Munkakapcsolatok minőségének javítása
- Hiányzások és azok költségeinek csökkentése

Középtávú célok:

- Az egészségtudatosság hatékony formálása, az egészséges életmód propagálása
- Olyan általános jellegű, mindenki által betartható táplálkozás- és életmódbeli alapelvek nyújtása az állománynak, melyeket a mindennapi életébe különösebb nehézség nélkül be tud építeni és azt hosszútávon alkalmazni tudja.
- Pszichés megküzdő képesség javítása mind a hétköznapi stresszforrásokkal, mind a speciális, fegyveres testületekre jellemző kockázati tényezőkkel szemben.

Hosszútávú célok:

- Olyan egészségmegőrző protokollok kidolgozása, amelyek az életminőség egyes összetevőinek bizonyítható javítására, s a szív-és érrendszeri, mozgásszervi- gasztrointesztinális- megbetegedések magatartási kockázati tényezőinek hatékony kezelésére és megelőzésére alkalmasak.
- Többlepcsős prevenció megvalósítása: a már egészségügyi kockázati faktorokkal rendelkező személyek **kiszűrése és számukra** készségfejlesztő

programok **indítása**. Az életmódváltozást segítő programok hatékonyságának vizsgálata és fejlesztése

3.3. A cselekvési terv

3.3. 1. **Vezetői készségfejlesztő foglalkozások a vezetői állomány számára**

Feladatok:

- A mentális problémákkal, a depresszióval, öngyilkossággal, és a munkahelyi stresszel kapcsolatos alapvető ismeretek oktatása
- Ismertetők összeállítása a stresszt csökkentő munkahelyi módszerekről és ezek előnyeiről, gazdaságosságáról.
- Időgazdálkodás témakörben foglalkozások lebonyolítása
- Kiégés megelőzése
- Tervezési, szervezési technikák tanítása
- Vezetői delegálás és ösztönzés készségének fejlesztése

3.3. 2. **Szűrővizsgálatok lebonyolítása**

Feladatok:

- Hivatásos és szerződéses állomány szűrésének megszervezése, lebonyolítása
- Közalkalmazotti állomány szűrésének megszervezése, lebonyolítása
- A foglalkozás-egészségügyi orvosok irányításával szokásos vizsgálatok kiegészítése, teljes vérképpel, EKG-val, ultrahangos vizsgálattal és szemészeti szakrendeléssel (a képernyők előtt dolgozók esetében).
- A szűrővizsgálati eredmények értékelése a következő évi prioritások meghatározása

3.3. 3. **Dohányzásról történő leszokás támogatása**

Feladatok:

- motivációs előadás tartása
- A program résztvevőinél műszeres vizsgálatok (CO mérés, spirometria, arteriográf) végzése, valamint pszichológiai tesztek felvétele
- A dohányzás témakörben a primer, a szekunder prevenciót szolgáló edukációs program kidolgozása és vezetése,
- A dohányzásról való leszokás támogatásának széles körben való alkalmazása
- A nemdohányzó munkahelyi környezet fontosságának tudatosítása

- Dohányzásról való leszokást támogató programok hatékonyságának vizsgálata, és fejlesztése

3.3. 4. A munkatársak fizikai aktivitását és fizikai edzettségét elősegítő program

Feladatok:

- A fizikai inaktivitásból eredő kockázat csökkentése, a mozgásszegény életmódra visszavezethető betegségek illetve állapotok kialakulásának rizikójának csökkentése.
- Egyéni megközelítésű mozgásprogram kialakítása, az ehhez szükséges kiegészítő vizsgálatok elvégzése, egyéni edzéstervek megalkotása
- A mozgásprogram megvalósításához szükséges kondicionáló terem biztosítása

3.3. 5. Munkahelyi stressz kezelése, csökkentése, stresszkezelés tréning program kidolgozása

Feladatok:

- A munkahelyi stressz kezelésére egyéni szintű készségfejlesztések indukálása
- Pszichoszociális kockázati tényezők csökkentése (stressz, A-típusú személyiség, társas támogatás hiánya, affektív zavarok)
- Egyéni megküzdési stratégiák kidolgozásának segítése
- A missziókban való szolgálatteljesítéssel kapcsolatos pszichikai megterhelések feldolgozása, a szolgálati és családi környezetbe való visszailleszkedés valamint a kiegyensúlyozott életvitel kialakításának elősegítése.
- Diszfunkcionális attitűdök módosítása
- Stressz korai, szomatikus, érzelmi, lelki, kapcsolati zavarokat mutató jeleinek felismerésének elsajátítása
- Rendszeres relaxáció elsajátítás megtervezése, oktatása
- Egyének differenciáló és döntési képesség fejlesztése
- A stresszkezelés alapelveire épülő életstílust kiépítése

3.3. 6. Egészséges táplálkozás elősegítése programrész

Feladatok:

- Helytelen táplálkozás következtében kialakuló krónikus nem fertőző betegségek prevenciója.
- Azon személyek számára, akiknek a szűrővizsgálatok eredményei (táplálkozásra vonatkozó adatok, szomatometriai mutatók és labor eredmények) alapján rizikótényezővel rendelkeznek a helytelen táplálkozással

összefüggő betegségekkel kapcsolatos ismeretek átadása csoportos és egyéni dietetikai tanácsadások, előadások formájában

- Megfelelő táplálkozási szokásokról előadások tartása
- Ajánlatok kidolgozása a büfé és az étkeзде számára

3.3. 7. Alvásproblémák kezelése

Feladatok:

- Azon személyek számára akiknek a szűrővizsgálatok eredményei (inszomnia mutatók és labor eredmények) alapján rizikótényezővel rendelkeznek az alvászavarok tekintetében a betegséggel kapcsolatos ismeretek átadása csoportos előadás és egyéni tanácsadás formájában
- Alvással kapcsolatos ismeretek átadása
- Az alvással kapcsolatos negatív gondolatokkal való megküzdés segítése
- Az alvással kapcsolatos hiedelmek feltárása és módosítása
- Rendszeres relaxáció elsajátítás megtervezése, oktatása

3.3. 8. Pozitív mentális egészség fejlesztése

Feladatok:

- A szűrővizsgálati eredmények a Szociális bizottság tapasztalatai, a csapatpszichológus tapasztalatai alapján problématerkép felállítása
- Új érzelemszabályozó képességek megtanítása
- Érzelmi intelligencia fejlesztése
- Kommunikációs blokádok oldása
- Pszichés traumát követő probléma feldolgozás elősegítése
- Hatékony társas viszonyok kialakulásának elősegítése, a munkahelyi konfliktusok, kommunikációs zavarok és agressziókezelési zavarok csökkentése
- Életminőség javítása, önértékelési problémák, párkapcsolati problémák, pszichoszomatikus zavarok kezelése
- Nyugdíjazáshoz közeli életkori szakaszban a szakmai életút zárásának elősegítése, a nyugdíjas életszakaszra való felkészítés

3.3. 9. Folyamatos külső-belső kommunikáció

Célja: az egészségterv minél szélesebb körben való megismertetése

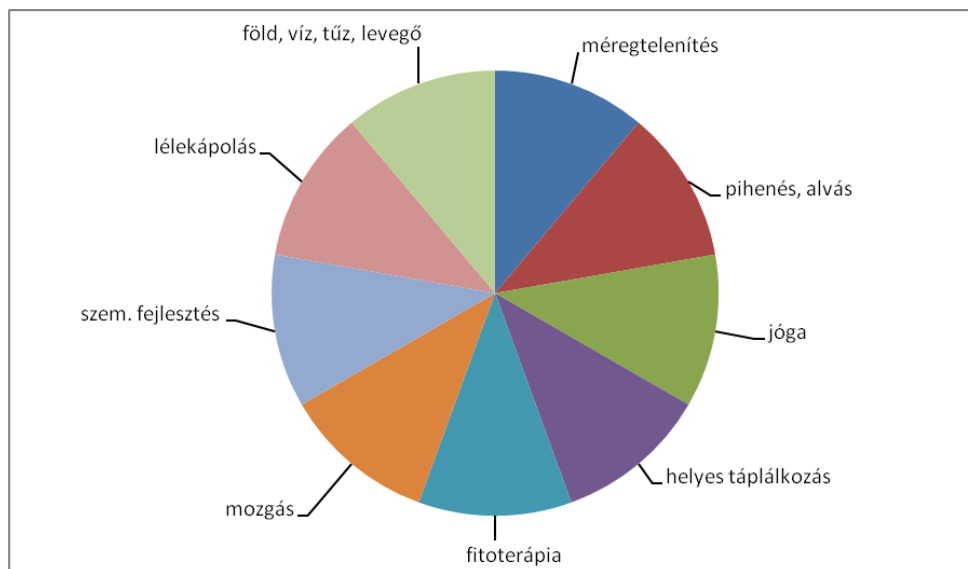
Feladatok:

- A belső és külső kommunikációs eszközök minél széleskörűbb felhasználásával (intranet, weboldal, konferencia, faliújság, kiadvány, hírlevél, stb.) az állomány informálása a lehetségesen igénybe vehető programokról., Egészségfejlesztő, életmódfejlesztő weblap létrehozása intraneten

- Az kommunikációnak különböző változatainak kidolgozása, aszerint, hogy kik azok a célcsoportok, akiknek kommunikáljuk a tényeket (döntéshozók, projekt finanszírozói, külső szakemberek).
- Hosszú -közép- és rövidtávú egészségfejlesztési programtervek előterjesztése, elfogadtatása, kommunikálása, szervező, alkotó munkacsoport létrehozása
- Összefoglaló jelentés készítése az elvégzett munka tapasztalatai alapján, s ennek függvényében újabb 2011 évi célok meghatározása

4. A munkahelyi egészségmagatartás fejlesztő program (2010. 09. 06. - 2011. 03. 01.)

A munkahelyi egészségfejlesztés olyan eljárás, melynek célja a dolgozók egészségének, életminőségének fejlesztése, de a hagyományos orvoslástól eltérően ezt úgy próbálja elérni, hogy az egészség feletti kontrollt és felelősséget az egyénnek adja át. A munkahelyi egészségfejlesztés az **egyénre és az egyén felelőségére fókuszál**. Célja a munkavállaló egészségi állapotának fejlesztése, az egészséggel kapcsolatos feladattudatának növelése. A munkahelyi egészségfejlesztő felnőttként kezeli a munkavállalót, akinek joga és lehetősége van a saját egészségét érintő kérdésekben dönteni. Az 1. ábrán látható a terápiás koncepció, amelynek alapja a Császár Gyula által meghatározott természetes (pszichoszomatikus) élet- és gyógyómdrendszer.

1. ábra: Terápiás koncepció

4.1. A 24 alkalmas pszichológiai programrész tematikája

A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. Törvény 106. § (2.) bekezdésében kapott felhatalmazás, valamint a MH LEK PK 2010. évi

munkaterve alapján összeállításra került egy hat hónapos program, amelyet Kovács Zoltán őrgy. testnevelő tiszt, Túri Veronika Rita ftorm. egészségügyi szakasszisztens, Farkas Zsolt tzls. logisztikus témavezetők segítségével vezettem. Alapgondolata a programnak az volt, hogy, az egészségünk, a betegségeink, a testsúlyunk, a pénzügyi helyzetünk mind korábbi tetteink, gondolataink **eredménye**.

Terápiás koncepciónk középpontjában az egészséges és természetes önszeretet átélésének segítése volt. Az öngondozás (self-nurture) képesség fejlesztésének folyamata során a gyakorlatok arra szolgáltak, hogy a résztvevők végiggondolják, hogy hogyan gondoskodnak önmagukról és más emberekről. A jobb testi és érzelmi öngondozás bátorítása mellett az is feladatomból volt, hogy azon reményt is felélesszem a résztvevőkben, hogy más emberek megadhatják nekik azt, amire vágnak. A másokban való bizalom, és a kapcsolatokban való remény kialakítása is kiemelkedő területe volt a programnak. Mind a kognitív információátadásnak, mind a művészetterápiás foglalkozásoknak az volt a célja, hogy növeljem a betegek autonómiáját és kontrollját, az egyének kezükbe vegyék a saját életük irányítását, a résztvevők önerejét és potenciálját erősítsem, növeljem a tudatosságot a szélesebb társadalmi tényezők figyelembe vételére annak érdekében, hogy ez visszahasson az egészségtudatosságukra.

Mivel a résztvevők többsége mozgásszervi, szív-érrendszeri és emésztőszervi problémával is küzdött, ezért kiemelt figyelmet fordítottam az elsődleges és másodlagos betegségelőnyök átbeszélésére, s arra a tényre, hogy az orvosi-pszichológusi szakmának hatalmában áll nemcsak újraírni a betegség történetét, hanem átírni a dramaturgiáját is.

A relaxációt és imaginációt is magában foglaló katarzisélményre épülő művészeti terápia módszerét használtam az önismeret fejlesztésére. Alapfeltevésem arra a szakmai tapasztalatra épült, hogy számos pszichoszomatikus betegség hátterében kapcsolati zavarok vagy traumatikus megélések találhatók.

A más formában közölni és kifejezésre juttatni nem tudó, sokszor önmagának bevallani sem merő, vagy önmaga előtt is ismeretlen érzéseit tudja megformálni a résztvevő ezen módszer segítségével, s az érzelmi tehermentesítés, görcsös személyiségének oldása megtörténhetett.

Öngyógyító folyamatok beindítása is megtörtént, mivel a test önmagában is bölcs, és sok önszabályozó folyamat birtokában van, ezt hasznosítja a relaxáció.

„A relaxációs gyakorlatok továbbvitele imaginációs, meditációs fokozatok felé közvetlenül elősegíti a szomatikus lereagálás kivédését, pszichés ekvivalensekbe fordítását, végső fokon a betegséggel járó, azt cirkuláris folyamatban meghatározó tudattalan konfliktusok tudatosítását (Kulcsár, 1993, 195. idézi, Antalfai, 2007). „A relaxációt és imaginációt is magában foglaló katarzisélményre épülő művészeti terápia a szomatikus lereagálás kivédéséhez, és a tudattalan konfliktusok tudatosításához az alkotó folyamatot hívja segítségül, azon belül is a képzőművészeti technikákat alkalmazva. A regressziót is szimbolizáló szomatizáció kivédésére, illetve a gyógyulási folyamat beindulására a terápia az évkör, évszakok mozgása által megélhető változásra, valamint a kapcsolatok, kötődések újjászerveződésére helyezi a hangsúlyt” (Antalfai, 2007,357). A módszer alkalmas arra, hogy a páciens kirajzolja magából az addig energiáit lekötő, nemegyszer nyomasztó érzelmi állapotait, s a készült alkotás visszapillantó tükrében mélyebben megismerheti önmagát, érzelmeit, indulatait és viselkedésének motivációit, ami elindíthatja azok személyiségébe történő integrálódását és a tudatosítást (Antalfai, 2007). Terápia hatására fejlődik és differenciálódik az akarati élet, a megérző és beleélő készség, valamint a tudat felismerő képessége, amelyek fontosak az

önszabályozási képesség fejlesztéséhez. A terápia egyik fő célkitűzése: a természet rendjére hangolódva elősegíteni az egészségfejlesztést, egészségmegőrzést, illetve a gyógyulást (Antalfai, 2007. 358.).

4.2. A 24 alkalmas testnevelés programrész tematikája

Felismertem a dolgozók azon igényét, hogy szükségük lenne arra, hogy a munkahely alkalmazzon olyan rekreációs szakembereket, akik képesek – természetesen a megfelelő körülmények biztosítása esetén – segíteni az emberek azon irányú törekvéseit, hogy a megfelelő egyéni edzésprogram segítségével elérjék a szellemi és fizikai munkavégző képességük maximumát.

Ezen munkahelyen a testnevelő tiszt rendelkezett ezen szakértelemmel, ezért az ő feladata volt a fizikai teljesítmény fokozása, különös tekintettel arra, hogy a résztvevők az éves fizikai állapotfelmérésre is eredményesen felkészüljenek. Fő edzéscél az egészségmegőrzés, egészségfejlesztés, a fizikai követelményekre történő felkészülés volt, mindamellett, hogy a szervezet regenerálódása, feltöltődése, a jó közérzet biztosítása is megtörténhessen. Edzésnapok száma hetente három alkalomban lett meghatározva, a szervezett módszertani foglalkozás hetente 1x 1,5 óra volt, a további két edzést önállóan hajtották végre a résztvevők.

Foglalkozás helyszíne az MLTC sportpálya, II. telephely kondicionáló terem, és a XVI. kerületi Önkormányzati sportpálya volt.

A gyakorlatok elsősorban a szabadban, saját testtel végrehajtható gyakorlatokból épültek fel.

Program folyamata az alábbi táblázatban látható, minden edzés tartalmazott keringési rendszer állóképességi gyakorlatokat, és erő állóképességi gyakorlatokat.

	Elméleti előadás	
	Fizikai állapotfelmérés	Szembesülés a tényekkel
	Keringési rendszer állóképességének fejlesztésére alkalmazott mozgásformák: gyaloglás, futóiskola, futás, résztávós és intervall módszer alkalmazása.	<i>Keringés rendszeri állóképesség fejlesztés keringési rendszer csillapítása</i> <i>Nyújtás-stretching</i> <i>Erő - állóképesség fejlesztés</i> <i>Speciális bemelegítés</i> <i>Képesséa feilestés</i>
	Erő – állóképesség fejlesztésére alkalmazott mozgásformák: guggolás, lábujjra állás, fekvőtámasz, felülés, hason fekvésben ellentétes kar és lábemelés.	<i>Keringési rendszer lecsillapítása</i> <i>Nyújtás-stretching, meditáció</i>

	Fizikai állapotfelmérés	A késletett jutalom.
	Zárás, értékelés	Az előírt szintű fizikai állóképességi szint teljesítése

2. ábra: Testnevelés modul tematikája

4.3. A 12 alkalmas egészség programrész tematikája

Az egészségkultúra maga az életmód, azaz az elsajátított életmód jelenti azt a közvetítő mechanizmust, amely az objektív társadalmi kultúra valamint a társadalomban létező egyének egészségi állapota között van. Az egyén életmódja révén szabályozhatja, optimalizálhatja egészségi állapotát, életmódjával elégítheti ki egészségével kapcsolatos szükségleteit. Az egészségi állapot az egészségkultúra azon része, amely sok részében közvetlenül nem interiorizálható, esetleg csak az életmód közvetett behatásával.

Az egészség, mint állapot a szomatikus, a pszichés és a szociális működések bizonyos minősége. Az egészség az egyén valamennyi működéséből összegződő állapot, másrészt egyensúlyi állapot, amely időben változó, különböző fokozatú átmenetet képezhet a veszélyeztetettség és a betegség állapotai felé. Az egyén csak szubjektíven képes saját egészségi állapotát átélni, minősíteni, megváltoztatandónak ítélni. Ennek igen nagy a jelentősége, ugyanis az egészségérzet-tudat, a betegségérzet-tudat a leghatékonyabb motivációs bázisa lehet a különböző életviteli történéseknek.

Az egészség az emberi szervezet és a környezet közti dinamikus egyensúly állapotát fejezi ki. Nem passzív állapotot, hanem egy életen át tartó aktív folyamatot jelent, hiszen mindenki naponta saját magának aktív közreműködésével kell, hogy biztosítsa a környezet változásai között.

Az egészség megköveteli egyrészt az ember alapvető érzelmi, táplálkozási, egészségügyi, nevelési és társadalmi szükségleteinek kielégítését, másrészt a szüntelenül felmerülő alkalmazkodást az állandó változásban lévő környezethez. Az egészség tehát elérendő és megtartandó állapot, ami egyben azt is jelenti, hogy állandó mozgásban, változásban lévő kiegyenlítődési folyamat. Elképzelt egészség ideáljaink leginkább mindenkor jelen társadalmunk ideáljaiból erednek, ezek lehetnek a média által közvetített információk, a munkahelyi közösség elvárásai, s az otthonról, családból kapott minta eredményei.

Túri Veronika főrm. által vezetett programrész célja az volt, hogy a résztvevők állítsanak fel kötelező értékrendszert az egészség iránti elkötelezettségnek; ismerjék meg az egészséges életmód legfontosabb szabályait; legyenek tisztában az egészséges táplálkozás fontosságával; tartsák szem előtt a testi higiénét, a rendszeres mozgás egészségét befolyásoló hatását; ismerjék meg a drog, az alkohol és a dohányzás egészségkárosító hatását.

1.	Egészségtelen életmód – egészségtudat, betegségtudat	Megmagyarázások, mítoszok, struccpolitika
2.	Információk	Az adatokat miként kell értelmezni.
3.	Biológia, anatómia, kórtan	Vissza az alapokhoz
4.	Álomtestsúly, ideák	Eszmék & téveszmék
5.	Alvás – stressz – rémálom	
6.	Egészséges életmód	Táplálkozás, tápanyagok
7.	Mit tehetünk egészségünk megőrzésének érdekében	Táplálkozás, tápanyagok újszerű felhasználása
8.	Munkahelyi stressz	Pszichoszomatika
9.	Burn-out	Munka, család, nemi szerepek
10.	Immunrendszer	Bőr, védelem, gátlások, külső eszközök – belső eszközök
11.	Egészséges vagy tünetmentes?	Betegségtudat
12.	Prevenció egy életen át!!	Öngyógyítás

3. sz ábra: egészséges életmód modul tematikája

4.4. A 12 alkalmas pénzügyi programrész tematikája

2010-ben a Személyügyi főnökség keresett meg azzal a problémával, hogy megnövekedtek a segélyek, illetményelőlegek iránti igények, amely főleg a közalkalmazotti, és tiszthelyettesi állományt érintették, és azt az igényt fogalmazták meg felém, hogy csapatpszichológusként vegyek részt ezen egyének megküzdési potenciáljának erősítésében. A probléma hátterében a gazdasági válság, az emelkedő energiaárak, élelmiszerárak, és a nem emelkedő fizetés állt. Az MH LEK Személyügyi Főnökség, Családsegítő szolgálat, és a Szociális bizottság

szolgáltatásainak igénybevételi lehetősége biztosított volt az állomány számára, amely a gazdasági válság hatásainak, s ezen hatások egyéni szintre történő lecsapódásának korrigálását végezte el. A szociális Bizottság felmérése szerint a bruttó 120.000 Ft alatti fizetést kapó közalkalmazottak száma 206 fő, a bruttó 120.000 Ft - 130.000 Ft között 152 fő kap fizetést, bruttó 130.000 -140.000 Ft között 99 fő közalkalmazott keres. A közalkalmazottak átlagkeresete pótlékokkal együtt bruttó 127.000 Ft. A MH Logisztikai Ellátó Központnál a Szociális bizottságon kívül felállításra került egy új bizottság is, amely célja volt, hogy a nehéz anyagi helyzetbe került állomány részére, megoldási lehetőségeket keressen a „krízis” helyzetből történő kilábalásra.

1.	Az alapok, amiket már elszúrtunk.	Ha gödörbe vagy ne áss tovább.
2.	Szükségesek az új válaszok.	"Én vagyok sorsom parancsolója és én vagyok lelkem kapitánya"
3.	Miért fontos a pénzügyi műveltség.	Amivel még segíteni lehet, gondolatok diákcsemegéje.
4.	Pénzügyi álomból rémálom.	Nem az a lényeg mennyit keresel, hanem mennyit tartasz meg belőle!!!!!!!
5.	Az adók és a cégek hatalma.	A teknős tehetetlensége.
6.	Az akadályok leküzdése.	1. Félelem 2. Kishitűség 3. Lustaság 4. Rossz szokás
7.	A gazdagok nem pénzért dolgoznak.	Csak akkor fejlődünk, ha vállaljuk a kényelmetlenségeket.
8.	Kezd korán.	Kockáztatni és félni nem kell annak aki korán felkel.
9-10	Mi a forrás.	Pénzáramlás – CASHFLOW Játék.
11-12	Mi az eszköz.	

4. ábra: pénzügyi modul tematikája

Ezért kértem fel Farkas Zsolt tzs.-t, hogy a programban a pénzügyi műveltség alapjait is megismertessük az állománnyal. Megpróbáltunk ehhez segítséget nyújtani egy szemléletformáló program formájában. Mivel a pénz kezelése nem érzelmi alapokon nyugszik, csupán a számok törvénye alapján működik és csakis objektíven,

ezért lehetőséget biztosítottunk az állomány számára, hogy más irányból, más aspektusból vizsgálja meg és kezelje a saját pénzügyi helyzetét.

Köztudott dolog, hogy a legtöbb ember életét vélemények irányítják, nem tények. Ahhoz, hogy megváltoztassák az életüket, előbb a véleményüket kell megváltoztatni, csak azután veszik szemügyre a tényeket. Ugyanígy, csakis úgy változtathatjuk meg tartósan pénzügyi sikerességünk szintjét, ha átállítjuk pénzügyi természetünket, vagyis pénzügyi modellünket. Arra a dologra is fókuszáltunk, hogy a pénzkezelési szokásaink fontosabbak, mint a keresett összeg, ezért a készpénzáramlás folyamata is tudatosításra került.

5. Kutatási Program 2011-1012

A program lebonyolítása során azt tapasztaltam, hogy a különböző betegségcsoportok tagjai eltérő magatartást, eltérő motivációt, s eltérő kapcsolódási formákat mutattak. A megvalósított 6 hónapos egészségmagatartás fejlesztő program során szerzett tapasztalataim kapcsán döntöttem arról, hogy kutatási program keretében 100 fő vizsgálatát hajtom végre, annak érdekében, hogy a betegségek lelki hátterében húzódó okokat feltárhassam.

Szakmai munkám során az tapasztaltam, hogy a páciensek hasonló életprobléma fennállása esetén is mennyire más gondolati keretben gondolkoznak, s az egyéni problémamegoldás érdekében az egyénre jellemző kognitív torzítások és diszfunkcionális attitűdök korrigálása elengedhetetlenül szükséges. E vizsgálatban arra is választ kerestem, hogy a különböző betegségekben küzdő egyének rehabilitációjában milyen fontos problémaköröket kell feltárni, az orvosi vizsgálati eredmények és a betegségek milyen specifikus egészségfejlesztő pszichológiai támogatást igényelnek.

5.1. A kutatási program főbb kérdései

2010-es év betegforgalmi adatai hasonló képet mutattak a 2009-es év adataival. A dolgozók 1/3-a időszakos, vagy állandó alvásproblémával küzdött, s magas számban voltak tapasztalhatók pszichoszomatikus megbetegedések. A dolgozók mentális állapota nem megfelelő: kiégés, depresszió, magas észlelt stressz szint jellemezte őket. Az állomány 20%-át 182 főt gondozta az egészségügyi szakszemélyzet: 83 fő rendszeres szív-és keringési panaszok, valamint magas vérnyomás betegség miatt szorult gondozásra, 14 fő cukorbetegség miatt, 55 fő mozgásszervi betegséggel küzdött s 30 fő egyéb betegségcsoportokban.

2010-ben végrehajtott vizsgálatom megerősítette az alvásproblémák és a stressz kapcsolatát, mert az eredmények azt mutatták, hogy aki szubjektíven több stresszhelyzetet él át, kiszámíthatatlannak, befolyásolhatatlannak, túlterheltnek tartja a mindennapjait, az több éjszakai tünetről számol be, s mindinkább szembesül a megzavart alvás nappali következményeivel is. Az önszabályozó képesség hiánya, - ami a stressz hatására fellépő feszültségek, az akadályok, kudarcok, veszteségek következményeként kialakuló érzelmi állapotok kontrollálásának hiányát jelenti -

egyértelműen előrejelzi az alvásproblémák bekövetkeztét. Ha az egyének nem képesek pszichés energiáikat teljes mértékben a szándékolt feladat megoldására koncentrálni, s nem képesek a cselekvések optimális időzítésére sem, akkor ezen feszültségek megnehezítik az elalvási és átalvási képességeket is. S azok a dolgozók, akik nem képesek úrrá lenni a fenyegetések, veszély helyzetek és kudarcok keltette szorongásaikon, kellemetlen élményeiken, negatív érzelmeiken, azoknak valószínűleg. alvásukban is zavar jelentkezhethet.

A korábbi tapasztalataim ismeretében a következő kutatási kérdéseket fogalmaztam meg:

- A Magyar Honvédségben dolgozók személyiségstruktúrája mennyiben tér el a magyar lakosság személyiségstruktúrájától?
- Melyek az ok a személyiségjellemzők, amelyek különbségként jelentkeznek a férfi és női munkavállalók között?
- Melyek azok a személyiségjellemzők, amelyek különbségként jelentkeznek a tisztitiszthelyettesi és közalkalmazotti állományban?
- Vannak-e specifikus személyiségjellemzők, amelyek meghatározzák a különböző pszichoszomatikus betegségek – a genetikai faktorok mellett - (pl. mozgásszervi panaszok, hipertónia, alvászavarok, elhízás) megjelenését?
- A személyiség mely alapvonásai határozzák meg a stresszhez való viszonyt (eustressz vs. distressz)?
- Léteznek-e a stresszhez való viszonyulásban, annak megélésében és arra való válaszreakcióban egyéni különbségek?
- Az Egészségügyi Központban segítséget kérő dolgozóknál azt a megfigyelést tettem, hogy a mozgásszervi megbetegedés során fizioterápiás és fizikoterápiás segítségnyújtást veszik igénybe a betegek, inkább a fizikális állapotjavításban bíznak. Az emésztőszervi betegségnél pedig pszichológiai támogatást veszik igénybe, inkább a személyes támaszkeresésben, az emberi kapcsolatban bíznak. Vajon a segítségkérés különböző formái kiválasztásának és elfogadásának okát, magyarázatát megtalálom-e betegcsoportok ösztönképében?
- A vizsgálat során arra is kívánok választ kapni, hogy a Szondi által ránk hagyott munkamódszer hozzájárul-e a pszichoszomatikus panaszok megismeréséhez, s a betegségekben szerepet játszó a családi tudattalan által meghatározott közös ösztönfeszültségek feltárása megvalósítható-e?

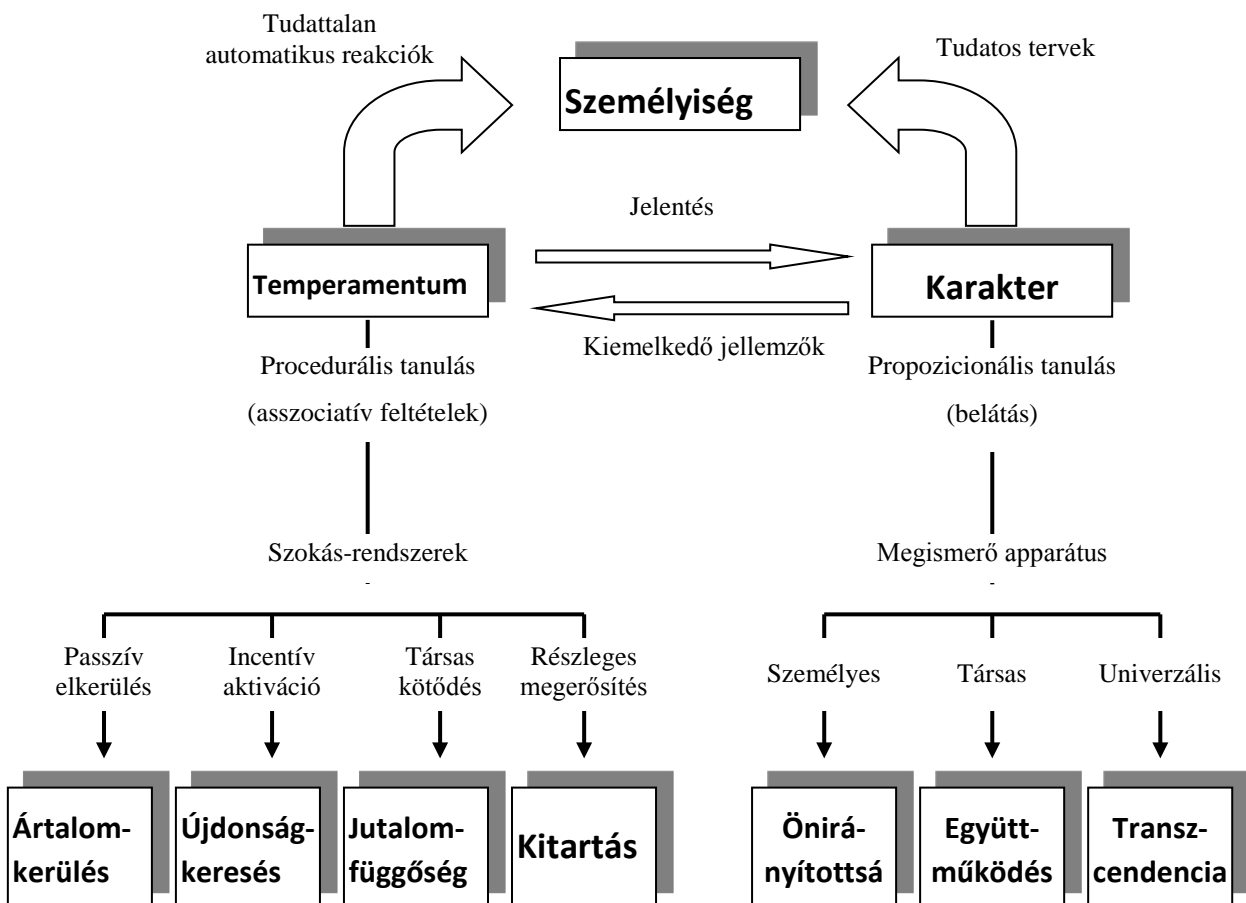
5.2. A pszichológiai paraméterek vizsgálati módszerei:

A vizsgálat tartalmazott az alapvető szocioökonómiai státuszra vonatkozó kérdéssort, amely a nemre, korra, iskolázottságra, és rendfokozatra kérdezett rá.

5.2.1. Temperamentum és karakter meghatározása (TCI)

Családkutatások, longitudinális fejlődéskutatások, a személyiségstruktúra pszichometriai tanulmányozása, valamint a humán és állati kondicionálás és tanulás neurofarmakológiájának és neuroanatómiájának tanulmányozása alapján Cloninger integrált bioszociális elméletet dolgozott ki.

A temperamentum – Cloninger szerint – az emocionális ingerekre adott automatikus válaszok összessége, míg a karakter az önmagunkra, másokra és a világra vonatkozó fogalmak halmazát jelenti. A temperamentum az alapvető emocionális válaszmintázatokat, szokásokat és a hangulatot határozza meg, míg a karakter a szándékot, az attitűdöket és a célokat befolyásolja. A temperamentum tehát a születéskor meghatározott emocionális prediszpozíciókat jelzi, míg a karakter az, amit a személy szándékosan megvalósít önmagából (CLONINGER, 1987; CLONINGER és mtsai., 1993; CLONINGER és SVRAKIC, 1997).

5. ábra A személyiség általános pszichobiológiai modellje

A Cloninger és munkatársai (1993, 1994) által kifejlesztett Temperamentum és Karakter Kérdőív 240 igen-nem válaszlehetőséggel eldönthető állítása a személyiséget hét dimenzió mentén térképezi fel. Cloninger szerint a személyiséget

általában meghatározzák az információ befogadásában, tárolásában és feldolgozásában található különbségek. A memória rendszer két típusát különíti el, a tudatos és tudattalan memóriát. A korábbi vizsgálataimban kapott értékes információk és a jól kidolgozott rendszer miatt döntöttem úgy, hogy ez a teszt is része lesz kutatásomnak, a személyiségmodell az 5. ábrán látható.

5.2.2. A szabad akarat kérdésének feltárása

Szondi teszt azt vizsgálja, hogy volt-e a személynek igazi szabad választása az élete során. Arról a pszichikus távolságról gondolkodik ilyenkor, amely az egyén tettei és viselkedése, valamint belső vágyai és szándékai között feszül általában (Noszlopin 1989). Véleménye szerint, mindenki életében vagy egy fontos vagy megtört, könnyen követhető vagy alig kifejezhető, jellemző menet vagy ismétlődés és kifejelet: valami megragadható van benne, amit meg is kell vagy kellene ragadni ahhoz, hogy akár jobban elvállalni vagy változtatni lehessen rajta.

Szondi szerint a családi tudattalan a választásainkban nyilvánul meg: ez irányítja a partner-, barát-, foglalkozás-, betegség-, és halálnemválasztásainkat egyaránt.

„Szondi Lipót nem dolgozott ki önálló elméletet a pszichoszomatikus megbetegedések kialakulására vonatkozóan, munkássága mégis nagymértékben hozzájárulhat a pszichoszomatikus betegségek megértéséhez. (Hargitai, 2001. 35.). Szondi szerint a különböző betegségek megjelenését alapvetően meghatározza az illető személy látens öröklött hajlama. A családi tudattalan működése révén eljuthatunk a sorsanalízis és a pszichoszomatika közötti kapcsolat fontos állomásához, a betegségválasztáshoz. Ez a morbotropizmus jelensége, amely Szondi szóhasználatával élve-arra ad választ, hogy miért vonzódik valaki. egy bizonyos betegségformához- és nem máshoz” (Szondi,1996b): gyakorlatilag a szimptomaválasztás kérdésével állunk szemben. Szondi felismeri, hogy hasonló családi tudattalannal rendelkező személyek kielégíthetetlen ösztönszükségleteiket ugyanazon ösztönkörhöz tartozó betegségforma választásában vezetik le. Szondi a betegválasztás lehetőségeit nem szűkíti le, utalva ezzel arra, hogy választásaink pszichoszomatikus megbetegedési formákra is irányulhatnak. (Hargitai, 2001. 37.)

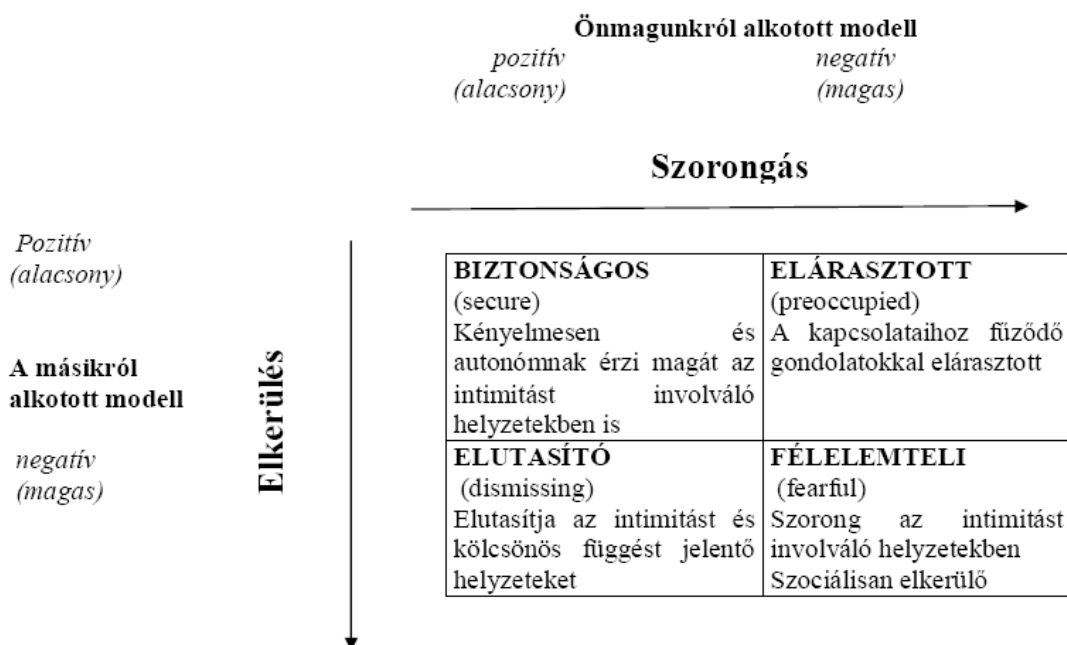
A Szondi projektív teszt 48 darab képből áll, s melynek minden képe ez olyan személyt ábrázol, aki valamely ösztönfaktor megbetegített variánsát jeleníti meg. Mind a hat sorozatban mind a nyolc ösztönfaktor képviselteti magát, mégpedig oly módon, hogy minden ösztönfaktorhoz tartozik egy kép. Az egyes ösztönfaktorokat tehát a sorozatokban összesen hat fotó képviseli. (Szondi, 2002) A kísérleti eljárásban mind a 100 személlyel 10 profilos Szondi tesztet vettem fel, melynek során összesen 1000 tesztprofil született.

5.2.3. Felnőttkori kötődés vizsgálata

A felnőttkori kötődési megközelítés *Bowlby*tól eredeztethető, aki egyetemes emberi szükségletnek tartja a szoros érzelmi kötődésre kialakítására való igényt. Az Experiences in Close Relationship Questionnaire – Közeli Kapcsolatok Élmény Kérdőív segítségével feltárható az a belső munkamodell (*Gervai, 1997*) mely

stabilan, tudattalanul és automatikusan működik, meghatározza, hogyan viselkedünk más emberekkel, mit várhatunk el másoktól egy kapcsolatban, mivel a kötődési viselkedés felnőttkorban is aktív, különösen stressz- és félelemkeltő helyzetben.

Kim Bartholomew (1991) megalkotta felnőtt kötődés kétdimenziós modelljét, amely négy kötődési stílust határoz meg. Az énről alkotott modell legfontosabb kérdése: Értékes, szerethető vagyok? A másikról alkotott modell kérdés: megbízhatóak, gondoskodóak, elérhetőek? Ezen kérdések alapján határozta meg a négy felnőtt kötődési stílust, melybe a biztonságosan kötődő mellett három bizonytalan kötődési minta került be. Ezt a négy felnőtt kötődési variációt építették be a szerzők (Brennan, Clark és Shaver, 1998) az ECR kérdőívbe, mint vizsgálati dimenziókat. A kérdőív magyar fordítása a PTE Pszichológiai Intézetében készült 2000-ben, én a 162 kérdéses hosszabb verziót alkalmaztam vizsgálatomban, mivel úgy gondoltam, hogy a személyiség működésével kapcsolatos kérdéseim kutatására alkalmas lehet.

6. sz. ábra: kötődési stílusok

6. Az eredmények bemutatása

2007-től kezdtem a Logisztikai Ellátó Központban a csapatpszichológusi munkámat, és a Szondi tesztprofilokat folyamatosan vettem fel a hozzám forduló kollégák támogatása során. Így 100 egyén 10 profilos tesztfelvételére kerülhetett sor. Szondi-tesztet azért alkalmaztam, mert lehetővé tette számomra a manifeszt és a látens ösztönshüvelyek egyénileg különböző mértékének megragadását, az egészséges - és a pszichopatologikus személyiség működésének diagnosztizálását.

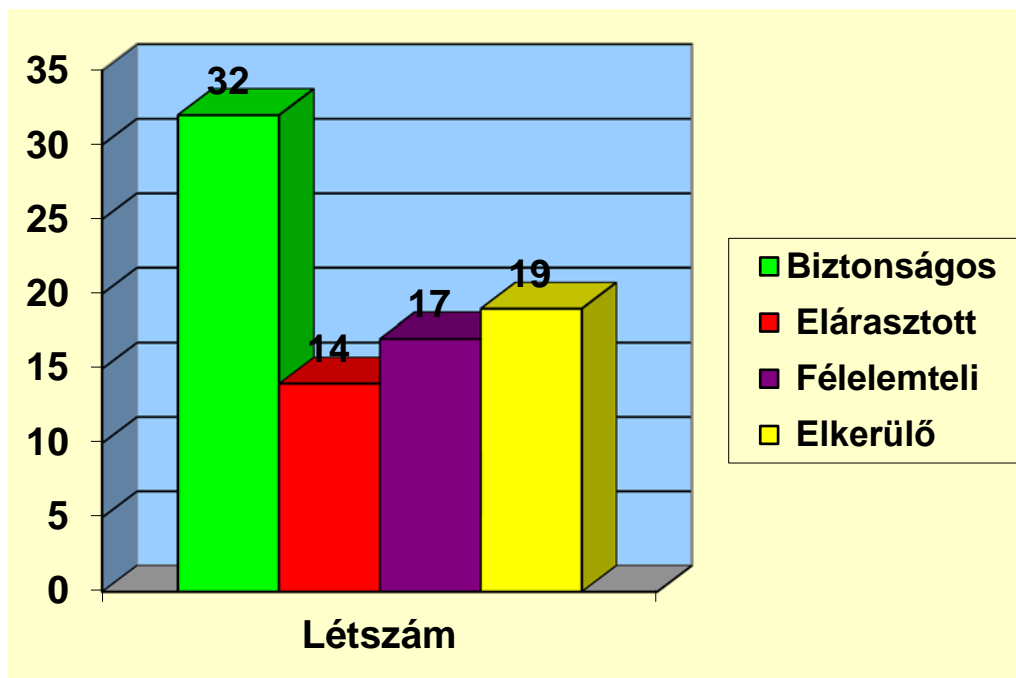
A Szondi tesztnél a csoportos összegzéseket (csoportos ösztönképlet, csoportos látenciasor és ösztönosztály) PETZ (1953) leírása alapján határoztam

meg: a 1000 tesztprofilban található ösztönfaktorokat összegeztem az adott csoportoknak megfelelően, majd átlagoltam, a végleges számításokat pedig az említett szerző munkája alapján végeztem el. Az eredményeket táblázatban szemléltetem, szintén a Petz által alkalmazott módszer alapján.

Amint a kutatási program elindult, kértem az együttműködésüket a másik két teszt kitöltése érdekében is. Sajnos, már voltak olyan kollégák, akik már nem az MH LEK dolgozói voltak, de akikkel fel tudtam venni a kapcsolatot, azok vállalkoztak a tesztek kitöltésére, azonban 15 fő esetében a TCI teszt és 18 fő esetében az ECR teszt kitöltésére nem került sor. A 100 Szondi teszt felvételét és az adatok rögzítését is én végeztem. Az eredmények elemzésére az SPSS for Windows 13.0 programcsomagot használtam. A 80 fő csoportosítását rendfokozat, nem, betegségcsoportok szerint, valamint dohányzási szokásaikat figyelembe véve végeztem. A különböző csoportok között chí négyzet próbával hasonlítottam össze.

A felnőttkori kötődés teszt a következő kötődési stílusokat határozza meg:

A biztonságosan kötődők kapcsolatai kölcsönösek, intimek, közeli, az önfeltárás magas szintjével és a problémák konstruktív megoldásával jellemezhetők. Biztonságosan kötődők erős vonzalmat, szeretetet éreznek a többi ember iránt, ezzel összhangban őket mások jóindulatúnak, barátságosnak, bizalomra méltónak látják. Ebbe a csoportba tartozó személyek probléma esetén megküzdési stratégiák széles köréből tudnak választani, beleértve a másoktól való segítségkérést. Párkapcsolataikban partnerüket és kapcsolatuk minőségét reálisan meg tudják ítélni. Párjuk hibáit is el tudják fogadni, mivel az elképzelésük a szerelemről nem idealizált. A vizsgált állomány 39%-a tartozik ezen csoportba.

7. sz. ábra: kötődési stílusok elemzése

Az elárasztott kötődésű személyek kapcsolataikban az érzelmi túlfűtöttség, a túlzott függőség, tapadósság, kritika, önfeltárás, féltékenység jellemző. Könnyen

szerelembe esnek, hajlamosak partnerüket idealizálni, és az új idealizált kapcsolatot mindennel szemben előtérbe helyezni. Kapcsolataikban teljes odaadást várnak el a másiktól, önmagukat igyekeznek nélkülözhetetlenné tenni, így biztosítva önmaguk számára a megerősítést. Képtelenek partner nélkül lenni, ha párkapcsolatuk felbomlik, rögtön újat keresnek. Mások társasága iránt olthatatlan vágyat éreznek, másokban éppen e vágy miatt szorongást keltenek, hiszen soha nem lehet eleget adni nekik. Ha problémával kerülnek szembe, érzelmileg túlreagálják. Rendkívül nehezen viselik a feszültséget, mivel képtelenek megnyugtatni önmagukat, környezetüktől követelnek segítséget. A vizsgált állomány 17%-a tartozik ezen csoportba.

A félelemteli kötődésűek önmaguk és a környezetük szeretetreméltóságában egyaránt bizonytalanok. Az elkerülő viselkedésük miatt nehezen tudnak kapcsolatokat kialakítani. Ha sikerül baráti vagy párkapcsolatot kialakítaniuk többnyire passzívok, függőek, hajlamosak többet tenni a kapcsolatért, és az önfeltárás alacsony szintje jellemzi őket. Nem engedik meg maguknak a kitárulkozást, mert attól félnek, kiderülne, hogy nem értékesek és nem is merik felfedni magukat, mert a környezetet nem tartják megbízhatónak, elfogadónak. Gátoltak az őszinte kommunikációban, a negatív érzelmek megfogalmazásában, mert félnek, hogy kapcsolatuk felbomlásával jár. Nagyon megviseli őket kapcsolataik felbomlása, mert önmagukat hibáztatják, másrészt félnek az új kapcsolat keresésével járó elutasítással. Ez a félelem és az alacsony önértékelés az oka annak, hogy hajlamosak súlyos problémák mellett is bent maradni a kapcsolatban. Sokat aggódnak amiatt, hogy környezetük nem szereti, butának vagy unalmasnak tartja őket. Mások beképzeltnek és tartózkodónak ítéli meg őket, ezt ők féltékenységként értelmezik saját maguk számára. Azt mondják magukról, hogy szeretnének másokhoz közeledni, de nem tudják hogyan kell. Ha problémával, nyugtalanító helyzettel találják szembe magukat, nem tesznek aktívan ellene, nem kérnek támogatást másoktól. A vizsgált állomány 20%-a tartozik ezen csoportba.

Az elutasító kötődésű személyek kapcsolataira a felszínesség, az érzelmi függetlenség, az intimitás és az önfeltárás hiánya jellemző. Barátságaikat a kölcsönös érdeklődésre, tevékenységre alapulnak, nem érzelmi közelségre. Párkapcsolataikban is távolságtartók, érzelmileg kevésbé involváltak, mint partnerük. Nem hajlamosak a féltékenykedésre, a szeparációs szorongásra. Mások támogatását nem igénylik és kényelmetlenül érzik magukat, ha párjuk megerősítést, elköteleződést vár el tőlük. Könnyen megunják párkapcsolataikat és többnyire nem is törekednek új kapcsolat kialakítására, mert az érzelmi kapcsolatoknál többre értékelik a szabadságot, függetlenséget, az élet teljesítményközpontú területeit (pl. munka, sport). Az érzelmi kapcsolat és az intimitáshiánya jellemző elsősorban ebben a kötődési mintában és nem a kapcsolat hiánya. Ellenben a félelemteli elkerülőkkal az elutasítókat nem foglalkoztatja, hogy mit gondolnak róluk mások, mivel az énről alkotott modelljük pozitív. A mások megítélése szerint hűvösek, racionálisak, érzelemmentesek és teljesítmény centrikusak. Ha problémával, nyugtalanító helyzettel kerülnek szembe, érzelmeiket igyekeznek figyelmen kívül hagyni, így értékelik le a probléma fontosságát, és kifejezetten kerülik ilyenkor mások társaságát (*Bartholomew, 1994*). A vizsgált állomány 23%-a tartozik ezen csoportba.

Az USA adatokat Crowell és mtsai (1999-ben) és a magyar adatokat Nagy László (2005)-ben közölt adatai alapján készítettem el, ezeket az adatokat használok szemléltetésül az MH LEK állományának bemutatására.

Kötődési stílus	Biztonságos	Elárasztott	Félelemteli	Elutasító	létszám
USA normál	57%	10%	15 %	18 %	69
Magyar normál	38%	33%	16.6%	12.5%	373
MH LEK	39%	17 %	20%	23%	82

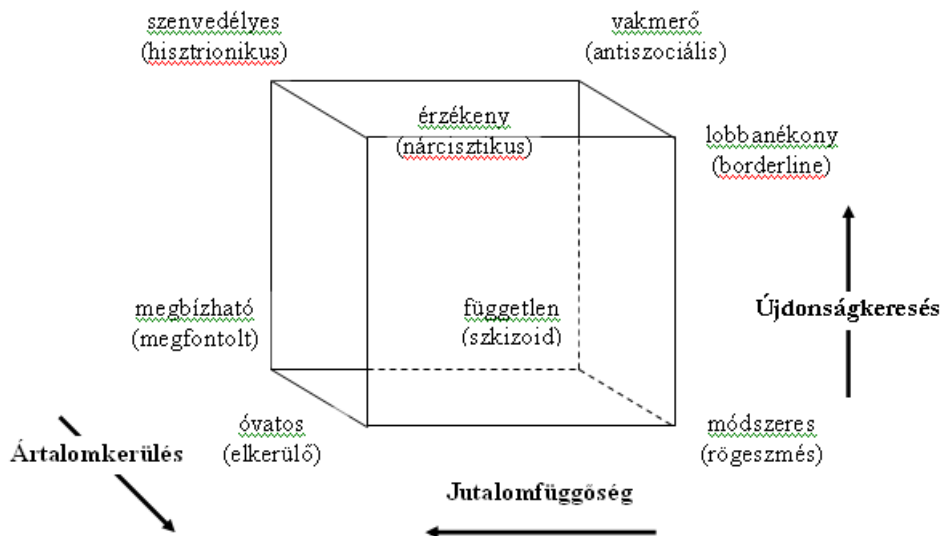
3. sz táblázat: amerikai- magyar kötődési minta összehasonlítása

Az amerikai mintába 20 %-kal több a biztonságosan kötődő, de a magyar normál mintával szinte megegyező számú a biztonságosan kötődő munkahelyi kollégák száma. A félelemteli kötődésűek csak 3 %-kal térnek el pozitív irányban a magyar mintától. Az elárasztott kötődési stílusú a magyar mintához képest 50 % kisebb, azonban az elutasító kötődésűek 50 %-kal nagyobb.

Ez azt jelenti, hogy az állomány tagjai inkább racionálisak, érzelemmentesek és teljesítmény centrikusak. Kevésbé jellemző az érzelmi túlfűtöttség, a problémák túlreagálása. Azonban ha problémával, nyugtalanító helyzettel kerülnek szembe, érzelmeiket igyekeznek figyelmen kívül hagyni, ez viszont ahhoz vezethet, hogy a konstruktív problémamegoldó technikák alkalmazására nem kerülhet sor, s az érzelmi folyamatok sem tudnak a normális mederben végbemenni, s kerülőutakat keresnek a megoldásukra. Ezért lehetséges, hogy a pszichoszomatikus betegségek felülete ad lehetőséget ezen érzelmi folyamatok lereagálására. Mivel a betegségek olyan utakat jelentenek, amelyek mentén a beteg visszavonulhat a valóságból, hogy ápolja magát vagy törődjön magával. Más szavakkal, ha a valódi problémák eredeti nyers formájukban túl nehezek, ahhoz a megoldáshoz folyamodnak, hogy fantasztikussá alakítják őket, aminek egyebek között az az óriási előnye is megvan, hogy panaszkodni lehet róluk.

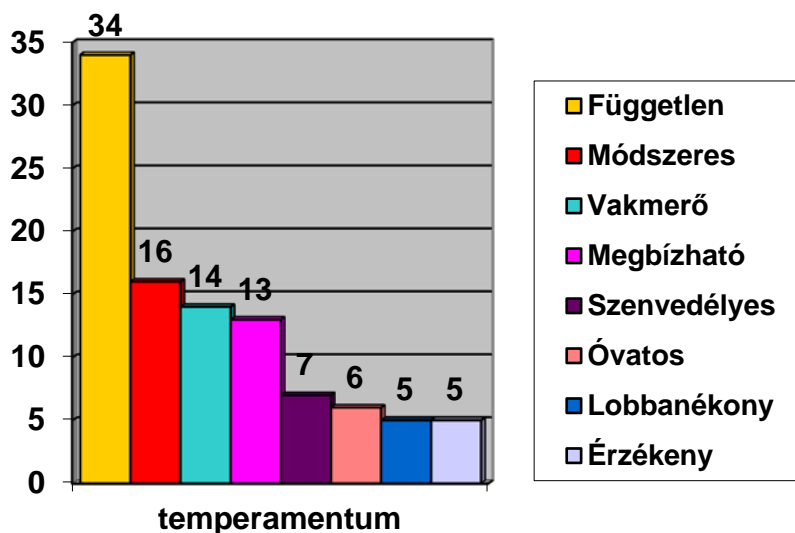
A temperamentum és karakterdimenziók bemutatása

Mivel a cloningeri feltételezés szerint a négy temperamentum-dimenzió egymástól független, ebből az következik, hogy a különböző dimenziókon elért pontszámok bármilyen kombinációban előfordulhatnak. A különböző temperamentum-típusokat az ártalomkerülés, az újdonságkeresés és a jutalomfüggőség dimenziói adják. A kitartás, mint azt korábban említettük ezektől elkülönítve kezelendő, mivel általánosabb jellegű és az összes többi dimenzióra hat. Cloninger úgy véli, nyolc alapvető temperamentum-típus különíthető el, melyeket az egyes dimenziókon elért magas és alacsony pontszámok konfigurációi adnak. A nyolc temperamentum típust a következő ábra szemlélteti.

8. sz. ábra: temperamentum típusok

A személyiség pszichobiológiai modellje szerint a temperamentum- és karakterkonfigurációk igen komplex módon kapcsolódnak össze, és együtt határozzák meg a teljes személyiséget. A temperamentum bizonyos fókig behatárolja a karakter fejlődését, de nem determinálja teljes mértékben, hiszen a karakter erősen befolyásolja a szociokulturális tanulás, a tapasztalat és számos véletlenszerű esemény (pl. szerencse). Összességében a temperamentum-konstellációból a személyiség prediszpozícióira, a karakter konfigurációkból pedig az érettségi fokára lehet következtetni.

9. sz. ábra: Temperamentum típusok eloszlása az állomány körében

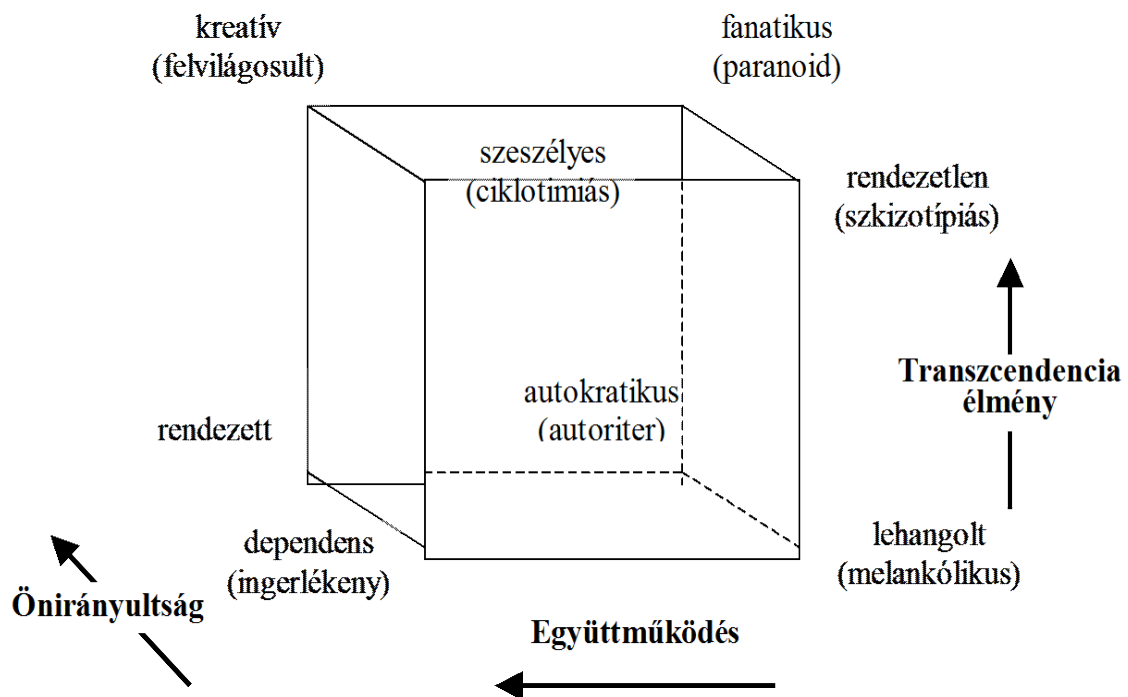
Az ábrából látható, hogy az állomány 40 %-a a **független temperamentumba** tartozik. A független személyiséget az alapválasz jellegzetességeit illetően mindhárom dimenzióban alacsony érték jellemzi. A független személyiségek erősen

ellenállóak a mások kívánságához való alkalmazkodás szociális kényszerével szemben, mert szociálisan elszigeteltek, érzelmileg zárkóztak, kevés barátal rendelkeznek, dicséret iránti közömbösek. (alacsony jutalom-függőség). Magabiztosság jellemzi őket és a kritika iránti közömbösség (alacsony ártalom-kerülés) és rigidek (alacsony újdonság-keresés). A független egyéneket még a félrevonulás/visszahúzódás is jellemzi, mert kedvelik az elkülönülést/magányt és a meleg érzések kifejezésére korlátozott képességgel bírnak. Biztonság- és nyugalomkereső viselkedésük során képesek belefeledkezni a rend és biztonság fenntartásába a szabályok és szervezési részletek szem előtt tartásával.

Azt gondolom, hogy a logisztikai szakmai feladatok ellátásához szükségesek ezen személyiségjellemzők, a szabályok betartásához nélkülözhetetlenek ezek a személyiségvonások, azonban ha ezeket nem a szervezet szempontjából, hanem az egyén oldaláról vizsgáljuk, akkor látható, hogy az érzések átélésének képessége háttérbe szorul, amely megnehezíti a személyes harmónia átélését a mindennapokban.

Karaktertípusok

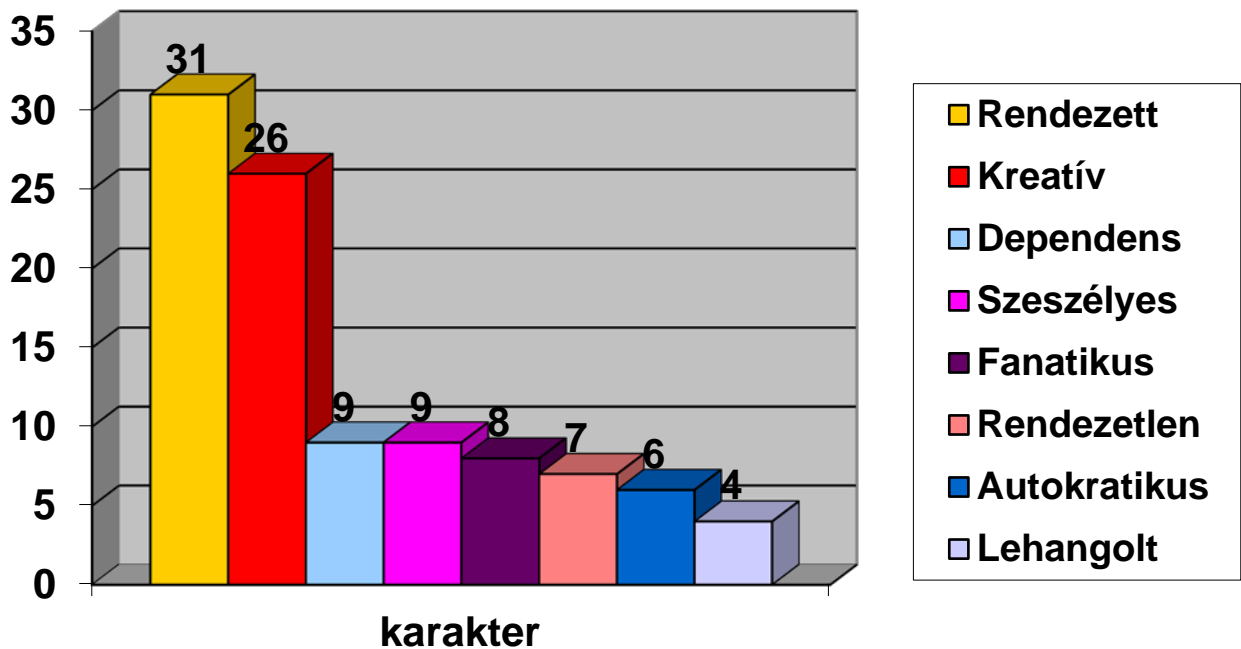
Az Önirányultság, az Együtműködés és a Transzcendencia élmény dimenziók alacsony és magas pontszámainak lehetséges kombinációi, illetve az ezeknek megfelelő a nyolc karaktertípus a következő.

10. sz. ábra: karakter típusok

Az egyes karakter konfigurációk az egyénre jellemző temperamentum-típusból jóslhatók be, figyelembe véve a temperamentum- és karakterjellemzők kölcsönhatását, a szociokulturális normákat, a fejlődést meghatározó

életeseményeket, a család által közvetített szociális normákat, s végül, de nem utolsó sorban a genetikai tényezőket.

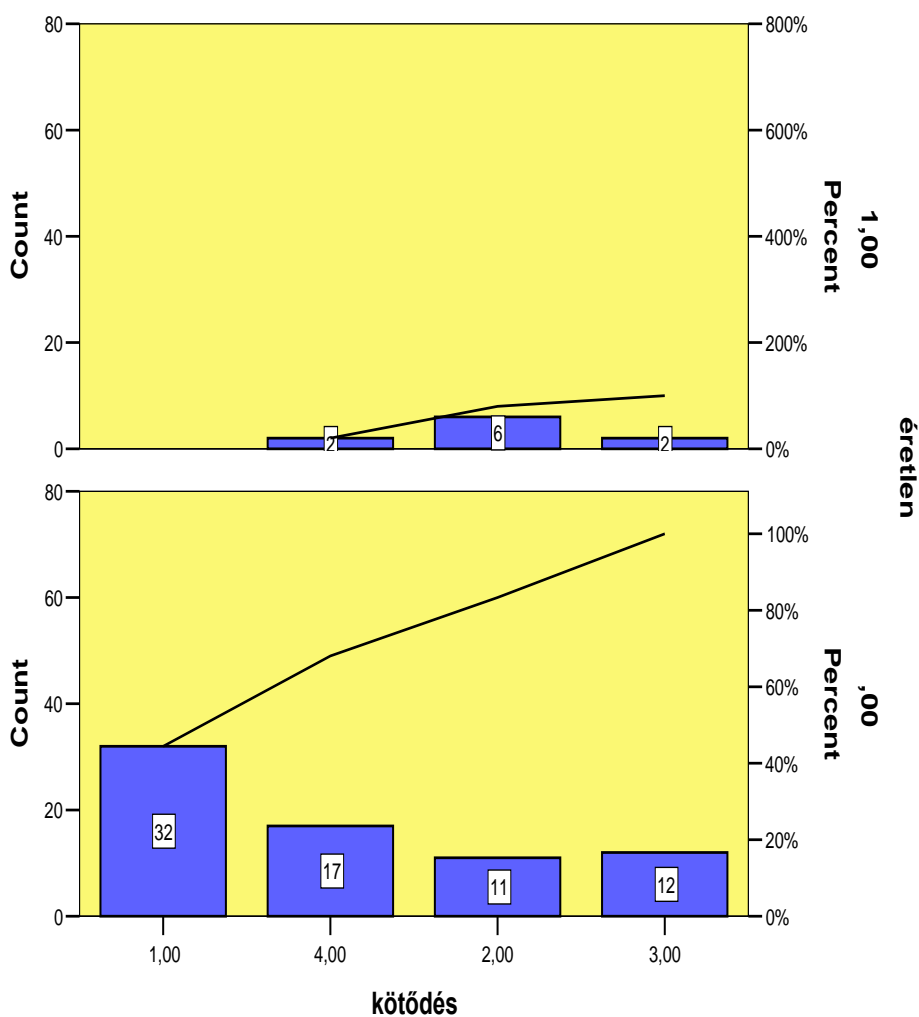
11. sz ábra: karakter típusok eloszlása az állomány körében

A **kreatív, vagy felvilágosult karaktertípusra** mindhárom dimenzió átlagon felüli pontszáma a jellemző. Az állomány 30%-a ebbe a típusba tartozik. A kreatív karaktertípusba tartozó személyek leleményesek, elmélkedők, érettek és gyakran élnek át pozitív érzelmeket (pl. öröm, szeretet, remény). A kreatív karakter konfiguráció a leggyakrabban a szenvedélyes és a megbízható temperamentum-típusokkal jár együtt (alacsony ártalomkerülés és magas jutalomfüggőség). Az ilyen karaktertípussal jellemezhető személyek körében a mentális zavarok előfordulása nagyon ritka.

A kreatív és a **rendezett karaktertípusokat** a transzcendencia-élmény különbözteti meg, ami abban jut kifejeződésre, hogy a kreatív karakterű személyek szabadszellemeűek, míg a rendezett karaktertípussal jellemezhető személyek konzervatívak, büszkék a logikus okfejtésükre, konzisztensek, figyelnek a részletekre és a törvényre. A modell szerint a rendezett karakterű személyeket jobban érdeklik a hatalom és a javak, mint a kreatívokat. Az állomány 36 %-a tartozik ezen típusba.

A kollégák 2/3-a így a magas önirányítottságú és magas együttműködési készségű csoportba tartozik, amely biztos alapja lehet egy jól működő szervezetnek. Az állomány 1/3-a azonban kevés pozitív érzelmet él át, többnyire a szégyen, a gyűlölet és a szenvedés uralja érzelmeiket. Cloninger vizsgálatai alapján a különböző karaktertípusok a pszichózisra és a hangulatzavarokra való hajlam kiváló mutatói (Cloninger és mtsai., 1998). Azok a személyek, akik mindhárom karakterdimenzió az átlagnál alacsonyabb pontszámot érnek el, azokra az önzés, az éretlenség, és az érzelmi reaktivitás jellemző.

Az ilyen személyek a legtöbb hétköznapi helyzetet ellenségesnek és nyomorúságosnak élik meg. A vizsgált minta 13 %-a 11 fő bizonyult éretlen karakterűnek. Számukra érdemes lenne személyiségfejlesztő programokat indítani hatékonyságuk növelése érdekében. Összevettem a TCI és ECR kérdőív eredményeit és azt találtam, hogy a biztonságosan kötődők között nincs éretlen karakter, az elárasztott (megoldatlan) kötődési stílus az alapja a legtöbb éretlen karakternek.

12. sz ábra. éretlen karakter létszáma

Az újdonságkeresés a viselkedés aktivációjának, kezdeményezésének öröklött mintája, amely gyakori explorációs aktivitással jár együtt. Az új ingerekre vagy potenciális jutalomforrásokra adott válaszokban vagy a büntetés alóli felszabaduláskor izgalmi állapot, jókedv, derűtség figyelhető meg. További jellemzője az impulzív döntéshozás, a jutalom megközelítése és a frusztráció, a monotónia, a potenciális büntetés aktív elkerülése.

A táblázatban jól látható, hogy mind a női és mind a férfi minta eredményei eltérnek a magyar lakosság átlagától. Az újdonságkeresés dimenzió alacsony értéket elérők szívesebben merülnek bele az apró részletekbe, sokkal megfontoltabbak és törvénytisztelőbbek, mint a magas pontszámot nyújtók.

MAGYAR LAKOSSÁG ÉS A KATONAI ÁLLOMÁNY TCI ÉRTÉKEINEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

	férfi		LEK férfi		nő		LEK nő	
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
NS1 A felfedezés izgalma vs. rigiditás	6,83	2,15	6,63	2,15	6,87	2,51	6,63	2,15
NS2 Impulzivitás vs. reflektivitás	4,38	2,33	3,40	1,75	3,98	2,39	3,78	1,86
NS3 Extroavagancia vs. Visszafogottság	5,42	2,46	3,50	2,17	5,52	2,16	4,94	2,01
NS4 Rendezetlenség vs. Rendszeretet	6,02	2,05	3,90	1,62	5,55	1,88	4,38	1,62
Újdonság keresés NS1 + NS2 + NS3 + NS4	22,2	6,42	17,4	5,11	21,9	6,34	19,7	4,83
HA1 Anticipátoros aggodalom és pesszimiz vs. Gátolatlan optimizmus	3,82	2,35	3,7	1,62	4,28	2,61	4,78	2,03
HA2 Félelem a bizonytalanságtól	2,36	1,62	2,33	1,62	3,24	1,92	3,47	2,02
Fájdalom kerülés HA1 + HA2 + HA3 + HA4	13,49	6,07	12,50	5,94	15,08	6,74	15,47	6,74
Jutalomfüggőség RD1 + RD2 + RD3	13,33	4,13	13,06	4,10	16,41	3,72	16,16	3,27
P Kitartás	3,82	1,99	4,43	1,79	4,22	2,06	4,5	1,98
S1 Felelősség vs. Mások hibáztatása	6,02	1,67	5,931	1,92	6,12	1,60	5,29	1,53
S2 Célra irányultság vs. a cél orientáció iránya	5,47	1,95	6,16	2,08	5,82	1,72	5,85	2,10
S3 Leleményesség	3,70	1,19	4,30	0,91	3,50	1,23	3,54	1,18
S4 Önfogadás vs. Önmegbecsülés	6,71	2,93	9,13	1,97	7,77	2,43	8,18	2,48
S5 Személyes tulajdonságok belátása	7,09	2,57	8,33	1,76	7,30	2,46	7,50	2,22
Önirányultság S1 + S2 + S3 + S4 + S5	28,9	6,35	33,8	5,06	30,45	5,97	30,38	6,64

C1 Társas elfogadás vs. Intolerancia	5,70	1,90	6,63	1,65	6,34	1,79	6,49	1,69
C2 Empátia vs. Társak iránti érzéketlenség	4,29	1,62	4,96	1,58	4,97	1,57	5,05	1,43
C3 Segítőkézség □□. Segítőkézség hiánya	5,50	1,51	6,40	1,16	5,83	1,47	5,78	1,49
C4 Együttérzés vs. Bosszúállás	5,92	3,00	7,93	2,42	7,15	2,44	7,14	2,74
C5 Lelkiismeretesség vs. Önző haszonelvűség	6,08	1,89	7,00	1,53	6,99	1,60	7,12	1,45
Együttműködés C1 + C2 + C3 + C4 + C5	27,4	6,95	32,9	6,64	31,27	5,95	31,6	6,53
ST1 Önmagunkkal szembeni felelősség vs. Öntudatos tapasztalatszerzés	5,94	2,57	4,60	2,31	5,73	2,85	5,80	2,61
ST2 Transzperszonális azonosulás vs. Éndifferenciáció	2,58	1,93	2,36	1,82	2,72	□,04	,3,21	2,07
ST3 Spirituális elfogadás vs. Racionális materializmus	5,48	3,10	5,03	2,56	5,96	2,99	7,67	3,48
Transzcendencia ST1 + ST2 + ST3	14,0	6,08	12,0	4,48	14,4	6,15	16,6	6,97

4. sz. táblázat: magyar lakosság és a katonai állomány TCI értékeinek összehasonlítása

Azt gondolom, hogy a logisztikai feladatok megoldása igényli a megfontoltságot, a törvénytiszteletet, ezért lehet alacsonyabb értékekkel találkozni ezen eredmények során. A férfiak merevebbek, tartózkodóbbak, mértékletesek, a női munkavállalókra inkább jellemző a szentimentalizmus, és a jutalomfüggőség.

	újdonságkeresés	Extravagancia-visszafogottság	Pesszimizmus-optimizmus	Félelem a bizonytalanságtól	jutalomfüggőség	Szentimentalizmus
Férfi	17,43	3,5	3,7	2,33	13,06	5,26
Nő	19,74	4,94	4,78	3,47	16,16	7,32
Chi-Square	4,277	8,185	5,321	4,621	11,664	19,284
Asymp. Sig.	,039	,004	,021	,032	,001	,000

5. sz. táblázat: férfi- női katonai állomány temperamentum faktorainak összehasonlítása

Cloninger szerint a kitartás általánosabb érvényű és a személyiség összes dimenziójára, illetve a személyiségfejlődés teljes folyamatára ható tulajdonság. Ezen eredmény is magasabb a magyar átlagnál. A kitartást az önkontroll moderátorának tekinthetjük, amelynek jelentős szerepe van az érzelemszabályozásban és a személyiségfejlődésben. A magas pontszámmal rendelkező egyéneknél azonban az a veszély is fennáll, hogy ha túlteljesítenek, akkor gyakran elfojtással, anticipálással reagálnak a stresszhelyzetekben.. Amint az egyéni személyiségelemzéseket végeztem, azt tapasztaltam, hogy a maximális pontszámmal rendelkezők kértek tőlem egyénileg szakmai segítséget a számukra kezelhetetlen stresszhelyzetek kezelésére.

Az önirányítottság arra utal, hogy a személy mennyire képes a kontrollra, a szabályok betartására és a viselkedéses alkalmazkodásra az adott szituációban, és ez a kontroll mennyire van összhangban az egyénileg választott célokkal és értékekkel. A magas önértékelés azt jelenti, hogy a személy elfogadja magát olyannak, amilyen; életének van jelentése és célja, s ezen célok elérése érdekében képes a kielégülés elhalasztására. Ha valaki hosszú ideig világos célokat és értékeket követ, melyek kialakítására kezdetben erőfeszítéseket kellett tennie, akkor ezek második természetévé válnak. Vagyis az automatikus válaszok céljaival és értékeivel kongruensek és bízhat benne, hogy spontánul működnek mindenféle elfojtott konfliktus nélkül. A pozitív önértékelés és az individuális korlátok elfogadására való képesség erősen korrelál a felelősségtudattal és az eredményességgel. S a magas önirányítottsággal jellemezhető egyéneket a személyiség érettsége jellemzi. A táblázatból jól látható, hogy a katona férfiak magasabb önirányítottsággal rendelkeznek, a magyar lakosság átlagához képest, célratörőek, felelősségteliek, leleményesek, önfogadóak, fegyelmezettek.

	Önirányítottság	Felelősség	Leleményesség	Transzcendencia	Öntudatos tapasztalatszerzés	Spirituális elfogadás
Férfi	33,86	5,9	4,3	12	4,6	5,03
NŐ	30,38	5,29	3,54	16,69	5,8	7,67
Chi-Square	5,429	4,331	9,123	9,380	3,952	10,179
Asymp. Sig.	,020	,037	,003	,002	,047	,001

6. sz táblázat: férfi-női katonai állomány karakterfaktorainak összehasonlítása

Az együttműködési készség dimenzió a más emberek elfogadásában mutatkozó egyéni különbségeket térképezi fel. A karakter azon aspektusaira vonatkozik, amelyek az egyetértési készséget jelentik, szemben az én-központú agresszióval és az ellenségességgel. A magas pontértéket elérő együttműködő személyek szociálisan toleránsak, empátikusak, segítőkészek, könyörületesek. Úgy érzik, hogy támogató és segítőkész közösség részei. A katona férfiak itt is magasabb eredményekkel rendelkeznek, mind a segítőkészség, együttérzés és lelkiismeretesség alskálán is tapasztalható.

A transzcendencia-élmény általánosságban azonosulást jelent mindennel, ami az emberi lét számára nélkülözhetetlenek, lényeginek tűnik és része az univerzumnak, az egyesült egésznek. Az "egyesülő tudatosság" állapotában minden egy totalitás része. A személy tudatában van annak, hogy a kozmosz evolúciójának integráns

része. Ez az állapot leírható úgy is, mint azonosulás, elfogadás, vagy spirituális egyesülés a természettel és annak forrásával. A transzperszonális azonosulás történhet valami olyan dologgal, ami a self-en kívül áll, vagy mindennel. A személy azt az érzést tapasztalja meg, hogy része egy csodálatos intelligenciának vagy az vezeti őt, amely talán minden jelenség isteni forrása. A spiritualitás leírható úgy is, mint valami belső vágyakozás arra, hogy halhatatlanok legyünk és ez vezethet ahhoz a vágyhoz, hogy azonosuljunk a természettel, mint egésszel, vagy annak forrásával. Ebben a dimenzióban érdekes eredményeket tapasztaltam, a férfiak negatív irányban térnek el a magyar átlag eredményeitől, a nők pedig pozitív irányban. A férfiak konvencionálisabbak, racionális materializmus jellemzi őket, hiányoznak az egyetemes harmónia ideái gondolkodásukból, a nők pozitív irányban térnek el, rájuk az elfogadás, a kreatív inspiráció jellemző.

Irodalomjegyzék

NATO Logisztikai Kézikönyv, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1997.

Az egészségfejlesztés alapelvei - az egészségfejlesztés nemzetközi alapidokumentumai módszertani Füzet letöltve: 2010. 02.20.

<http://www.oefi.hu/modszertan1.pdf>

ANTALFAI M.(2007): Katarzis élményre épülő tematikus művészet-pszichoterápia In: Demetrovics Zs., Kökönyei Gy., Oláh Attila (szerk) Személyiséglélektantól az egészségpszichológiáig Trefort Kiadó 356-382

CSERJÉSI R.(2009):Érzelem, kogníció, tudatosság és viselkedési problémák evészavarokban. Összefoglaló vizsgálat: obesitas és anorexia nervosa. Orvosi hetilap 150 évfolyam 24 sz. 1135-1143

CSÉCSEYNÉ NAGY Zs. (2011) Gyógyító beszélgetések a rehabilitációban c. szakdolgozat

GYÖNGYÖSINÉ KISS E. (1999) Szondi Lipót Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest

HARASZTI L. (2001): A felnőttkori elhízás, a kövérség pszichológiai problémái. MH Egészségügyi Csoportfőnökség kiadványa

HARGITAI R. (2001) Sorsanalízis és pszichoszomatika: 5-6 éves asztmás gyerekek személyisége a Szondi teszt tükrében. Magyar Pszichológiai Szemle, 1, 35-52.

HARGITAI R. (2008):Sors és történet Szondi Lipót sorsanalízise a narratív pszichológia tükrében Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest

KÖKÖNYEI GY.: Érzelemszabályozás krónikus fájdalomban. Doktori (PhD) értekezés 2008 Budapest ELTE letöltve: 2010.04.06.

KELEMEN G. (2001): Szenvedélybetegség, család, pszichoterápia Pro Pannonia Kiadói Alapítvány Pécs

Munkahelyi Egészségfejlesztés Európai Hálózatának Luxemburgi Deklarációja, (1997) In: Lőrök Eszter Az OEFI szerepe a Munkahelyi egészségfejlesztésben letöltve:2010 04.02.<http://www.oefi.hu/egfszak3.pdf>

NOSZLOPI L. (1989) Sorselemzés és kísérleti ösztöndiagnosztika. Akadémiai Kiadó, Budapest

- PETZ, G. (1953) Triebstrukturanalyse bei Lungentuberkulösen. Szondiana,1, 134-144.
- PIKÓ B.(2005): Lelki egészség a modern társadalomban Akadémiai Kiadó, Budapest
- PIKÓ B. (2002a): Egészségszociológia. Új Mandátum, Budapest
- PIKÓ B. (2002b): Egészségtudatosság serdülőkorban. Akadémiai, Budapest
- REINHARDT M.(2007): Kognitív reprezentációk a krónikus betegségről. Betegségkogníció és önszabályozás összefüggéseinek empirikus vizsgálata I. és II. típusú cukorbetegség körében In: Demetrovics Zs., Kökönyei Gy., Oláh Attila (szerk) Személyiséglélektantól az egészségpszichológiáig Trefort Kiadó 156-185.
- SALAVECZ, Gy (2008): Munkahelyi Stressz és Egészség in: Kopp Mária szerk: Magyar Lelkiállapot 2008. Semmelweis Kiadó
- SCHWOY DÓRA, SCHWOY DEZSŐ, GY. KISS ENIKŐ: Angliában élő különböző népcsoportok multikulturális összehasonlítása a Szondi- teszttel Megjelent: Deák Anita, Nagy László, Péley Bernadette (szerk. 2011): Lélek-képek, Pécs, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, 169-181.
- SKARDERUD F.: A self súlya-étkezési zavarok és selfpszichológia In: Kohut utáni fejlődés
- SZONDI L. (1942): Előadások a kísérleti ösztöndiagnosztika köréből. IV. kötet. Az ember meghatározása az ösztönök tapasztalati rendszerében. Az ember ösztönlinnaeususa. Budapest, Diószegi sokszorosítás.
- SZONDI L. (1996): Ember és sors Kossuth Könyvkiadó, Budapest
- SZONDI L. (2002) A Szondi teszt: A kísérleti ösztöndiagnosztika tankönyve. Új Mandátum, Budapest

Bimbó István

bimbo.istvan@hm.gov.hu

MESTERLÖVÉSZ FEGYVEREK ÖSSZEHASONLÍTÁSA AHP DÖNTÉSI MODELL SEGÍTSÉGÉVEL

Absztrakt

A tanulmány a mesterlövész fegyverek beszerzése kapcsán felmerülhető döntéshozatali helyzet szempontrendszerét tekinti át. A beszerzések során a szakértői bizottság döntéshozatali helyzetbe kerül, amikor is meg kell határozniuk a választás alapját képező szempontokat, és azok fontosságát kifejező súlyszámokat. A beszerzéseket a Közbeszerzési törvényben foglaltak szerint kell végrehajtani. Legtöbb esetben nincs lehetőség a vásárolni kívánt eszköz előzetes (csapat)próbájára, így különösen nagy a felelősségük a döntés előkészítőknél. Az alkalmazói igénynek maximálisan meg kell felelnie az eszköznek.

Kulcsszavak: *fegyverzettechnika, beszerzés, döntési modell*

Bevezetés

A Magyar Honvédség fegyverzeti eszközrendszere változáson megy keresztül. A Varsói Szerződés felbomlásával megszűnt az az állapot, hogy adott képességhez egyértelmű eszköz hozzárendelés tartozott. Ez alatt azt értem, hogy szovjet forrásból, vagy onnan vásárolt licenc alapján gyártva került biztosításra a haditechnikai eszköz. Sok eszköz napjainkban nem képes megfelelni a megváltozott követelményeknek. A beszerzéseket a relatíve nagy, a globalizáció átszötte piacról kell végrehajtani.

Tanulmányomban a mesterlövész fegyverek beszerzése kapcsán felmerülhető döntéshozatali helyzet szempontrendszerét tekintem át. A beszerzések során a szakértői bizottság döntéshozatali helyzetbe kerül, amikor is meg kell határozniuk a választás alapját képező szempontokat, és azok fontosságát kifejező súlyszámokat. A beszerzéseket a Közbeszerzési törvényben foglaltak szerint kell végrehajtani. Legtöbb esetben nem áll mód a vásárolni kívánt eszköz csapatpróbájára, így különösen nagy a felelősségük a döntés előkészítőknél. A haditechnikai eszközök rendszerben tartását legalább húsz évre tervezzük, ami miatt előrelátóan és felelősen kell a beszerzéseket végrehajtani.

Az eszköz kiválasztásakor kompromisszummentesen kell eljárni. Az alkalmazói igénynek maximálisan meg kell felelnie az eszköznek.

A megváltozott körülmények és feladatrendszer alapján szükségessé vált megvizsgálni, hogy milyen képességgel kell bírnia a magyar haderőnek. A mesterlövész képesség mondhatjuk, hogy új formában jelentkezik. A VSZ tagságunk idején tömeghadseregbe szerveződve vívtuk az összefegyvernemi harcot. A lövész

szakaszok támogatására egy darab SZVD Dragunov távcsöves puskával felszerelt katona volt biztosítva. Ez a fegyver alapvetően nem precíziós mesterlövész fegyver. A valós mesterlövész képesség megteremtését hivatott szolgálni a „Szép” típusú 7,62x51 mm NATO (.308 win) kaliberű magyar fejlesztésű és gyártású fegyver rendszerbe állítása.

1. ábra. Magyar fejlesztésű „Szép” mesterlövészpuska

A következőkben négy típust hasonlítok össze, melyekből kettőt már említettem, illetve két olyan típust, melyekkel kapcsolatban személyes tapasztalataim vannak.

A szempontok kiválasztása nagy tapasztalattal rendelkező kollégák bevonásával történt.

AZ ALTERNATÍVÁK

1. sz. táblázat

Alternatívák	Fegyver megnevezése
A1	SZVD távcsöves puska
A2	„Szép” mesterlövész puska
A3	M24 (Remington 700)
A4	TPG Unique Alpine

Részvevők:

Dr. Tikász Gyula nyá. mk. alezredes (2007-ig HM TH Lőkísérleti és Vizsgáló Állomás ov.h.)

Lajosbányai István mk. alezredes HM FLÜ TI LVÁ osztályvezető

Bimbó István mk. őrnagy HM FLÜ TI osztályvezető helyettes

Lőrincz János zászlós HM FLÜ TI ter.v.szerv. tts.

A résztvevők mindegyike részt vett (kísérletvezetőként) a Szép mesterlövész puska fejlesztése során végrehajtott haditechnikai ellenőrző vizsgálatokon. Az évente megrendezésre kerülő (2009. május 23-26-án, VIII. alkalommal) Rendőri és Katonai Világkupán rendszeres résztvevői Dr. Tikász Gyula alezredes egy-egy alkalommal 1. és 2. helyezést ért el, valamint Lajosbányai István alezreddessel csapat 2. helyezést értek el. Én idén harmadik alkalommal vettem részt a vizsgálaton. Két évben Szép puskával, 2008-ban pedig M24 fegyverrel. A fejlesztések során és a versenyeken szerzett tapasztalatok támasztják alá a szempontok kiválasztását, és azok egymáshoz viszonyított fontosságát.

AZ ÖSSZEVETÉS TÁRGYÁT KÉPEZŐ FEGYVEREK

2. sz. táblázat

A vizsgálatba bevontam a céltávcsöveket is, bár azok opcionálisan változtathatók. A rendszeresített optikát vettem alapul. A TPG fegyverből 7 darabot vásárolt a

közelmúltban a Terrorelhárító Szervezet, melyek az amerikai Nightforce távcsővel kerültek szállításra. A fegyverek általam fontosnak vett paramétereit is feltüntettem, melyek a szempontválasztás alapjául szolgálnak.

A MESTERLÖVÉSZFEGYVEREK MŰSZAKI ADATAI

3. sz. táblázat

Tipus	Tömeg	Hossz	Csőhossz	Céltávcső	Nagyítás	Kaliber
SZVD	4,31 kg	1225 mm	620 mm	PSZO-1	4x	7,62x54R
Szép	6,2 kg	920 mm	600 mm	Schmidt&Bender	4-16x	.308 Win
M24	5,49 kg	1092 mm	609 mm	Leupold	10x	.308 Win
TPG	7 kg	1230 mm	650 mm	Nightforce	5,5-22x	.223 Rem .243 Win .308 Win .300 Win Mag .338 Lapua

1. Az összehasonlítás szempontrendszere

A szempontok kiválasztásakor az alkalmazói igényeknek próbáltam megfelelni. Az ár mindenkor fontos tényező, de az torzítaná az eredményt, mivel az alkalmazás során a költség-faktor nem közvetlenül jelentkezik, az a feladat végrehajtását nem befolyásolhatja. Fent említettem, hogy a döntéshozatali mechanizmusban nincs helye kompromisszumnak.

A SZEMPONTRENDSZER

4. sz. táblázat

Szempontok	Tulajdonságok
C1	Pontosság
C2	Megbízhatóság
C3	Ergonómia
C4	Tömeg

A szempontok egymáshoz viszonyított fontosságát az alábbi táblázat tartalmazza.

A pontosságot kiemelten fontosnak vehetjük, melyre a fegyver majd minden eleme hatást gyakorol: csőhossz, falvastagság, céltávcső nagyítása, fegyver tömege.

A megbízhatóság elengedhetetlen biztonsági faktor, mert nem megengedett éles helyzetben bárminemű akadály.

Az ergonómia fontos alkalmazói igény, mely kihat a pontos lövésre, a gyors és hatékony kezelésre.

A tömeg viselési, mozgathatósi szempontból negatív hatású, de a lövés pontosságához is hozzájárul.

A szempontok egymáshoz való viszonyát a szakértők véleménye alapján egy 1-9-ig tartó skálán értékeljük. A számok fontossági sorrendet és annak értékét jelölik.

AZ ÖSSZEHAJONLÍTÁS SZEMPONTJAINAK EGYMÁSSAL VALÓ ÖSSZEVETÉSE

5. sz. táblázat

Pontosság	C1	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	C2	Megbízhatóság
Pontosság	C1	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	C3	Ergonómia
Pontosság	C1	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	C4	Tömeg
Megbízhatóság	C2	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	C3	Ergonómia
Megbízhatóság	C2	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	C4	Tömeg
Ergonómia	C3	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	C4	Tömeg

A kaliber választékot nem vettem fontos szempontnak, mert mindegyik fegyver a 7,62 mm-es kategóriába tartozik. A 7,62 mmx54R lőszer választékát nem tartottam versenyképesnek a .308 win kaliberrel. A TPG ajánl erősebb kalibert, mint például a .300 win magnumot, de alkalmazását tekintve nem befolyásolja a modellünket. A lágú ballisztikai védőpanelek csak kiegészítő kerámia védőbetéttel képesek védeni a puskalőszer ellen. Jelen esetben elhanyagoljuk azt a tényt, hogy egyes lőszernek nagyobb a hatásos lőtávolságuk, és az átütőképességük, mert képességnövekedést nem eredményez.

A VIZSGÁLT SZEMPONTOK EGYMÁSHOZ VISZONYÍTOTT SZÁMÍTOTT SÚLYSZÁMAI

6. sz. táblázat

	C1	C2	C3	C4
C1	1	0,5	4	5
C2	2	1	4	5
C3	0,25	0,25	1	2
C4	0,2	0,2	0,5	1
Szum	3,45	1,95	9,5	13

A szempontokat páros összehasonlítás módszerével mértem, melynek során 4 szempontból képeztem a lehetséges összes kombinációt.

A szempontok egymáshoz való viszonyából számoltam a súlyszámokat.

AZ ÖSSZEHAISONLÍTÁS SZÁMSZERŰSÍTETT EREDMÉNYEI

6. sz. táblázat

	C1	C2	C3	C4	Wi
C1	0,290	0,256	0,421	0,385	0,338
C2	0,580	0,513	0,421	0,385	0,475
C3	0,072	0,128	0,105	0,154	0,115
C4	0,058	0,103	0,053	0,077	0,073
Cr	4,126				
	0,0457				

Az értékelési szempontok alapján összehasonlítottam a négy eszközt a lehetséges összes kombinációban.

2. Az eszközök összehasonlítása

A fegyvereket összevetjük az egyes szempontok szerint. Az értékek tapasztalati, illetve mérési eredményeken alapszanak. A táblázatok tükrözik a szakértők megalapozott véleményét arról, hogy egyik fegyvert milyen arányban értékelnek jobbra a másikonál. A pontosság mérhető a szórásképek értékelésével. A tömeg egyértelműen mérhető. A megbízhatóság a beszerzett referenciák, a hozzáférhető tapasztalatok alapján értékelhető szempont. Az ergonómia értékelésénél figyelembe kell venni az alkalmazás környezetét.

2.1. A pontosság

A pontosságot a cső, illetve az alkalmazott lőszer befolyásolja. Az SZVD vékonyfalú csővel rendelkezik, mely hamarabb melegedik. Az öntöltő mechanizmus miatt a csőre a gázdugattyú-vezető rögzítve van, ami szórásképet ront. A TPG hosszú és vastag falú csöve alapján kiemelkedik a sorból. (A 6. sz. táblázatban sárga színnel a súlyozás került jelölésre.)

A SZÓRÁSKÉPEK ÉRTÉKELÉSE

6. sz. táblázat

1	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A2
A1	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A3
A1	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A4
A2	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A3
A2	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A4
A3	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A4

Ahol:

A1	SZVD távcsöves puska
A2	„Szép” mesterlövész puska
A3	M24 (Remington 700)
A4	TPG Unique Alpine

A pontosság kérdésénél említem meg a céltávcső fontosságát. A mai modern optikai irányzékok variálható nagyítással rendelkeznek, nagy objektívvel, így jó szűrületi értékkel. Ballisztikai torony található rajta, mely a gyors állítási lehetőséget biztosítja. Hasznos a megvilágítható szállemez.

A SZÁMÍTOTT SÚLYSZÁMOK

7. sz. táblázat

	A1	A2	A3	A4
A1	1	0,25	0,5	0,16
A2	4	1	2	0,5
A3	2	0,5	1	0,25
A4	6	2	4	1
Szum	13	3,75	7,5	1,91

A PSZO-1 céltávcső kis nagyítással rendelkezik. A precíziós lövést nem támogatja. A Schmidt&Bender távcső korszerű, bár kissé vastag a szálkereszt, ami nagy távolságon kitakar.

AZ ÖSSZEHASONLÍTÁS EREDMÉNYE

8. sz. táblázat

	A1	A2	A3	A4	Wi			
A1	0,077	0,067	0,067	0,084	0,074		Cr	4,003
A2	0,308	0,267	0,267	0,262	0,276			
A3	0,154	0,133	0,133	0,131	0,138			0,001
A4	0,462	0,533	0,533	0,524	0,513			

Az M24 távcsöve nem ideális katonai alkalmazáshoz, mert a távolság nem lineárisan állítható. Kis objektívvel rendelkezik. A Nightforce távcső teljesíti minden kritériumát a modern alkalmazásnak. Széles körben alkalmazzák (pl. kínai Dragunov puskán a 2008 évi világbajnokság versenyen).

2.2. A megbízhatóság

A katonai célra fejlesztett fegyverek alapvetően megbízhatóan működnek. Az ilyen fegyverek megbízhatóságára jellemző, hogy szélsőséges körülmények között is nagy lövésszámmal terhelhetők.

A MEGBÍZHATÓSÁG ÉRTÉKELÉSE

9. sz. táblázat

A1	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A2
A1	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A3
A1	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A4
A2	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A3
A2	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A4
A3	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A4

Az SZVD öntöltő rendszerű, de könnyű kialakítása miatt lövéskor elmozdul a célról, ami miatt nem használható ki a pozitív tulajdonsága a tűzgyorsaság.

A SZÁMÍTOTT SÚLYSZÁMOK

10. sz. táblázat

	A1	A2	A3	A4
A1	1	2	1	0,5
A2	0,5	1	0,5	0,5
A3	1	2	1	0,5
A4	2	2	2	1
Szum	4,5	7	4,5	2,5

A többi fegyver ismétlő rendszerű, Mauser zárolású, amely egy maximálisan megbízható konstrukció.

AZ ÖSSZEHASONLÍTÁS EREDMÉNYE

11. sz. táblázat

	A1	A2	A3	A4	Wi			
A1	0,222	0,286	0,222	0,200	0,233		Cr	4,066
A2	0,111	0,143	0,111	0,200	0,141			
A3	0,222	0,286	0,222	0,200	0,233			0,024
A4	0,444	0,286	0,444	0,400	0,394			

2.3. Az ergonómia

Az ergonómia szintén fontos alkalmazói igényekkel bír. A Szép puska BULLPUP rendszerű, így méret szempontjából gazdaságos. Az adogatása nem tökéletes, ami gyors töltéskor akadályt eredményezhet.

AZ ERGONÓMIA ÉRTÉKELÉSE

12. sz. táblázat

A1	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A2
A1	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A3
A1	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A4
A2	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A3
A2	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A4
A3	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A4

	A1	A2	A3	A4
A1	1	0,5	0,5	0,25
A2	2	1	2	0,5
A3	2	2	1	0,33
A4	4	2	0,33	1
Szum	9	5,5	3,83	2,08

A Dragunov nem rendelkezik saját feltámasztással. Ezt kompenzálja valamely mértékben a kisebb súly. A másik 3 fegyver bipod támasszal, ún. HARRIS lábbal rendelkezik, ami a legelterjedtebb mellső láb.

AZ ÖSSZEHASONLÍTÁS EREDMÉNYE

13. sz. táblázat

	A1	A2	A3	A4	Wi			
A1	0,111	0,091	0,131	0,120	0,113		Cr	4,301
A2	0,222	0,182	0,522	0,240	0,292			
A3	0,222	0,364	0,261	0,159	0,251			0,109
A4	0,444	0,364	0,086	0,481	0,344			

A TPG puska igyekszik kielégíteni minden kényelmi igényt. Állítható pofadék és válltámasz biztosítja az azonos helyzetű kényelmes célzást.

2.4. A tömeg

A nagyobb tömeg nehezíti a mozgathatóságot. A megfelelő hordtáskák enyhíthetik a terhelést.

A TÖMEG ÉRTÉKELÉSE

14. sz. táblázat

1	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A2
A1	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A3
A1	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A4
A2	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A3
A2	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A4
A3	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A4

A nagy tömeg a lövéskor fellépő erőhatásokat jobban elnyeli. A TPG a kaliberéhez képest nagyméretű csőszájfékkal rendelkezik.

A SZÁMÍTOTT SÚLYSZÁMOK

15. sz. táblázat

	A1	A2	A3	A4
A1	1	3	2	4
A2	0,33	1	0,5	2
A3	0,5	2	1	3
A4	0,25	0,5	0,33	1
Szum	2,08	6,5	3,83	10

A fegyver minimális elmozdulása miatt rendkívül gyorsan lehet ismételni.

AZ ÖSSZEHAISONLÍTÁS EREDMÉNYE

16. sz. táblázat

	A1	A2	A3	A4	Wi			
A1	0,481	0,462	0,522	0,400	0,466		Cr	4,035
A2	0,159	0,154	0,131	0,200	0,161			
A3	0,240	0,308	0,261	0,300	0,277			0,013
A4	0,120	0,077	0,086	0,100	0,096			

Összegzés

A számított értékek mutatják, hogy a szakértők által preferált szempontok alapján a TPG Unique Alpine mesterlövész fegyver a megfelelő választás.

A KOMPLEX VIZSGÁLAT EREDMÉNYE

17. sz. táblázat

	W	A1	A2	A3	A4
C1	0,338	0,074	0,276	0,138	0,513
C2	0,475	0,233	0,141	0,233	0,394
C3	0,115	0,113	0,292	0,251	0,344
C4	0,073	0,466	0,161	0,277	0,096
EREDMÉNY:		0,183	0,206	0,206	0,407

A beszerzések során a jogszabály csak közvetett úton ad lehetőséget a beszerzésre szánt eszköz vizsgálatára. Így egy alkalmazható modellt lehet használnia a korrekt döntés meghozatalához. Ilyen körülmények között a döntésemélet és a statisztikai analízis az előzetes felmérésekben és az eljárások lebonyolításában nagy segítséget jelenthet.

Felhasznált irodalom

[1] Dr. Gyarmati József: A nehézpuskát jellemző szempontok fontosságát kifejező súlyszámok számítása és statisztikai vizsgálata. Haditechnika, 2006/2. sz.

[2] Dr. Gyarmati József: Haditechnikai eszközök összehasonlítása közbeszerzési eljárás során. Egyetemi jegyzet, Budapest, ZMNE, 2006.

Dr. Lontai Lajos nyá. altábornagy

Dr. Földes Ferenc nyá ezredes

A HONVÉDELMI MINSZTERIUM KÖZGAZDASÁGI ÉS PÉNZÜGYI HIVATAL VALAMINT JOGELŐDJEINEK TÖRTÉNETE

IV. rész

X. Fejezet

A HM Közgazdasági és Pénzügyi Ügynökség létrehozása és működése 2007-től 2010. közepéig

Az időszak jeles eseményei közül ki kell emelni a –hagyományos értelemben vett– haderőreform befejező szakaszát s ennek keretében a Magyar Honvédség tartósan ígérkező létszámviszonyait, szervezeti struktúráját és díszlokációja kialakítását.

Megváltozott a HM tárca, illetve a katonai felső vezetés struktúrája. 2006. második felében a HM kabinetfőnök és szakállamtitkári funkciók váltják a korábbi közigazgatási államtitkári és helyettes államtitkári beosztásokat. Az államháztartás hatékony működését elősegítő szervezeti átalakításról és az azokat megalapozó intézkedésekről szóló 2118/2006. (VI. 30.) Korm. határozat korszakos jelentőségű döntéseket tartalmaz a pénzügyi és számviteli szolgálat működését illetően.

A HM és az MH pénzügyi és számviteli rendszerére közvetlenül kiható döntések közül ki kell emelni:

- a HM hivatalai és háttérintézményei (köztük a HM PSZSZ) működésének vizsgálatára működésére vonatkozó elvi döntést;
- az MH Összhaderőnemi Parancsnokság létrehozását, több középírányító parancsnokság megszüntetését és
- a központi egészségügyi szolgáltató szervezet létrehozására vonatkozó döntést (több honvédségi kórház és szanatórium megszüntetésével, illetve részbeni vagy teljes beolvasztásával).

A tárgyalt időszak második felére (2009. év) világméretű, súlyos gazdasági és pénzügyi válság bontakozik ki. A Kormány válságkezelő programja nem hagyja érintetlenül a Honvédséget sem. Jellemző példa erre az ún. 13. havi illetmény (illetve 13. havi nyugdíj)

megszüntetése, majd ennek negatív hatását enyhítő intézkedések és nem utolsósorban a különféle fejlesztési programok befagyasztása.

A 2010-es parlamenti választásokat követően megalakuló új Kormány a minisztériumok átalakítása keretében a katonai felső-vezetés átalakítását is végrehajtja, visszaállítja (parlamenti) államtitkári és a közigazgatási államtitkári posztot illetve a helyettes államtitkári tisztségeket.

A Honvédelmi Minisztérium három helyettes államtitkári posztja a következő:

- HM védelemgazdasági helyettes államtitkár,
- HM jogi és igazgatási helyettes államtitkár,
- HM védelempolitikai és védelmi tervezési helyettes államtitkár.

A HM KPÜ a védelemgazdasági helyettes államtitkár irányítása alá kerül.

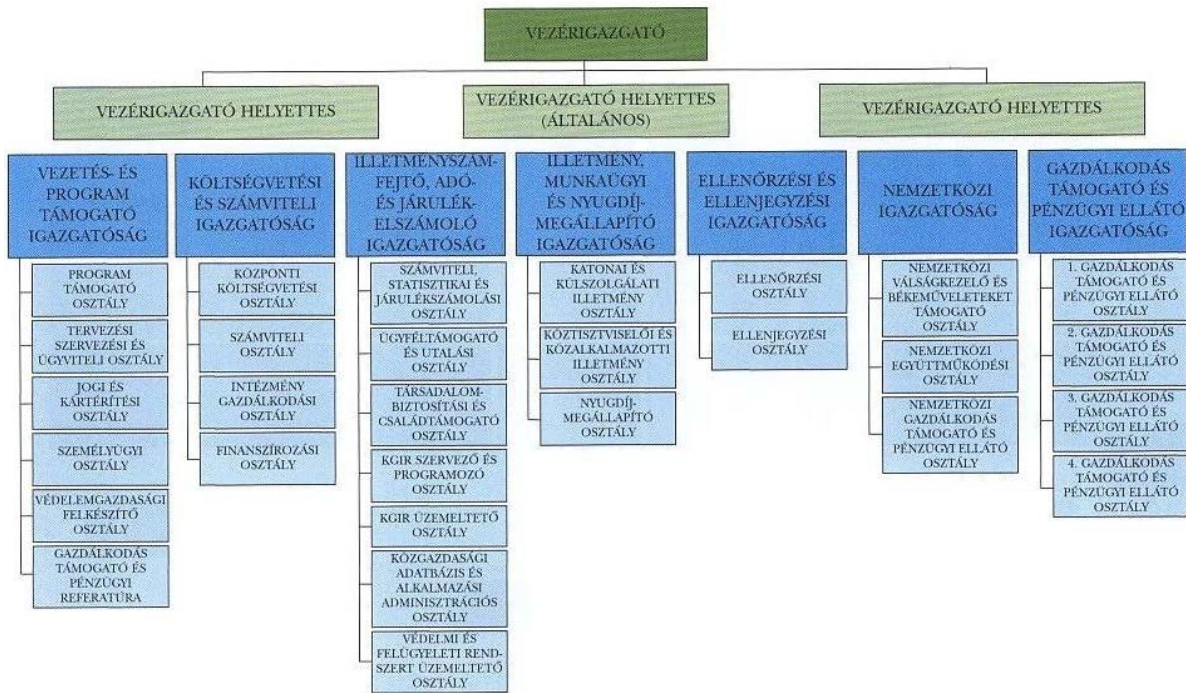
Szakma-történeti szempontból igen fontos esemény volt a Pénzügyminisztérium megszüntetése és „integrálása” a Nemzetgazdasági Minisztériumba, így – többek között – a Magyar Államkincstár illetve az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal is az új minisztérium felügyelete alá kerül. A Szociális és Munkaügyi Minisztérium feladatai a Nemzeti Erőforrás Minisztériumba épülnek be. (2010. évi XLII. tv.)

1.) A HM PSZSZ megszűnésének és a HM Közgazdasági és Pénzügyi Ügynökség (HM KPÜ) létrehozásának körülményei

A 2118/2006. (VI.30.) Korm. Határozat arra kötelezte az érintett minisztereket, hogy költségvetési szerveik hatékonyabb működése – a költségvetési hiány csökkentése – érdekében szervezeti korszerűsítést, létszámcsökkentést hajtsanak végre. A konkrét szervezési feladatokat többek között a 96/2006. (HK. 19.) HM utasítás fogalmazta meg.

A HM utasításnak megfelelően a HM KPSZH főigazgatójának kellett javaslatot kidolgozni a létrehozásra kerülő szervezet feladatrendszerére, felállításának rendjére és ütemezésére, továbbá a megszűnő szervezetek megszüntetésével kapcsolatos feladatok végrehajtási rendjére.

A javaslat szerint a HM KPSZH, a HM 1.sz. TPSZI, a HM 2.sz. TPSZI és a HM PSZNYI, mint önálló jogi személyiségű költségvetési szerv megszűnik. Feladataikat egyetlen – új elnevezésű intézmény – a HM Közgazdasági és Pénzügyi Ügynökség (HM KPÜ) létrehozásával kell megoldani. Az új szervezeti struktúrában a szakterületre rendszeresített 760 fős létszámot 500 (525) főre kell csökkenteni. Az új szervezeti struktúra létrehozásával – a szervezetek számának csökkenésén túl – a kiszolgáló szervezeti elemek és vezetési szintek is csökkennek. Az új szervezet felelősségi körébe tartozó szakfeladatok igazgatósági szintű szervezeti elemekben kerülnek végrehajtásra, az igazgatóságokon belül szakmai osztályok működnek. A vezetői szintek a megfogalmazott elvárásoknak megfelelően csökkennek, a végrehajtói-, középírányítói-, illetve felsőszintű gazdálkodói szakfeladatok egy szervezetbe kerülnek integrálásra.

A HM Közgazdasági és Pénzügyi Ügynökség 2007. január 01-i szervezeti felépítése

Az új szervezet által ellátott honvédelmi (gazdálkodó) szervezetekhez munkavégzésre kikülönített pénzügyi és számviteli referatúrák – mint Gazdálkodás Támogató és Pénzügyi Ellátó Referatúrák (GTPER) – betagozódnak a létrehozott új szervezeti rendszerbe, melyek a HM KPÜ Gazdálkodás Támogató és Pénzügyi Ellátó Igazgatóság (GTPEI) szervezeti elemeit képezik. Az új struktúra az eddigihez hasonló mértékű „jelenléte” tart fenn a katonai szervezetek szintjein.

2.) Az új szervezeti struktúrával szembeni követelmények

Rendkívül fontos volt, hogy az új szervezeti struktúrára történő átállás alatt is zavartalan legyen a pénzügyi és számviteli feladatok végrehajtása, különösen a személyi állomány pénzbeni járandóságai megállapítása és folyósítása, s hogy a honvédelmi szervek időben teljesítsék fizetési kötelezettségeiket. Ne legyen fennakadás a költségvetési tervezési és finanszírozási folyamatokban. A számviteli rendszer biztosítsa a megszűnő szervezetek zavartalan végelszámolását és az új „nyilvántartások” megnyitását.

Követelményként fogalmazódott meg, hogy az új szervezet lényegesen kisebb létszámmal, legalább olyan színvonalon és költség-hatékonyan lássa el a jogelőd szervezettől átvett minden feladatot, mint a korábbi szervezet.

Alapvető célkitűzés volt, hogy a vezetési szintek csökkenésével és a szervezeti integrációval egyszerűsödjön, és legyen átláthatóbb a pénzügyi és számviteli szolgálat tevékenysége. Szűnjenek meg a párhuzamos „feladat-ellátási” munkafolyamatok. Legyenek egyértelműek a hatáskörök. Erősödjön a preventív ellenőrzési funkció.

Az informatikai lehetőségek jobb kihasználásával legyen gyorsabb, pontosabb a honvédelmi szervek minden szintjén a „pénzügyi biztosítás”, szűkebb értelemben az információ ellátás.

Olyan irányú szemléletváltásra volt szükség, amelyben a pénzügyi és számviteli szervek munkastílusában erősödik az „ügyfélbarát” feladatvégzés.

Megfogalmazódtak azok az elvárások is, amelyek szerint a pénzügyi és számviteli szervek tevékenységében erősödni kell a „katonai” jellegnek, és erősödjön az új szervezetnek a katonai gazdálkodás „felsőszintű irányításában” betöltött szerepe is.

Ezen követelmények és célkitűzések konkrét megfogalmazást nyertek az alapvető vezetési okmányokban, a 119/2006. HM határozattal kiadott Alapító okiratban, a Szervezeti és Működési Szabályzatban, a Hatásköri Jegyzékben és más belső szabályozókban (PI. Kollektív Szerződés, a Munkaköri jegyzékek, Vészhelyzeti terv. stb.). Teljesülésük és megvalósulásuk nyomán követhető az azóta is rendszeresen, évenként megtartásra kerülő „Évértékelő, feladatszabó” értekezletek dokumentációiban.

3.) A HM KPÜ szervezeti felépítése

A 2007. január 1-jével alapított, integrált pénzügyi és számviteli szerv helye és szerepe a HM tárca vezetési és irányítási rendszerében a korábbiakhoz képest lényegében nem változott.

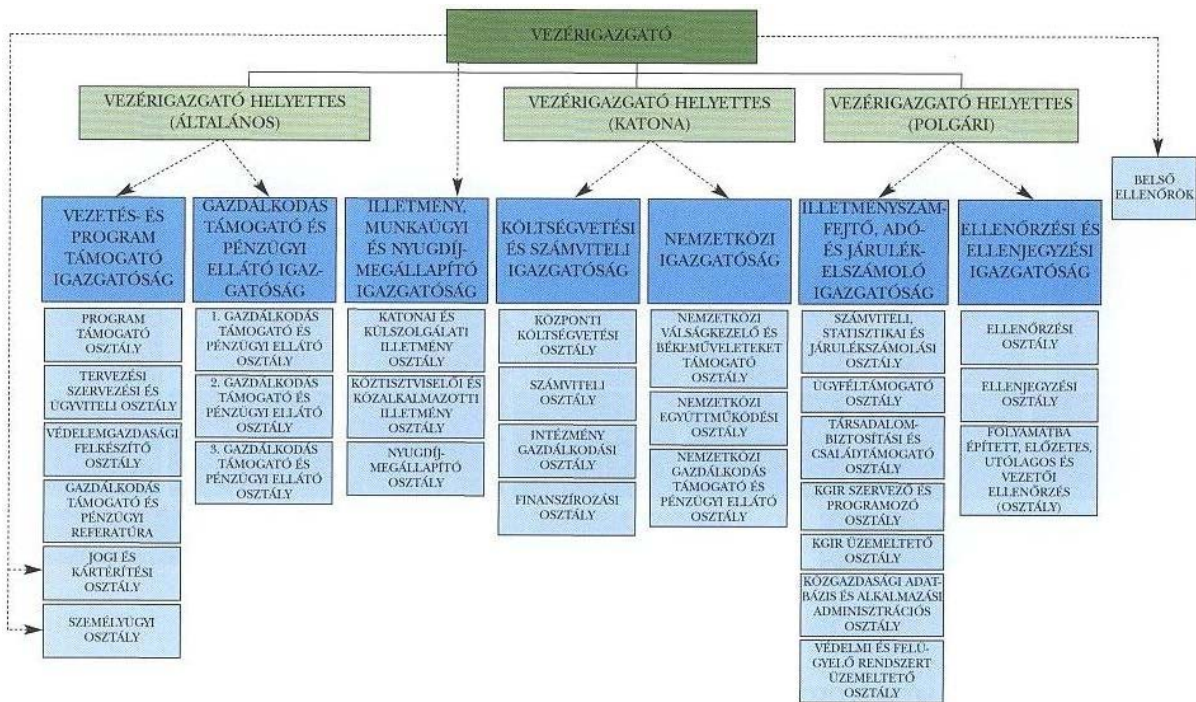
Az Ügynökség belső vezetési és irányítási rendszere azonban lényegesen módosult. Kezdetben a négy önálló jogi személyiségű szervezet helyett létrehozott egyetlen intézmény hét igazgatóság és a vezérigazgató közvetlen irányítása alá tartozó belső ellenőri apparátussal kezdte működését. A végrehajtó szintű feladatokat változatlanul a honvédelmi szervezetekhez kihelyezett referatúrák látják el. Egyes sajátosan gazdálkodó szervezetek (intézmények, hivatalok) pénzügyi és számviteli rendszere, szakmai irányításuk az Ügynökség létrehozásával nem változott.

Az Ügynökség kezdeti működése során szerzett tapasztalatok alapján sor került az első „szervezeti finomhangolásra.

2007. március 01-én az Illetményszámfejtő, Adó- és Járulékszámoló Igazgatóság, Ügyféltámogató és Utalási Osztály átszervezésre kerül. Az osztály „utalás” területe integrálódott az igazgatóság Számviteli, Statisztikai és Járulékszámolási Osztály feladatrendjébe. Az osztály az „ügyféltámogatás” további feladatrendszerét megtartva, Ügyféltámogató Osztály megnevezéssel folytatta alaprendeltetés szerinti feladatait.

A HM Állami Egészségügyi Központ működési feltételeinek pénzügyi biztosítása érdekében 2007. június 01-i hatállyal 20 fő, majd 2007. szeptember 01-i hatállyal - az MH Radó György Honvéd Egészségügyi Központ Gazdálkodás Támogató és Pénzügyi Ellátó Referatúrájának megalakítása és a katonai szervezet pénzügyi biztosítása érdekében – újabb 10 fő létszámbővülés történt. Az Ügynökség rendszeresített létszáma így 555 főre változott.

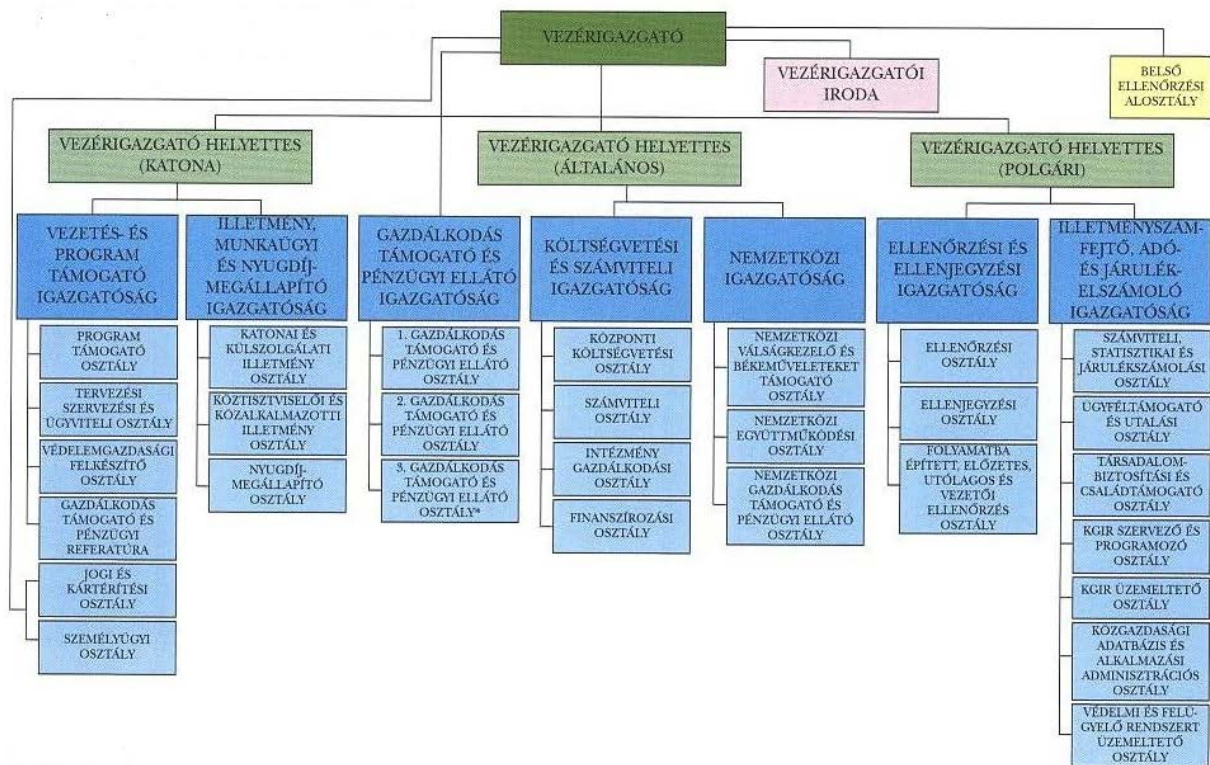
Az Ellenőrzési és Ellenjegyzési Igazgatóság új szervezeti elemeként jött létre 2008. március 01-én a FEUVE Osztály. Az igazgatóság rendszeresített létszámát nem változtatva, az Ellenjegyzési Osztály állományából 5 fővel került kialakításra a FEUVE Osztály.

A HM KPÜ felépítése a szervezeti korrekciót követően (2008. március 01.)

Ugyanebben az időszakban a Gazdálkodás Támogató és Pénzügyi Ellátó Igazgatóság gazdálkodás támogató és pénzügyi ellátó osztályainak száma a feladatok átszervezése következtében négyről háromra csökkent. Az Ügynökség rendszeresített létszáma változatlanul 555 fő .

2009. január 01-el alapvetően a Vezérigazgatóság személyi állományából, illetve új beosztások felvételével a vezérigazgató irányítási tevékenységének segítése érdekében megalakult a Vezérigazgatói Iroda 7 fővel. A vezérigazgató közvetlen irányítása mellett, a Vezérigazgatóság szervezeti elemeként, a belső ellenőrzési feladatok magasabb szintű ellátása érdekében megalakításra került a Belső Ellenőrzési Alosztály 3 fővel.

A HM KPÜ 2009. január 01-i szervezeti felépítése⁴¹

Szintén január 01-el a Nemzetközi Igazgatóság, Nemzetközi Együttműködési Osztály létszáma emelkedett 2 fővel. Az Ügynökség létszáma ezzel 563 főre módosult.

2009. június 01-el 6 szervezeti elemnél történt létszámváltozás. A Vezérigazgatói Iroda, a Belső Ellenőrzési Alosztály, a Jogi és Kártérítési Osztály, a Gazdálkodás Támogató és Pénzügyi Referatúra, a Nemzetközi Gazdálkodás Támogató és Pénzügyi Ellátó Osztály létszáma, illetve az MH ÖHP Gazdálkodás Támogató és Pénzügyi Ellátó Referatúra létszáma emelkedett. Az ügynökség rendszeresített létszám ezen módosítással 575 főre változott.

A Gazdálkodás Támogató és Pénzügyi Ellátó Igazgatóság 3. sz. Gazdálkodás Támogató és Pénzügyi Ellátó Osztálya 2010. március 01-el megszűnt és szervezeti elemei beolvadtak az 1. és 2. sz. Gazdálkodás Támogató és Pénzügyi Ellátó Osztályok állományába. Az Ügynökség létszáma változatlanul 575 fő.

4.) HM KPÜ rendeltetése, fő feladatai, működésének főbb jellemzői

Az Ügynökség felett az alapítói jogokat a honvédelmi miniszter, általános irányítói jogkört hivatali felettesként kezdetben a HM kabinetfőnök, a közvetlen szakmai irányítói jogkört a HM védelmi tervezési és infrastrukturális szakállamtitkár (HM VTI SZÁT) gyakorolja.

Az Ügynökség vezérigazgatója egyben a honvédelmi miniszter és a HM HVKF pénzügyi tanácsadója.

⁴¹ 2010.03. 31-ig

Az Ügynökség központi szervezeti elemei szorosan kapcsolódnak a tárcaszintű és a katonai felső vezetés rendszerének működéséhez. Így közvetlenül részt vesznek, vagy közreműködnek azok tevékenységében. Ilyen például a Nemzeti Katonai Stratégia, a Magyar Honvédség Időszügyi Stratégiája és az MH Humánstratégiájának kidolgozása.

4.1. A HM KPÜ alaprendeltetése, fő feladatai

Az Ügynökség alaprendeltetése a jogelőd HM PSZSZ-hez viszonyítva lényegében nem változott. A HM tárca és a katonai felső vezetés rendjében azonos helyet foglal el, mint amit a korábbi HM KPSZH képviselt. Természetesen az e közbe tartozó feladatok végzésében elsősorban az Ügynökség központi szervezeti elemei érintettek.

Az előzőknek megfelelően az Ügynökség legfontosabb feladatai között említhető a fejezeti szintű költségvetési tervjavaslatok összeállításától a beszámoló jelentés benyújtásáig minden ezzel összefüggő pénzügyi és számviteli természetű feladat megszervezése, koordinálása, illetve végrehajtása.

A finanszírozási feladatok fél évszázadot meghaladó múltra vezethetők vissza és kezdetektől fogva jelentkeznek. Ennek a funkciónak a tartalma (a fizető eszközök „beszerzésétől” a bankszámlakezelésen és forgalmazáson keresztül a pénztárszolgálat ellátásáig) alapvetően nem változott. Az utóbbi néhány évben a finanszírozás módszerei, illetve formái viszont jelentősen kiegészültek. Különösen a készpénzkímélő fizetési módok korszerűsödtek ebben az időszakban.

Hagyományos feladatok között kell említeni a személyi állomány illetményekkel és minden nemű pénzbeni járandóságokkal történő ellátását. E körben elsődleges helyen állnak az illetményrendszer fejlesztésével, „karbantartásával”, azaz a normatív szabályzók megújításának a feladatai.

Ide sorolhatók azok a feladatok is, amelyek az egyes állománycsoportokra jellemző, a személyi kiadások előirányzataival történő nagybani és operatív gazdálkodás menedzselését jelentik. Ehhez a feladatcsoportokhoz tartoznak a közterhek viseléséhez kapcsolódó teendők is.

Természetesen sorolhatók tovább az olyan nagy szakmai felkészültséget igénylő feladatok, feladatcsoportok, mint a nemzetközi kapcsolatokhoz kötődő pénzügyi és számviteli feladatok; FEUVE rendszer meghatározott körben történő működtetése és koordinálása; az ellenjegyzési funkció gyakorlása; az informatikai rendszer fejlesztése és működtetése; a peres ügyekben, a kártérítési és kártalanítási, illetve biztosítási ügyekben való eljárás és ezeken kívül még sok más feladat, kötelezettség.

Külön is említést érdemelnek a hatósági jellegű feladatok. Ide tartoznak változatlanul a nyugellátások és a társadalombiztosítási ellátásokkal kapcsolatos eljárási teendők.

4.2. Az Ügynökség létrehozását követő kisebb korrekciók és az új működési rend tapasztalatai:

Mint minden ilyen nagyléptékű struktúraváltás befejezése után, rendkívül fontos az első tapasztalatok feldolgozása. Az Ügynökség esetében erre 2007 szeptemberében került sor. Az erről készült összefoglaló jelentés szerint teljesült az az alapelv, hogy a megszűnő

szervezetek felszámolásával kapcsolatos sokrétű feladat elvégzése mellett, rendezett legyen a pénzügyi és számviteli feladatok folyamatos végzése, ne sérüljön a Magyar Honvédség pénzügyi biztosítása. Az értékelés szerint az átalakuló szervezet folyamatosan, zökkenőmentesen ellátta a személyi állományt, biztosította a katonai szervezetek működéséhez szükséges pénzeszközöket. Nem volt fennakadás a szabályozási és egyéb feladatok végzésében sem. A személyi mozgatások, beleértve a kiváltak ügyeinek intézését is, rendben zajlottak. A pénzügyi rendszer új szervezeti elemei a katonai hierarchia valamennyi szintjén – a jelentős szakmai leterheltség ellenére – képesnek bizonyultak a gazdasági vezetői funkció megjelenítésére, a katonai vezetés szakmai támogatására.

Az elvárásoknak megfelelően kialakultak a munkavégzés új keretei. Ezek közül a legfontosabbak:

- a működőképesség javítása, az informatikai lehetőségek jobb kihasználása,
- a felsőszintű szakmai szerepvállalás erősítése,
- a közgazdasági jelleg erősítése,
- a tárcaszintű programok kiemelt támogatása,
- a külső és belső (szakmai-) kapcsolatrendszer erősítése,
- az ügyfélbarát munkastílus.

A 2007-es év az Ügynökség működésének első – talán legnehezebb – éve. A szokásos pénzügyi és számviteli szakmai feladatok mellett különös jelentőséggel bírnak azok a kormányzati szintű döntések, amelyek jelentősen érintették az Ügynökség tevékenységét. Pl. a költségvetési gazdálkodásban a zárolások, az előző évvel azonos szintű előirányzat-maradvány kikötése, (maradványtartási kötelezettség), a bevételek nagyobb arányú elvonása, vagy a tartozás-állomány kezelésére vonatkozó rendelkezések.

Az átalakulással járó számos nehézség ellenére az év végére stabilizálódott az új, egységes pénzügyi szervezet, amelynek tevékenysége a gyakorlatban (is) eredményesnek bizonyult, jól vizsgázott. Kialakultak az új munkakapcsolatok, megszilárdultak a vezetés-irányítás munkafolyamatai.

A már hagyományos évértékelő és feladatszabó értekezletek (és ez alkalomra készített írásos dokumentációk) kitűnő lehetőséget kínálnak az Ügynökség tevékenységének megítélésére, a tapasztalatok hasznosítására, de nem utolsó sorban a „múlt” eseményeinek (az utókor számára történő) rögzítésére is.

A közelmúlt legfontosabb eseményei e dokumentumok alapján röviden a következők szerint foglalhatók össze:

- a vezetés és programtámogatási szakterületen pl. az „alapokmányok” (Alapító okirat, SZMSZ stb.) kidolgozásának befejezése, majd ezt követően ezek folyamatos aktualizálása, az Ügynökség kezelésében lévő vagyon teljes körű felmérése; elkészültek és megújultak az Ügynökség – egyre bővülő lehetőségeket rejtő – éves Kommunikációs Tervei; létrejött az Ügynökség szakkönyvtára;

- a személyügyi területen végbement nagyarányú mozgások rendezése; részvétel a tárca új Humánpolitikai Irányelvei és a Humánpolitikai Program kidolgozásában;
- zavartalanul folyt a jogszabály előkészítő-, a kártérítési és kártalanítási-, illetve az élet- és vagyonbiztosítási tevékenység;
- a költségvetési és számviteli szakterületen határidőre elkészültek a különböző szintű költségvetési tervjavaslatok és beszámoló jelentések; befejeződött a HM tárca feladatalapú 2009. és 2010. (+ 3 év) költségvetési tervjavaslatainak az összeállítása; megvalósult az elektronikus utalási rendszer (ELECTRA) alkalmazása; több hasonló célú döntés közül említést érdemel a – a pénzügyi számviteli folyamatok modernizációját jelképező – „elektronikus megszemélyesítő eszköz” (vagy ahogy a mindennapos szóhasználat nevezi: „elektronikus aláírás”) alkalmazása. A hatékonyabb gazdálkodás érdekeit szolgálta „a rendelkezésre állási díj” bevezetése.

A 2009. évben lényeges változások következtek be a költségvetési szervek gazdálkodásában. Módosult az Áht. Törvény született a költségvetési szervek jogállásáról és gazdálkodásáról. (2008. évi CV. tv., az un. „státusztörvény”) A költségvetési szerveket tevékenységük jellege alapján közhatalmi vagy közszolgáltató – azon belül közintézet (pl. oktatási intézet), vagy közintézmény (pl. múzeum) – költségvetési szervként kellett besorolni. Feladat-ellátásuk során gyakorolt funkciójuk szerint önállóan működő, vagy önállóan működő és gazdálkodó szervként tevékenykedhetnek Alapító okirataikat módosítani kellett. Jelentősen módosultak az alap-, a kiegészítő-, a kiegészítő- és a vállalkozási tevékenységekre, illetve a tervezésre, az ellenjegyzési funkció gyakorlására és a bevételek felhasználására vonatkozó szabályok is. (Kiemelkedik ezek közül: az intézményi költségvetés tervezésének a tárgyévet megelőző évre történő előre hozása; az ellenjegyzési jogkör kiterjesztése többek között a követelések előírására, a foglalkoztatási jogviszony létesítésre, az előirányzat módosításra; a bankszámla vezetés szabályai PM rendeletbe kerültek. stb.) Az államháztartás működéséről szóló 292/2009.(XII.19.) Korm. rendelet december 20.-án, egyes rendelkezései 2010. január 1.-én, illetve 2011-ben lépnek hatályba. A katonai gazdálkodás sajátos szabályait – a HM KPÜ tevékeny közreműködésével – új kormányrendelet állapította meg (346/2009.(XII.)). Ezen fontos új jogszabályok az alacsonyabb szintű rendelkezések (HM utasítások, szakintézkedések) szinte mindegyikének módosítását is indokoltá tette a 2009/2010. év fordulóján. Az Ügynökség vezetése kiemelt feladatként kezelte az ezzel kapcsolatos teendőket. (E sorok rögzítésekor vált ismeretessé az Áht. újabb – lényeges – módosítására irányuló kormányzati szándék, melynek lényege a költségvetési gazdálkodás rendszerének egyszerűbbé, átláthatóbbá tétele, a gazdálkodási szabályok szigorítása, a „státusztörvény” visszavonása, stb.)

NÉHÁNY JELLEMZŐ KÖLTSÉGVETÉSI ADAT (MFt.)

	2008.	2009.	2010.
Támogatás főösszege	302.100,0	277.962,1	262.410,9
OEP támogatás	12.300,0	10.966,0	12.317,0
Működési és felhalmozási bevétel	5.200,0	2.298,2	4.370,0
Kiadás főösszege	319.600,0	291.226,3	279.097,9
Hadfelszerelés-fejlesztési programok (FET)	-	29.396,0	29.110,0

Az illetmény, a munkaügyi és a nyugdíj-megállapítási szakterületen eredményesen folyt az illetményrendszer korrekciója, (a pótlékrendszer módosítása: szövetségi együttműködési pótlék bevezetése, a tűzszersz pótlék felemelése, a szolgálati időpótlék újbóli bevezetése, stb.); módosultak a hivatásos és szerződéses állomány egészségügyi szabadsága idejére járó illetmény megállapítási szabályok; fokozott erőfeszítések történtek a reálkeresetek csökkenésének megakadályozása érdekében (keresetkiegészítés, üdülési csekk, év végi ajándék utalvány; 2010.-ben a „melegétkezi utalvány” bevezetése stb.). A kormányrendelettel felemelésre került a garantált (minimál)bér összege; a közalkalmazottak 2010. évi 2 %-os (átmeneti) kereset kiegészítése, illetve az eseti kereset kiegészítés (meghatározott illetmény szint alatt két alkalommal 49.000 Ft). 2010. január 01-vel bevezetésre került a szerződéses állományt érintő „szerződés-hosszabbítási” díj; a Hjt. bővítette a díszelgési pótlékre jogosultak körét; személyi jövedelemadózársra vonatkozó szabályok módosulása miatt (azok hatásának részbeni korrigálása érdekében) felemelésre került az önkéntes egészségpénztári hozzájárulás mértéke; emelkedtek a ruházati költségtérítések mértékei és az iskolakezdési támogatás összege is; változtak a munkabajárási költségtérítés szabályai. A köztisztviselői állomány körében bevezetésre került a kaffetéria rendszer; megváltoztak a külföldi napidíjak normatívái.

A nyugdíj megállapítás alapját képező szolgálati idő-számítás változásából származó sajátos feladatok különösen igénybe vették az érintett állományt;

- az illetményszámfejtés, adó- és járulék elszámolási-, illetve az informatikai rendszer területén jelentős fejlesztésre ennek az időszaknak az elején nem, csak később került sor. Az informatikai rendszer kezdetben a 90-es évek közepére jellemző színvonalat képviselte. Időközben több olyan fontos probléma merült fel, amelyek megoldása a HM KGIR „Verzióváltás”-tól voltak várhatóak. Ugyanakkor az információ áramlás ugrásszerű minőségi változását eredményezte a belső levelezési rendszer és a fájl-szerver. (Outlook, és a HM KPÜ portál kialakítása)

A HM KGIR verzióváltása öt éves előkészítés után 2010-re a megvalósítás fázisába érkezett. A sikeres közbeszerzési eljárás eredményeként 2009.06.26-án hatályba lépett a fejlesztési szerződés. A projekt szervezet megalakítása és szakmai munka párhuzamosan folyt.

Első ütemben a pénzügyi alrendszer került bevezetésre. A feladat összetettségére jellemző, hogy szakértői munkacsoportok (39 megbeszélésen) körülbelül 1560 óra/fő időt fordítottak a Magyar Honvédség követelményeinek pontosítására, a javasolt megoldások végelegesítésére. Augusztusban a HM átvette a pénzügyi alrendszer részletes tervét. Az ütemterv szerint szeptemberben és októberben a fejlesztés, novemberben a tesztelés és oktatás, decemberben a bevezetés előkészítése folyt. A feszes tempó miatt egyik munkafázis sem valósult meg hiánytalanul határidőre, így a lemaradást a következő lépésben pótolni kellett. Ez a feladatok torlódását jelentette, ami kivételes helytállást követelt mind a fejlesztők, mind a felhasználók részéről. A megvalósítás hiányosságait a tesztelés alatt kellett orvosolni, ami az oktatást nehezítette, és ez az alkalmazásba vétel során okozott gondot. Ezt mutatta, hogy a vészforgatókönyvben szerepelt a régi rendszer további üzemben tartására is, ám erre nem volt szükség. Az új rendszer éles indítása 2010. első munkanapján megtörtént.

E fegyvertény jelentőségét még jobban megvilágítja, hogy a HM kabinetfőnökének és a HM Honvéd Vezérkar főnökének a HM KGIR verzióváltásának előkészítésével és lebonyolításával összefüggő feladatok végrehajtásáról szóló 73/2009. (HK 18.) HM KF–HM HVKF együttes intézkedés 2009. október 30-án, a projektalapító dokumentum pedig 2009. december 10-én jóváhagyásra került. Tehát a projektszervezet addig informálisan, kvázi „önkéntes” alapon működött. Ez azért volt lehetséges, mert a pénzügyi alrendszert majdnem teljes egészében a HM KPÜ üzemelteti és alkalmazza.

A humán alrendszer bemutatójára 2009. november 11-12-én került sor. Ezt követően (62 szakértői megbeszélésen) körülbelül 2480 óra/fő időt vettek igénybe az egyeztetések, melynek eredményként a HM 2010. február 28-án elfogadta a humán alrendszer részletes tervét. A humán alrendszer a megvalósítása során a személyügyi munka számos – korábban informatikai eszközökkel nem támogatott – tevékenységének és folyamatának integrálására került sor. Ez azt jelentette, hogy nem csak a megoldások, de még a követelmények is folyamatosan formálódtak a megvalósítás során, ami az eredeti ütemterv újragondolását tette szükségessé. Így az optimista elképzeléssel szemben a 2010. október elsejei alkalmazásba vétel helyett a 2011. január elsejei átállás a kitűzött cél.

(Néhány jellemző adat a HM KPÜ Illetményszámfejtő, Adó-, és Járulékszámoló Igazgatóság tevékenységére: 2008-ban 680.000 átutalás teljesítése, 1200 számítástechnikai munkaállomás üzemeltetése) 2009-ben olyan új fogalmakkal kellett megismerkedni mint például a (véltetően rövidéletűnek bizonyuló) „szuperbruttósítás”, amelynek lényege, hogy az összevont adóalap részét képezi a foglalkoztatói társadalombiztosítási járulék összeg is. A szuperbruttósítás és az adó-sávhatárok emelése és ezzel párhuzamosan az adómérték csökkenése – az előző évi bruttó illetmény változatlansága mellett – a 2010. évi nettó illetmények különböző mértékű emelkedését eredményezte. A nettó illetmények valamennyi adósávban – eltérő, 1%-tól 13%-ig terjedő mértékben – emelkedtek;

- az ellenőrzési és ellenjegyzési szakterületen megtörtént a szabályozók módosítása, a FEUVE rendszer működtetésének kiteljesedése, továbbfejlesztése (osztály szintű szervezet létrehozása), a tárcaszintű koordináció megvalósítása;

Ez utóbbi – kiemelten fontos – új keletű feladat megérdemli, hogy néhány mondattal részletesebben is kifejtésre kerüljön.

A folyamatba épített előzetes, (és) utólagos és vezetői ellenőrzés (FEUVE) fogalomköre hazánkban az államháztartási belső pénzügyi ellenőrzés rendszerének 2003-2004. évi EU-konform átalakítása óta ismert, ugyanis a rendszer fogalma ekkor került beépítésre a magyar szabályozókban is. A FEUVE az államháztartási belső pénzügyi irányítási és ellenőrzési rendszert jelent, melynek segítségével a költségvetési szerv a folyamatok végrehajtása során, folyamatba építve érvényesíti a feladatai ellátásához szükséges előirányzatokkal, létszámmal és vagyonnal való szabályszerű, gazdaságos, hatékony és eredményes gazdálkodás követelményeit.

A FEUVE kiépítésének, valamint működésének feladatait HM utasítás szabályozza. A szabályozók módosítása következtében a HM KPÜ feladatává vált a HM szervek FEUVE rendszerének valamint a hozzá kapcsolódó folyamatlista kidolgozásának összehangolása. A közelmúltban konkretizálásra kerültek az érintett honvédelmi szervezetek FEUVE feladatai is;

- a nemzetközi szakterületen eredményesen folyt a tervező, ellátó tevékenység, kiemelten is a C-17 programban és a 2011-es soros EU elnökség „átvételének” előkészületi feladataiban való részvétellel; kiemelt feladat volt a nemzetközi szerepvállalásból adódó teendők ellátása, közreműködés a különféle NATO és EU bizottságokban (NAPMO LCF, NTG-FSG, GRF SRC, EU ATHENA Special Committee és EDA FEG) a különféle válságkezelő missziókban, (ezidőtájt a Magyar Honvédség személyi állományából mintegy 1100 fő vett részt ebben a speciális feladatban); A feladatkör újszerűségére és fontosságára tekintettel külön is szólni kell a nemzetközi válságkezelési és béketámogató műveletek pénzügyi biztosításáról. Ahogy hazánk mind szélesebb körben vált érintetté békepartnerségi vállalásaiban, két és többoldalú megállapodások alapján végrehajtott, valamint szövetségi kötelezettségeiből adódó nemzetközi szerepvállalásokban, úgy lett ez a feladatrendszer egyrészt mind összetettebb másrészt egyre inkább szabályozott, önálló ága a szolgálatnak. Rutinná azonban sohasem vált, jellegéből adódóan soha nem is válhat. Az elmúlt tizenöt évben száznál is több kollégánk különböző műveleti területeken tevékenykedett.

E kiadvány összeállításakor 11 fő pénzügyi tiszt és tiszthelyettes teljesít szolgálatot a különféle missziókban. (Ciprus- UNFICYP; Bosznia-Hercegovina - EUFOR; Koszovo- KFOR, Afganisztán, Kongó, Nyugat-Szahara)

Az Ügynökség Nemzetközi Igazgatósága tervező, szervező és koordináló tevékenységével, úgy a külszolgálatot teljesítőkről, mint az itthoni hozzátartozókról való gondoskodás magas színvonalon valósul meg.

- a gazdálkodás támogatási és a pénzügyi ellátás területén előrehaladt a haderőreform II., befejező szakaszának megfelelő új utaltsági és működési rendszere kialakítása, az e területen leginkább elvárt ügyfélbarát munkastílus gyakorlati érvényesítése;

- sikeresen folytatódik a ZMNE-en és a Budapesti Corvinus Egyetemen – közelebbről a Védelemgazdasági Tanszéken – a szakember utánpótlás érdekében végzett képzés, felkészítés;

- valamennyi szakterületet érintő rendkívüli feladatot jelentettek az ÁEK megalakulásával és működésének megkezdésével kapcsolatos feladatok.

Összességében: a haderőreform két évtizedes folyamatának lezárulása után a pénzügyi és számviteli szerv(ek) átalakulása – 2010. közepére – befejezetnek tekinthető. Ebben a folyamatban a pénzügyi szervek rugalmasan reagáltak a környezeti változásokra, úgy, hogy a szakmai tevékenység hatékonysága javult, sikerült lépést tartani a „pénzügyi és számviteli kultúra” fejlődésével, a XXI. évszázad modernizálási követelményeivel, eleget tenni az előbbiekben körvonalazott elvárásoknak (a munka hatékonyságának növelése, az ésszerű takarékosság, a személyi állomány magasabb színvonalú ellátása, stb).

Az Ügynökség eredményes és sikeres tevékenységének tanújele, hogy az Állami Számvevőszék, illetve a Kormányzati Ellenőrzési Hivatal által rendszeresen végrehajtott ellenőrzések során komolyabb hiányosságok nem merültek fel. Megnyugtató az a tapasztalati tény is, hogy az óhatatlanul előforduló szakmai problémákat az Ügynökség belső ellenőrzési rendszere idejekorán felfedi.

Az időszak eseményeire rányomta bélyegét pénzügyi-gazdasági válság. A kormány válságkezelő programja a legkülönbébb intézkedésekkel kívánta és kívánja ellensúlyozni a kieső költségvetési erőforrásokat, adóbevételeket. A HM tárca költségvetését ebben az időszakban zárolások jellemzik.

A költségvetési szerveknél minden szakterületen előtérbe kerül az ésszerű és takarékos gazdálkodás, a költséghatékony működés követelménye.

A 2010-es év közepén új gazdasági rendszer körvonalai rajzolódnak ki a – 2010. májusában hivatalba lépett – Kormány első akció tervében („29 pont”). A terv többek között az adózási rendszer számos elemének generális átalakítását, a közszférában a bérekre és a bérigazgatásra vonatkozó szabályok szigorítását, a takarékos gazdálkodás következetes megvalósítását tűzi ki célul. Előtérbe kerül a korrupció elleni küzdelem.

Az előzőek következtében dinamikusan változik a gazdasági szabályozó rendszer szinte minden eleme, kiemelten is az adó és járulékfizetési rendszer. Ezek rendkívüli erőfeszítéseket követelnek az Ügynökség teljes személyi állományától. A személyi és tárgyi feltételek azonban adottak az eredményes és sikeres munkavégzéshez – reményeink szerint – a következő évtizedekben is.

XI. Fejezet

HAGYOMÁNYAINK

1.) A pénzügyi szolgálat hagyományai

A pénzügyi és számviteli szervek, illetve szervezeti elemek kiválása a Honvédelmi Minisztériumból, intézményeiből és a katonai szervezetekből, jogi értelemben is önálló költségvetési szervezetté történő átalakítása, nemcsak pénzügyi szakmai tekintetben, a működés rendjében jelentette új típusú szolgálat kialakulását, hanem „külsőségeiben”, jelképeiben és PR tevékenységében is.

A hagyományápolás intézményes kereteinek megvalósítása, a személyi állomány katonai pénzügyhöz való kötődésének erősítése, a Magyar Honvédség katonai pénzügy-történetének-, hagyományainak ápolása, a szakmai tevékenység tárgyi emlékeinek gyűjtése, megőrzése, rendezése, közös érdek.

2001-ben a pénzügyi és számviteli szolgálat megalakulásának 50. évfordulója kitűnő alkalmat szolgáltatott arra, hogy a Honvédség nyilvánossága előtt bemutatkozzon ez a szolgálat, tárja fel a múltját, új szakmai kiadványaival tegye lehetővé a „jövőkutatást”, hagyományt teremtő rendezvényeivel segítse elő a személyi állomány együvé tartozásának erősítését. Állítson emléket azoknak, akik sokat tettek a pénzügyi és számviteli szolgálatért. Jelképeiben is meggazdagodva, sokoldalúan jutassa kifejezésre tevékenységének jellegét, sajátosságait.

A pénzügyi szolgálat történetének az arculatformálás, a PR munka szempontjából egyik kiemelkedő szakasza volt az ezredforduló és az azt követő néhány év. Találó a jelmondat az emlékszobában: „SINE PRAETERITIS FUTURA NULLA”. Múlt nélkül nincs jövő! Itt őrzik az Ügynökség a Magyar Köztársaság elnökétől a 2002. november 12-én kapott csapatzászlót és sok más emléktárgyat. A Lehel utcai objektum I. épület V. emeletének egyik termében és a lépcsőfordulókban a vitrinek helyet adnak számos relikviának, a sok évtizedes szakmai múltra emlékeztető jeleknek, tárgyakkal. A csapatzászló magasan kiemelkedő darabja az emlékhelynek, gyűjteménynek. Történelmünkben ez az első eset, hogy pénzügyi és számviteli szervezet ilyen elismerésben részesült.

A csapatzászló az adott alakulatot önmagában is megszemélyesítő jelkép, valamint egyúttal a legfontosabb jelképhordozó is. Ha elvész a zászló, elvész az alakulat is. A régebbi korokban ez a seregetest feloszlását vonta maga után. Az új zászlóhoz új (ám szintén régi hagyományokkal rendelkező) kollektív kitüntetési formák társulnak, a zászlószalagok. 1994. óta a köztársaság elnökének szalagja adományozói szalag. A honvédelmi miniszter fehér szalagja tiszteleti és megemlékező szalag. A HM Honvéd Vezérkar főnökének dúsan hímezett vörös szalagja kitüntető jellegű. (2004. november 16.) Erre a zászlóra kötött szalagot 2008. november 21.-én, a több évtizedes sikeres együttműködés elismeréseként, a „Katonai Pénzügy Napja” alkalmából – a pénzügyminiszter nevében – Dr. Aradi Zsolt, a Pénzügyminisztérium főosztályvezetője, majd 2009-ben a Magyar Államkincstár elnöke nevében Dr. Gárdos Csaba általános elnökhelyettes.

A csapatzászló a legmarkánsabb és a legmagasztosabb jelképe annak, hogy a pénzügyi és számviteli területen dolgozó tisztek, zászlósok, tiszthelyettesek, közalkalmazottak egységes egészet alkotnak. A csapatzászlóval szimbolikus befejezést nyert egy folyamat, az a törekvés, amelynek egyértelmű célja a HM Pénzügyi Számviteli Szolgálat, mint katonai szervezeti egység elismerése volt. Ez kézzel fogható bizonyítéka annak, hogy mind a civil, mind a katonai vezetés teljes bizalmát élvez a szolgálat személyi állománya.

A szolgálatnak a feladatait a jövőben is olyan színvonalon kell teljesítenie, amely alátámasztja, hogy rászolgál e kivételes elismerésre. A személyi állomány büszke lehet arra, hogy a szolgálat állományában teljesíti kötelességét, hivatását.

A szolgálat elismerésének jelentős momentuma az a miniszteri döntés [69/2001. (HK. 19.) HM ut.] mely szerint minden év november 16-a a „Pénzügyi és Számviteli Szolgálat Napja”. (Újabb elnevezéssel: a „Katonai Pénzügy Napja”) A személyi állomány ezen a napon

szolgáltatmentes. Így lehetőség van számos „szabadidős” program, kulturális és sportrendezvény szervezésére, jó esetben az e-napra időzített „Pénzügyi Bál” megtartására is. Ez utóbbiról csak annyit, hogy a múlt század 50-60-as éveinek elhalványult hagyományát sikerült feltámasztani. Jeles esemény ez is – különösen a fiatalok életében – hiszen a magas színvonalú rendezvényen, a Stefánia Palotában, ünnepélyes külsőségek között találkozhat a személyi állomány, a családtagok. A kulturált szórakozás, a kikapcsolódás, a pihenés és a regenerálódás jegyében zajlik az esemény. Hasonló célokat szolgál 2001. évtől a pénzügyi majális, juniális is. Itt a sportolni vágyók, a gyermekek érezhetik elemében magukat. Évről-évre óriási sikerrel zajlik a főzőverseny. Sajátos hangulatával a kiemelt rendezvények körébe sorolható a 3. TPSZI által korábban koordinált szolnoki „Gulyás Fesztivál” épp úgy, mint a 2. TPSZI által Székesfehérváron szervezett horgászverseny.

Nem lenne teljes a kép a pénzügyi és számviteli szolgálat teljes személyi állományát megmozgató rendezvényekről, ha nem esne szó a sportéletről. Nemes versengés ez a javából. Jó cél érdekében a legkülönbözőbb sportágakban, szervezett keretek között, hosszú évek óta – a mindenkori parancsnoki állomány példamutató részvételével – intenzíven folyik ez a tevékenység. Számos trófea – melyek a már említett emlékhely vitrinjeit díszítik – tanúskodik a személyi állomány „hozzáállásáról”.

Nem feledkezhetünk meg azokról a – múltidéző – emléktárgyakról sem, amelyek a lelkiismeretes, jól végzett munka elismerésének eszközei és egyben a szolgálat jelképei is. Ezek közül kiemelkedik a „Vezérhadbiztos az V. rangosztályból” (magyar katonai viselettörténeti tárgy), az „1881. mintájú magyar számvevőségi tisztviselői szablya” (M 1.3).

2008. végén tovább gazdagodott az emléktárgyak, elismerések tárháza. A 340/2008. HM KPÜ VIG intézkedés „rendszeresítette” a számvevőségi tisztviselői szablya 1:1 arányú változatát és „Az év pénzügyi tisztje” illetve „Az év pénzügyi tiszthelyettese” elismerő címmel járó emlékérmeket.

Szólni kell a szolgálat csapatkarjelzéseiről is.

A csapatkarjelzés új jelenség a Honvédség jelrendszerében. Az adott egység katonáit egymás és a külvilág felé azonosító jelzés újabb keletű használatát az egyszerűsödő és egységesedő egyenruha hívta életre.

A megelőző századokban a haderő és a fegyvernemek különböző egyenruhát viseltek. Így tehát az adott alakulatokat különféle színezésű ruhájuk, eltérő zsinórzatuk, parolijuk, sapkaszalagjuk és más ruházati elemek is megkülönböztették.

1989 után a honvédségnél a karjelzést vezették be, mint az alakulat által választott önazonosítót, amely azonban eredeti funkcióján túl, immáron az adott katonai szervezet testületi szellemét is hivatott erősíteni. Ez utóbbi érdekében a karjelzéseket nem központilag rendszeresítik, hanem – bizonyos határokon belül – minden egység maga dönthet annak formájáról és jeleiről.

Így került sor a 30/2003. (HK. 16.) HM KPSZH intézkedéssel rendszeresített „Pénzügyi és Számviteli Szolgálat” csapatkarjelzése bevezetésére. Az Ügynökség megalakulását követően hamarosan sor került a karjelzések megújítására is. A HM KPÜ vezérigazgatója a

225/2007. és 288/2007. HM KPÜ VIG intézkedéseivel rendszeresítette a HM KPÜ új csapat karjelzéseit.

A Magyar Honvédség Öltözködési Szabályzatának megfelelően 2007. év közepén került rendszeresítésre a „HM KPÜ csapatjelvénye” és a „HM KPÜ csapatérme” is. [289/2007. és 290/2007.(HK 17.) HM KPÜ VIG intézkedések]

Még az előző évezred végén született döntés a Pénzügyi és Számvetési Szolgálat saját, önálló kiadványának az összeállítására és megjelentetésére. Elsőként 2000 végén kerülhetett az olvasók kezébe a „Költségvetés Pénzügy Számvetés” c. szakmai kiadvány. Az akkori főigazgató „beköszöntőjével” így indult a folyóirat. A „...Kiadvány célja szolgálatunk elméleti és gyakorlati szakmai kérdéseinek, problémáinak elemzése, a pénzügyi és számviteli szakterület továbbfejlesztésének elősegítése. Módot nyújtunk minden közérdeklődésre számot tartó, szakterületünket közvetlenül, vagy közvetve érintő írás megjelentetésére. Felkínáljuk a lehetőséget a szolgálathoz nem tartozó, de a védelmi tervezéssel, gazdálkodással, vagyongelügyelettel, pénzügyi szakember-képzéssel foglalkozó szervezetek, szakmai fórumok véleményének kifejtésére, illetőleg megvitatására. Szándékunkban áll rendszeresen közreadni a különféle rendezvényekkel (gyakorlatokkal, konferenciákkal, tanfolyamokkal stb.) és a tudományos kutató tevékenységgel, kapcsolatos tapasztalatainkat is.”

A kiadvány második évfolyama az „50 éves szolgálat” jegyében íródott. Külön szám dolgozta fel a HM PSZSZ szervezeti struktúráját, részletes elemzésben foglalkozott a szakmai feladatrendszerrel. A kiadvány számos, igényes írással szolgálta és szolgálja a szakmai tevékenység színvonalának emelését, fejlődését.

Alig egy évvel később 2001. évben került kiadásra eseti kiadványként, a „MÉRLEG” első jubileumi” száma, majd ezt követően évente. A kiadvány rendszeresen tájékoztat a szervezeti-, a vezetői változásokról, a szakmai feladatokról, a szolgálatot érintő legfontosabb hazai és külföldi eseményekről. Számos színes fotó tanúskodik az ünnepi, kulturális és sporteseményekről, illetve az oktatás-, kiképzés történéseiről. Az első szám megjelenése óta – egy röpké kihagyással – kiadott „magazin” sokat változott tartalmában, terjedelmében. Az egyre gazdagabb színvonalasabb „újság” kedvenc olvasmányává vált nemcsak a személyi állomány, hanem a nyugdíjasok körében is.

Az utóbbi években vált rendszeressé az Ügynökség tervező-szervező munkájában az éves „Kommunikációs Terv” kidolgozása.

2.) A pénzügyi szolgálat és a nyugdíjasok

A katonai és szakmai hagyományok őrzésének és ápolásának fontos területe a nyugállományú tisztekkel, tiszthelyettesekkel és a nyugdíjas polgári dolgozókkal való kapcsolat, a szolgálatban szerzett tapasztalataik és emlékeik megtartása. Az Ügynökség vezetése ezért – a jogelődökhöz hasonlóan – megkülönböztetett figyelmet fordít a szolgálatukat, munkájukat befejezett állománnyal való kapcsolatok lehetőség szerint minél szélesebb körre való kiterjesztésére és ápolására.

A legszélesebb körű folyamatos kapcsolat tartásának természetesen határt szab a szolgálat mai, centrális felépítése és az is, hogy a nyugdíjasok nagy része az Ügynökségtől távoli

helyiségekben él. Emiatt nagyobb számú nyugdíjast csak esetenként – ahol a feltételek adóttak – lehet összehívni. Ilyen volt pl. a szolgálat 50 éves fennállása alkalmából a Stefánia palotában rendezett jubileumi rendezvény, amelyen a szolgálat vezetése nagy létszámban látott vendégül nyugdíjasokat – köztük a szolgálat „alapító tagjait” – és emléktárggyal ajándékozta meg őket.

Az Ügynökség (és a jogelődök) vezetése rendszeres kapcsolatot tart a Honvédség Budapesti Nyugállományúak Klubja pénzügyi tagozatával és sokoldalúan segíti annak tevékenységét.

[A tagozat a nyugállományba helyezések számának növekedése nyomán 1982-ben 50 fővel alakult, s létszáma 2010-ben már 135 fő: 69 tiszt, 4 tiszthelyettes, 34 közalkalmazott, 28 családtag.]

A támogatás keretében az Ügynökség

- mindennapos technikai segítséget nyújt a működéshez (rendezvényi helyiség biztosítása, irodai, levelezési segítség stb.);
- a tagozatot visszatérően meghívja az aktív állomány kiemelkedő – e fejezetben már említett – rendezvényeire,
- a tagozat érdeklődésének kielégítésére rendszeresen tájékoztatást ad a szolgálat működéséről, a fontosabb változásokról;
- a tagozat éves beszámoló-, illetőleg közgyűlésein a legmagasabb szintű vezetőkkel képviselteti magát, szerez tudomást a tagozat munkájáról;
- esetenként elismerésben részesíti, megajándékozta a tagozat kiemelkedő munkát végző tagjait, aktivistáit;
- esetenként segítséget nyújt egyéb ügyekben, pl. a segítségre szorulóknak támogatásában, az elhunyt klubtagok temetésével kapcsolatos ügyekben stb.

Az Ügynökség egyetért a tagozat fő célkitűzéseivel (tevékenységének fő irányjaival) és pártfogóan támogatja azok teljesülését.

E fő célkitűzések a következők:

- kielégíteni a tagok közművelődési és szórakozási igényeit, segítséget nyújtani a szabadidejük hasznos eltöltéséhez,
- megfelelően képviselni a klubtagok érdekeit a Klub alapszabálya szerint;
- szervezni az idős, beteg klubtagok látogatását, közreműködni az elhunyt tagok temetésével kapcsolatos kegyeleti feladatok végzésében, és
- erősíteni a katonai-, pénzügyi hagyományok őrzését, a bajtársi szellemet és az együvé tartozás érzését.

Z Á R S Z Ó

A Szerkesztők 2010. június 30-i időponttal fejezték be a HM Közgazdasági és Pénzügyi Ügynökség és jogelődjei történetének feldolgozását. Az azóta eltelt időszakban – szervezeti korrekció keretében – lezajlott a pénzügyi szolgálat újabb átszervezése és felállításra került a HM Közgazdasági és Pénzügyi Hivatal.

A kiadvány nyilvánvalóan sokkal részletesebben, színesebben és gazdagabban is ábrázolhatta volna az elmúlt évtizedek eseményeit, történéseit. Terjedelmi okok miatt sok esemény kimaradt, vagy érdemeinél szerényebben szerepel, amiért szíves elnézést kér a Szerkesztő Bizottság.

A sokrétű szakmai tevékenység bemutatásával, az ebben kétségtelenül elért fejlődés és eredmények érzékeltetésével azonban, vélhetően az elkészült terjedelemben is sikerült megörökíteni a pénzügyi szolgálatnak a hadsereg életében betöltött fontos szerepét. Történeti kutatások igazolják, hogy a csapatoknál (a regimentnél) – a szigorú hierarchikus rendben – a pénzügyi szolgálat vezetőjét (a csapatszámvevőt) a parancsnok után a „harmadik” helyen jegyezték.

A történetírás ezekkel a sorokkal természetesen nem ért véget. Az újabb fejezetek megírására, az ehhez szükséges idő elteltével, az ezt követő időszakot jól ismerő szerző(k) közreműködésével kerülhet majd sor. Ehhez tanulságul szolgálhatnak a felhasznált dokumentumok előtalálásának, sok esetben azok hiányának, továbbá az emlékezet elhalványulásának nehézségei. Az ilyen gondok elkerülése érdekében fokozottabban szükséges megóvni a történeti értékű iratokat, de célszerű segítséget jelenthet az események rövidebb időszakokénti összegezése is. A kutatómunka folytatásához nagyban hozzájárulhat az a több ezer oldalnyi forrásmunka (kéziratok, CD lemezek, fotók, videofelvételek, a Hivatal saját szakmai kiadványai, doktori disszertációk, szakdolgozatok) amelyek – méltó helyen – a Hivatal könyvtárában kerültek elhelyezésre.

A megalakulás óta eltelt 60 év lezárásaként kegyelettel emlékezünk a szolgálat állományába tartozott és az időszak folyamán elhunyt személyekre. Tisztelettel gondolunk a már nyugállományba vonult tisztokra, tiszthelyettesekre és közalkalmazottakra is, akik évtizedekig tartó munkásságukkal nagymértékben hozzájárultak az egész szolgálat szakmai tevékenysége elismeréséhez, hírneve öregbítéséhez. Megkülönböztetett tisztelettel emlékezünk Szabó Imre ezredesre, aki e történet első sorait papírra vetette és Dr. Nyitrai Lajos vezérőrnagyra, aki az első „mecénása” volt e tevékenységnek. Különös köszönettel tartozunk Dr. Lontai Lajos nyá. altábornagynak is, aki „oroszlánrészt” vállalt a kiadvány megírásában és összeállításában.

Az elismerés hangján kell szólni a jelenleg szolgálatot teljesítő állományról is, akik a sokat és a dinamikusán változó feladatokat napjainkban dicséretes elszántsággal, szorgalommal és felelősséggel teljesítik, s akik előtt nyitva áll a lehetőség a pénzügyi és számviteli szolgálat, a Hivatal megbecsülésének további növelésére.

TARTALOMJEGYZÉK

I. FEJEZET

A HADSEREG PÉZELLÁTÁSI ÉS PÉNZÜGYI VEZETÉSI RENDSZERE

A HONVÉDELMI MINISZTERIUM (HM) PÉNZÜGYI CSOPORTFŐNÖKSÉGÉNEK MEGALAKULÁSÁIG (1945-től 1949-ig)

- 1.) Általános helyzet
- 2.) A Gazdaszatközigazgatási Szolgálat feladata és felépítése
- 3.) A Honvédelmi Minisztérium anyagi szerveinek szerepe a tervezésben és a gazdálkodás vitelében
- 4.) A csapatok, intézetek, stb. pénz- és anyagellátási-, elszámolási rendszere

II. FEJEZET

AZ ANYAGI ÉS PÉNZÜGYI SZOLGÁLAT ÚJ RENDSZERE, A HM PÉNZÜGYI

CSOPORTFŐNÖKSÉG MEGALAKULÁSA ÉS ÖNÁLLÓVÁ VÁLÁSA

(1949-től 1950-ig)

- 1.) Előzmények és elvi alapok
- 2.) A hadsereg új típusú anyagi szolgálata rendszerének kiépítése, a pénzügyi szolgálat megalakítása
- 3.) A HM felsőszintű tervező, irányító anyagi szervei, a közöttük fennálló munkamegosztás és együttműködés alapjainak lerakása
- 4.) A Néphadsereg pénzügyi szolgálatának felépítése a megalakulásakor (1949-től 1950-ig)
- 5.) A pénzügyi szolgálat önállóvá válásának előzményei

III. FEJEZET

AZ ÖNÁLLÓVÁ VÁLT PÉNZÜGYI SZOLGÁLAT TARTÓS KIFORMÁLÓDÁSA

(1950-től 1956-ig)

- A.) A HM Pénzügyi Csoportfőnökség önállósulása
- B.) A HM Pénzügyi Csoportfőnökség Szervi Határozványa és feladatai
- C.) A szervezeti változások a Pénzügyi Csoportfőnökségen, a minőségi változások főbb területei

IV. FEJEZET

A PÉNZÜGYI CSOPORTFŐNÖKSÉG TÖRTÉNETE

(1956. augusztustól 1957. július végéig)

- 1.) Az 1956. augusztus 8. és október 23. közötti időszak
- 2.) Az 1956. október 23. és november 3. közötti időszak
- 3.) Az 1956. december 10. és 1957. január 24. közötti időszak
- 4.) Az 1957. január 25. és július 31. közötti időszak

V. FEJEZET

A PÉNZÜGYI CSOPORTFŐNÖKSÉG (FŐNÖKSÉG) TÖRTÉNETE

(1957. augusztustól 1967. decemberig)

- 1.) A Pénzügyi Csoportfőnökség (Pénzügyi Főnökség) szervezeti felépítésének és létszámviszonyainak alakulása
- 2.) A Pénzügyi Csoportfőnökség (Pénzügyi Főnökség) tevékenysége
 - 2.1.) A pénzgazdálkodás sajátosságai és változásai 1957-től 1967-ig
 - 2.2.) Az illetményekkel, bérekkel, a katonák nyugdíjával kapcsolatos változások
 - 2.3.) A szabályozási tevékenység
 - 2.4.) A Pénzügyi Csoportfőnökség (Főnökség) jogi tevékenysége
 - 2.5.) A számvitel és a gépi adatfeldolgozás fejlődése
 - 2.6.) Az építő csapatok létrehozásával és a népgazdaság megsegítésével kapcsolatos feladatok
- 3.) A Pénzügyi Csoportfőnökség (Főnökség) a felső vezetés rendszerében

VI. FEJEZET

A PÉNZÜGYI FŐNÖKSÉG (PÉNZÜGYI SZOLGÁLATFŐNÖKSÉG)

(1968. és 1980. között)

- 1.) Szervezeti és létszám viszonyok
- 2.) A költségvetési gazdálkodás
- 3.) A személyi állomány járandóságai
- 4.) A Pénzügyi Főnökség egyéb tevékenysége
- 5.) A számvitel és a gépi adatfeldolgozás fejlődése 1968. és 1980. között

- 6.) A pénzügyi állomány utánpótlása
- 7.) A Pénzügyi Főnökség a felső vezetés rendjében

VII. FEJEZET

A PÉNZÜGYI SZOLGÁLATFŐNÖKSÉG TÖRTÉNETE 1981-TŐL A HADSREGFELSŐ VEZETÉSI RENDSZERÉNEK 1990-ES ÁTALAKÍTÁSÁIG

- 1.) Szervezeti és létszámváltozások
- 2.) A HM Pénzügyi Szolgálatfőnökség feladatai
- 3.) A feladatok teljesítése

VIII. FEJEZET

A HONVÉDELMI MINISZTERIUM ÉS A MAGYAR HONVÉDSÉG PÉNZÜGYI SZERVEZETEINEK TÖRTÉNETE 1990-től 1996-ig

- 1.) A Pénzügyi és Számviteli Szolgálat szervezeti felépítésének és létszámának alakulása
- 2.) Az MH KPF (PÜSZCSF) helye és szerepe a katonai gazdálkodás vezetési, irányítási rendszerében
- 3.) A működés rendje és a feladatok 1990. és 1996. között
- 4.) A személyi állomány pénzbani járandóságait (illetmények, bérek, stb.) érintő események és változások

IX. FEJEZET

AZ ÚJ TIPUSÚ PÉNZÜGYI ÉS SZÁMVITELI SZOLGÁLAT LÉTREJÖTTE ÉS MŰKÖDÉSE (1996-tól 2006-ig)

- 1.) Az új szervezeti struktúra és a létszámok alakulása
- 2.) A HM PSZSZ helye és szerepe a katonai gazdálkodás irányításában, vezetésében és végrehajtásában
- 3.) Változások a HM PSZSZ szervezeti struktúrájában, működésében
- 4.) A HM PSZSZ tevékenységének fő jellemzői és azok változása
- 5.) A személyi állomány pénzbani járandóságait (illetmények, bérek stb.) érintő események és változások
- 6.) Változások a személyi állomány egyéb pénzbani járandóságaiban
- 7.) A hivatásos állomány nyugdíjszabályainak változása
- 8.) A honvédelmi szervezetek gazdálkodásának számvitele

- 9.) A pénzügyi és számviteli ellenőrzés
- 10.) Nemzetközi feladatok teljesítése
- 11.) A Honvédség által a személyi állománynak okozott károk megtérítése
- 12.) A hivatásos állomány kártérítési felelőssége
- 13.) A pénzügyi és számviteli szolgálat szakember utánpótlása és szakképzése
- 14.) A honvédelmi szervezetek gazdálkodásának információs rendszere

X. FEJEZET

A HM KÖZGAZDASÁGI ÉS PÉNZÜGYI ÜGYNÖKSÉG LÉTREHOZÁSA ÉS MŰKÖDÉSE 2007-TŐL 2010. KÖZEPÉIG

- 1.) A HM PSZSZ megszűnésének és a HM KPÜ létrehozásának körülményei
- 2.) Az új szervezeti struktúrával szembeni követelmények
- 3.) A HM KPÜ szervezeti felépítése
- 4.) A HM KPÜ rendeltetése, fő feladatai, működésének főbb jellemzői

XI. FEJEZET

HAGYOMÁNYAINK

- 1.) A pénzügyi szolgálat hagyományai
- 2.) HM Közgazdasági és Pénzügyi Ügynökség és a nyugdíjasok

ZÁRSZÓ

TARTALOMJEGYZÉK

FONTOSABB FORRÁSMUNKÁK, DOKUMENTUMOK

RÖVIDÍTÉSEK

FONTOSABB
FORRÁS MUNKÁK, DOKUMENTUMOK

- 1.) Dr. Lontai Lajos nyá. vezérőrnagy: A HM Pénzügyi Csoportfőnöksége és utódszervezeteinek története (Kézirat: HM KPÜ Szakkönyvtár; „Költségvetés, Pénzügy, Számvitel” I/1., II/1., III/1-2.)
- 2.) Tájékoztató: „A HM Pénzügyi és Számviteli Szolgálat felépítése, vezetése és működési rendszere” („Költségvetés, Pénzügy, Számvitel” Különszáma, 2003. július)
- 3.) „A honvédelem négy éve 1994-98.” Zrínyi Kiadó
- 4.) Internetes portál (hm.gov.hu./hírek) 2009.04.14.
- 5.) Év értékelő, feladatszabó értekezletek anyagai.(208/2007. HM KPÜ VIG intézkedés; 129/2008. HM KPÜ VIG intézkedés; a 2008. évi feladatok végrehajtásának értékeléséről és a 2009. évi feladatokról szóló HM KPÜ VIG intézkedés-tervezet)
- 6.) Dr. Bolykiné Megyeri Judit: „A HM Pénzügyi Szolgálatának története” (HM KPÜ szakkönyvtár)
- 7.) A HM Pénzügyi és Számviteli Szolgálat Alapító Okirata, 36/1996. (HK 24.) HM Határozat
- 8.) „Javaslat a HM Pénzügyi és Számviteli Szolgálat átalakítására” (HM KPÜ Irattár. Nyt. szám: 379/57/2006.)
- 9.) „Összefoglaló jelentés a HM PSZSZ átalakításával kapcsolatos feladatok végrehajtásáról” (HM KPÜ Irattár. nyt. szám: 938/76/2007.)
- 10.) A HM Közgazdasági és Pénzügyi Ügynökség Kollektív Szerződése. (Nyt. szám:12/229)
- 11.) A HM Szervezeti és Működési Szabályzata (1985)
- 12.) A HM Hatásköri Szabályzata (1985)
- 13.) A HM Közgazdasági és Pénzügyi Ügynökség Szervezeti és Működési Szabályzata (Nyt. szám: 12/102)
- 14.) A HM Közgazdasági és Pénzügyi Ügynökség (Kiadmányozási, Feladat- és) Hatásköri Jegyzéke (Nyt. szám: 791/8/2007)
- 15.) A HM Közgazdasági és Pénzügyi Ügynökség alapításáról szóló 119/2006. (HK 23.) HM határozat
- 16.) A HM Szervezeti és Működési Szabályzata [A 82/2007. (MK 108.) HM utasítással

módosított 82/2006. (MK 94.) HM utasítás.]

- 17.) A 2329/2004. (XII. 21.) Korm. határozatban meghatározott szervezeti korszerűsítéssel és létszámcsökkentéssel összefüggő feladatokról szóló 6/2005. (HK 4.) HM utasítás
- 18.) „Költségvetés Pénzügy Számvitel” I-X. évfolyam (HM KPÜ szakkönyvtár)
- 19.) „MÉRLEG” I-IX. évfolyam (HM KPÜ szakkönyvtár)

RÖVIDÍTÉSEK

Ámr.	Az államháztartás működési rendjéről szóló 217/1998. (XII. 30.) Korm. r.; 292/2009.(XII.19.) Korm. r.
BM	Belügyminisztérium
EU	Európai Unió
Hjt.	A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény
HM	Honvédelmi Minisztérium
HM HMRS	HM Humán Resources Management System (Integrált humánpolitikai alrendszer)
HM KGIR	HM Költségvetés Gazdálkodás Információs Rendszer
HM KPSZH	HM Központi Pénzügyi és Számviteli Hivatal
HM KPÜ	HM Közgazdasági és Pénzügyi Ügynökség
HM PüSZCSF	HM Pénzügyi és Számviteli Csoportfőnökség
HM VGF	HM Védelemgazdasági Főosztály
HM VTISZÁT	HM Védelemi Tervezési és Infrastrukturális Szakállamtitkár
HVK	Honvéd Vezérkar
Hvt.	A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény
IAJI	Illetményszámfejtő, Adó és Járulékszámoló Igazgatóság
IM	Igazságügyi Minisztérium
IMNYI	Illetmény, Munkaügyi és Nyugdíjmegállapító Igazgatóság
Kjt.	A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
KSZI	Költségvetési és Számviteli Igazgatóság
Ktv.	Köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. törvény
MÁK	Magyar Államkincstár
MH	Magyar Honvédség
MH KPF	MH Közgazdasági és Pénzügyi Főnökség
MHP	Magyar Honvédség Parancsnoksága

MN	Magyar Néphadsereg
MNB	Magyar Nemzeti Bank
Mt.	Munka Törvénykönyve
NATO	Észak Atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization)
PüCSF	Pénzügyi Csoportfőnökség
PüF	Pénzügyi Főnökség
PüSZF	Pénzügyi Szolgálatfőnökség
PÜSZNYK	Pénzügyi Számító és Nyugdíjmegállapító Központ
SGSZ	Sajátosan Gazdálkodó Szervezet
SZOT	Szakszervezetek Országos Tanácsa
VPTI	Vezetés- és Program Támogató Igazgatóság
PIAR	Pénzügyi Információs és Adatfeldolgozási Rendszer
FEUVE	Folyamatba épített, Előzetes, Utólagos és Vezetői Ellenőrzés
PM	Pénzügyminisztérium
Pa.	Polgári alkalmazott
SZMSZ	Szervezeti és Működési Szabályzat

Ozsváth Sándor

A JAK-18-AS KIKÉPZŐ REPÜLŐGÉP BEMUTATÁSA

Absztrakt

A második világháború utáni szovjet kiképző repülőgépek egyik legsikeresebbje a magyar repülést szerető közönség előtt is jól ismert. Cikkünk arra a feladatra vállalkozik, hogy bemutassa ennek a hosszú időn keresztül fejlesztett repülőgépnek a főbb változatait, kifejlesztésének körülményeit

Kulcsszavak: kiképző repülőgép, katonai repülőgép, Jak-18

Tervezés és fejlesztés

A második világháború során a Szovjetuniót ért támadás felkészületlenül érte a Vörös Hadsereg Repülőerőit. A hatalmas veszteségek pótlására azonnal nagyszámú kiképző repülőgépre volt szükség, ezért olyan fogalmak, mint a hosszú távú üzemeltethetőség vagy a megtérülés a pillanatnyi háborús gazdaságban lényegteleneké váltak. A szerepkörben ez idáig alkalmazott UT-2 és Po-2 tökéletesen megállta a helyét, azonban az első vonalban alkalmazott repülőeszközök rohamos fejlődése kikényszerítette egy, már az új korszakhoz tartozó kiképző repülőgép létrehozását. Olyan új repülőgépnek a létrehozására volt tehát szükség, amelynek repülési tulajdonságai, műszerezettsége jobban hasonlított az új generációs harci repülőgéphez. Ennek a problémának megoldására már a háború alatt megkezdődött a sikeres UT-2-es repülőgépek továbbfejlesztése. A létrehozott UT-2L prototípusa zárt pilótafülkét, fékszárnyat, fékezhető futóművet és kormányozható farok kereket kapott. A Számos műszaki fejlesztés mellett aerodinamikailag is erőteljesen átdolgozták az alaptípust, amelynek tömege az eredeti változaténál kisebb lett. Az ígéretes repülési próbák ellenére az UT-2L-ből sohasem gyártottak nagyobb mennyiséget. A szerzett tapasztalatok azonban nem veszték kárba, hiszen ezeket az ismereteket fel lehetett használni egy új kiképző repülőgép kifejlesztése során.

Az UT-2L sikertelenségének oka nem magában a koncepcióban, hanem a szovjet repülőgépipar átalakulására vezethető vissza. 1944-re ugyanis a vegyes és fémépítésű repülőgépek gyártása olyan mértékben futott fel, hogy egyszerűen gazdaságtalan lett volna a

meglévő kapacitásokat nem kihasználni, és nagyszámú faépítésű repülőgépet gyártani. A fémépítésű repülőgépek előnyeként jelentkezett a hosszabb élettartam, s mivel a 30-as évek fából készült, vászonnal feszített repülőgépei a Szovjetunió szélsőséges éghajlata valamint a szabad ég alatt történt tárolás miatt gyorsan elhasználódtak és átlagosan 5-6 év alatt tönkrementek, így még egy olyan erős hadiiparral rendelkező országban, mint a Szovjetunió, felmerült a gazdaságosabb alternatívák követése.

Az új gép kifejlesztésének előkészítését 1944 végén kezdték meg a Jakovlev iroda munkatársai. A konkrét munka azonban 1945 decemberében indult meg, Sz. V. Szinyelscsikov konstruktőr vezetése alatt. Egy új kiképző repülőgép kifejlesztésére vonatkozó alkalmazói nyomást az a tény is mutatja, hogy a gyár tervezői nem várták meg a kormány hivatalos megbízását, hanem a saját elképzelésük szerint kezdték meg az elvárások megfogalmazását és tervezési szempontként történő meghatározását. Az iroda elgondolása szerint az új alapfokú kiképző repülőgépnek állítható légcsavarral, behúzható és fékezhető futóművel, fékszárnyal, zárt pilótafülkével és vakrepülésre alkalmas műszerezettséggel kellett rendelkeznie. Azt, hogy a tervezők helyesen gondolkodtak, a Repülőgépipari Minisztérium kifejlesztésre irányuló utasításában tartalmazott elvárások is beigazolták. Az utasításban foglaltak szerint a legnehezebb megoldandó problémát a tengersizinten 260 km/h maximális sebesség elérése jelentette.

1945-ben a szovjet gazdaság csak egy típusú, kiskategóriás motort tudott nagy mennyiségben gyártani, ez pedig a 20-as évek végén kifejlesztett Svecov M-11 volt. Igaz, tettek ~~volt~~ kísérletet egy erősebb motorcsalád kifejlesztésére M-12 néven, azonban ezek a motorok nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, így az egyetlen 1945-ben szóba jöhető motor, továbbra is az M-11 maradt. Az M-11-es öthengeres, léghűtéses csillagmotor már az UT-2-es sorozatban gyártott változataiban is gyengén teljesített, amely miatt az alapvetően jó konstrukció pályafutása alatt végig alulmotorizáltsággal küszködött. Az M-11-es csillagmotor teljesítményét tehát erőteljesen növelni kellett, valamint változtatható légcsavarral ellátni, annak érdekében, hogy a maximális sebességre vonatkozó minisztériumi előírásokat kielégítsék. A megoldást az M-11 segédberendezésekkel ellátott M-11FR változata jelentette. A jól kiforrott konstrukcióból kialakított FR változatok már úszó nélküli karburátorral, vákuumszivattyúval, generátorral rendelkeztek, azonban teljesítményük még mindig csak mindössze 120 kW-ra (160 LE)-re korlátozódott. Ahhoz, hogy az elvárt sebességet tudja hozni az új gép az UT-2 és Air sorozatú Jakovlev gépekénél gondosabb aerodinamikai tervezésre volt szükség. Ebben a tervezési munkában jött jól a gyártásba nem került UT-2L repülőgép aerodinamikai fejlesztése során szerzett tapasztalat.

A Jak-18-as tervezése során leghasznosabbnak az M-11-es motort körbe ölelő, hengerenként külön áramvonalasított motorburkolat átvétele bizonyult, amely elem később a repülőgép első szériáinak fő ismertető jelévé vált. A motorburkolat mellett a törzs és a fülketető kialakításának számos jellemzőjét is sikerült adaptálni az új tervbe, így nem véletlen, hogy a Jak-18-as sok hasonlóságot mutat az UT-2L-el. A tervezés 1945-ben jól haladt, így nemsokára megkezdődhetett a prototípusok építése. Érdeemes megemlíteni, hogy egymás mellett két prototípus került megépítésre eltérő motorokkal és eltérő légcsavarokkal. Az egyik prototípusba az M-11FM motort és VIS-AV-22 légcsavart, a másik gépbe, pedig M-11FR-1 motort és V-112A/12 légcsavart építették. A berepülési program végrehajtása során a legtöbb probléma a nem megfelelően működő légcsavarokból adódott. A V-112A/12-típusú légcsavar nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ezért a helyére a VIS-327EV típusú állítható légcsavart építették, melynek segítségével a repülőgép teljesítménye jelentősen javult, valamint motorleállítás esetén lehetőség volt a levegőben történő újraindításra is.

Már a fejlesztés kezdetén kísérletet tettek egy könnyített műrepülő változat kifejlesztésére, melynél elhagyták a rádiót, a műszerezettséget minimálisra csökkentették és az üzemanyag tartály kapacitását 35 kg-ban, maximalizálták. A hadsereg támogatása nélkül a programnak ezt a részét azonban nem lehetett folytatni, így a műrepülő változat kialakítását jó egy időre félretették. A berepülések és állami ellenőrzőpróbák után a gyártás 1947 tavaszán indult meg három repülőgépgyárban, amely viszont korántsem volt zökkenőmentes, hiszen az új gép egyben új gyártástechnológiát is jelentett, így időbe telt, amíg az érintett üzemek megoldották a felmerülő problémákat. A kezdeti nehézségek ellenére a Jak-18-as szép karriert futott be, bázisául szolgálva számos további fejlesztésnek. A sikeres konstrukciót igazolja a 4830 legyártott repülőgép, amelyek sokkal tovább maradtak szolgálatban, mint az elődtípus UT-2 vagy Po-2.

A gyártás megindítását követően a repülőgépet 1948-ban bemutatták a Helsinkiben megrendezett nemzetközi repülőnapon. Az eredeti M-11-es motorral készült változatok a szocialista tömb minden országában megfordultak, s Esztergomban egy kisebb sorozatot is gyártottak belőlük. Ezek a gépek Lengyelországba kerültek exportálásra, egy példány felújított állapotban a mai napig üzemképes. Az M-11-es motorral felszerelt alapváltozat legnagyobb felhasználója Kína volt, ahol 378 példányt gyártottak CJ-5 néven. Az alapvetően jó tapasztalatok ellenére 1949-ben változtatásokat hajtottak végre a sorozatban gyártott gépeken. Javították a pilótafülke szigetelésén, amire azért volt szükség, mert bizonyos helyzetekben a kipufogóból égéstermékek jutottak a kabinba. A műszerfalak megvilágítást

átdolgozták, és készítettek a repülőgéphez egy sítalp készletet is. Ennek az utólag beépíthető készletnek a felszerelésével mély hóban is lehetséges volt a fel és leszállás. A végrehajtott apróbb változtatások ellenére még mindig nagyon hiányzott egy erősebb motor, hiszen az M-11FR beépítése korántsem volt ideális megoldás. Bár a növelt teljesítményű öthengeres csillagmotorral repülő Jak-18-as jól megállta a helyét az alapképzés terén, műrepülés és kötelékrepülés oktatására már erősen korlátozottan lehetett csak használni. Első kísérletként 1949 őszén a gépbe beépítették a már fentebb említett M-12-es csillagmotort. A kiforratlan erőforrás azonban nem vált be, ezért ismét egy új motor után kellett keresni.

Jak-18A

A megoldást az AI-14R motor beépítése jelentette, amely 220 később 260 lóerős teljesítményével új távlatokat nyitott meg a gép fejlesztésében. Az új motor kilenc hengerével azonban nagyobb méretű és tömegű volt, ezért változtatni kellett a törzs elülső kialakításán és a motorbakokon. A fejlesztés viszont nem csak az új motor beépítésében nyilvánult meg. A Jakovlev iroda konstruktöreinek hozzá kellett igazítaniuk kiképző repülőgépük jellemzőit az első vonalban alkalmazott repülőgépekéhez. Mivel ebben az időszakban már gőzerővel zajlott a MiG-15-re történő átfegyverzés, ezért a fejlesztőmérnökök átépítették a gép futóművét orrkerekes kialakításúra. Az orrkerék kialakításán túl természetesen megváltoztatták a főfutókat is. Érdekességképpen említhetjük meg, hogy a főfutók áttervezésével lehetőség nyílt arra, hogy a géppel füves talajra szerkezeti károsodás nélkül hasra lehessen leszállni (amennyiben sikerül a légcsavart vízszintesen megállítani). A Jakok ezen tulajdonsága bizony sokszor bizonyult hasznosnak az elkövetkezendő évtizedekben.

A szerkezeti változtatások mellett a műszerezettséget is fejlesztették, s annak több eleme megegyezett a MiG-15 műszerezettségével. A felsorolt változtatások valamint a szilárság erősítése a gép tömegének növelését is eredményezték. Az AI-14R motor beépítésével a repülőgép műrepülő tulajdonságai nagymértékben javultak, különösen a függőlegesen végrehajtott figurák terén. Mivel a szárnynak hagyományosan jó tulajdonságai megmaradtak, így továbbra is jól lehetett alkalmaznia az alapfokú kiképzésben, ugyanis a repülőgép még a megnövekedett tömege ellenére is pilótabarát maradt.

Műrepülő változatok és világrekordok

A típus vonatkozásában már a 40-es évek végén felmerült egy speciálisan műrepülő változat kialakításának gondolata. Az elképzelés szerint minden a műrepülés szempontjából lényegtelen elemet kiépítettek volna a gépből, az üzemanyagtartály kapacitását, pedig drasztikusan lecsökkentették volna. Az akkori fejlesztési körülmények azonban nem tették lehetővé a műrepülő változat gyártását, mivel a katonai érdekek mellett a sportérdekek eltörpültek. A hatvanas évek elejére azonban a Szovjetunió a globális fegyverpiac meghatározó tényezője lett, repülőgépiparának termékeit, pedig rendszeresen bemutatták a legnagyobb repülési szakkiallításokon és repülőnapokon. Azt követően, hogy a politikai támogatást sikerült megszerezni, a Jakovlev iroda nekilátott a Jak-18 bázisán alapuló két műrepülő változat megalkotásához. Az első 1957-ben bemutatott Jak-18P változat erősített szárnyú változat volt, elsősorban repülőklubok számára, amit 1959-ben követett a jóval kiforrottabb Jak-18PM. Utóbbinál átdolgozták a motor üzemanyag ellátását, így a PM-ek már akár 5 percig is tudtak háton repülni, a negatív figurák végrehajtásakor pedig nem hagyott ki a motor. 1966-ban jelent meg a Jak-18PS, amely a műrepülő változatok közül a legerősebb volt. A legsikeresebb, legerősebb változat AI-14RF motorja 300 lóerős volt és 1966-ben [Vladimir Martemianov](#)-nak sikerült megnyerni vele a műrepülő világbajnokságot. A típushoz azonban nem csak ez a világbajnoki cím, hanem számos egyéb rekord is kötődik. Összesen kilenc hitelesített világrekordot repültek a Jak-18-as különböző változataival. Ezek közül a két legjelentősebb, 1951-ben 2000 km-es zárt háromszögön elért 209.6 km/h átlagsebesség, és ugyanebben az évben 1000 km-es zárt útvonalon elért 237.8 km/h átlagsebesség.

Jak-18T

A Szovjetunió repülőgépipara az 1960-as években átalakuláson ment keresztül. Bár még mindig az elsődleges fejlesztési terület a katonai repülés volt, azonban egyre több kutatási eredmény került át a polgári repülés területére. A polgári repülés fejlődésével párhuzamosan, jogosan merült fel az igény egy olyan kiképző repülőgépre, amely egymás melletti üléselrendezéssel rendelkezik, és jobban megfelel a polgári pilóták képzésére. A még tervezőasztalon lévő gép iránt az Aeroflot jelentős érdeklődést mutatott, így a tervezés a polgári légi közlekedésben jártas szakemberek bevonásával folytatódott. A születendő gép szárnyának jelentős része a PM műrepülő változatáé volt, mivel az eredeti szárny konstrukciója lehetővé tette a négyülékes kialakításból adódó többlet súly elviselését. A PM

változat szárnya mellett szólt az is, hogy a megerősített szerkezet miatt ebben a szárnyban egyszerűbben lehetett elhelyezni az üzemanyag tartályokat.

A repülőgép törzse a farok részt leszámítva teljesen új konstrukció volt. A beszállást nagyméretű előre nyitható ajtók tették lehetővé. Ennek az ajtónyitási megoldásnak köszönhetően kapta a repülőgép a „Lepke” becenevet a Szovjetunióban. A fülke műszerezettsége fejlettebb, mint az elődöké, a kormányok mozgatása szarvkormányokkal történik. A Jak-18-as gépcsaládon alapuló új négyülékes repülőgépet az 1967-es Le Burget nemzetközi repülőnapon mutatták be, ahol nem keltett különösebb feltűnést. Mivel a prototípus a bemutató előtt pár nappal készült el, ezért a teljes berepülési program csak ezt követően indult meg. A V. Shahin berepülőpilóta által vezetett tesztprogram során megállapították, hogy az új repülőgépnek figyelemre méltó tulajdonságai vannak. A négyülékes kialakításának ellenére megőrizte az elődök mozgékonyágát, így teljes mértékben műrepülhető maradt (tömegkorlátozással). A berepülési program során szerzett tapasztalatok alapján átalakításra kerültek a csűrők, a fülketető, és a fedélzeti fényszóró.

A sorozatgyártásba került példányok a 360 lóerős M-14P motort kapták, amelynek üzemanyag ellátó rendszerét át kellett dolgozni a típus szerkezeti kialakításának megfelelően. Ezeknek az átalakításoknak további oka volt, hogy a sorozatgyártást követően a szériagépeken alaposabb vizsgálatokat hajtottak végre, melyek tárgya a szélsőséges éghajlatokon történő alkalmazhatóság volt. Ennek során megállapították, hogy maga a repülőgép nagyon jól bírja a szélsőséges időjárási körülményeket, az utastér komfortja viszont nem megfelelő. A vizsgálatok után apróbb módosításokat hajtottak végre a kabin szigetelésén és fűtésén. A 90-es évek elején egyre több Jak-18T került a nyugati országokba, ahol miután megismerték ezeket a repülőgépeket, nagy sikert arattak még az 50-es években indult hosszú fejlesztő munkának köszönhetően a Jak-18T kategóriatársainál sokkal több képességgel rendelkezik, bár kétségtelen, hogy üzemeltetése nem a legolcsóbb. Mivel a típus alapvetően egy katonai kiképző repülőgépre épül, ezért repülési jellemzői és teljesítménye korrekt módon össze sem hasonlítható a Cessna vagy a Piper gyárak négyülékes repülőgépeivel. A típus sikerét mutatja, hogy miután a nyugati pilóták jobban megismerték a Jak-18T-t a hirtelen támadt kereslet miatt a gyár csak egy éves szállítási határidővel tudta befogadni a megrendeléseket.

Magyarországi alkalmazás

Magyarországon 30 darab Jak-18T repülőgépet regisztráltak polgári lajstromban, és ezeknek a gépeknek nagy része még ma is üzemképes. A típus magyarországi története, azonban jóval régebbre nyúlik vissza. A háború után újjáalakuló légierő UT-2-es repülőgépei gyorsan elhasználódtak, s ezek pótlására rendszeresítették a Jak-18-as. Az általunk beszerzett

gépek a Szovjetunióban készültek, az M-11FR motorral ellátott alapváltozathoz tartoztak és a „Fürj” fedőnevet kapták. A rendszerbe állított repülőgépek jól beváltak. Az M-11-es motor könnyen üzemeltethető és karbantartható volt, az M-11FR szerényebb teljesítményű változata jól ismert volt az UT-2-ből, így a csereszabotosság miatt sok raktáron lévő alkatrészt lehetett felhasználni. 1956 után viszont a légierő mérete jelentősen csökkent, s így a nagyméretű kiképző alakulatokra sem volt szükség. A motoros alapképzés végrehajtását átvette az MHSZ, melynek 1958-ban a Légierő állományából került átadásra 22 darab repülőgép. Az átadott gépek megtartották sötétzöld színüket, és HA-FAA-tól HA-FAV-ig lajstromozták őket. A kiöregedett típust 1965-ben selejtezték le, feladatát a Zlin Trener gépcsalád tagjai vették át. A hazánkban jelenleg is repülő Jak-18T gépeken kívül két darab Jak-18 található múzeumban. Az egykor Esztergomban legyártott, Lengyel exportra került 3 gép közül egy példányt eredeti állapotúra restauráltak. Jelenleg ez a gép SP-YYY lajstromjellel gyakran szerepel bemutatókon, egy másik példány szintén felújításra alkalmas állapotban van, megszerzésére és felújítására magyar civil szervezetek folytatnak tárgyalásokat. A típus hazai történetében érdekes színt adott az a magyar magánvállalkozás, amely megszerezte a jogosítást a típus nagyjavítására, jelenleg pedig számos Nagy-Britanniában repülő Jak-18T típusú repülőgép üzemeltetését és javítását végzi.

A Jak-18-as repülőgép karrierje során egyedülálló sikereket ért el. A hosszú fejlesztési folyamat egy 160 lóerős egyszerű szerkezetű repülőgéptől egy világbajnok műrepülőgépig tartott. A típussal szerzett tapasztalatok pedig olyan gépek kifejlesztése során voltak hasznosíthatók, mint a Jak-52-es, vagy a Jak-55-ös.

Felhasznált irodalom és források:

[Alekszandr Szergejevics Jakovlev](#): Szárnyak, emberek, Zrínyi 1977

Technikai utasítás: a Jak -18T repülőgép és az M-14R motorjának karbantartási, időszakos munkái / Magyar Repülő Szövetség 1995

Gordon Komisarov, OKB Yakovlev, Midland 2005

www.avia-info.hu (lajstromjelek)

www.airwar.ru

Dr. Hegedűs Ernő

erno.hegedus@hmth.hu

Ozsváth Sándor

ozsvathsandor@freemail.hu

TÖBBFELADATÚ HARCIS REPÜLŐGÉPEK RENDSZERESÍTÉSÉNEK HATÁSA A NÉMET ÉS MAGYAR REPÜLŐIPARI KAPACITÁSOK KIHASZNÁLTSÁGÁRA A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN

Absztrakt

A cikk a többfeladatú harci repülőgépek fejlesztéstörténeti-koncepcionális hátterét vizsgálja a nagyhatalmak és a kis országok légierőinél, különös tekintettel rendszeresítésük valós és lehetséges hatásaira a német és magyar repülőipari kapacitások kihasználtságára vonatkozásában a második világháború során. Részletes bemutatásra kerül a német és a magyar Messerschmitt Me-210/410 harcirepülőgép-program, a Dornier Do-335 többfeladatú harci repülőgép és a magyar Marton XV kísérleti harci repülőgép is.

Kulcsszavak: harci repülőgép, többfeladatúság, gyártásszervezés, gazdaságosság

Bevezető gondolatok

A többfeladatú repülőeszközök kifejlesztésére és gyártására irányuló törekvéseket a hadiipari és logisztikai kapacitások korlátos volta indokolta a második világháború során. Különösen Németország esetében mutatkoztak meg ezek a törekvések, de jelentkeztek az olyan korlátozott ipari kapacitásokkal és viszonylag kis haderővel rendelkező kis, mezőgazdasági országok esetében is, mint hazánk.

Vizsgálatunk így különösen e folyamat német és magyar vonatkozásaira irányul. Azonban a többfeladatú repülőeszközök kifejlesztésére irányuló törekvések, illetve korlátozott mértékű eredmények a második világháború más légierőinél is dokumentálhatóak. 1942-43-tól a nagyhatalmak légierőinél általában is megjelent a különböző repülőgép-kategóriák összevonására vonatkozó, gazdasági indíttatású törekvés, így létrejött a többfeladatú harci repülőgép kategória.

Célunk ezért a többfeladatú harci repülőgépek fejlődéstörténeti-koncepcionális hátterének, folyamatának és lehetőségeinek átfogó vizsgálata a nagyhatalmak és a kis országok légierőinél. Az ilyen jellegű kutatások aktualitását a többfeladatú harci repülőgépek fejlesztésének második világháború utáni története (Panavia Tornado, Mikoljan-Gurjevics MiG-23/27, Lockheed-Martin F-35, Gripen) adja. E folyamat egyfajta előképét adják a második világháborús többfeladatú harci repülőgép programok, nem kevés tanulsággal szolgálva napjaink kutatói számára is.

1. Többfeladatú harcászati repülőgép-konstrukciók létrejötte a második világháborúban

A második világháború során a *kontinentális hatalmak* (Németország, Szovjetunió) légierejét a szárazföldi haderő műveleteinek támogatására leginkább alkalmas *harcászati repülő erők döntő túlsúlya* jellemezte. Ezek egy-és kétmotoros harci repülőgépekből, vadászrepülőgépekből, csatarepülőgépekből és zuhanóbombázókból, illetve közepes bombázókból álltak. Az alkalmazott harceljárásokban, doktrínákban és hadműveleti elméletekben német és szovjet részről egyaránt központi szerepet játszó közvetlen támogató repülő elemek: a bonyolult automatikával felszerelt zuhanóbombázók (Junkers *Ju-87*, Petljakov *Pe-2*) és az anyag- és gyártástechnológia-igényes védelmi rendszerrel felszerelt páncélozott csatarepülőgépek (Henschel *Hs-129*) voltak. E típusok igen hatékonyak bizonyultak a mélységben tevékenykedő erők támogatása során, de többségében nem feleltek meg a *tömeggyárthatóság* feltételeinek. A harckocsik elleni küzdelem során jól bevált Henschel *Hs-129* páncélozott csatarepülőgépből például mindössze 850 darabot gyártottak 1939-1945 között. Emellett hatékony légi oltalmazásuk is problémákat jelentett (pl.: a nem megfelelő sebességű Junkers *Ju-87* vadászbiztosítása), ezért 1943-tól *többfeladatú vadász-bombázó repülőgépek* (Focke Wulf *Fw-190*, Messerschmitt *Me-210* és *Me-410*) alkalmazásával oldották meg a közvetlen támogatás feladatait.

A *tengeri hatalmak* (Egyesült Államok, Nagy-Britannia) harcirepülő-alkalmazását a csatahajó-korszakot felváltó repülőgép-hordozó korszak és a *haditengerészeti légierő* kiterjedt alkalmazása jellemezte. Ennek során *fedélzeti vadász, torpedó-hordozó* és *zuhanóbombázó* típusokkal tevékenykedtek. Harcirepülő-alkalmazás szempontjából a haditengerészeti tevékenység egyaránt jelentett *hajók elleni küzdelmet* és *partraszállások támogatását*. Kialakult a kimondottan partraszálló műveletekre létrehozott összefegyvernemi *tengerészgyalogság is*, amely a hídfőbe rögtönzött leszállópályákra telepíthető közvetlen támogató repülőelemekkel is rendelkezett. Erre a célra előbb zuhanóbombázókat (Curtiss SDB Helldiver, Douglas SDB Dauntless) később, 1943-tól *többfeladatú harci repülőgépeket* (Vought F4U Corsair, Grumman F6F Hellcat) alkalmaztak. A brit-amerikai tengeri hatalom - haditengerészetre és stratégiai légierőre épülő sikeres hadviselési fázisát követően, 1942 végétől – hadműveleti szintű *partraszállásokat* hajtott végre és jelentős méretű gépesített kötelékeivel behatolt a kontinentális területekre. Ekkortól szükség volt a *szárazföldi csapatok közvetlen légi támogatására is*. Az elsőként a flotta légierejét felfejlesztő angolszász hatalmak nem hoztak létre külön szárazföldi zuhanóbombázókat és csatarepülőgépeket a szárazföldi csapatok támogatása céljából, ehelyett - a tömeggyárthatóság, a kellőképpen nagy sebesség és a magas szintű manőverező-képesség fenntartása érdekében - *eleve többfeladatú harci repülőgépek* kialakítására törekedtek. Hosszú távú kísérővadászokból kifejlesztett *nagy teljesítményű vadász-bombázó repülőgépekkel* végeztek közvetlen légi támogatást. E típusok – megfelelő motorteljesítményük és kellőképpen nagyméretű sárkányszerkezetük miatt -

egyszerre láthattak el vadász, zuhanóbombázó, páncélvadász és közvetlen támogató feladatokat. 1943-tól ilyen feladatra lettek átállítva, illetve ilyen célra jelentek meg az amerikai *P-47 Thunderbolt* és *P-38 Lightning*, *P-63 Kingcobra*, illetve a brit *Hawker Typhoon* és *Hawker Tempest* vadászbombázók.

Az 1943-tól alkalmazott német, szovjet, brit és amerikai *többfeladatú harci repülőgépek általános jellemzői*:

- a vadászrepülőgépekhez képest kétszeres, kb. 4000-7000 kg szerkezeti tömeg, illetve kétszeres, 2-3000 LE motorteljesítmény;
- a vadászrepülőgépektől csak kismértékben elmaradó, 600-650 km/h körüli sebesség;
- a vadászrepülőgépekhez képest nagyobb hatótávolság, emiatt kísérvadász és haditengerészeti vadász feladatkörökre való alkalmasság;
- gyakran belső térben elhelyezett 500-1500 kg bombafegyverzet és jelentősebb számú (6-10) levegő-föld rakéta függeszthetősége;
- 20 mm feletti (30-50 mm) földi célok ellen is hatékony gépágyúfegyverzet;
- részleges, kismértékű, de esetenként kiterjedt páncélozás, öntömítő tüzelőanyag-tartály;
- terhelhetősége és motorteljesítménye következtében nagytömegű kamerákkal felszerelt felderítő, illetve lokátoros éjszakai vadász, továbbá vitorlázó-vontató változatok;

A többfeladatú harci repülőgép kategória létrejöttére azonos céllal (költségkímélés, típuspaletta-szűkítés) de típusonként többféle módon került sor. Egyes típusok a vadász-kategóriában bekövetkezett kevésbé sikeres alkalmazásukat követően kezdtek el támogató, gyors-, illetve zuhanóbombázó kategóriában alkalmazni, ehhez szükséges szerelvényekkel ellátni (*P-47 Thunderbolt*, *Hawker Typhoon* és *Tempest*). Megint más típusok esetében a tervezés során többé-kevésbé figyelembe vették a többfeladatúság követelményrendszerét (*P-63 Kingcobra*). A többfeladatúság gyakran a teljesítőképesség csökkenéséhez vezetett az egyes részfeladatok – például a vadász képességek - vonatkozásában. A több feladat ellátására alkalmas kétmotoros harci repülőgép kategóriában kimondottan nehéz volt megőrizni a vadász-képességeket. Eseteként azonban a kétmotoros többfeladatú harci repülőgép - kiterjedt szerepköre (közvetlen támogatás, felderítés, éjszakai vadász feladatok) mellett – kivételesen kedvező aerodinamikai tulajdonságai, illetve speciális motorikus rendszere (*P-38 Lightning*: ikertörzsű sárkányszerkezet és turbófeltöltő) miatt képes volt ellátni a teljes értékű vadász feladatait is. A belső bombakamra kialakítása a kétmotoros

zuhanóbombázókon (Tu-2) – lehetővé tette a kedvező aerodinamikai tulajdonságok megőrzését, áttételesen megengedve nagyobb űrméretű csöves fegyverzet és kiterjedtebb védő páncélzat alkalmazását, ezzel is elősegítve a többfeladatúságot. (A belső bombakamra alkalmazása egyes többfeladatú vadászbombázó repülőgépeknél is jól bevált. A Jakovlev Jak-9 harci repülőgép megfelelő teljesítmény-tartalékkal rendelkezett ahhoz, hogy B változatánál a pilótaülés mögött 400 kg bombateher tárazására alkalmas bombakamrát alakítsanak ki. A repülőgép ilyen módon megőrizte vadász képességeit, miközben alkalmassá vált a közvetlen támogatásra.)

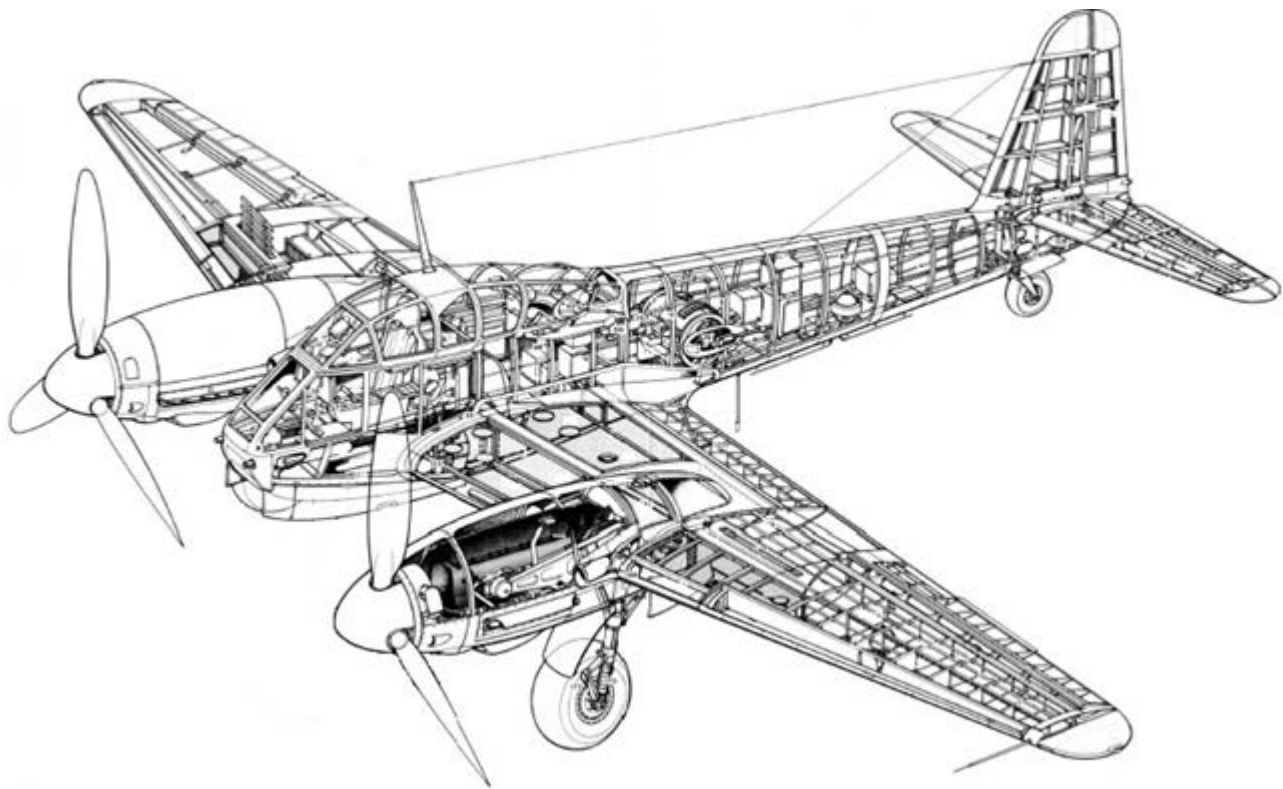
Egyes típusok esetében viszont már *eleve határozta meg az alkalmazó a tervező-gyártó cég számára a feladatrendszer és a harcászati-műszaki követelményeket, hogy az a tervezés alapjának tekintse a kimondottan többfeladatú harci repülőgép létrehozását.* Ilyen típus volt a fejlesztés korai fázisában elhalt *Arado Ar-234* többfeladatú harci repülőgép, illetve a szériagyártásig eljutott *Messerschmitt Me-210/410* típus, amelyek egyaránt alkalmasak voltak a nehéz-, éjszakai vadász, zuhanóbombázó, felderítő és csatarepülőgép feladatok ellátására.

A Harmadik Birodalom gazdasága nem rendelkezett olyan tartalékokkal és főleg szabad termelési kapacitással, mint amely a szövetségesekre jellemző volt. A többfeladatúság kérdése így nagyobb prioritást élvezett, bizonyos harcászati feladatkörök összevonását, pedig gazdasági szempontok is indokolták. A többfeladatúság megvalósítása azonban nehéz, de nem lehetetlen tervezői feladatnak ígérkezett. A *Messerschmitt Me-210/410* típus fejlesztését külön, részletesen is érdemes ismertetni, egyfelől e fejlesztési program során egyaránt megmutatkozott a többfeladatú harci repülőgép kategória előnyös és hátrányos oldala, kompromisszumos jellege, másfelől pedig a típus gyártásának és fejlesztésének magyar vonatkozásai miatt.

2. A Messerschmitt Me-210 és a Me-410 többfeladatú harci repülőgépek

2.1. A típusok általános jellemzése

A Messerschmitt Me-210 többfeladatú harci repülőgép két hajtóműves, kétfős személyzettel üzemelő típus volt. 1941-ben került a német légierő egységeihez. Két 1475 LE teljesítményű motorja 560 km/h sebességre gyorsította az 5500 kg szerkezeti tömegű repülőgépet. A szárny alsó és felső felületén egyaránt kialakított réselt féklap alkalmazásával közepes szög tartományban végrehajtott zuhanóbombázásra is alkalmas repülőgép belső bombakamrájában két 500 kg-os vagy egy 1000 kg-os, külső függesztési pontokon további 500-500 kg bombaterhet hordozott. Csöves fegyverzetét 2x20 vagy 2x30 mm-es, majd a magyar gyártmányú változatokon egy, a törzs alatt elhelyezett 40 mm-es, a német változatokon 50 mm-es, páncélozott célok ellen is hatékony gépágyú, két előretüzelő rögzített könnyűgéppuska és két, a törzs oldalán távirányítású forgótoronyban elhelyezett nehézgéppuska jelentette. Páncélozott célok ellen alkalmas 152, illetve 210 mm-es levegő-föld rakétákkal is felszerelték, amelyeket 1-1, illetve 3-3 rakéta indítására alkalmas csőkötegekben helyeztek el a szárnyak, illetve a törzs alatt.

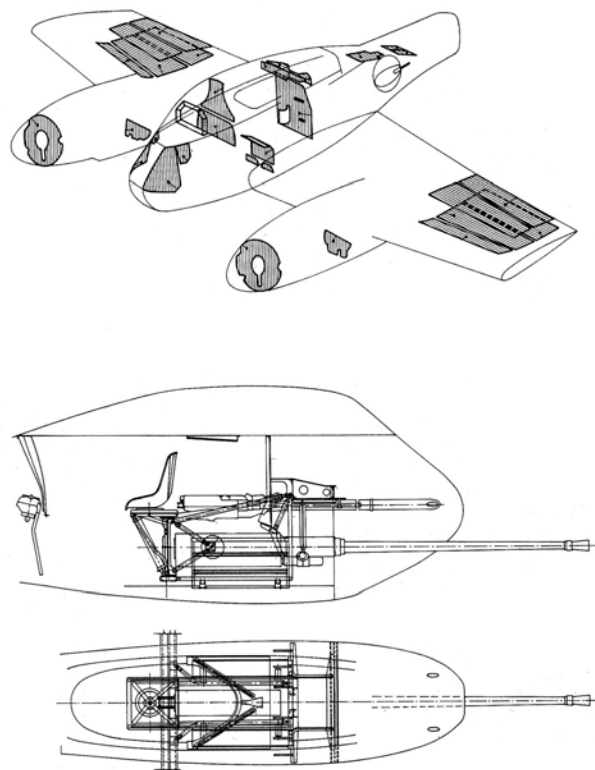

1. ábra. Messerschmitt Me-210 többfeladatú harci repülőgép

Ez a fegyverzet lehetővé tette földi támogató feladatok hatékony végrehajtását is. Komplex páncélvédettséggel rendelkezett, amely összesen huszonhét kisebb-nagyobb, többségében 5 mm-es páncéllemezről állt. Páncélozták a motorházmellsőrészt, az olajkarter előrenéző részét, az olajhűtők alsó és felső felületeit és az

oda vezető csöveket, a fülke orr-részt, illetve a pilótaülést és a pilóta, illetve a megfigyelő ülése mögötti felületeket, emellett néhány fontosabb berendezést [11.]. A pilóta előtt páncélüveget helyeztek el. A tartályok öntömítő kivitelben kerültek kialakításra. A két motornak és a kiterjedt páncélzatnak köszönhetően rendelkezett a támogató feladatok ellátásához szükséges magas szintű túlélőképességgel.

A típus manőverező-képesség (mozgékonyosság), védettség és tűzerő vonatkozásában egyaránt jelentkező komplex képessége lehetővé tette a vadász, támogató és egyéb feladatok egyidejű ellátását, *ugyanakkor – mint általában a többfeladatú eszközök esetében - az egy-egy területen megjelenített képességei nem haladták meg, mindössze megközelítették az egyetlen feladatra specializált típusokét.* Egy ilyen magas szintű, komplex harcászati képesség megjelenítése – tekintettel a bonyolult sárkányszerkezeti konstrukcióra – bizonyos kompromisszumokat követelt meg a repülési tulajdonságok területén.

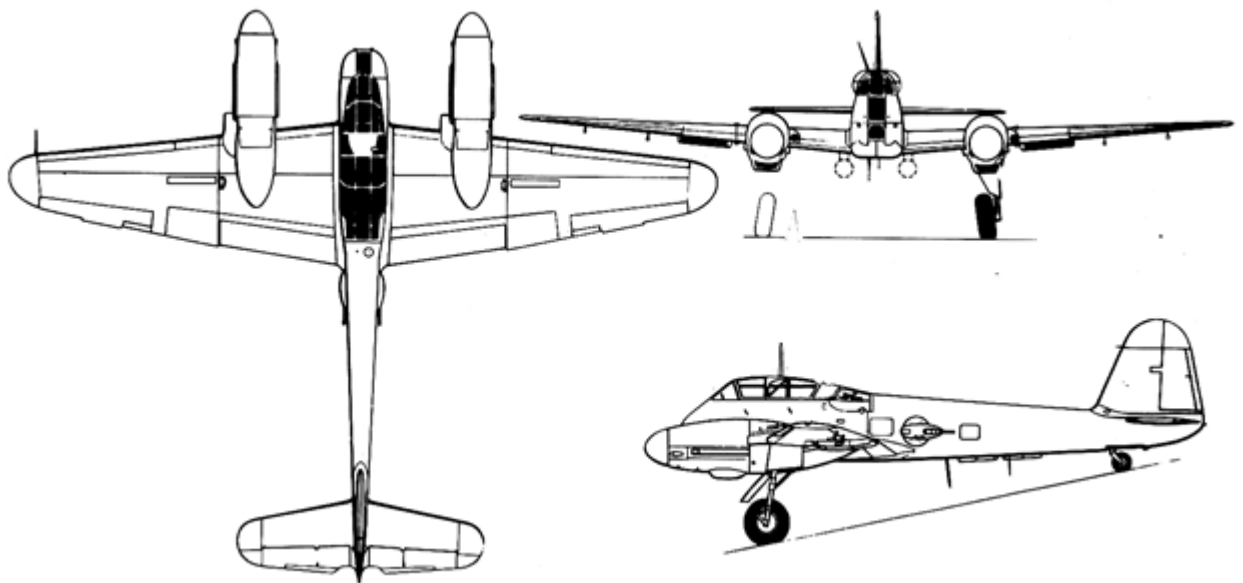
2. ábra. A Me-210 Ca-1 harci repülőgép védőpáncélzata és egyik változatának 40 mm-es gépágyúfegyverzete

A többfeladatúság biztosítása érdekében az eleve zuhanóbombázásra is alkalmas, de a vadászfeladatokhoz szükséges minimális légellenállást és súlyponteltolódást figyelembe vételével kialakított belső bombakamra, a földi támogatásra is alkalmas gépágyú fegyverzetet, a zuhanó-féklapok, a fedélzeti lövész és fegyverzetének elhelyezése (automata fegyvertornyok), illetve egyéb műszaki megoldások egyidejű alkalmazása aerodinamikailag nehezen megoldható problémákat, *összességében kedvezőtlen repülési tulajdonságokat eredményezett.* Ezeket a hibákat a típus

fejlesztése során több lépcsőben, esetenként gyártás-leállítások árán, több-kevesebb sikerrel javították. 1943-tól a Me-210-es gyártását átadták a magyar szövetségesnek.

A legjelentősebb, gyakorlatban is megvalósított 1942-es korszerűsítést – lényegében teljes átdolgozást - követően új, Me-410 jelzéssel gyártották a típust. Az eredeti Me-210 program ugyanis indulásától kezdve komoly repüléstechnikai nehézségekkel küszködött. A Me-210-es tervezési koncepciója a kezdetektől fogva erősen fegyverzet és teljesítményorientált volt, a kezelhetőség és vezethetőség nem tartozott a főbb prioritások közé. Az eredmény egy olyan repülőgép lett, amelynek vezetése nagy tapasztalatot igényelt. A nagy felületi terhelés, valamint a kedvezőtlen kissebességű repülési jellemzők számos balesetet okoztak főleg le és felszálláskor. A megengedhetetlenül nagy baleseti ráta mellett további problémát jelentett, hogy az eredetileg beépítésre kerülő DB 605-ös motorokkal a repülőgép nem hozta azokat a sebességi elvárásokat, amiket a típussal szemben megfogalmaztak. A problémákkal szembesülve a Messerschmitt AG mérnökei megkezdték a „rövid törzsű” Me-210-es átdolgozását, azonban időközben nyilvánvalóvá vált, hogy jelentős változtatásokat csak a típuson végzett drasztikus változtatásokkal lehetett elérni.

A Me-210 típust alaposan átdolgozták és Me-410 „Hornisse” (lódarázs) néven gyártották tovább. A német gyártás – az 1943-as évtől, áttervezést és korszerűsítést követően – *Me-410 jelzéssel folyt tovább.*

3. ábra. Messerschmitt Me-410 többfeladatú harci repülőgép

Az aerodinamikai változtatások mellett az egyik legkomolyabb változtatás az új DB 603-as motorok beépítése volt. A változtatással a motorok hengerűrtartalma 44.5 literre, a teljesítmény, pedig 1750 lóerőre nőtt (metanol-víz befecskendezés nélkül). Az MW-50 gyorsítóval 5 perc időtartamra 1900 LE teljesítményű motorja 650 km/h sebességre gyorsította a 6800 kg szerkezeti tömegű repülőgépet. Az új motorok beépítésével már lehetőség nyílt rá, hogy jelentős teljesítménynövekedést lehessen elérni, különösen az emelkedőképesség terén, amely elérte a 650 m/perc-

et. A Me-410 legfontosabb aerodinamikai fejlesztése a Me-210-es alaptípushoz képest a szárny áttervezése, valamint a törzs meghosszabbítása volt. Az eredeti Me-210-es szárnykialakítás már a szárny-törzs átmenettől kezdve erősen nyilazott volt, ami jótékonyan érvényesült nagy sebességi tartományokban, azonban kifejezetten hátrányos volt a le és felszállás során. A légcsavar mögött található szárnyrész erőteljes nyilazása ugyanis ahhoz vezetett, hogy a felszállás során a légcsavar szárnyra gyakorolt megfűvéséből származó plusz felhajtóerő később jelentkezett, ezért nagyobb nekifutási úthosszal kellett számolni. A jelenség csökkentésének az érdekében a szárny nyilazását a szárnytő és a motor között fél fokkal csökkentették. A szárny többi részén, pedig még drasztikusabban visszavették a nyilazást 12,5 fokról szintén 5.5 fokra. Az eredmény egy teljesen új törésmentes, azonos nyilazású szárny lett. A változtatásoknak köszönhetően az átesési sebesség csökkent, és le lehetett csökkenteni a leszálláshoz szükséges besiklási sebességet is. Tovább javította a kezelhetőséget, hogy a Me-410-esnél az orrsegédszárny nyitását automatikussá tették, ezzel is tehermentesítve a pilótát. A szárnyat érintő változtatás volt még az a szerkezeti átalakítás, amelynek köszönhetően a Me-410-est alkalmassá tették nem irányított rakétafegyverzet hordozására. A Me-210-es komoly hosszstabilitási problémákkal küzdött, amelynek megoldására a 410-es törzsét meghosszabbították. Ez a változtatás jótékonyan érintette a felszállás során tapasztalható repülési tulajdonságokat is. A sok balesetet okozó kitörési hajlam a „rövid törzsű” Me-210-esen is fellépett, ami elsősorban magára a nagy tömegű VDM légcsavarra, valamint a légcsavarok forgási síkjának súlyponthoz képesti elhelyezkedésére vezethető vissza. A törzs meghosszabbításával a függőleges vezérsík távolabb került a légcsavarok forgási síkjának vonalától, aminek jótékony aerodinamikai hatásán túl a 410-esnél oldalkormányt is jobban lehetett használni a kitörés megállítására.

2.2. A Me-210 Ca-1 típus hazai gyártása

A második világháború kitörésekor a korszerű repülőgépek és repülőgép motorok előállítására terén hazánk komoly hátrányban volt. A Magyar Királyi Légierő vezetése és a hadiipar képviselői számára 1940-re már nyilvánvaló volt, hogy a jövő a tisztán fémépítésű nagy felületi terheléssel rendelkező harci repülőgépeké. A nehézségek ellenére, már viszonylag korán igyekeztek egy olyan bázist létrehozni, amely alapja lehetett egy későbbi korszerű gyártási folyamatokat alkalmazó repülőgépgyárnak. 1928. június 20.-án, megalakították a Weiss Manfred Repülőgép és Motorgyár Rt.-t, amely anyavállalatként a háború végéig a magyar repülőgépgyártás központja maradt. A WM Rt külföldi repülőgép motor és sárkányszerkezet licencek hazai gyártásával foglalkozott. Mivel a kormányzati és gazdasági érdekek kölcsönösen erősítették egymást, ezért a magyar kormány külgazdasági kapcsolatokért felelős vezetői mindent megtettek a hazai repülőgép ipar számára előnyös licenc szerződések megszerzéséért. Magyarország korszerű német repülőgépekkel kapcsolatos igényeit a német hadiipar saját leterheltsége miatt

eladással nem tudta teljesíteni, így közös érdek volt a magyarországi repülőgépgyártás beindítása.

1941 tavaszán lezajlott tárgyalásokat követően a Me-210 licencének megvásárlására nyílt lehetőség a német partner határozott szándékaival összhangban. A típus kiválasztása során előtérbe került a harcászati alkalmazhatóság és a *többfeladatúság* kérdése. A Me-210-es rendszerbe állítása esetén viszont ki lehetett váltani a Ju-86-ost és a Caproni 135-öst, illetve a He-70-est. A Me-210 harci repülőgép – további fejlesztések elvégzését követően - nehézvadász és éjszakai vadász feladatkörben is alkalmazható volt, így a többfeladatúság gazdaságilag is kifizetődőnek ígérkezett.

A korszerű technikának azonban ára volt, a Me-210 licencösszege 3, a DB 605-ös repülőgépmotoré, pedig 1,7 millió Birodalmi Márkába került [2]. A szerződés aláírására 1941. június 6.-án Berlinben került sor.⁴²

A gyártásra történő felkészülés keretén belül szakemberek utaztak Németországba a Weiss Manfred Repülőgépgyárból, hogy tanulmányozzák a gyártási folyamatokat és technológiákat, itthon pedig a repülőgépgyár beruházásokat végzett az új technológiákhoz köthetően [5]. Az új géptípushoz szükséges alumínium ötvözetű lemezeket, csöveket, profilokat itthon kellett előállítani, ezért fejlesztették az alumíniumhenger és présmű egységeket. A gyártásra való felkészülés jegyében megtervezésre kerültek a beszállítók tevékenységei is, és igyekeztek minden hazai ipari lehetőséget kihasználni.⁴³ Világossá vált, hogy ilyen mértékű termelés és technológia új típusú vállalatvezetést és vállalati struktúrát is kíván, hiszen eddig nem látott koordinációs feladatokat kellett napi szinten végrehajtani.

Már a tárgyalások alatt folytak előkészületek egy olyan új gyár kiépítésére, amely képes megfelelni az új típusú elvárásoknak. Az új vállalatot Dunai Repülőgépgyár Rt. néven a WeisManfred konzernbe integrálták be 6000 db részvénnyel, hatmilliós névértéken [2]. A WM tulajdonosi jogait részvényein keresztül gyakorolta, a létrehozott vállalat önálló tevékenységet folytatott. A Messerschmitt AG-val 1941. június 26.-án megkötésre került a licencszerződés, amely után a repülőgépgyár elvégezte a repülőgépsárkányok beárazását. Az első 100-as sorozatban legyártott sárkányok egységára 33 930 000 Pengő volt [2]. A korabeli Királyi Magyarországon ez az összeg elképesztően nagy volt. A közvetlen termelés és a beszállítói kör gazdaságra és technológiai kultúrára gyakorolt élénkítő jellegű hatása széles körben megmutatkozott, így más területen is jótékonyan érvényesül a Me-210 gyártásába fektetett energia. A szerződési feltételeknek megfelelően az első 100 repülőgép legyártásához a szükséges anyagokat és bizonyos szerszámokat a Messerschmitt AG-nak kellett biztosítani a németországi Augsburgban található

⁴² A licenck megvásárlása mellett megkötésre került a magyar-német repülőgépgyártási egyezmény is, amely a magyar repülőgépipar sorsát egészen a háború végéig meghatározta. Az egyezményben foglaltak szerint a magyar gyártásból származó Me-210-es repülőgépek felét a németeknek kellett leszállítani, és a termelést gyorsan kellett felfuttatni.

⁴³ A gumikerekek gyártására megbízást adtak ki a Magyar Ruggyantagyrnak, a fegyverzet gyártására a Danuvia Rt.-nek, a műszerek gyártására, pedig a Marx és Mérei vállalatnak.

gyártósor 50%-ának átszállításával [2]. Erre azért volt szükség, mert a termelés megindítása során törvényszerűen olyan anyagokhoz és eszközökhöz köthető problémák merülnek fel, melyek megtörik a gyártás szervezettségét és a termelést észrevétlenül manufakturális jellegű repülőgép építéssé változtatják.

1941. december 10.-én a munka-előkészítés még csak 80%-os állapotban volt. A Messerschmitt AG-val való együttműködés koránt sem volt problémamentes. Hiányzott 258 db szerszámgép, továbbá a szerszámgépek helyi gyártásához szükséges 50 eszközből is mindössze csak 6 került leszállításra [2]. Mind a gyártás megindítása mind a teljes termelés során, naponta jelentkeztek koordinációs és egyéb problémák. Repülőgépsárkányok építése mellett a DB 605-ös motorok gyártása szintén nehezen haladt. A németországi beszállítások akadozása miatt az első fékpadi próbákat csak júniusban tudták végrehajtani. A termelés felfuttatásával párhuzamosan a motorgyárban működő üzemszerveket áttelepítették Csepelről Horthy ligetbe (Szigetszentmiklós).⁴⁴ A gyártás során számos problémát sikerült megoldani egy Németországból nyáron beérkező repülőgéppel, amely mintaként szolgált. A repülőgéppel a nyár folyamán sok repülést nem tudtak végezni, hiszen ilyen vagy olyan okokból mindig a gyárban állt mintavétel céljából. A számos nehézség ellenére 1942. december 21.-én repülésre kész állapotban volt az első RF+PA lajstromjelű repülőgép [4]. A gép berepülését Eszenyi Dénes százados végezte.

Mint minden ilyen jellegű berepülési program során itt is számos probléma merült fel. A problémák a nullszériákra jellemző, és elsősorban beállítási jellegűek (pl. a csűrők holtjátéka). Ezeket gyorsan javítani lehetett, viszont komolyabb problémaként jelentkezett, hogy a DB 605-ös motorok nem voltak képesek a gyári paramétereket hozni, valamint gyakran beráztak. Az előírt 2.6. at. olajnyomás elérése sem sikerült, ezért a Messerschmitt AG, valamint a Dunai Repülőgépgyár mérnökeiből és berepülőpilótáiból munkacsoport alakult a problémák felszámolására. A sorozatban gyártott gépeken a gyújtáskábelek pipáit egy módosított változatra cserélték (gyertyákkal együtt) [2], valamint kicserélték az ellenőrző műszerek érzékelőit. Az öt darabos nullszéria legyártását követően 1943-ban már sorozatban készültek a repülőgépek. A Magyarországon gyártott repülőgépek a Me-210 Ca-1 elnevezést kapták, amely típusnévből a „C” a rombolóra, az „a” pedig a külföldi gyárra (Ausland) utalt.⁴⁵ A gyártási nehézségek mellett a típus újszerűségéből adódóan repüléstechnikai problémák is adódtak. A korántsem jóindulatú repülőgép ugyanis komoly hosszstabilitási problémákkal küzdött, amelynek megoldására német tervek alapján a magyar változatok törzsét meghosszabbították.

Gazdasági szempontok miatt nem engedhette meg az ország, hogy a repülőgépgyártási programban eltérő motorok készüljenek, így szerencsésnek mondható, hogy a német tervek szerint a magyar Me-210Ca és a Me-109G

⁴⁴ A motor alkatrészek gyártásának egy része továbbra is a WM Művek csepeli telephelyén folyt. A gyártás egy részét, illetve a végszerelést és a motor próba telepet viszont kitelepítették Horthy ligetre.

⁴⁵ A Királyi Légierőben a repülőgépet rendszerbe állításától kezdve gyorsbombázónak, és nem rombolónak nevezték [6].

repülőgépeknek ugyanaz a DB-605-ös erőforrása volt. A magyar gyártású Me-210Ca repülőgép DB 605-ös motorjának beépítési terve német eredetű volt, amely azonban a 410-es program miatt Németországban nem futott be nagy karriert. Így a német és a magyar gyártmányok közötti legnagyobb különbség az eltérő motorok beépítése volt. A magyar változatokba épített DB 605B motorok 80 lóerővel erősebbek voltak az eredeti német DB 601F-től, továbbá a magyar Me-210 példányok a Me-109G háromágú VDM légcsavartját is megkapták [2]. A plusz lóerők jól jöttek az alapvetően nagy felületi terhelésű és erősen mechanizált szárnykialakítású rombólnak. A 12 hengeres függő V elrendezésű, 60°-os hengershögű WM DB 605-ös motorok 2300-as fordulatonál 1075, 2800-as fordulatonál pedig 1475 LE-t tudtak leadni. Ez a teljesítmény a MW 50-es metanol-víz befecskendező rendszer bekapcsolásával rövid időre 1650 LE-re lehetett emelni és két percen keresztül tartani. A motor furat-lökete 154x160 mm, lökettérfogata 35,7 l, geometriai kompresszióviszonya 7,5:1, tömege 725 kg volt [13]. A WM DB 605-ös motorok gyártása azonban hasonló problémákat mutatott, mint a sárkányok gyártása. Folyamatosak voltak a gyártási nehézségek, csúszások. Az államközi szerződésben meghatározottak szerint az első motoroknak 1942 augusztusában kellett elkészülniük, de ez azonban csak októberre sikerült [7]. A magyar mérnökök végül hat végrehajtandó fejlesztést javasoltak a motor gyártása során, ezeket a német fél mind elfogadta. A DB 605 motorok tekintetében a legyártott mennyiség 1942-ben 10 db, 1943-ban mintegy 550 db, 1944 novemberéig 650 db volt [13].

A program során a tervezett ütemezéshez képest folyamatos csúszások és késések voltak tapasztalhatóak, aminek az okai a németországi szállítmányok késése és a szerszámgépek hiánya volt. Bizonyos Németországban legyártandó szerszámok helyett végül maga a repülőgépgyár készített el párat és így 1943 második felévére mérséklődtek a termelési eszközök hiányából adódó problémák. A termelés folyamatos felfutását az 1944 áprilisában bekövetkező amerikai bombázások törték meg.⁴⁶ Az áprilisi támadások után biztonságosabb helyre kellett átköltöztetni a gyártósorokat. A termelés azonban nem állhatott le, ezért párhuzamosan folyt egy védett gyártósor kiépítése a kőbányai és budatétényi pincékben. A védett helyeken folyt tovább a DB 605-ös motorok gyártása is. Ez hatalmas szervezési feladatot jelentett, amit tovább nehezített a szállítóeszközök hiánya és az állandó légveszély. Mai szemmel nézve hihetetlen, hogy hogyan voltak képesek ilyen rövid idő alatt megszervezni a gyártást a pincékben, ráadásul ilyen körülmények között. Az előretörő szovjet csapatok miatt a gyár munkatársai igyekeztek minden használható anyagot és gépet összegyűjteni és 1944 végén megindult a kitelepítés az ausztriai üzemekbe. Az anyagok mentése mellett a szakemberállományt is több lépcsőben áttelepítették és szétszórták különböző ausztriai gyárakban. Az utolsó vonat 1944. december 15.-én hagyta el Budapestet [2].

⁴⁶ A támadások során több százan haltak vagy sebesültek meg, és komoly kár esett a gyártás alatt lévő gépekben valamint az infrastruktúrában.

A magyarországi gyártás 272 db repülőgépet tett ki, ebből 130 db került átadásra a németek felé [4].⁴⁷ A típus hazai továbbfejlesztése három irányban indult meg: egy nehézvadász, egy foto felderítő és egy éjszakai vadász változat létrehozását tűzték ki célul. A távolfelderítő változatból 3 példány készült el. Megépítésre került egy éjszakai vadász változat is. 1944 júniusára 40 mm-es gépágyúval kialakított nehézvadász változat fegyverét augusztusban lőtéri körülmények között ki is próbálták, azonban sorozatgyártásra az üzem kitelepítése miatt nem került sor [2].

2.3. A Me-210/410 típusok többfeladatúságának hatása a gyártásra és az alkalmazásra

A Me-210/410 típust nehézvadász, zuhanóbombázó, közvetlen támogató, felderítő és éjszakai vadász feladatokra egyaránt alkalmazták, így öt feladatkört ellátására volt alkalmas. (Megjegyzendő, hogy a különféle célra alkalmazott változatok között szerkezeti eltérések voltak. Pl. a vadász változatból kiszerezték a védőpáncélzat többségét, míg a csatarepülőgépekben bent hagyták. Az 50 mm-es gépágyú, felderítő kamerák, vagy a fedélzeti lokátor alkalmazásakor kiesett a belső bombatér kapacitása, míg a bombázó variáns csöves fegyverzete mindössze két 20 mm-es gépágyúra és a géppuskákra korlátozódott.) A program jelentősége így kiemelkedőnek volt mondható, hiszen 1942-től sikerrel válthatta volna le a Me-110 nehézvadász, Ju-87 zuhanóbombázó, Hs-129 csatarepülőgép és az elégtelen sebességű FW-189 felderítő típusokat, illetve olyan 2-4 tonna terhelhetőségű bombázó repülőgépeket tehermentesített volna az éjszakai vadász feladatoktól, mint a Do-217 vagy a He-219. (Természetesen csak a Me-410 többfeladatú repülőeszköz tökéletesítését, hibáinak kijavítását követően.) Így a német repülőgépipar néhány típus nagy darabszámú gyártásával elégíthette volna ki a légierő haditechnikai igényeit, a FW-190 nagy teljesítményű többfeladatú vadászbombázó repülőgépre, a Messerschmitt Me-210/410 többfeladatú harci repülőgépre és a Ju-88/188 többfeladatú bombázó repülőgépre alapozva. A tervekkel ellentétben a repülőgép két változatából – a Me-210-ből és a továbbfejlesztett Me-410-ből – összesen 1400 darabot gyártottak, míg a magyar légierő 210 darabot vett alkalmazásba a hazai gyártású eszközökből. Ez a mennyiség a német haderő szempontjából messze nem volt elegendő ahhoz, hogy a többfeladatú repülőgép kifejtse az alapkoncepcióban megfogalmazott gazdaságossági és gyártáspaletta-szűkítési törekvéseket. Ennek következtében a Ju-87 zuhanóbombázó leváltása elmaradt, emellett – a Hs-129 program korlátozott eredményei miatt - jelentős hiány keletkezett csatarepülőgépekben. Ezeket a hiányokat a 3200-3500 kg szerkezeti tömegű FW-190 vadászbombázó repülőgép korlátozott többfeladatúságának kiaknázásával próbálták pótolni olyan módon, hogy a maximum 500 kg-os bomba és 30 mm-es gépágyú külső függesztésére, illetve 1-1 rakétavető-indítócső hordozására alkalmas, a támogató változatoknál minimális páncélzattal rendelkező vadászbombázó típussal oldották meg a csapatok közvetlen támogatását. Ez részint működő megoldásnak

⁴⁷ 1945 januárjában a németek ebből 19-et visszaadtak hazai alkalmazásra.

bizonyult, azonban az FW-190 támogató képessége tüzérő szempontjából csak mintegy 40-50%-a volt a Me-410-nek, védettsége pedig ennél is jobban elmaradt attól. Ugyanakkor 1942-re a Ju-87 típus elavulása, illetve a Hs-129 csatarepülőgépek alacsony száma kényszerítette a katonai vezetést a vadászipülőgépek bevonására a támogató feladatokba. Az FW-190 repülőgépek más feladatra történő elvonása – Adolf Galland repülő tábornok visszaemlékezése alapján - jelentős képességcsökkenést okozott a német vadászlégierőnél. „Ebben az időben más igénylők is jelentkeztek a vadászipűgékekért. A *csatarepűlők* kitalálták, hogy számukra az FW-190 az ideális repülőgép. Göring tehát elrendelte az FW-190-re történő átfegyverzést. Ebből már elegendő volt! A *közfeldertítők* megállapították, hogy számukra a Me-109-es a legmegfelelőbb gép. Megkapták! A későbbiekben még szóba kerülő *egymotoros éjszakai vadászipűgépek* is sok veszteséget szenvedtek el. Franciaországban közben felállítottak két úgynevezett *távolsági vadászbombázó köteléket*...FW-190-es vadászbombázóval...Anglia déli partvidéke melletti hajók...és biscayai öbölbeli célpontok ellen...*Mindez álokoskodás volt a vadászipűgépek ilyen sokcélú igénybevételéhez...amikor égetően szükségünk volt minden egyes vadászipűgépre honi légvédelmi rendszerünk megerősítéséhez...emellett így minden fronton elvesztettük a légifölényt.* Ennek következtében mindinkább növekedtek veszteségeink. A felderítők, a bombázók, a csatarepűlők túlságosan lassúak voltak ahhoz, hogy kivonják magukat az ellenséges vadászok támadásai alól. *De ahelyett, hogy több vadással visszaszereztük volna a légifölényt, csökkentették számukat, sőt más célra vették igénybe őket.* Annak illusztrálására, milyen jelentős volt ez a beavatkozás, jellemző, hogy csak az 1944. évben legalább 1300 Me-109-es és 4500 FW-190-es gépet irányítottak át a felderítőkhöz és a csatarepűlőkhöz”[18.]. Az elavult zuhanóbombázókat és felderítőket, illetve túlzott gyártókapacitás-igényű csatarepűlőgépeket felváltó többfeladatú harci repülőgép hiánya nemcsak a vadász kategóriából generált elvonásokat, hanem a bombázó kategóriából is. Az egy méret-kategóriával nagyobb, 8000-8600 kg szerkezeti tömegű Ju-88 többfeladatú bombázó repülőgép zuhanóbombázóként vagy csatarepűlőgépként való alkalmazásával is megkísérelték lefedni a Me-410 által be nem töltött feladatköröket, de csak igen korlátozott sikerrel.

Ugyanakkor a magyar légierő esetében – az összes technikai eszközre vetített magasabb arányánál fogva is - jóval nagyobb szerepet játszott a típus, mivel 1943-tól erre építették volna a légi harctevékenységének jelentős részét. A típus rendszeresítésének kérdését vizsgáló „bizottság részben a technikai mutatókra, részben a *sokoldalúságra* való tekintettel (*romboló, zuhanóbombázó*, de ekkor már folytak-értesülése szerint- a *vízszintes bombázásra* és *távelfelderítésre* való alkalmassá tétel munkálatai is) javasolták a hazai gyártás azonnali beindítását...de igyekeztek egyéb célokra is felhasználni. Ennek érdekében erős tüzefegyverek beépítésével *nehézvadászá* próbálták alakítani. Egy gép orrába 40 mm-es légvédelmi gépágyút, szárnyaira pedig 3-3 rakétavetőcsövet szereltek, s ezekkel 1000-1200 méterről szándékozták megsemmisíteni az ellenséges bombázó- és vadászipűgékeket. A gépágyú páncéltörő lövedékeivel a *harckocsik elleni harcra*

akarták alkalmassá tenni...azonban *talán ennél a típusnál tapintható ki legjobban, hogy az „univerzálissá” tételre törekvés, az egységesítés egy bizonyos ponton túl visszaüt*” [12.].

A magyar gyártmányú Messerschmittek és DB 605 motorok jó minőségűek voltak. A magyar gyártmányú repülőgépekben és repülőgép motorokon a gyártási folyamat - a némethez képest - több munkaóra ráfordítással történt. A RÁB (Repülő Átvételi Bizottság) következetes szigorúsággal végezte a repülőgépek átvételét, ha nem megfelelést tapasztalt, visszaküldte a gépet javításra. Az elkészült repülőgépek jó minőségének az oka a lelkiismeretes és kiválóan képzett szakemberállományban és a vállalat saját, önálló minőségellenőrző rendszerében, valamint az alapos berepülésben keresendő.

Az ipari – katonai nagyhatalmakkal összevetve a szerényebb hadiipari kapacitásokkal és kisebb haderővel rendelkező Magyarország nem volt képes a repülőgépek teljes gyártáspalettájának (könnyű és nehéz vadász, zuhanóbombázó, felderítő, páncélozott csatarepülőgép, éjszakai vadász) megjelenítésére, ehelyett egyetlen, többfeladatú repülőgéppel, a Me-210-el próbálta meg lefedni az összetett feladatrendszerét. A gyártási kapacitások hatékonyabb kihasználása mellett a többfeladatú harci repülőgép rendszeresítése az üzemeltetés, anyagellátás, csapat- és ipari szintű javítás és az oktatás-kiképzés területén is jelentős előnyöket rejtett magában.

A Me-210/410 program egy csak kompromisszumokkal alkalmazható többfeladatú harcirepülőgép-család létrejöttét eredményezte. Hasonló korlátozott eredményre vezetett az Arado Ar-240 többfeladatú harcirepülőgép-program is, amely – a felvonultatott nagybonyolultságú és költséges rész megoldások (erősen mechanizált, nagy felületi terhelésű szárny, törzsnyúlványon kialakított zuhanóféklap, belső bombakamra) ellenére – nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, így csak 15 db épült a különféle változataiból. Az elért harcászati-műszaki paraméterek (630 km/h sebesség, 4x250 kg bombateher, 3x20 mm gépágyú) *messze nem voltak arányban a ráfordításokkal*. Habár kétségtelenül „korának technikai csúcsteljesítménye volt, hiszen az akkori legmodernebb berendezések és technikai megoldásokat alkalmazták...valójában nem volt konkurenciája a Me-210-nek, mert *bonyolultsága miatt* nem is lépett sorozatgyártásba”. [20] A szövetséges vadász- és bombázó repülőgépekkel folytatott harc során különösen jelentős mértékben vált szükségessé a repülőgépek sebességének fokozása. Mindez a műszaki fejlesztés folytatását követelte meg, ha kell, más irányba fordulva.

3. A kétmotoros romboló kategória német és magyar továbbfejlesztése

3.1. A német Dornier Do-335 többfeladatú harci repülőgép

A második világháború folyamán lezajlott többfeladatú harci repülőgép-fejlesztések széles körű ismertetéséhez egy másik, a hagyományos konstrukciótól merőben

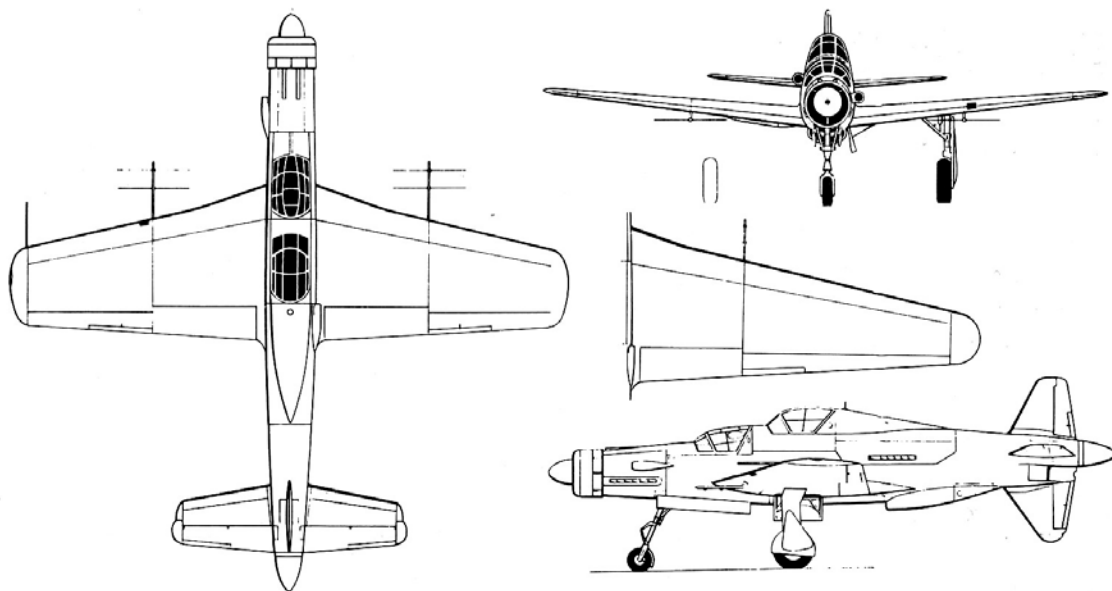
eltérő harci repülőgép koncepció részletes ismertetése is szükséges. A Dornier tervezőiroda mérnökei a Do 335-ös tervezése során számos aerodinamikai problémára találtak nem szokványos megoldást. Ennél a típusnál egy gyökeresen új szerkezeti elrendezést valósítottak meg. A Dornier Do 335-ös esetén ez az egy tengelyre beépített vonó és toló légcsavar beépítésében nyilvánult meg. A *Dornier által kidolgozott, forradalmian új kétmotoros romboló koncepció* az egy gondolában - magában a törzsben - tandem elrendezésben elhelyezett két motoron alapult. Így egy törzsben két motort helyeztek el egy toló-, illetve egy vonólégcsavarral. A koncepció hagyományos kétmotoros harci repülőgéppel szemben mutatkozó előnyei széles körűek voltak: elsősorban az egymotoros repülőgépekéhez hasonló, *nagy sebesség elérését lehetővé tevő kedvezően alacsony homlokellenállás*, emellett a szárny síkját megtörő motorgondolák elmaradása miatt azonos fesztávolság mellett több kihasználható szárnyfelület és nagyobb felhajtóerő, végül a káros nyomaték hiánya miatt az orrmotor leállíthatósága továbbá a faroklégcsavar jobb hatásfoka miatt utazó üzemmódon gazdaságosabb üzem és nagyobb hatótávolság. A szokatlan koncepció számos előnyt rejtett magában. Egy hagyományos értelemben vett kétmotoros kialakítással szemben a homlokellenállás jelentősen csökkent, hiszen a két motor, valamint a pilótafülke egy síkban helyezkedett el, az egy tengely mentén szembefordított motorok szemből nézve leárnyékolták egymást. A motorok elrendezése miatt a szárnyat önálló tervezési egységként lehetett kezelni, nem kellett szerkezeti kidolgozni a motorgondolák és a szárny közötti kapcsolatot. Könnyebb szárnyat lehetett építeni, mivel nem kellett gondoskodni a motorok felfüggesztéséről, és a szárny belső harmadának megerősítéséről, vagy a motorok bekötési pontjainak a törzshöz való kapcsolásáról. A motorok elrendezéséből adódóan így a szárny esetén majdnem olyan tervezési szabadságra nyílt lehetőség, mint egy együléses egymotoros vadászrepülőgép esetén. Emellett a Do-335-ös szerkezeti kialakításából adódóan az egymással szemben elhelyezett és ellentétesen forgó légcsavarok forgatónyomatéka kioltja egymást. Gázadáskor ezért nem kellett az oldalkormányt a forgással ellentétes irányba belépni, továbbá szabadrepülés során azonos fordulatszám esetén nem volt szükség az oldalkormány trimmelésére. Kimondottan kedvezőbb felszállási tulajdonságai voltak a Do-335-ösnek. A korra jellemző farokkerekes, nagy motorral és nagy tömegű légcsavarral rendelkező repülőgépekkel szemben a Do-335-ösből a kilátás fel és leszállás közben is kiváló volt, a földön elhajlások nélkül, zavartalanul lehetett gurulni vele. Az előkészítetlen területről történő üzemelést nagyméretű kerekek tették lehetővé.

Dornier már 1937-ben szabadalmaztatta új kétmotoros koncepcióját, majd 1940-ben egy kis teljesítményű koncepció-repülőgépen a gyakorlatban is kipróbálta azt. Ennek alapján már 1941-ben elkezdte és 1942-re kidolgozta egy belső térben 1000 kg hasznos terhelhetőségű nagy sebességű harci repülőgép, a Do-231 terveit, amelynek megvalósítására - a konstrukciót ekkor még túlzottan bonyolultnak tartó Légügyi Minisztérium érdeklődésének hiányában – nem került sor.

Dornier csak 1942-43 telén – a Messerschmitt Me-210/410 kétmotoros rombolóprogram tulajdonképpeni megrekedését követően - kapott fejlesztési megbízást egy többfeladatú harci repülőgépre, amelyet ekkor már Do-335 jelzéssel

fejlesztettek. A repülőgépnek egyaránt képesnek kellett lennie a harcászati-, kísérő és éjszakai vadász, felderítő, zuhanóbombázó és csatarepülőgép funkciók ellátására. Egy teljesen új elrendezés kialakítását tűzték ki célul a Dornier mérnökei. Ugyanakkor fontos volt az is, hogy *a program során olyan anyagokat lehetett felhasználni, amelyek a német hadigazdaság tömegesen képes volt előállítani*, hiszen a típushoz egy új motor fejlesztése szóba sem jöhetett. Az első prototípus 1943 nyarán repült először. Kezdetben problémák merültek fel a függőleges- és keresztengely körüli stabilitással és az átesési tulajdonságokkal. Nagy sebességen is instabil repülési tulajdonságokkal bírt a repülőgép. A hibák kiküszöbölésére az év végéig számos módosítást kellett végrehajtani a sárkányszerkezeten. A korszerű, orrkerekes kialakítású repülőgép nagy sebességre alkalmas szárnya 13 fokos nyílazású volt, függőleges vezérsíkját alsó pótvézérsík egészítette ki. A két 1800-1900 LE-s DB 603 E vízbefecskendezéses, közvetlen benzín-befecskendezésű, centrifugálkompresszoros Otto-motor közül az első az orrban elhelyezett vonólégcsavart hajtotta, míg a törzs utolsó harmadában elhelyezett másik motor üreges tengelyen keresztül forgatta a tololégcsavart. Változattól függően különféle fesztávolságú szárnyakkal, illetve egy-és kétüléses kialakítással gyártották.

4. ábra. Dornier Do-335 többfeladatú harci repülőgép kétüléses változata

A vonólégcsavart a tollak megfelelő szögű beállításával fékezésre lehetett használni, hogy – a tábori repülőterekről történő üzemeltetés elősegítése érdekében - csökkenthessék a kifutási úthosszt. Felszálló úthossza a jelentős motorteljesítménynek köszönhetően kedvezően rövidre adódott. A két motor

összegzett teljesítménye és az új tandem-gondolás aerodinamikailag kedvező tulajdonságú sárkányszerkezeti koncepció lehetővé tette, hogy a 7400 kg szerkezeti tömegű repülőgép képes legyen:

- a vadászfeladatok hatékony ellátását lehetővé tevő 665 km/h, (*vészhelyzeti gyorsítóval* rövid ideig 765 km/h) tartós maximális sebesség elérésére, emellett;
- vitorlaállású mellső légcsavarral és leállított orrmotorral 560 km/h sebességgel, gazdaságosan repült, így hatótávolsága függesztmény nélkül 2050 km, póttartállyal 3750 km volt, miközben;
- képes volt egy 30 mm-es és két 20 mm-es, vagy három 30 mm-es, illetve két 20 mm-es és egy 50 mm-es gépágyú, továbbá;
- *belső bombakamrában* változattól függően 500-1000 kg, illetve a szárnyak alatt 2x250 kg bombateher, vagy belső térben lokátor, illetve kamerák hordozására.

Már a vadász változat is rendelkezett egy 30 mm-es gépágyúval és 500 kg belső térben hordozott bombafegyverzettel. Lokátorral felszerelt éjszakai vadászváltozata kétüléses volt, amelynél a lokátor-kezelő ülését a pilótafülke mögött megemelve, a lokátort a bombakamrában, míg a lokátor antennáit a szárnyak belépőélein helyezték el. Felderítő változatnál szintén a bombatérben helyezték el a nagy teljesítményű kamerákat. Zuhanóbombázó változatát megfelelő automatikával és célzóberendezéssel látták el. A csatarepülő változat nagy teljesítményű gépágyúfegyverzetét rakétákkal egészítették ki.

Az egyidejűleg kialakított megfelelő sebesség és fegyverzeti terhelhetőség mellett a típus magas fokú védettséggel és harci túlélőképességgel is rendelkezett. A védettséget páncélüveg-szélvédő, öntömítő üzemanyagtartály, fedélzeti tűzoltórendszer, *pilóta hátpáncél és páncélozott katapultülés, páncélozott hidraulikatartály és hűtő-gyűrű, illetve a szárnyban elhelyezett gépágyúkat és löszert védő páncéllemez*, továbbá maga a két motor és annak elrendezése biztosította. Emellett „a gép középső részét néhány miliméteres acéllemez védte a lövedékektől.” [22]

Az egyedülálló motorelhelyezésnek köszönhetően lehetőség nyílt rá, hogy a kabint a súlypont előtt helyezték el, ezért a leszállás és gurulás során igen jó kilátás nyílt a gépből. A belülről kifelé történő tervezői felfogást jól szemlélteti a pilótafülke ergonómiai kialakítása. A műszerfal alsó harmadában egy döntött kezelőfelületet hoztak létre a kezelőszervek jó elérhetőségének érdekében. Mivel a fülke nem a szárny mögötti szekcióban került kialakításra, ezért nem kellett a törzs elvékonyodása miatti átmérőcsökkenéssel számolni. A széles kabin azonban nem csak kényelmi funkciókat szolgált, hanem lehetőséget teremtett egy korszakalkotó életmentő rendszernek, a katapultülésnek a beépítésére is. A repülőgép vészelhagyása azonban egy sajátos problémát is felvetett. A forgó fark légcsavar a személyzet halálát okozhatta volna önerős gépelhagyás esetén. A kezdetleges katapultülés nem megfelelő működése során szintén fenn állt ez a veszély, ezért a Dornier mérnökeinek mindenféleképpen megoldást kellett találni erre a problémára.

A forgó farkok légcsavart, ezért veszély esetén lerobbanthatóra tervezték. Ezt a megoldást érdekes módon nem a merevszárnyas repülésben, hanem az újgenerációs modern harci helikoptereknél láthatjuk viszont.

Az első változatok sorozatgyártása 1943 telén már elindulhatott volna, azonban a programot - egy a politikai szinten hozott döntés alapján – leállították. Ez év szeptemberében *Hitler személyesen döntött a Do-335 program háttérbe szorításáról a jóval nagyobb műszaki kockázatú* (a kor technológiai szintjén a kiforratlanság, megfelelő ötvözetek és hajtómű-szabályozási rendszerek hiányában üzembiztosság szempontjából még megvalósíthatatlan, mindössze kísérleti szintű) *gázturbinás programok javára*, amelyeket ekkortól elhamarkodottan, nagy beruházásigénnyel sorozatgyártásba vittek. A következő két évben 1400 db Me-262 gázturbinás vadászrepülőgépet és 210 db Arado 234 gázturbinás gyorsbombázót gyártottak le.

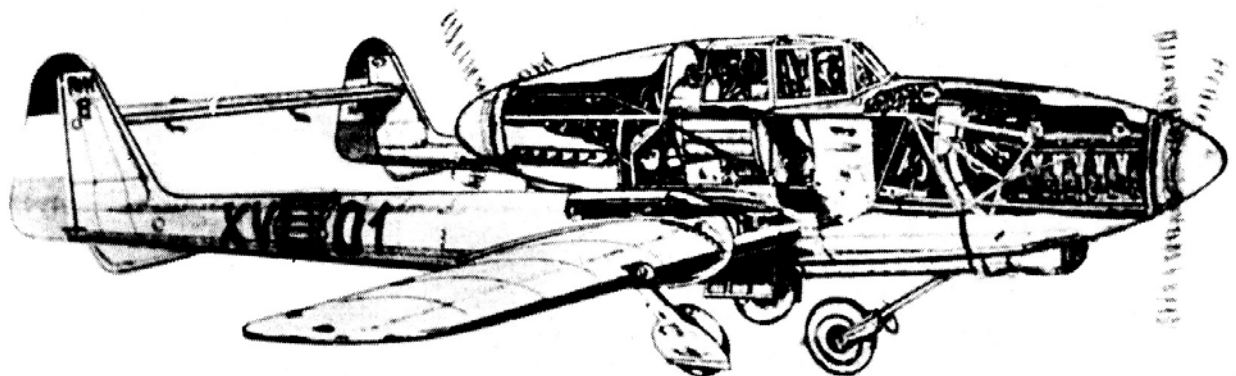
Ezeknek a sorozatban gyártott, de valójában kidolgozatlan kísérleti gázturbinás repülőgépek az erőltetett üzemeltetését nagyszámú hibajelenség (pompázsból és turbinalapát-sérülésből, stb. fakadó hajtóműleállás és -kigyulladás, ill. robbanás) kísérte ⁴⁸, üzemeltetésük és harctevékenységük pedig számos nehézségbe ütközött (extrém fel- és leszálló úthossz, sebezhetőség és balesetveszély a leszállásnál, kis hatótáv), így a háború kimenetelére már semmiféle hatást nem gyakoroltak. (Az 1000 db harcra vetett Me-262-es csupán mintegy 5-600 légyigőzelmet ért el, ami - a befektetett fejlesztési- és infrastrukturális-, továbbá gyártási költséghez és anyagigényhez képest - egészen elenyésző). A gázturbinás fejlesztési és gyártási programok viszont a dugattyúmotoros típusok erőforrás igényének többszörösét vették igénybe, így megvalósulásuk jelentős mértékben lassította a FW-190, Ju-88/188, Hs-129 és a Do-335 típusok gyártást. A Dornier többfeladatú harci repülőgép sorozatgyártására ezáltal 1944 végéig nem került sor. *Leállították a többi többfeladatú harcirepülőgép programot is (Me-210/410, Ar-240) mivel „minden anyag a futó sugárhajtóműves vadász-programokhoz kellett.”* [20] A Do-335 háború legvégén meginduló, nullszéria szintű gyártása az akadozó ellátás, a légitámadások és a kényszerű áttelepülések miatt nem volt folyamatos. A német kapituláció napjáig mindössze 90 repülőgép készült el, amelyből 60 db-ot berepültek és 20 db-ot leszállítottak a harcoló csapatok részére. Bevetésére nem, vagy csak igen kis számban került sor. Ha a katonai felső vezetés hibás döntései nem késleltették volna a program megvalósítását, emellett a kísérleti jellegű gázturbinás programok nem vonták volna el az erőforrásokat, akkor 1943-44 folyamán vélhetőleg sor kerülhetett volna néhány ezer darab Do-335 legyártására. Összességében elmondható, hogy dugattyús motorral épített repülőgép a második világháborúban aligha lehet jobb teljesítményű, mint a Do-335, miközben a többfeladatúság kívánalmainak is maximálisan megfelelt.

⁴⁸ A negyvenes években még csak a centrifugál kompresszoros kialakítású Rolls-Royce Nene gázturbinás hajtómű (és annak amerikai, illetve szovjet változatai) volt képes stabil üzem megvalósítására huzamosabb, illetve harcserű üzemeltetés során. A centrifugálkompresszor miatt ez a fajta hajtómű kedvezőtlenül nagy átmérőjű volt, az egyfokozatú kompresszor miatt a nyomásviszony és végső soron a fajlagos tolóerő paraméterek is kedvezőtlenül alakultak, ám éppen a szabályozással szembeni igénytelenség miatt választották ezt a megoldást a britek (Gloster Meteor), az amerikaiak (Bell P-59) és a szovjetek (MiG-15) is. A Me-262-esen alkalmazott, axiálfokozatokból felépített gázturbinás hajtóművet először az 1949-ben szolgálatba álló F-86 Sabre vadászipülőgép-típus General Electric J 47 hajtóművének sikerült – a megfelelő pompázsgátló-rendszerek, gázhőmérő jelét is figyelembe vevő hajtómű-szabályozás, illetve magas hőállóságú ötvözetek alkalmazásával - valóban üzembiztosá tenni. A Me-262-es Junkers Jumo 004 hajtóművének – a nem megfelelő ötvözőanyag-tartalmú szerkezeti anyagok és a szabályozás hiánya miatt – mindössze 50 óras élettartama volt, de a gyakorlatban a legtöbb hajtómű csupán 12-25 órát bírt ki és a jobbik esetben nem légi meghibásodással fejezte be működését. A Me-262 gázturbinás hajtóműve kiforratlan és rossz minőségű volt, több fontos rendszer hiányzott róla, fejlesztése gyártásba viteléig nem fejeződött be. A Jumo 004-en hajtómű szabályozás céljából kiépített kilépőkeresztmetszet-szabályozó központi test viszont – tömeg és hőterhelés problémák, illetve szabályozási elégtelenség miatt – nem vált be (később, más gázturbinákon sem alkalmazták hasonlót).

3.2. Marton Dezső és Marton Vilmos X/V jelzésű többfeladatú harci repülőgépe

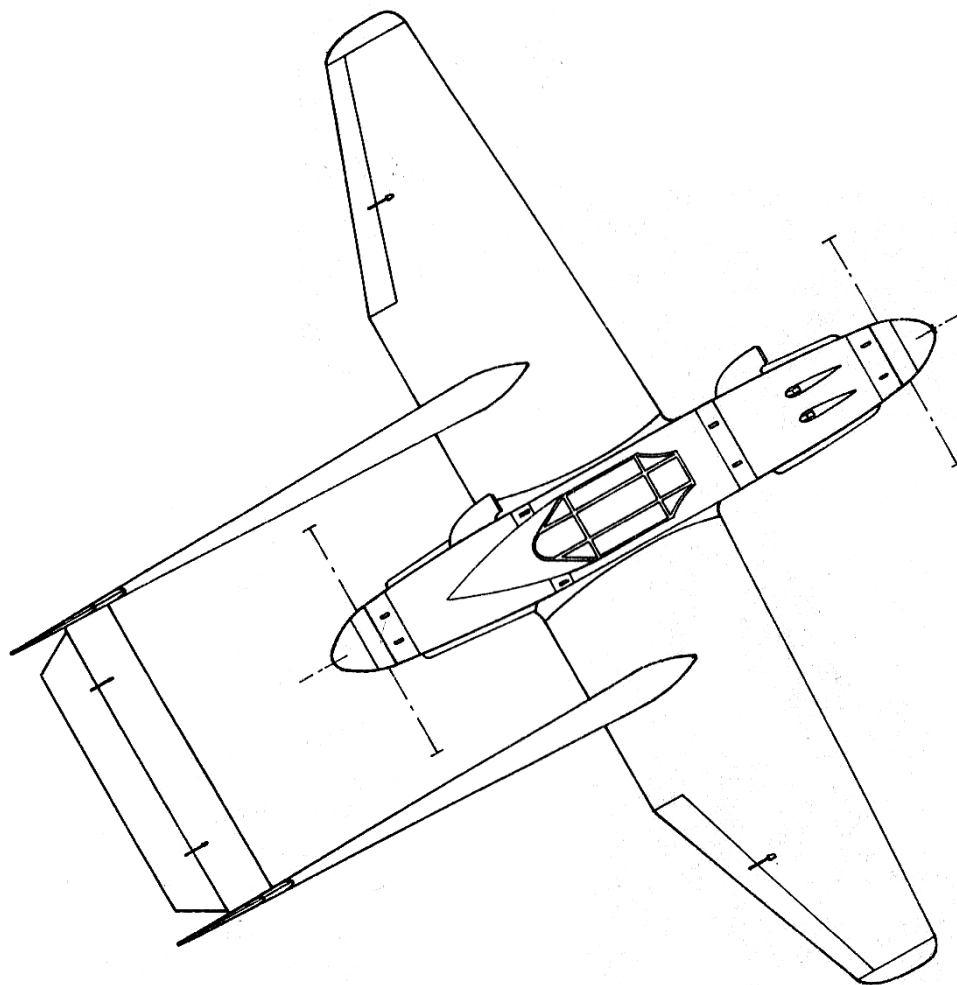
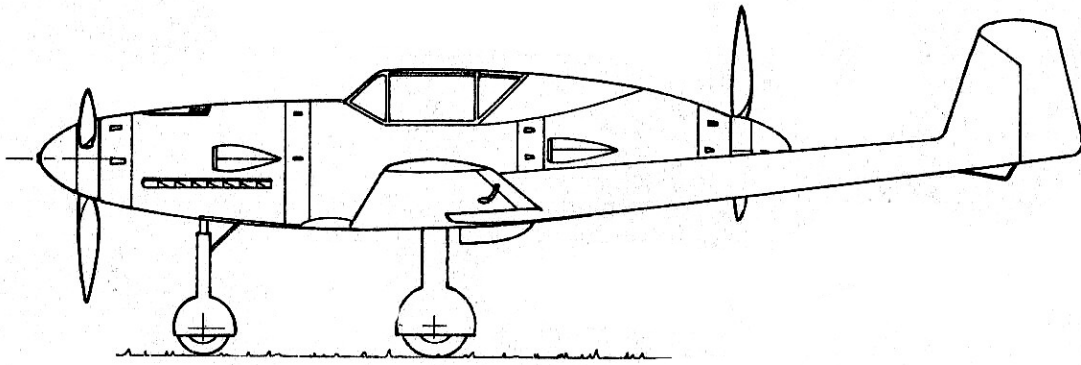
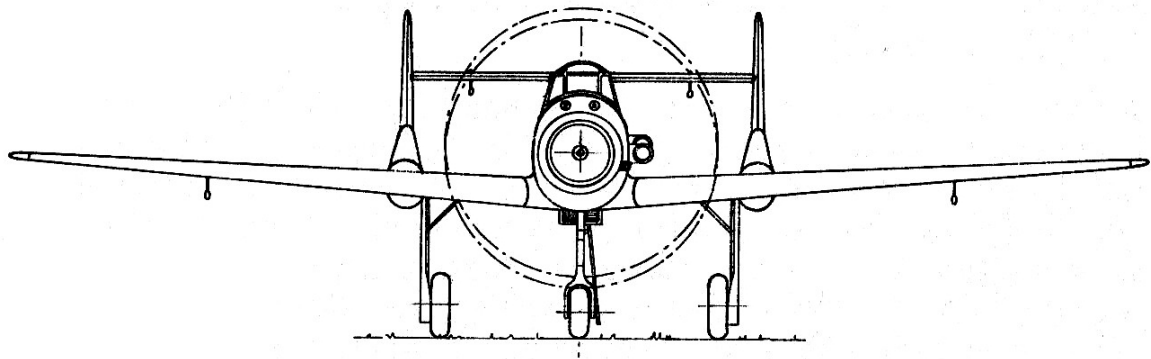
A kétmotoros romboló kategória továbbfejlesztése területén a magyar fejlesztőmérnökök is követték a német irányzatot, amikor *Marton Dezső - Marton Vilmos konstruktőrpáros X/V jelzésű kétmotoros kísérleti harci repülőgépét* a Dornier-elrendezés szerint építették meg [19].

A kísérleti repülőgép a német típushoz hasonlóan két, húzó-toló elrendezésű, hazai gyártású DB-605-ös motorral készült, 1943-tól. A Dornier-megoldástól annyiban tértek el a magyar tervezőmérnökök, hogy a vezérsíkokat nem a hosszan hátranyúló törzsön, hanem a szárnyakról hátranyúló vékony csőtartókon helyezték el. Ezzel egyrészt a manőverező képességet javító rövid, a motorok tömegét a súlyponttól kis távolságban tartó tandem-motorgondolás törzskialakítást értek el, másrészt - a tolólégcsavar áramába helyezve a magassági és részben az oldalkormányt – javítottak a repülőgép kormányozhatóságán.

5. ábra: A Marton Dezső és Marton Vilmos által tervezett X/V harci repülőgép

A repülőgép a hazai gyártásban lévő Messerschmitt Bf-109G típus több elemét is felhasználta. A kis méret és a mindössze 2850 kg szerkezeti tömeg garantálta a kellő fordulékonyt.

6. ábra. A magyar fejlesztésű XV jelzésű kétmotoros kísérleti harci repülőgép

A fordulékonyásra szükség is volt a technikai fölényben lévő szövetséges-, és az egyre korszerűbb típusokkal rendelkező szovjet légierő vadászgépeivel vívott légi harc eredményes megvívásához. A rövid törzsközéprész húzó-toló motorjai közé helyezték el a pilótaülést és a fő üzemanyagtartályt, így azok bizonyos mértékig a motorok és légcsavarok által is védettek voltak.

Ugyanakkor a két motor összegzetten 3000-3400 LE feletti teljesítménye nemcsak a jelentős, legalább 500 kg tömegű, külső függesztményként hordozott bombaterhelést tette lehetővé, hanem elméletileg a 650 km/h sebesség elérését, esetleg jelentős meghaladását is.

7. ábra. A Marton X/V harci repülőgép makettje a Haditechnikai Intézet múzeumában

A két csőtartó szárnybekötési pontjaiba építették a nagy űrméretű, 30 mm-es gépágyúkat, amelyekkel az erős fegyverzetű bombázókat távolabbról is megtámadhatták, egyúttal földi célpontok ellen is hatékony tűzerőhöz jutottak. A nagy motorteljesítmény elméletileg lehetővé tette más, nagyobb űrméretű és tömegű gépágyúfegyverzet és nagyobb számú rakéta hordozását is.

8-9. ábra: A Marton XV harci repülőgép makettje fotómontázsokon

A vezérsíkokat két csőtartó hordta, ezek bekötési pontjaiba tervezték a nagy űrméretű gépágyúkat. A gépágyúk tűzerejét 2 db 8 mm űrméretű géppuska egészítette ki. A repülőgép geometriai méretei: fesztávolsága 11,8 m; hosszúsága 10,2 m; magassága 3,5 m; szerkezeti tömege 2850 kg; felszálló tömege 3800 kg. Hatótávolsága 1000 km, míg repülési csúcsmagassága 11500 m volt.

A teljesen fémépítésű repülő törzs-középrészében, a két motor között kapott helyet a pilóta és a fő üzemanyagtartály. A hátsó motorblokk révén ezek az elemek védettek lettek volna a hátulról jövő támadásokkal szemben. A tervezők gondosan ügyeltek a repülő kis méretére és súlyára, hogy elérhessék a szövetséges

vadászgépekkel szemben létfontosságú magas végsebességet és nagyfokú manőverező-képességet.

10. ábra. A Marton XV harci repülőgép a levegőben

A kísérleti repülőgépet Ferihegyen, az RMI (Repülő Műszaki Intézet) műhelyében, egy 1944. áprilisi amerikai légitámadás pusztította el. Történetének feldolgozása még kétségtelenül további kutatásokat igényel a hadtörténészek, technika- és repüléstörténeti kutatók részéről.

Összegzés

Összességében 1942-43-tól a nagyhatalmak légierőinél megjelent a különböző repülőgép-kategóriák összevonására vonatkozó, gazdasági indíttatású törekvés, így létrejött a többfeladatú harci repülőgép kategória. Ezen belül egyes típusokat – különösen a korlátozott erőforrásokkal rendelkező hadiiparra támaszkodó német légierőben - már eleve többfeladatú harci repülőgépnek terveztek.

Amint az az 1. sz. táblázat adatain látható, a többfeladatú harci repülőgépek harcászati paraméterei a céltudatos műszaki fejlesztési munka hatására fokozatos fejlődésen mentek keresztül a háború során. Speciális műszaki megoldások (belső bombakamra, toló-húzó légcsavaros kialakítás) alkalmazásával a többfeladatú repülőgépek sebessége nem maradt el a konkurens vadászipülőgépektől,

miközben képesek voltak más feladatok (zuhanóbombázó, csatarepülőgép, éjszakai vadász, fotó-felderítő, haditengerészeti, ill. hosszú távú kísérővadász) ellátására is.

A többfeladatú harci repülőgépek alkalmazása különösen kiemelt jelentőséggel bírt az olyan, csak kisszámú repülőgéptípus hatékony gyártására-alkalmazására képes kis ország esetében, mint hazánk. A gyártás során elért eredmény – a legyártott 272 db repülőgép - még napjainkból visszatekintve is jelentősnek mondható.

TÖBBFELADATÚ REPÜLŐGÉPEK MŰSZAKI ADATAINAK ÖSSZEVEETÉSE [11]

1. sz.
 táblázat

PARAMÉTER	Me-210 CA-1	Me-410	Do-335	Marton X/V
Szerkezeti tömeg	5400 kg	6800 kg	7400 kg	2850 kg
Max. sebesség	560 km/h	650 km/h	665-760 km/h	650-750 km/h
Max. bombaterhelés	1000 kg a.) 1x1000 kg b.) 1x500 + 4x125 c.) 4x250	1000 kg a.) 1x1000 kg b.) 1x500 + 4x125 c.) 4x250	1500 kg a.) 1x1000 kg +2x250 kg b.) 2x500 kg +2x250 kg	500 kg
Max motorteljesítmény	2x1475/1630 LE (százaz/MW50)	2x1750/1900 LE (százaz/MW50)	2x1800/2000 LE (százaz/MW50)	2x1500/1700 LE (százaz/MW50)
Hatótávolság	2000 km	2330 km	2050 km 3750 km (pt. tart.)	1000 km
Lőfegyverek	2x20 mm; 2x7,92 mm; 2x13 mm (hátra)	2x20 mm; 2x7,92 mm; 2x13 mm (hátra)	a.) 1x50 mm; +2x20 mm; b.) 3x30 mm;	2x30 mm; 2x7,92 mm;
Páncélvédetség	Részleges.	Részleges.	Részleges. A motorelrendezés is bizonyos passzív védeettséget biztosít.	Nincs, de a motorelrendezés bizonyos passzív védeettséget biztosít.

A DB 605 motorból a legyártott mennyiség szintén tekintélyes, összesen mintegy 1200 db volt [13]. A Me-210-es repülőgéppel a Magyar Királyi Légierő pilótái végigharcolták a háborút, sokrétű alkalmazásuk – nagyszámú sikeres támogató feladat - mellett bevetéseik során 13 légyőzelmet is elértek, a gyakorlatban bizonyítva a repülőgép többfeladatúságát. Magyar viszonyok között – a magyar légierő géplétszámához viszonyítva – a 272 db többfeladatú repülőgép aránylag nagy mennyiségnek volt mondható, így a program még akkor is elérte a kívánt

eredményt, ha a tervezett felderítő, illetve éjszakai vadász és gyorsbombázó változatok gyártására végül már nem kerülhetett sor.

A német gyártás a Me-210-ből 385 db volt, míg a javított teljesítmény-mutatókkal és repülési tulajdonsággal rendelkező Me-410-ből 1013 db. A német légierő géplétszámához viszonyítva az 1398 db többfeladatú repülőgép aránylag kis mennyiségnek volt mondható, *így a program német vonatkozásban nem érte el a kívánt eredményt.* Habár a magyar és a német mérnökök egyaránt megtalálták a kétmotoros romboló kategória továbbfejlesztésének lehetőségét a Marton X/V és a Dornier Do-335 kifejlesztésével, ezek már nem befolyásolták a háború menetét. Azonban a német esetben elmondható, hogy a realitások talaján maradva, a gázturbinás programot a helyén – lényegében kiforratlan kísérleti programként – kezelve és eltekintve a gyártástól, a Do-335 többfeladatú típusból még legyárthatott volna néhány ezer darabot a német ipar. *Ezzel meggátolható lett volna a Me-109 és FW-190 vadászrepülőgépek „elszívása” a vadászrepülő csapatoktól.* A második világháború hadiipari termelését elemző tudományos szakirodalmi források egyértelműen megállapították, hogy a számos kiforratlan megoldással, illetve megoldatlan műszaki problémával gyártásba vitt, az ötvözők és más fontos nyersanyagok hiánya miatt nem megfelelő minőségű és megbízhatóságú gázturbinás vadászrepülőgép, a „Messerschmitt–262–es nem játszott jelentős szerepet a háborúban...Mint technikai eredmény kétségkívül jelentős előrelépést hozott, viszont...kérdéses volt, hogy *fegyverként mennyire gazdaságos.*” [21] Beleértve a többségében újonnan épített gyártósorok infrastrukturális költségeit is, feltételezhető, hogy egyetlen Me-262 árából (ill. a ráfordított nyersanyagból és az emberi, ill. gép-munkaórákból) hozzávetőleg 3-5 db dugattyús motoros többfeladatú harci repülőgép lett volna gyártható. Ilyen értelemben az 1400 db Me-262 gázturbinás vadászrepülőgép és 210 db Arado 234 gázturbinás gyorsbombázó legyártása, illetve a gyakorlatilag eredménytelen „népivadász” gázturbinás program legkevesebb 6000 többfeladatú harci repülőgép legyártását gátolta meg, illetve hasonló számú vadászrepülőgép „elszívását” idézte elő.

A többfeladatú harci repülőgépek fejlődésének vizsgálatának eredményeképpen, különös tekintettel a német és magyar vonatkozásokra, összességében megállapítható, hogy:

- Hatékony repülőgépgyártásra csak egy többfeladatú harci repülőgép kifejlesztése és tömeggyártásra esetén lett volna esélye a német repülőiparnak;
- A Me-210/410 program egy csak kompromisszumokkal alkalmazható többfeladatú harcirepülőgép-család létrejöttét eredményezte, ezért szükségessé vált a hagyományos kialakítású, többfeladatú romboló repülőgépek sebességének fokozása;
- A műszaki fejlesztés a két motorgondolás Me-210/410-hez képest gyökeresen más irányba fordult és létrehozták a tandem elrendezésű Dornier Do-335-öst illetve a Marton X/V kísérleti repülőgépet;

- Hitler személyes döntése alapján a Do-335 program háttérbe szorult a jóval nagyobb műszaki kockázatú gázturbinás programok javára, amelyeket elhamarkodottan, nagy beruházásigénnyel sorozatgyártásba vittek;
- a gázturbinás repülőgépek legyártása legkevesebb 6000 többfeladatú harci repülőgép legyártását gátolta meg;
- Megfelelő minőségű, illetve számú többfeladatú harci repülőgép hiányában 1944-ben 1300 db Me-109-est és 4500 FW-190-est irányítottak át a felderítőkhöz, a csatarepülőkhöz és a távolsági vadászokhoz, elvonva ezeket a honi légvédelemtől, fokozva az ellenfél stratégiai bombázásai által okozott problémákat, továbbá megfosztva a szárazföldi csapatokat a légi oltalmazástól és támogatástól;
- Megállapítható, hogy a többfeladatú harci repülőgépek rendszeresítése kedvező hatással lehetett volna a német repülőipari kapacitások kihasználtságára a második világháborúban, ám hibás döntések eredményeképpen erre nem került sor;
- A magyar repülőipari kapacitások kihasználtságát viszont a gyakorlatban is kedvezően befolyásolta a Me-210 program, még akkor is, ha a speciális típusváltozatok (felderítő, éjszakai vadász, gépágyús változat) gyártásba vitelét már nem tette lehetővé a harcászati helyzet alakulása.

Összességében a második világháború többfeladatú harcirepülőgép programjai jelentős fejlesztési eredményeket értek el, ám a gyártásba vitel során a német hadigazdaság esetében nem vezettek eredményre. E programok technikai és hadiipari irányultságú elemzése és vizsgálata napjainkban is számos értékes és hasznosítható tapasztalatot tartalmazhat.

Felhasznált irodalom

- [1] Becze Csaba: Az aranyas nyomában Püedlo Kiadó, Budapest, 2008.
- [2] Kováts Lajos: A Dunai Repülőgépgyár története. M. Tört. Társ. Kiadó, 1985.
- [3] Sárhidai Gyula: A Magyar Me-210 nehéz vadászgép, Repülés, MHSZ, XXVIII. évf. 4. sz.
- [4] Punka György: Vadásznak nehéz, bombázónak könnyű, Aero magazin, 2008. december
- [5] Kovács Béla: Az utolsó Héja-légiarc a Donnál, Haditechnika, XLVII évfolyam 2. szám
- [6] Winkler László: A „210”-es - Repülőiparunk 1942 évi feltámadása, Magyar szárnyak, 1983. évi 16. sz. 85-91. o. és 1984. évi 17. sz. 36-44. o.
- [7] Vajda Ferenc Antal: A WM DB 605 repülőgépmotor, Haditechnika, 1987/1
- [8] Sárhidi Gyula: Modellezőknek, Messerschmitt Me-210 Ca-1 romboló repülőgép, Haditechnika, 1992. évi 1. szám

- [9] A Me. 210-es repülőgépből 36.M. 40 mm-es lgv. gépágyú beépítésével létesített nehéz vadászrepülőgép általános műszaki ismertetése Szabályzat
- [10] Dr. Budincsevits Andor: Rádiólokátor fejlesztés Magyarországon a II. világháború időszakában
- [11] Punka György – Sárhidai Gyula: Magyar sasok. A Magyar Királyi Honvéd Légierő 1920-1945. K. u. K. Kiadó, Budapest, 2006.
- [12] M. Szabó Miklós: A Magyar Királyi Honvéd Légierő elméleti – technikai – szervezeti fejlődése és háborús alkalmazása 1938-1945. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999.
- [13] Vajda Ferenc Antal: A DB 605 repülőgépmotor Haditechnika, 1987 évi 1. sz. 32-33. o.
- [14] Jurek Aurél: Belsőégésű motorok. Tankönyvkiadó, Budapest, 1961. 536-541. o.
- [15] Hajdú Ferenc – Sárhidai Gyula: A Magyar Királyi Honvéd Haditechnikai Intézettől a HM Technológiai Hivatalig. HM Technológiai Hivatal, Budapest, 2005. 68. o.
- [16] Nowarra, Heinz J.: Die Deutsche Luftrüstung 1933-1945. - Vol.4. Bernard & Graefe Verlag. 1988. Koblenz
- [17] A Magyar Királyi Honvéd Légierőnél rendszeresített géppuskalőszer és bombák. Hadtörténeti Intézet Szabályzattár Sz3374
- [18] Galland, Adolf: 104 légyőzelem. Aero – Rádió Kft, Budapest, 1991.
- [19] Bonhardt – Sárhidai – Winkler: A Magyar Királyi Honvédség fegyverzete. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1989.
- [20] Figder Elemér: Arado Ar 240 többfeladatú repülőgép Nagy repülő II. Princzip Kft.
- [21] Alan S. Millward: Háború, gazdaság, társadalom 1939-1945. A II. világháború háttérében meghúzó gazdasági események Aquila Könyvkiadó, Budapest, 2000.
- [22] Punka György: A Dornier Do-335-ös Aero magazin, 2000. augusztus

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRAT FIGYELŐ

Az Új Honvédségi Szemle 2013/4. számában Baráth István dandártábornok tette közzé néhány gondolatát **Gondolatok a magyar honvédség logisztikai központ megalakítása kapcsán címmel**. Az átrendeződés jelentőségét támasztja alá az a tény is, hogy az MH LK megjelenésével 2006 után újra van logisztikai képesség a vezérkarfőnök közvetlen irányítása alatt. 2010-ben, a HVK Logisztikai Csoportfőnökség újbóli létrehozásával már megjelent a logisztika a vezérkarban, de a központi végrehajtó szervezetek továbbra is az MH ÖHP-parancsnok kezében maradtak. Most a központi gazdálkodási feladatok és a raktárbázisok kerültek az MH LK feladatkörébe és alárendeltségébe, és ezzel egy lépést tettünk a német haderőben kialakított logisztikai rendszerhez hasonló magyar szervezeti rend megteremtéséhez. Ahhoz, hogy e célt sikerüljön megvalósítani, új gondolkodás szükséges. Egy vezető, egy szervezet nem elegendő a változáshoz. A siker feltétele, hogy a logisztikai támogatásban érintett HM- és MH-szervezetek között valódi együttműködés alakuljon ki, és az egyéni szempontok helyett a szervezeti érdekek domináljanak a döntéshozatalban. Ha ez megvalósul, akkor bizakodva tekinthetünk a jövőbe.

A Hadmérnök 2013. 3. számában jelent meg **Venekei József alezredes Role Of Bulk Fuel Installations (Bfis) and Field Pipeline Systems in Operational Supply Chain című írása**. A folyékony üzemanyagok tárolására szolgáló létesítmények (Tábori üzemanyag raktárak) és tábori csővezeték rendszerek alapvető rendeltetése a műveleti területen tevékenykedő erők üzemanyaggal való ellátása. Az erők mobilitása, műveleti képessége nagyban függ a hatékony üzemanyag ellátástól. Az alkalmazott létesítmény működtetésének sikere a műveleti területen csak a Befogadó Nemzeti Támogatás képességeinek kihasználásával és a szerződéskötésen alapuló támogatás alkalmazásával érhető el. A szerző cikkében bemutatja a folyékony üzemanyagok tárolására szolgáló létesítmények és tábori csővezeték rendszerek alapvető rendeltetését, fő részeit, alkalmazási lehetőségeiket és a műveleti támogatási láncban betöltött szerepüket.

Szintén ebben a kiadványban került leközlésre **Fábos Róbert The Basis of Requesting Information in Military Transportation Concerning the Goods to be Transported című cikke**. A jelenkorban a társadalmi és gazdasági igények lényegesen meghatározzák a szállítási igényeket, illetve azok jelentkezése nagyon elkülönülten és különbözőképpen kerülnek felszínre. Ezekhez a lényegi eltérésekhez minden szállítmányozónak és fuvarozónak alkalmazkodnia kell, mivel a fuvarozási feladat végrehajtásának alapkövetelménye a gazdaságosság, gyorsaság és a pontosság, illetve ezek mellett az árukárok minimalizálása. Ezen szempontok nem csak a polgári szállítási feladatokra érvényes, hanem a Magyar Honvédségben jelentkező anyagszállítási igényekre is. Azonban ezen igények kielégítése a XXI. században már nem nélkülözheti egy a kor követelményeinek megfelelő, korszerű szállítási feladatok tervezését, szervezését, végrehajtását támogató informatikai rendszer meglétét minden vállalatnál, szervezetnél, így a Magyar Honvédségnél sem. A cikk célja nem más, mint a közúti szállításokat támogató informatikai rendszer alapjainak tekinthető adatbázis fontosabb – a továbbítandó termékre vonatkozó – információinak összefoglalása.

A Magyar Hadtudományi Társaság **Hadtudomány című folyóirata** XXIII. évfolyam 2013. májusi tematikus elektronikus különszáma az MHTT által **Az éghajlatváltozás és a biztonság összefüggései címmel 2013. 05. 09. szervezett**

tudományos konferencia anyagát teszi közzé. Az éghajlatváltozás, a szélsőséges időjárást kísérő jelenségek meghatározóak biztonságérzetünk szempontjából. Az árvizek, a rendkívüli téli időjárási viszonyok, az extrém hőmérséklet és szélmozgás hatása kiemelt figyelmet érdemel. A közös kutatási erőfeszítések kiváló példája a 2013. május 9-én megrendezett „Az éghajlatváltozás és a biztonság összefüggései” című tudományos konferencia, ahol az éghajlatváltozással kapcsolatos kutatások széles skálája lesz napirenden. A konferenciát a Magyar Tudományos Akadémia, a Budapesti Corvinus Egyetem, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Szent István Egyetem kutatói szervezték. A konferencia célja, hogy az éghajlatváltozás hatásainak szempontjából értékelje a hazai kihívásokat a honvédelmi kutatások, az alkalmazkodás és a vízügyi kérdésekben. Megoldási alternatívákat keressen, és az így megfogalmazott ajánlásokat értelmezze az éghajlatváltozás káros hatásait csökkentő eszközrendszerben. Néhány, a katonai logisztika tudományterületével közvetlenül vagy közvetetten összefüggő téma az elhangzott előadásokból: *Benkicsné Czagány Tünde:* A szélsőséges környezeti hőmérséklet katonai ruházatra gyakorolt hatása, a ruházat kiválasztásának és fejlesztésének irányai. *Nagy István:* A természetes háttér – éghajlatváltozás okozta – változásának hatása a harctéri álcázásra. *Solymosi Feren:* A fosszilis energiacsökkentés biztonsági és környezetvédelmi kérdése. *Kasza Gyula, Zsoldos László, Bódi Barbara:* Élelmiszerlánc-biztonsági Stratégia Magyarországon – Tapasztalatok és javaslatok. *Király László, Lakner Zoltán:* A klímaváltozás biztonságpolitikai és ellátás-biztonsági kihívása. *Kocsány Ivett, Seres István, Farkas István:* Napenergia és energiabiztonság. *Tóth László, Schrempf Norbert:* A szélenergia szerepe az energiabiztonságban.

HÍREK, INFORMÁCIÓK

Az MH Logisztikai Központ és az MH Anyagellátó Raktárbázis alakuló állománygyűlése

Alakuló állománygyűlést tartott június 24-én, Budapesten az MH Logisztikai Központ és az MH Anyagellátó Raktárbázis. Az MH Logisztikai Központ megalakításának fő célja a logisztikai rendszer leegyszerűsítése, átláthatóbbá tétele – mondta az állománygyűlésen dr. Benkő Tibor vezérezredes.

1. ábra. Dr. Benkő Tibor vezérezredes az állománygyűlésen

A Vezérkar Főnökének véleménye szerint „A Magyar Honvédség képességei nem csak fegyvernemekből, haderőnemekből állnak, a jó logisztika ugyanilyen fontos” – emelte ki beszédében dr. Benkő Tibor vezérezredes. „A logisztika mindig élesben dolgozik” – szögezte le a Honvéd Vezérkar főnök. „Igen sokrétű feladatrendszerről beszélünk, és ezeknek a feladatoknak mindig meg kell felelni.” A vezérezredes elmondta: a cél a logisztikai rendszer leegyszerűsítése, átláthatóbbá tétele, a kialakított bürokrácia lehető legszűkebb keretek közé szorítása, miközben a katonai szervezetek ellátást, feladataik végrehajtását folyamatosan biztosítják. A június 24-én megalakult MH Logisztikai Központ parancsnoka Baráth István

dandártábornok. Az ünnepségen az MH Anyagellátó Raktárbázist vezető Nagy Attila ezredes vette át a csapatzászlót Csinga Mihály ezredestől, az MH Logisztikai Ellátó Központ parancsnokától.

2. ábra. A csapatzászló átadása az alakuló állománygyűlésen

Kopjafa avatási ünnepség az MH Anyagellátó Raktárbázisnál

Kopjafa avatási ünnepségre került sor Budapesten, az MH Anyagellátó Raktárbázis Újszász utcai laktanyájában 2013. július 5-én. A meghívott Rába Imre nyugállományú altábornagy kiemelte: a múltban az áldozatos munkát ellátó logisztikusok kimagasló szakmaiságról, bajtársiasságról és emberségről tettek tanúbizonyságot, így a jelen nemzedéke büszkén tekinthet rájuk, mint példaképekre. Hozzátette: a logisztika végigkíséri a magyar hadtörténelmet, a honfoglalás korától a törökellenes háborúk és a Rákóczi szabadságharc időszakán keresztül napjainkig, s bár ezen idő alatt sok minden változott, egyedül az ellátó katonák léte nem kérdőjeleződött meg, hiszen ők a rendszer alapelemei, múltjuk és jelenük igazolja szükségességüket. A jövőt illetően pedig megjósolható, hogy a logisztika szerepe dinamikusan tovább fog fejlődni, és vele annak szervezete és infrastruktúrája is. Nagy Attila mérnök ezredes, az MH Anyagellátó Raktárbázis parancsnoka hangsúlyozta: ez az ünnepi alkalom lehetőséget ad arra, hogy egy pillanatra megállva visszagondoljunk az elődökre, akiknek tudását és tapasztalatait a mindennapi munka sikere érdekében fel kell használni. Ezek a pillanatok lehetőséget adnak arra, hogy az elődeink előtt fejet hajtva a mai mindennapok hőseire, saját magunkra is gondoljunk. Áttekintve a múlt és jelen tapasztalatait, saját magunknak és utódainknak élhető jövőt építsünk. A kopjafát a Székesfehérvári

Nyugdíjasklub Parancsnoki Tagozat Logisztikusok Baráti Köre ajándékozta a jelen logisztikusainak. Az ünnepség végén a tábori lelkeszi szolgálatok képviselői felszentelték a díszesen faragott oszlopot, az MH Logisztikai Központ parancsnokhelyettese, Csinga Mihály ezredes pedig szalagot kötött rá, majd emlékplakettet adtak át a faragónak, valamint az adományozóknak. Az avatáson részt vettek a III. Ferdinánd huszárezred tagjai is, hogy tisztelegjenek az új emlékmű előtt.

3. ábra. A kopjafa avatása az MH Anyagellátó Raktárbázis Újszász utcai laktanyájában

Kinevezték a kaposvári logisztikai ezred parancsnokát

Hende Csaba honvédelmi miniszter október elsejével kinevezte Gavlik Péter alezredest az MH 64. Boconádi Szabó József Logisztikai Ezred parancsnokává. Az ezred volt parancsnoka, Bárdos Antal ezredes tartós külszolgálati vezénylése miatt, a logisztikai ezred parancsnoki beosztása megüresedett. Július 1-től a parancsnokhelyettes, Gavlik Péter alezredes megbízott parancsnokként látta el az ezred vezetésével kapcsolatos feladatokat. Gavlik Péter alezredes 1983-ban végzett a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolán, tíz évvel később pedig a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián diplomázott. Tapolcán a harckocsi ezrednél kezdte pályafutását, majd 1993-ban a nagykanizsai gépesített lövészdandárhoz került. Az 52 esztendőes alezredes 1998-ban került Kaposvárra, majd rövid székesfehérvári kitérő után tíz éve logisztikai főnökként tért vissza Somogyba, ahol 2007-től az ezred parancsnokhelyetteseként dolgozott. Szolgált Boszniában, Irakban, Koszovóban és Afganisztánban, ahol missziós logisztikai tapasztalatait hasznosította és gyarapította. Munkáját 2013. augusztus 20-án Magyar Ezüst Érdemkeresztrel ismerte el Magyarország Köztársasági Elnöke.